

การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทาน
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
AN ANALYTICAL STUDY OF THE CONFLICT OF INTERESTS
AND THE ADINNĀDĀNA PRECEPT
IN THERAVĀDA BUDDHISM

นายอรรถพล ธรรมรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อที่ ๓
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

นายอรรถพล ธรรมรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE CONFLICT OF INTERESTS
AND THE ADINNĀDĀNA PRECEPT
IN THERAVĀDA BUDDHISM**

Mr. Atthapol Thammarat

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
CE. 2010**

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติใ้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

.....

ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), ดร.)

.....

กรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร.)

.....

กรรมการ

(ดร.ประพันธ์ สุภษร)

.....

กรรมการ

(ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.ประพันธ์ สุภษร

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทาน ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผู้วิจัย	: นายอรรถพล ธรรมรัตน์
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	
	: พระมหาสมบุญ ภูษิติกโร, ดร. ป.ธ.๗, พธ.บ, ศศ.ม, พธ.ด.
	: ดร.ประพันธ์ ศุภษร ป.ธ. ๗, พธ.บ, ศศ.ม, พธ.ด.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคัมปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรม รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ตามหลักการวิจัย และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางสังคัมและทางกฎหมายมีขอบเขตพฤติกรรมที่กว้างกว่าการทุจริต โดยที่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคัมไทยเกี่ยวข้องกับปัญหา ๓ ลักษณะ คือ (๑) การทุจริตต่อราษฎร์บังหลวง (๒) การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย และ (๓) ความประพฤติมิชอบ ส่วนปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับปัญหาใน ๒ ระดับ คือ (๑) ความขัดแย้งในระดับศีล ได้แก่ การเลี้ยงชีพที่ขัดแย้งไม่สอดคล้องกับพระวินัย (๒) ความขัดแย้งในระดับคุณธรรม ได้แก่ ความเกี่ยวข้องกับอามิสหรือลาภสักการะที่มีขอบด้วยธรรม

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทาน พบว่า มีความเชื่อมโยงกันในเจตนาของการทุจริต และผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดความเสียหายหรือเกิดความบกพร่องแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น จึงถือได้ว่าการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน แต่พฤติกรรมของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนจะมีขอบเขตกว้างกว่าการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนานั้น มีทัศนะที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญห ๒ ประการ คือ (๑) การแก้ไขด้วยธรรม โดยเน้นการสร้างคนดี คือ การพัฒนาคุณสมบัติของบุคคลให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และใจ และ (๒) การแก้ไขด้วยวินัย เช่น การวิเคราะห์และปรับปรุงเกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ทับซ้อนและอทินนาทานให้มีความสอดคล้องกัน และการปรับปรุงระเบียบวินัยที่บัญญัติหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม

Thesis Title : An Analytical Study of the Conflict of Interests and the Adinnādāna Precept in Theravāda Buddhism

Researcher : Mr. Atthapol Thammarat

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somboon Uddhilcaro Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.
 : Dr. Prapan Supasorn Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : March 22, 2011

Abstract

The objectives of this research are (1) to study the conflict of interests in present societies and in Buddhism (2) to study the conflict of interests and the adinnādāna precept in Buddhism and (3) to study the way to solve the conflict of interests according to the Buddhist principles. This research is conducted in the documentary terms. The data are collected from the Tipitaka as well as the commentary, the literature and the related documents, then are analyzed in the research principles and are presented in a descriptive study.

From this research, it is found that the conflict of social and legal interests is of a broader scope of behaviour than corruption. The conflict of interests in present societies are involved in the problems of three categories : (1) The corruption, (2) The corruption in Policy Maker, and (3) The wrong behaviour. Furthermore, the conflict of interests in Buddhism are involved in the problems of two levels (1) the conflicts in terms of precepts that are the conflicts in the behaviour of private interests that is not in compliance with the Buddhist precepts and (2) the conflicts in terms of virtues are related to the material things or acquisition.

The issues connecting with the conflict of interests and adinnādāna precept which is a really wrong intention behind the action of a person and the result of damaged or defective property in any way. Therefore, the offense under any element of the adinnādāna precept is a part of the conflict of interests, but the conflict of interests is of a broader scope than the adinnādāna precept.

In conclusion, this research indicates that there are two ways to resolve the conflict of interests in Buddhism which are (1) the improving of the human virtues to help the people to have good behaviour, good quality of life, and good self-consciousness and (2) the improving the discipline such as the analysis and the improve of evaluation criteria on the conflict of interests and adinnādāna precept to be in compliance with the disciplines and the laws.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สัมฤทธิ์ผลได้ ด้วยได้รับความเมตตา สนับสนุน ช่วยเหลือ จากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้มอบโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการได้มีส่วนร่วมบำเพ็ญกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ กับทางมหาวิทยาลัย อันเป็นกุศลปัจจัยที่จะติดตัวผู้วิจัยตลอดไป ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน ประโยชน์ภายภาคหน้า และดำเนินไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นปลายทางแห่งความดับทุกข์ต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร และอาจารย์ประพันธ์ สุภษร ประธานและกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ รวมทั้งพระมหาสุทนต์ อากาศโร และอาจารย์จุฑามาศ วาริแสงทิพย์ ประธานและกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้เมตตา สละเวลาอันทรงคุณค่าในการอบรม สั่งสอน ให้ความรู้ คำปรึกษา คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข ให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อย่างละเอียดรอบคอบ ด้วยความเมตตา กรุณา อย่างสูงสุดแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทความรู้และคำแนะนำต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย รวมทั้งท่านผู้รู้ที่ได้นำมาอ้างอิงไว้ในวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ตลอดจนเพื่อนร่วมชั้นเรียน และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้วยเมตตาธรรมตลอดระยะเวลาการศึกษาที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแห่งนี้

วิทยานิพนธ์นี้จะสำเร็จไม่ได้ หากไม่ได้การสนับสนุนและกำลังใจจากบุพการี คุณพ่อ ประภาส และคุณแม่เสริม ธรรมรัตน์ รวมทั้งครอบครัวและกัลยาณมิตรอันเป็นที่รัก จึงขอกราบขอบพระคุณผู้ที่อยู่เบื้องหลังการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่าน ซึ่งคอยช่วยเหลือผู้วิจัยในทุกด้าน

คุณความดีที่จะพึงบังเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอถวายบูชาพระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์ในทางธรรมทุกท่าน ที่ได้อบรมสั่งสอนผู้วิจัย นับแต่อดีตตราบไปจนถึงอนาคตกาล หากมีความผิดพลาดประการใดเกิดขึ้น ก็สืบเนื่องจากภูมิรู้ ภูมิธรรมของผู้วิจัยยังอ่อนด้อย จึงกราบขออภัยท่านผู้รู้และผู้อบรมสั่งสอนจากทุกท่านด้วยกุศลจิต และกัลยาณธรรมทุกประการ

นายอรรถพล ธรรมรัตน์

๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ : บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๐
บทที่ ๒ : ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน และในพระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๑ ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๒๒
๒.๑.๑ ความหมายของผลประโยชน์ทับซ้อน	๒๒
๒.๑.๒ ความหมายของบุคคลสาธารณะ	๒๖
๒.๑.๓ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ	๒๗
๒.๑.๓.๑ หลักความขัดแย้งของผลประโยชน์ทับซ้อน	๒๘
๒.๑.๓.๒ บุคคลสาธารณะกับการวิพากษ์วิจารณ์ตามกฎหมาย	๓๐
๒.๑.๓.๓ คุณธรรมจริยธรรมกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๓๑
๒.๑.๓.๔ การทุจริตคอร์รัปชัน กับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๓๓

๒.๑.๔	หลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๓๓
๒.๑.๔.๑	องค์ประกอบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๓๓
๒.๑.๔.๒	ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๓๘
๒.๒	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน	๓๕
๒.๒.๑	ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีต่อ การทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๓๕
๒.๒.๑.๑	ที่มาของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๓๕
๒.๒.๑.๒	การเกิดขึ้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการ ใช้อำนาจหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๔๐
๒.๒.๑.๓	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการทุจริตคอร์รัปชัน ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๔๒
๒.๒.๒	ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน	๔๓
๒.๒.๒.๑	ประเภทของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ	๔๓
๒.๒.๒.๒	รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ	๔๔
๒.๓	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา	๔๖
๒.๓.๑	ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีต่อการทำหน้าที่ ของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๓.๑.๑	ที่มาของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๓.๑.๒	การเกิดขึ้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนใน พระพุทธศาสนา	๕๒
๒.๓.๑.๓	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา กับพระธรรมวินัย	๕๘
๒.๓.๒	ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา	๕๕
๒.๓.๒.๑	ประเภทของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพุทธศาสนา	๕๕
๒.๓.๒.๒	รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา	๖๕
๒.๔	สรุป	๓๕
บทที่ ๓ :	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน กับศีลข้อเทินนาทานในพระพุทธศาสนา	๓๓
๓.๑	ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัยศีลข้อเทินนาทาน	๓๘
๓.๑.๑	ความหมายของเทินนาทาน	๓๘
๓.๑.๑.๑	ความหมายขอเทินนาทานตามรูปศัพท์	๓๘
๓.๑.๑.๒	ความหมายขอเทินนาทานในพระพุทธศาสนา	๓๕

๓.๑.๒	แนวคิดเรื่องจริยธรรมกับ อทินนาทาน	๘๑
๓.๑.๒.๑	อทินนาทานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของศีลธรรม	๘๑
๓.๑.๒.๒	อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายไทย	๘๒
๓.๑.๒.๓	อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศีลในพระธรรมวินัย	๘๔
๓.๑.๒.๔	อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโทษ ทางกฎหมายและศีลธรรม	๘๗
๓.๑.๓	การวินิจฉัยศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๑
๓.๑.๓.๑	องค์ประกอบของอทินนาทาน	๕๑
๓.๑.๓.๒	ประเภทของอทินนาทาน	๕๔
๓.๑.๓.๓	หลักเกณฑ์การวินิจฉัยศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๐
๓.๒	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันกับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๒
๓.๒.๑	ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทย กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๓
๓.๒.๑.๑	การทุจริตหรือนื้อราษฎร์บังหลวง กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๔
๓.๒.๑.๒	การคอร์รัปชันเงินโยบาย กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๕
๓.๒.๑.๓	ความประพฤติมิชอบ กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๕
๓.๒.๒	รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๖
๓.๒.๒.๑	การหาผลประโยชน์ให้ตนเอง (Self dealing)	๑๐๘
๓.๒.๒.๒	การรับผลประโยชน์ (Accepting Benefits)	๑๐๘
๓.๒.๒.๓	การใช้อิทธิพล (Influence Peddling)	๑๐๙
๓.๒.๒.๔	การใช้ทรัพย์สินของส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนตน (Using Employer' s Property for Private Advantage)	๑๑๐
๓.๒.๒.๕	การใช้ข้อมูลลับของทางราชการ (Using Confidential Information)	๑๑๑
๓.๒.๒.๖	การรับงานภายนอก (Outside Employment Information)	๑๑๒
๓.๒.๒.๗	การทำงานหลังจากพ้นตำแหน่ง (Post Employment)	๑๑๒
๓.๓	ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๑๓
๓.๓.๑	ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา กับศีลข้ออทินนาทาน	๑๑๓
๓.๓.๑.๑	ความขัดแย้งในระดับศีล	๑๑๓
๓.๓.๑.๒	ความขัดแย้งในระดับธรรม	๑๑๖

๓.๓.๒ รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา	๑๑๕
กบศีลข้ออทินนาทาน	
๓.๓.๒.๑ ปัญหาการใช้สอย หรือการแสวงหาทรัพย์โดยมิชอบของ	๑๒๑
พระภิกษุสงฆ์	
๓.๓.๒.๒ ปัญหากรรมสิทธิ์ และการสะสมทรัพย์ของพระภิกษุสงฆ์	๑๒๒
๓.๓.๒.๓ ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมใน	๑๒๒
พระพุทธศาสนา	
๓.๔ สรุป	๑๒๔
บทที่ ๔ : แนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๒๖
๔.๑ หลักธรรมและทัศนะที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๑๒๗
๔.๑.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๑๒๗
ในทางพระพุทธศาสนา	
๔.๑.๑.๑ หลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา กับ	๑๒๗
ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	
๔.๑.๑.๒ การทำประโยชน์ในพระพุทธศาสนา กับ	๑๓๐
ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	
๔.๑.๑.๓ หลักกรรมในพระพุทธศาสนา กับ	๑๓๒
ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	
๔.๑.๒ ทัศนะที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๑๓๕
ในทางพระพุทธศาสนา	
๔.๑.๒.๑ ทัศนะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล	๑๓๕
๔.๑.๒.๒ ทัศนะที่เกี่ยวกับเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา	๑๓๗
๔.๑.๒.๓ ทัศนะที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้	๑๓๘
๔.๒ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล	๑๓๕
๔.๒.๑ การปรับปรุงทัศนคติและพฤติกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์	๑๓๕
๔.๒.๑.๑ ทัศนะเรื่องพุทธจริยศาสตร์	๑๓๕
๔.๒.๑.๒ ทัศนะเรื่องการทำประโยชน์ กับ	๑๔๒
เป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์	
๔.๒.๑.๓ การแก้ปัญหาลผลประโยชน์ทับซ้อน	๑๔๗
ตามทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์	

๔.๒.๒ การเสริมสร้างคุณธรรมของบุคคลสาธารณะ	๑๔๕
๔.๒.๒.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติ และจริยวัตร ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะ	๑๕๐
๔.๒.๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ ของบุคคลสาธารณะ	๑๕๓
๔.๒.๒.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ของบุคคลสาธารณะ	๑๕๗
๔.๒.๒.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนการสร้างประโยชน์ ของบุคคลสาธารณะ	๑๕๕
๔.๓ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในที่สนะที่เกี่ยวข้อง เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา	๑๖๔
๔.๓.๑ เกณฑ์ตัดสินปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน กับคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์	๑๖๔
๔.๓.๒ การประยุกต์หลักเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน	๑๖๘
๔.๔ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในที่สนะที่เกี่ยวข้อง ระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้	๑๗๔
๔.๔.๑ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในด้านกฎหมาย	๑๗๔
๔.๔.๒ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้านพระวินัย	๑๗๗
๔.๕ สรุป แนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๗๘
บทที่ ๕ : บทสรุป และข้อเสนอแนะ	๑๘๑
๕.๑ บทสรุป	๑๘๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๘๓
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ	๑๘๓
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๘๓
๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะเชิงจริยธรรม	๑๘๔
๕.๓ งานวิจัยครั้งต่อไป	๑๘๔
บรรณานุกรม	๑๘๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๒

สารบัญญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า
๑. กรอบคิดในการวิจัย (Conception Framework)	๘
๒. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	๑๕
๓. แนวคิดการทำประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา	๑๓๑
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาและกรุณาที่เป็นตัวประสานประโยชน์สองฝ่าย	๑๖๒
๕. เกณฑ์หลักในการตัดสินคุณค่าการกระทำที่เป็นอกุศล	๑๖๖
๖. เกณฑ์รองในการตัดสินคุณค่าการกระทำที่เป็นอกุศล	๑๖๗
๗. การประยุกต์หลักมหาปเทศ ๔ ร่วมกับเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์	๑๗๒

สารบัญญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. องค์ประกอบของอทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๓
๒. ประเภทของอทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๔
๓. องค์ประกอบความผิดของศีลข้ออทินนาทาน	๑๐๑
๔. การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ตัดสินอทินนาทานของบรรพชิตและฆราวาส	๑๐๒
๕. ลักษณะปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๑๐๔
๖. รูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน กับการทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ	๑๐๗
๗. ประเภทปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา	๑๑๓
๘. รูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา	๑๒๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

๑.๑ คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.สี. (บาลี) ๕/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺคปาถิ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๕ ชื่อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๕/๑๓๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธ์วรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๕ ชื่อที่ ๑๓๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภงฺคปาถิ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวคฺคปาถิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปรีวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธ์วรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคฺคปาถิ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาวรรค	(ภาษาไทย)
สั.น.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
อ.จ.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.ตึก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปณจกนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตคนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนินิบาท	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(บาลี)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินิบาท	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินิบาท	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อสีตินิบาท ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	---------------------	-----------

๑.๒ คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อภิ.สง.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๘๗ หมายถึง อภิธรรมปิฎก อฎฐสาลินี ธรรมสังคณี อรรถกถาภาษาไทย เล่มที่ ๑ ชื่อที่ ๑ หน้า ๒๘๗.

อรรถกถาพระสุดตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคละวาลีสีนี สีลภุขนุททกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มู.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปีณณาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.อ.	(บาลี)	=	องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ทุกนินิบาทอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ตึก.อ.	(บาลี)	=	องคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ติกนินิบาทอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

๑.๒ คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้คัมภีร์ฎีกาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๖/๓๗๒ หมายถึง ที่มณีกาย สิ้นสุดปก กาลินี สี่ตถุขนุทธคฤฎีกา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ชื่อ ๒๓๖ หน้า ๓๗๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารตถ.ฎีกา (บาลี) = สารตถ.ทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นวาทะกรรมที่มักใช้กล่าวกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการทุจริต (Corruption) ในยุคสมัยใหม่ แม้วานิยามของคำว่าผลประโยชน์ทับซ้อนยังไม่ได้รับการบันทึกไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต พ.ศ.๒๕๕๒ ได้กล่าวอ้างคำศัพท์ที่มีความหมายในลักษณะเดียวกันว่า “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม” , “การขัดกันแห่งผลประโยชน์” , “การทุจริตเชิงนโยบาย” และ “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับผลประโยชน์ผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ” เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้ล้วนเป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Conflict of Interests^๑

Wikipedia กล่าวถึง Conflict of Interests ว่า หมายถึง ภาวะที่บุคคลซึ่งอยู่ในสถานะที่ได้รับความเชื่อถือ มีผลประโยชน์ในทางอาชีพกับผลประโยชน์ส่วนบุคคลที่ขัดแย้งกัน และทำให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างยุติธรรม แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่เหมาะสม แต่ก็ทำให้ความน่าเชื่อถือที่จะทำหน้าที่ได้อย่างเป็นกลางลดลง^๒ ซึ่งจากความหมายดังกล่าว แสดงออกถึงสถานการณ์ของบุคคลที่อยู่ในสภาพความขัดแย้งผลของประโยชน์ แต่ยังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าบุคคลนั้น ได้กระทำการที่ผิดหรือทุจริตหรือไม่

ประเด็นความสับสนเกิดขึ้น เมื่อผลประโยชน์ทับซ้อนถูกนำไปสื่อสารเปรียบเทียบเป็นความผิดการทุจริตในตำแหน่งหน้าที่ รวมถึงการนอกราชการบังหลวงในลักษณะต่าง ๆ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงผลประโยชน์ทับซ้อน จึงมักเกิดความเข้าใจว่า ผลประโยชน์ทับซ้อนเทียบเท่ากับการโกงไปเสียทั้งหมด ในขณะที่บุคคลซึ่งอยู่ในสถานภาพของ “บุคคลสาธารณะ” ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ได้ ซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างยุติธรรม

^๑ ดูรายละเอียดใน ดวงพร รุจิเรข , “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี: คณะรัฐมนตรีที่มี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_of_interest, [29 January 2011].

และเป็นกลาง และหากผู้ที่รับข่าวสารไม่ทำความเข้าใจถึงสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ในประเด็นดังกล่าวให้ชัดเจน รวมทั้งไม่มีหลักเกณฑ์การพิจารณาที่ถูกต้องเป็นมาตรฐาน ข้อกล่าวหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนอาจกลายเป็นเครื่องมือในการทำลายบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะให้เกิดความเสียหายได้ ส่งผลให้ประโยชน์ส่วนรวมเสียหายตามไปด้วย

กรณีตัวอย่างที่เด่นชัดในเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่นำไปสู่ปัญหาการทุจริตนั้น มักเกิดขึ้นได้จากการบริหารงานของภาครัฐ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองใช้อำนาจหน้าที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเอง และวงศาคณาญาติในรูปแบบต่างๆ ทำให้รัฐสูญเสียผลประโยชน์ ซึ่งหมายถึงประชาชนนั่นเองจะเป็นผู้เสียประโยชน์ เพราะเป็นผู้จ่ายภาษีอากรให้รัฐนำไปพัฒนาประเทศ แต่กลับถูกเบียดบังไปเป็นประโยชน์ของบรรดาผู้มีอำนาจในหน้าที่ราชการทั้งหลาย ทำให้ประโยชน์ส่วนรวมบกพร่องไปโดยเจตนา และอาจเกิดขึ้นได้กับองค์กรธุรกิจ หากพนักงานและผู้บริหารไม่มีคุณธรรม ขาดจริยธรรมในการทำงาน ไม่ซื่อสัตย์ต่อองค์กร อาศัยหน้าที่ของตนแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ซึ่งรูปแบบการแสวงหาผลประโยชน์ก็มีวิธีไม่แตกต่างที่ทำในองค์กรของรัฐ เช่น การรับค่าตอบแทนจากพ่อค้า การจัดตั้งบริษัทของตัวเองมาเป็นคู่แข่ง หรือเอื้อประโยชน์ให้ตัวเองและญาติให้เป็นคู่ค้ากับโครงการที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง

ต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนนั้น ล้วนมาจากการแสวงหาประโยชน์โดยผิดจริยธรรมของบุคคลเป็นนั่นเอง ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะหรือบทบาทใดย่อมส่งผลถึงความรุนแรงของปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะผู้ที่มิบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะ ซึ่งได้รับประโยชน์ในการดำรงชีพจากสาธารณะ ย่อมมีความรับผิดชอบต่อประโยชน์สาธารณะสูงกว่าบุคคลทั่วไป เช่น บุคคลสาธารณะในทางการเมืองการปกครอง ซึ่งหมายถึง ข้าราชการประจำ ข้าราชการการเมือง และพนักงานที่เกี่ยวข้องกับรัฐทั้งหมด โดยมีหน้าที่ให้บริการและรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมและประชาชนส่วนรวม หากละเว้นปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือละเว้นที่ ทำให้ประโยชน์ส่วนรวมบกพร่องไป ความเสียหายที่เกิดขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนและส่วนรวมในวงกว้าง อย่างที่ไม่อาจประเมินได้

สำหรับบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนานั้น อาจถือได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปย่อมมีสถานะเป็นบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนาโดยพฤตินัย เพราะถือเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของชาวพุทธ และมีบทบาทการในการทำหน้าที่สืบทอดพระธรรมวินัยในพุทธศาสนา โดยมีรูปแบบการเลี้ยงชีพจากศรัทธาของหมู่ชน ด้วยเหตุนี้สภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ จึงเกิดขึ้นจากบทบาทความเป็นบุคคลสาธารณะของพระภิกษุสงฆ์นั่นเอง โดยมีกรอบพระธรรมวินัยเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจจริยธรรมและความประพฤติของพระภิกษุ และได้รับการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลในฐานะเป็นบุคคลตามกฎหมายเช่นเดียวบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้สภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ในทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุสงฆ์ อาจเกิดขึ้นได้จากการได้รับมอบหมายในการทำหน้าที่พิเศษ ดังที่มีพุทธบัญญัติให้คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีมติมอบหมายงานให้พระภิกษุรูปหนึ่งรูปใดเป็นตัวแทนในการปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น “การแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร เก็บจีวร แจกจีวร และรักษาเรือนคลัง”^๓ หรือ เป็นผู้แจกอาหารต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธรองค์ได้ทรงวางแนวทางในการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่มีหน้าที่ในทางสาธุการนี้ว่า “ต้องเป็นผู้รู้งานตามหน้าที่ และมีความประพฤติที่ละเว้นจาก อคติ ๔ คือ เว้นจากลำเอียง ประกอบด้วย (๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ (๒) โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง (๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะเขลา (๔) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว”^๔ ลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมเข้าข่ายบุคคลสาธุการ และจะทำให้เกิดสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ได้เช่นเดียวกัน

ในส่วน of บุคคลธารณะในทางโลก พระพุทธรองค์ทรงให้ความสำคัญกับคุณสมบัติการเป็นผู้นำ หรือการเป็นตัวแทนปวงชนไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งมีหลักธรรมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติการเป็นบุคคลสาธุการ เช่น “ทศพิธราชธรรม ๑๐”^๕ “ราชสังคหะ ๔”^๖ “อปริหานิยธรรม ๗”^๗ “จักรวรรดิวัตร ๕”^๘ “พละ ๕”^๙ “อคติ ๔”^{๑๐} ดังนั้น หากมีการส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุคคลสาธุการได้จริงในทางปฏิบัติ ย่อมสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้

สำหรับทัศนะในเรื่องการทำประโยชน์ในพระพุทธรศาสนา นั้น ประกอบไปด้วยหลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของบุคคล และมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น ได้แก่ “ลักษณะการทำประโยชน์ ๖ ประเภท ประกอบด้วย ด้านที่เป็นหน้าที่ของบุคคล ได้แก่ (๑) ประโยชน์ชาตินี้ (๒) ประโยชน์ชาติหน้า (๓) ประโยชน์สูงสุด และด้านเป็น

^๓ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/ ๓๔๒-๓๔๓ / ๒๐๓ – ๒๐๖.

^๔ คุรยละเอียดใน อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๗๒-๒๗๕ / ๓๕๕-๔๐๓.

^๕ พุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/ ๘๘/ ๘๕-๘๗. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๐.

^๖ อ่างในเชิงอรรถ อ.จ.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑/๑๕๕. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๒.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๑๓๔/ ๗๘-๘๐. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๖.

^๘ ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/ ๘๔/ ๖๒. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๑.

^๙ พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/ ๒๗-๓๐ / ๕๕๕. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๒.

^{๑๐} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/ ๑๗/ ๒๕. , คุรยละเอียดที่หน้า ๑๕๕.

ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ (๔) ประโยชน์ตน (๕) ประโยชน์ผู้อื่น (๖) ประโยชน์สองฝ่าย”^{๑๑} ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงขอบเขตของการทำประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าทัศนคติการทำประโยชน์ในพระพุทธศาสนานั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เป็นการเบียดเบียนประโยชน์ซึ่งกันและกัน และหากมีประเด็นความขัดแย้งกันของผลประโยชน์ ย่อมถือเป้าหมายของการทำประโยชน์ในระดับที่สูงกว่าเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ “ซึ่งเป็นทั้งแนวทางปฏิบัติ และเกณฑ์ตัดสินการปฏิบัติเพื่อบรรลุความดีสูงสุด ประกอบด้วย (๑) พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน คือศีล ๕ (๒) พุทธจริยศาสตร์ขั้นกลางคือกุศลกรรมบถ ๑๐ และ (๓) พุทธจริยศาสตร์ขั้นสูงคือ อริยมรรคมีองค์ ๘”^{๑๒} อันจะนำประโยชน์มาสู่ผู้ปฏิบัติไปตามลำดับ

นอกจากนี้ หากนำหลักคำสอนเรื่องการทำประโยชน์มาพิจารณาร่วมกับหลักเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเอามูลเหตุเป็นปัจจัยหลัก คือ ถ้าเจตนาประกอบด้วยเจตนาความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ (อโทสะ) ความไม่หลง (อโมหะ) แสดงว่าเป็นสิ่งดี แต่ถ้าเจตนาประกอบด้วย อกุศลมูล คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) แสดงว่าเป็นสิ่งชั่ว ดังนั้นในสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ ถ้าประกอบด้วยเจตนาที่ชั่ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือในทางกลับกัน ถ้าประกอบด้วยเจตนาที่ดี ย่อมนำไปสู่ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายได้ หรือกล่าวได้ว่าสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ ไม่ได้นำไปสู่การทุจริตเสมอไป “และหากเกิดประเด็นปัญหาทางด้านจริยธรรม กล่าวคือ เกิดปัญหาระหว่างเจตนา ซึ่งเป็นมูลเหตุของการกระทำกับผลของการกระทำ ให้ถือเอามูลเหตุ หรือเจตนาของการกระทำเป็นหลักสำคัญ”^{๑๓} ดังนั้น การทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ ในทัศนะของพระพุทธศาสนา อาจถือเป็นโอกาสในการสร้างบุญบารมี ตามคติในพระพุทธศาสนา ในทางหนึ่ง โดยยกระดับของการทำความดีให้มีเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ที่สูงกว่าเดิม ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการทำประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่ายนั่นเอง

สำหรับประเด็นความสับสนที่ว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเทียบเท่ากับการโกงหรือไม่นั้น ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ได้มีพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะถือเป็นคดีอาญา

^{๑๑} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

^{๑๒} ประพันธ์ ศุภษร, “พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นจริยธรรมเรื่องเหล่าสาโทถูกกฎหมาย”, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), อัดสำเนา, [www.muc.ac.th.], หน้า ๒๕.

^{๑๓} คูรายละเอียดยุคใน พระมหาสมพล กลิ่นเพ็ชร, “เจตนา ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

ดังนั้น ในกรณีที่บุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา มีการกระทำที่ขัดแย้งกับหลักกฎหมาย ก็สามารถพิสูจน์ความผิดได้ตามขบวนการยุติธรรมของสังคม แต่กรณีพฤติกรรมการกระทำผิดไม่ชัดเจน หรืออาศัยช่องว่างในทางกฎหมายกระทำผิด ซึ่งทำให้ประโยชน์ในทางส่วนรวมเสียหายหรือบกพร่องไปนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนหรือไม่อย่างไร และเป็นกรกระทำผิดศีลข้ออนินาทานด้วยหรือไม่ จึงต้องมีหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม จึงสามารถตัดสินปัญหาได้อย่างถูกต้อง

ในด้านที่เป็นปัญหาของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนานั้น กรณีที่พระภิกษุสงฆ์มีความย่อหย่อนในพระธรรมวินัย จะถือเป็นความบกพร่องในฐานะบุคคลสาธารณะ และเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนหรือไม่ เช่น การที่พระพุทธองค์ได้ดำหนิภิกษุผู้กล่าววอดอุตตริมนุสสธรรมอันไม่มีอยู่จริงว่า “เป็นยอดมหาโจรในโลก...ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้น ฉันอาหารของชาวบ้านด้วยโดยจิต”^{๑๔} และหากเป็นการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่เป็นอามิสหรือลาภสักการะต่าง ๆ จากศรัทธาของชาวพุทธ จะถือเป็นความผิดศีลข้ออนินาทานด้วยหรือไม่ ต้องอาศัยการศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นในภาครัฐมาเป็นต้นแบบ เพื่อวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ตามลำดับ

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างความประพฤติพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำหนิไว้ในวาระต่าง ๆ เช่น “ภิกษุเปลือกปอ ภิกษุทำศาสนาเสื่อม ภิกษุหล่นจากศาสนา ภิกษุโจรกำริบ ภิกษุล่องลงชาวบ้าน ภิกษุทำธรรมะให้อันตรธาน ภิกษุนกแก้ว นกขุนทองภิกษุแกลบ ภิกษุเห็นแก่นอน ภิกษุสันดานกา ฯลฯ”^{๑๕} ซึ่งเป็นต้นเหตุให้มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียแก่หมู่สงฆ์นั้นตามแต่กรณีที่เกิดขึ้น ทำให้สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดกับคณะสงฆ์ไว้เช่นกัน เพียงแต่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ไม่ได้ใช้รูปศัพท์ว่าเป็นผลประโยชน์ทับซ้อนเท่านั้นเอง ซึ่งการวินิจฉัยปัญหาที่ถูกต้องชัดเจน ก็จะส่งผลดีต่อการควบคุมและป้องกันปัญหาไม่ให้ลุกลามขยายตัว จนสร้างความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นว่าในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในประเด็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และมีความระมัดระวังในด้านความประพฤติของพระภิกษุในฐานะบุคคลสาธารณะของพระพุทธศาสนาอย่างมาก โดยมีหลักพระธรรมวินัยที่คอยป้องกันปัญหาดังกล่าวในหลายลักษณะ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนจากทัศนะของอนินาทานยังเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำความเข้าใจกับปัญหา นำไปสู่ขบวนการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมต่อไป

^{๑๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๕๕/๑๘๑-๑๘๐.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, *ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์*, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

โดยที่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่ใช้บริหารจัดการคณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของชาวพุทธมาอย่างยาวนานตราบนานทุกวันนี้เท่านั้น ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อใช้แก้ไขปัญหาผลประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบันได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนมีสาเหตุมาจากความประพฤติที่ผิดจริยธรรมของบุคคล ดังนั้น นอกจากการควบคุมบังคับใช้กฎหมายและระเบียบที่มีอยู่อย่างเคร่งครัดแล้ว แล้วยังต้องอาศัยการให้ความรู้ทางปัญญา และการปลูกฝังจิตสำนึกในการทำประโยชน์สาธารณะให้กับบุคคล เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำรงความยุติธรรมได้ท่ามกลางความขัดแย้งของผลประโยชน์ โดยปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบด้วยความเป็นกลาง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ตนเองและพวกพ้อง โดยดำเนินการร่วมกับมาตรการทางสังคมอื่น เช่น การคัดเลือกผู้นำที่ดำรงตำแหน่งสาธารณะ ต้องมีคุณสมบัติที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสนับสนุนการให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการกระทำทุจริต เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับสังคมในการป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และก่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงทั้งตนเองและส่วนรวม

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ” เพื่อหาแสวงหาคำตอบว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์ และคลี่คลายปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างไร รวมทั้งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนนั้นเข้าข่ายอทินนาทานหรือไม่ อย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยและหาทางออกของปัญหาต่อไป ทั้งนี้การวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นจากบุคคลสาธารณะในภาครัฐ เปรียบเทียบกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพสะท้อนของปัญหาที่ชัดเจน และนำไปสู่แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรม ในการแก้ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งเป็นส่งเสริมการทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี ในการชวนชวนศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดปัญญาที่ถูกต้อง และเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้กับส่วนรวม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริง คือการมีชีวิตที่ดีงามและมีสังคมที่สงบสุข ตามวิถีปฏิบัติของชาวพุทธสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร(Document Research) โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะประเด็นบุคคลสาธารณะ ในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา และเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) ด้านบุคคลสาธารณะ เนื่องจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะ มีความรุนแรงของปัญหา และ ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมในวงกว้างมากกว่ารูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลธรรมดา หรือองค์กรธุรกิจ อันมีขอบเขตปัญหาจำกัดเฉพาะกลุ่ม โดยสะท้อนสภาพปัญหาบุคคลสาธารณะของรัฐ คือ ข้าราชการประจำ ข้าราชการการเมือง หรือพนักงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนในการให้บริการและรักษาความสงบสุขเรียบร้อยของสังคม และบุคคลสาธารณะของพระพุทธศาสนา คือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา ตามบทบาทสาธารณะที่เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของชาวพุทธ ในประเด็นปัญหาด้านศีลธรรมที่มีความสัมพันธ์กับข้อกฎหมายและพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

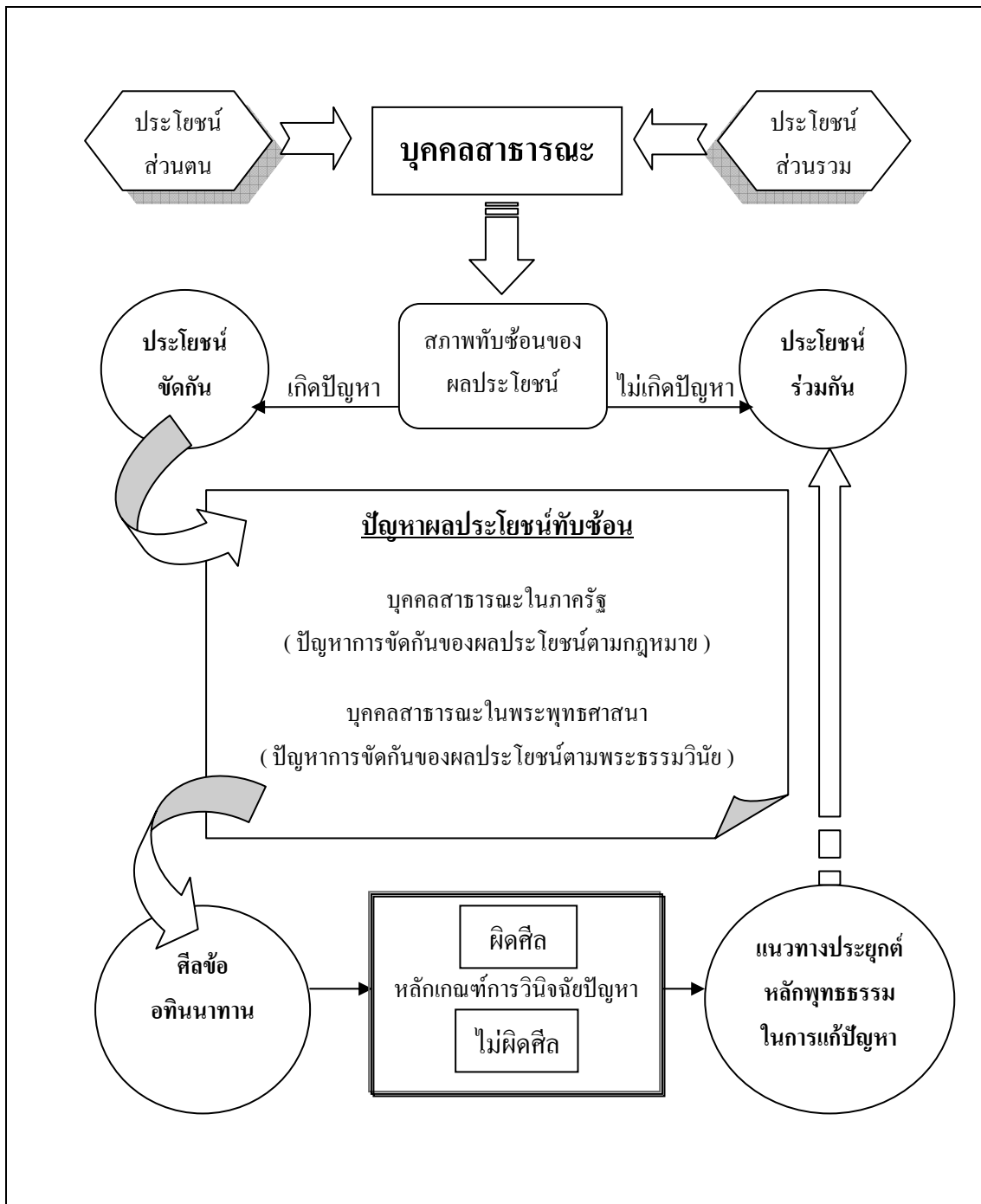
(๒) ด้านกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สิน จำกัดการศึกษาสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ที่มีเป้าหมายเพื่อมุ่งหวังกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินเท่านั้น โดยศึกษาผ่านทัศนะของศีลข้ออินทนาทานตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการชี้วัดคุณค่าทางจริยธรรม อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจและการวินิจฉัยปัญหาที่ถูกต้อง ตลอดจนสามารถประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเหมาะสมต่อไป ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาย่อมสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในรูปแบบอื่นได้ ตัวอย่างเช่น ผลประโยชน์ทับซ้อนในด้านการแสวงหาอำนาจ ด้านการอุปถัมภ์ ด้านบุคคลธรรมดา ด้านองค์กรธุรกิจ เป็นต้น เนื่องจากมูลเหตุของปัญหาล้วนมีต้นกำเนิดมาจากที่เดียวกัน คือ เจตคติของมนุษย์ที่ประกอบด้วยกิเลส ตัณหา และทิฐิมานะ นั่นเอง

๑.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ เกิดจากการมองปัญหาในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงต่อกัน ทั้งในรูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในฐานะบุคคลสาธารณะของรัฐ และบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาถึงพฤติกรรมที่มีความขัดแย้งกับบทบัญญัติในทางกฎหมาย และหลักพระธรรมวินัยที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา จากนั้นทำการวิเคราะห์และอภิปรายถึงแนวทางวินิจฉัยปัญหาและการประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยตามรูปภาพ ดังนี้

รูปภาพที่ ๑ : กรอบคิดในการวิจัย(Conceptual Framework)

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ประโยชน์ส่วนตน** หมายถึง จุดหมาย หรือความเจริญงอกงามของชีวิตตนเอง

๑.๕.๒ **ประโยชน์ส่วนรวม** หมายถึง จุดหมาย หรือความเจริญงอกงามของส่วนรวม

๑.๕.๓ **บุคคลสาธารณะ** หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทในการเป็นตัวแทนของส่วนรวมในการทำหน้าที่ใดหน้าที่ตามที่ได้รับการมอบหมาย หรือหน้าที่ตามสถานภาพที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่คาดหวังของส่วนรวม

๑.๕.๔ **บุคคลสาธารณะในภาครัฐ** หมายถึง ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ และพนักงานของรัฐ

๑.๕.๕ **บุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา** หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

๑.๕.๖ **สภาพทับซ้อนของผลประโยชน์** หมายถึง สภาพของผลประโยชน์ที่มีความคาบเกี่ยวกับระหว่างจุดหมายส่วนตนและจุดหมายส่วนรวม

๑.๕.๗ **ประโยชน์ขัดกัน** หมายถึง สภาพความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม ก่อให้เกิดปัญหาาร่วมกันและเกิดความบกพร่องของประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

๑.๕.๘ **ประโยชน์ร่วมกัน** หมายถึง สภาพที่ส่งเสริมกันระหว่างประโยชน์ส่วนตัว และประโยชน์ส่วนรวม ก่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริงทั้งสองฝ่าย

๑.๕.๙ **ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน** หมายถึง ลักษณะการแสวงหาผลประโยชน์ของบุคคล โดยอาศัยบทบาทจากสถานภาพหรือหน้าที่ทางสังคม ซึ่งส่งผลให้ประโยชน์ส่วนรวมมีความบกพร่องไป หรือมีความขัดแย้งกับหลักธรรมในการทำประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา

๑.๕.๑๐ **อทินนาทาน** หมายถึง สืบบัญญัติในพระวินัยที่ว่าด้วยปาราชิกสิกขาบทที่สอง และศีลข้อที่ ๒ แห่งเบญจศีลในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย, ขโมยสิ่งของ, ลักทรัพย์ อันประกอบด้วยเจตนาละเมิดกรรมสิทธิ์ หรือความครอบครองทรัพย์ของผู้อื่น

๑.๕.๑๑ **การแก้ปัญหาตามหลักพุทธศาสนา** หมายถึง การนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ หรือบูรณาการเข้ากับวิธีการปฏิบัติในขบวนการแก้ปัญหาทางสังคม เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงทั้งต่อตนเอง และส่วนรวม

๑.๕.๑๒ **กระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนา** หมายถึง แนวคิด ค่านิยม และความเข้าใจรับรู้ต่อธรรมชาติและชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

๑.๕.๑๓ **ความประพฤติมิชอบ** หมายถึง บทบาทและความประพฤติ ที่ไม่เหมาะสมกับหน้าที่ตามความรับผิดชอบของบุคคล อาจเป็นการกระทำที่ผิดศีล หรือไม่ชอบด้วยธรรมก็ได้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ สมควรแก่การถูกติเตียน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ ดวงพร รุจิรบ ศึกษาเรื่อง “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวมศึกษากรณี:คณะรัฐมนตรีที่มีพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”^{๑๖} พบว่า แนวคิดเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน มีวิวัฒนาการจากความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความต้องการในเบื้องต้น คือ ทำให้ตนสามารถดำรงชีพอยู่ได้ หรืออยู่ได้ดีมากกว่าที่เป็นอยู่ หรืออยู่ได้ดีกว่ามนุษย์ผู้อื่น ในขณะที่เดียวกันการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการในแต่ละระดับที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคน จะมีสิ่งที่เรียกว่าความดี ความมีจริยธรรม ความมีคุณธรรมมาช่วยกำกับดูแลและชี้นำทางว่า การแสวงหาความต้องการนั้นควรมีขอบเขตแค่ไหน และขอบเขตที่กำหนดไว้ นี้ อย่างน้อยก็เพื่อไม่ทำให้มนุษย์ผู้อื่นที่รวมตัวกันอยู่ในทุกระดับสังคม สามารถแสวงหา และควรได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการลดน้อยลง และสรุปถึงภาพรวมพฤติกรรมในการขัดกันของผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรมนั้น โดยแท้จริงแล้ว เป็นเรื่องของบุคคลโดยเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ ซึ่งโดยปกติจะต้องใช้อำนาจหน้าที่ที่ตนมีอยู่ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่บุคคลนั้น โดยไร้ซึ่งจริยธรรมกลับใช้อำนาจตำแหน่งหน้าที่ ที่ว่านั้นไปในทางที่เบี่ยงเบนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเพื่อเป็นตนเอง วงศาคณาญาติ พวกพ้อง

๑.๖.๒ เฉลิมพล นาคสุวรรณ ได้ศึกษาเรื่อง “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ : ศึกษาเฉพาะกรณีตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี”^{๑๗} พบว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการป้องกันการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี เพิ่งได้รับความสำคัญมากขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการขัดกันดังกล่าวเพิ่มเติม ซึ่งได้แก่ การเปิดเผยทรัพย์สินของรัฐมนตรี, คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต่อสาธารณะชน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดการหุ้นและหุ้นส่วนของรัฐมนตรี และบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ แต่อย่างไรก็ดี จากการศึกษา

^{๑๖} ดวงพร รุจิรบ , “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี : คณะรัฐมนตรีที่มี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐).

^{๑๗} เฉลิมพล นาคสุวรรณ , “ การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ: ศึกษาเฉพาะกรณีตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗).

พบว่ามีปัญหาในเรื่องประสิทธิภาพของมาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวในการป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจส่วนตัวของรัฐมนตรี เนื่องจากมาตรการดังกล่าวมีข้อบกพร่อง และความไม่เหมาะสมอยู่บางประการ และองค์กรที่บังคับการให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือมาตรการต่าง ๆ ยังมีข้อขัดข้องเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ เป็นต้น

๑.๖.๓ **สนธยา ยาพิณ** ศึกษาเรื่อง “บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม”^{๔๘} พบว่า กรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ มีพฤติการณ์ไปในลักษณะการใช้อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล หรือญาติ หรือพรรคพวกของตนเอง ถึงแม้ว่าการกระทำบางครั้งไม่สามารถที่จะชี้ชัดว่าเป็นการทุจริต แต่โดยพฤติการณ์แล้ว ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือหรือไว้วางใจในแง่ของความซื่อสัตย์สุจริต ในฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ ผู้ใช้อำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน และหากนำเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมมาพิจารณาแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งในภาพรวมของสังคมไทยที่เป็นระบบอุปถัมภ์จะให้ความสำคัญกับปัญหานี้น้อยมาก โดยมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา เพราะฉะนั้นปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ยังคงมีต่อไป เพราะผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ยังคิดว่าผู้กล่าวหา มีหน้าที่พิสูจน์ว่าเขาใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบหรือไม่อย่างไร และหากยังไม่มีการตัดสินความผิด ต้องยึดหลักสันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีความผิด ตามหลักกฎหมายอาญา ส่งผลให้ความตระหนักในเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมยังไม่ชัดเจน

๑.๖.๔ **พงษ์พิลัย วรรณราช** ศึกษาเรื่อง “หลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการควบคุมการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทจำกัด ซึ่งประกอบกิจการโทรคมนาคม”^{๔๙} พบว่า มักปรากฏอยู่เสมอว่า ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการบริษัทมิได้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับลักษณะการประกอบกิจการของบริษัทนั้น แต่ได้รับการแต่งตั้งมาเพื่อเป็นการตอบแทนการเมือง ทำให้การบริหารงานของบริษัทไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ แม้ว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันจะกำหนดมาตรการที่ใช้ควบคุมการ

^{๔๘} สนธยา ยาพิณ , “ บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม ”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒).

^{๔๙} พงษ์พิลัย วรรณราช , “ หลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการควบคุมการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทจำกัดซึ่งประกอบกิจการโทรคมนาคม ”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑).

ขัดกันระหว่างผลประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรมการรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทจำกัดนี้ หลายมาตรการด้วยกัน แต่ยังปรากฏว่ามาตรการที่ใช้บังคับอยู่นั้นยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และยังมีช่องว่างให้มีการแสวงหาประโยชน์ส่วนบุคคลจากตำแหน่งสาธารณะอยู่เสมอ

๑.๖.๕ ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย ศึกษาเรื่อง “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”^{๒๐} พบว่า พัฒนาการของแนวความคิดแบบประโยชน์นิยม ที่เป็นรากฐานของระบบทุนนิยมในระบบเศรษฐกิจเสรี อันมุ่งเน้นแต่ประโยชน์สูงสุดของแต่ละคน ทำให้เกิดปัญหาความแปลกแยกของมนุษย์ในหลากหลายระดับ กลายเป็นวิกฤตในตัวมนุษย์ที่ไม่มีความสุขในการทำงาน และส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งนำไปสู่วิกฤตของสังคม จึงทำให้เกิดแนวคิดในการแก้ปัญหาโดยประยุกต์กระบวนการทัศนคติในทางพุทธศาสนา ที่มองปัญหาแบบองค์รวม และมีทัศนคติว่างานคือ เอกภาพแห่งชีวิต ที่เชื่อมโยงกับทุกสรรพสิ่งรอบ ๆ ตัว ทำให้ความหมายของงานในพุทธศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น เพราะไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยให้ชีวิตอยู่รอดได้ทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกิจกรรมทางธรรมที่ทำให้ชีวิตอยู่รอดได้ทั้งทางกายภาพและจิตใจ เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับสภาวะธรรมสูงสุด โดยมีพื้นฐานแห่งสัมมาอาชีวะที่ละเว้นการเบียดเบียนใด ๆ คือ การทำงานที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาประโยชน์แห่งตน แต่คำนึงประโยชน์แห่งส่วนรวมเป็นหลัก

๑.๖.๖ คำพอง งามภักดิ์ ศึกษาเรื่อง “จริยธรรมธุรกิจ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประโยชน์นิยม กับแนวคิดพระพุทธศาสนา”^{๒๑} พบว่า ทั้งสองแนวคิดมีทัศนคติว่า จริยธรรมธุรกิจเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินการทางธุรกิจให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ตลอดจนต้องเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม เพื่อให้ทุกคนได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตตามที่ตนได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ และทั้งสองแนวคิดต่างเน้นความเป็นประโยชน์เกื้อกูลในการดำเนินธุรกิจ กล่าวคือ ประโยชน์นิยม เป็นการสร้างสรรค์วัตถุ เพื่อให้เกิดความสุขปริมาณมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุดตามแนวทางหลักมหัสข สำหรับพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างสรรค์วัตถุเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตที่สะดวกสบายตามแนวทางหลักสัมมาอาชีวะและมัตตัญญูตา

^{๒๐} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๒๑} คำพอง งามภักดิ์, จริยธรรมธุรกิจ ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประโยชน์นิยมกับแนวคิดพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗).

๑.๖.๗ พระมหาสมพล กลิ่นเพชร ศึกษาเรื่อง “เจตนา ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”^{๒๒} พบว่า ประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และอีกลักษณะหนึ่ง คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์สูงสุด โดยหลักเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์เถรวาทมุ่งไปที่มูลเหตุของการกระทำ ลักษณะการกระทำ และผลของการกระทำ รวมทั้งการยอมรับจากผู้รู้ ซึ่งสามารถตอบสนองแนวคิดในทางจริยศาสตร์ได้ว่า ความดีหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร ความดีความชั่วคืออะไร และมาตรการในการชี้วัดความดีความชั่วคืออะไร ประกอบด้วยหลักเกณฑ์หลักในการตัดสินทางจริยธรรม คือ ตัดสินจากมูลเหตุของการกระทำ โดยพิจารณาว่าเจตนา ประกอบด้วยกุศลมูล ได้แก่ ความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ (อโทสะ) ความไม่หลง (อโมหะ) แสดงว่าเป็นสิ่งดี แต่ถ้าเจตนาประกอบด้วย อกุศลมูล คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) แสดงว่าเป็นสิ่งที่ชั่ว และเกณฑ์ที่ใช้ประกอบในการตัดสิน โดยพิจารณาจากผลของการกระทำ ถ้าเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หรือเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น แสดงว่าไม่ถูกต้อง แต่ถ้าเป็นไปมิได้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หรือมิได้เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น แสดงว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และพิจารณาจากคำสรรเสริญหรือคำติเตียนของวิญญูชน ถ้าวิญญูชนสรรเสริญยอมรับ แสดงว่าถูกต้อง แต่ถ้าวิญญูชนติเตียนไม่ยอมรับแสดงว่าเป็นสิ่งที่ผิด อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดปัญหาทางด้านจริยธรรม กล่าวคือ เกิดปัญหาระหว่างเจตนา ซึ่งเป็นมูลเหตุของการกระทำกับผลของการกระทำ ให้อธิบายมูลเหตุ หรือเจตนาของการกระทำเป็นหลักสำคัญ

๑.๖.๘ เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”^{๒๓} พบว่า แนวคิดทั้งสองมีประเด็นที่เหมือนกันเรื่องของ “การรู้จักพอ” และ “การพอเพียง” ซึ่งสิ่งที่มากำหนดความพอเหมาะ ความพอดีคือปัญญาในระดับต่าง ๆ โดยเน้นหลักในการพึ่งพาตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญ และใช้หลักธรรมมัตตัญญูตาเป็นปัญญาในการกำหนดความพอดี กล่าวคือ พอเหมาะสมด้วยกำลังกาย , กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวใช้วัดความพอดีของแนวคิดสันโดษในระดับต้น หรือประโยชน์ในปัจจุบัน และใช้วัดความพอดีในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น ไม่รวมถึงสันโดษในระดับสูง คือประโยชน์เบื้องหน้า หรือระดับประโยชน์สูงสุด และสรุปได้ว่า ทั้งสองแนวคิดมีความ

^{๒๒} พระมหาสมพล กลิ่นเพชร , “เจตนา ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐).

^{๒๓} เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์ , “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒).

สอดคล้องกัน คือ ใช้กำลังหรืออรรถภาพตนเองเป็นหลัก จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยตรงที่แนวคิดสั้น โดย คำนึงถึงทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ (ความรู้ สติปัญญา) และด้านเศรษฐกิจ (เศรษฐทรัพย์) ส่วนแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงคำนึงด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่กล่าวถึงด้านร่างกายและจิตใจ แต่เน้นในเรื่องการ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๑.๖.๘ **ประโยชน์ สังกถีน** ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวคำสอนในมงคลสูตร”^{๒๔} พบว่า แนวทางพัฒนาตนมี ๔ ประการ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งมีความประสานสอดคล้องกับ ขบวนการทำประโยชน์ในทางพุทธศาสนา นับตั้งแต่ประโยชน์ในเบื้องต้น ไปจนถึงประโยชน์สูงสุด โดยที่ กายภาวนา หมายถึงการพัฒนากาย เป็นความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ศีลภาวนา หมายถึงการพัฒนาศีล เป็นการพัฒนาความประพฤติให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี จิตตภาวนา หมายถึงการพัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญออกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และ ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกฝนอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงได้ โดยประกอบด้วยองค์ธรรม ๓๘ ประการ ตามหลักมงคลสูตร ซึ่งสามารถแบ่ง ๒ ระดับ คือ ธรรมะสำหรับการพัฒนาชีวิตเพื่อให้เป็นคนดีของสังคม และธรรมะสำหรับการพัฒนาจิตเพื่อความสิ้นไปของกิเลส ที่มีความสอดคล้องกันเป็นอย่างดี ระบบสามารถบรรลุประโยชน์ได้ในทุกระดับการปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย

๑.๖.๑๐ **พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา)** ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ ตามวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”^{๒๕} พบว่า พระพุทธองค์ทรงยอมรับความสำคัญหรือจุดหมายของประโยชน์ทุกระดับ ได้แก่ ประโยชน์ชาตินี้ (ทัศนคติที่มีกตละประโยชน์) ประโยชน์ชาติหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์) และประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถประโยชน์) โดยเห็นว่าประโยชน์แต่ละขั้นมีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นอยู่ การครองชีพ สภาพแวดล้อม และความพร้อมของแต่ละบุคคลในการบรรลุประโยชน์ในแต่ละขั้น และนอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงได้แบ่งลักษณะของประโยชน์ไว้อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสังคม ได้แก่ ประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) และประโยชน์สองฝ่าย (อุภยัตถะ) โดยที่พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าประโยชน์หรือสวัสดิภาพ ความมั่นคงในชีวิตของตนเองจะต้องได้รับ

^{๒๔} ประโยชน์ สังกถีน , “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวคำสอนในมงคลสูตร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๒๕} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน(ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

การพิจารณาหรือคิดถึงก่อน เพราะเมื่อตนเองบรรลุประโยชน์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะจะเป็นประโยชน์ทาง วัตถุหรือว่าประโยชน์ทางจิตใจก็ตาม ก็จะทำให้มีศักยภาพเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง และเป็นที่พึ่งของ ผู้อื่นก่อน ภายหลังจากนั้นจึงหันไปทำประโยชน์แก่คนอื่น(ปรัตละ) รวมถึงการบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อมหาชน(อุภยัตละ)

๑.๖.๑๑ พระมหาบุญมี ยโสธโร(คำลุน) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อ อทินนาทานในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนกุเรื่อวิทยา จังหวัดเลย”^{๒๖} พบว่า เยาวชนกลุ่มที่ศึกษาแม้จะมีการรับรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในอทินนาทาน ในระดับที่สูง แต่กลับมีพฤติกรรมอยู่ในระดับต่ำ เพราะมีผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สำหรับการศึกษาศุทธิวิธีในการแก้ไขปัญหาเรื่องอทินนาทานในเยาวชน พบว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) การแก้ไขปัญหาจากภายนอก โดยใช้ศีล ๕ เพื่อควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย และให้มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกันเพื่อความสุขในสังคม เป็นต้น (๒) การแก้ไขปัญหาด้านภายใน ด้วยการ ใช้หลักธรรมเช่น ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ ความเพียร เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องฝึกฝนอบรมจิตและ ปัญญาของเยาวชน ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๑.๖.๑๒ ปฐมรัตน์ สุชียามานนท์ ศึกษาเรื่อง “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของ คนไทย”^{๒๗} พบว่า อทินนาทานในสังคมไทยมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทและใน กฎหมายไทย โดยหลักการแล้วมีความเหมือนกัน คือนั่นเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ของผู้กระทำ และ ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยด้วยสาเหตุ ๒ ประการ คือสาเหตุภายใน ได้แก่ อกุศลมูล (โลภะ , โทสะ และโมหะ) ส่วนสาเหตุภายนอกได้แก่ การขาดความรักและความอบอุ่นจากการเลี้ยงดูของ ครอบครัว การขาดโอกาสจากครอบครัวและสังคม การขาดวินัยเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม การขาด ตัวอย่างที่ดีในสังคม การแก้ไขปัญหาอทินนาทานที่ดีที่สุดนั้น ต้องตรวจสอบหาสาเหตุที่แท้จริงของ ปัญหาเสียก่อน จากนั้นจึงแก้ไขปัญหาจากสาเหตุภายในและสาเหตุภายนอกด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

^{๒๖} พระมหาบุญมี ยโสธโร(คำลุน), “การศึกษาทัศนคติของเยาวชนที่มีต่ออทินนาทานในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนกุเรื่อวิทยา จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๗} ปฐมรัตน์ สุชียามานนท์, “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘).

๑.๖.๑๓ **บรรจง คำหล้า** ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”^{๒๔} พบว่า ศีลห้าและกฎหมายอาญานั้น คล้ายคลึงกันมาก และแนวคิดเรื่องโทษของศีลก็เอื้อประโยชน์ต่อการไม่ละเมิดกฎหมายอาญา เพราะคนที่รักษาศีลย่อมไม่กล้าผิดกฎหมายอาญา ส่วนโทษตามกฎหมายอาญาก็เอื้อประโยชน์ต่อศีลห้า เพราะถ้ากระทำผิดกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับศีลห้า ย่อมต้องได้รับโทษตามกฎหมายอาญา และโทษตามกฎหมายอาญา ซึ่งจะสนองตอบผู้กระทำทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

๑.๖.๑๔ **สิทธิชัย ลีลาโสภิต** ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา สถาบันตุลาการไทย”^{๒๕} พบว่า พระพุทธศาสนากับสถาบันตุลาการศาลยุติธรรมมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักการ ความเชื่อของพระพุทธศาสนามีบทบาท และอิทธิพลต่อ แนวคิด รูปแบบ ของกระบวนการทางตุลาการ รวมถึงหลักความเป็นกลางของผู้พิพากษาศาลาการ ที่ต้องพิจารณาพิพากษาคดี โดยปราศจาก อคติ ๔ คือ ไม่ลำเอียงเพราะรัก ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว และไม่ลำเอียงเพราะความหลง แนวคิดในเรื่อง พระวินัย อาบัติ โทษ อธิกรณ์ และอธิกรณ์สมถวิธี และกระบวนการลงนิกหกรรม อุดมการณ์ หรืออุดมคติของผู้พิพากษาศาลาการ คือ ความเป็นธรรม ทั้งนี้หลักพุทธธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำมาประยุกต์ใช้ บูรณาการเข้ากับการปฏิบัติหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาศาลาการได้อย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า ฐานข้อมูลในเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดจากความขัดแย้งในการบริหารงานของภาครัฐ และมุมมองในด้านกฎหมาย มีเนื้อหาเพียงพอที่จะใช้เป็นต้นแบบในการศึกษา เพื่อเปรียบเทียบกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่ขึ้นในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นอทินนาทาน หรือการทำประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสนับสนุนงานวิจัยได้ โดยไม่ปรากฏพบเอกสารและงานวิจัยในเรื่องที่จะศึกษานี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวแล้ว

^{๒๔} บรรจง คำหล้า, “ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”, *วิทยานิพนธ์ศาสนาสตวรรษมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๕} สิทธิชัย ลีลาโสภิต, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาศาลาการศาลยุติธรรมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาสตวรรษมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เน้นการอ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มต้นจากศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบของปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะบทบาทของบุคคลสาธารณะเท่านั้น ทั้งบุคคลสาธารณะในภาครัฐและบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสรุปจากข้อมูลอ้างอิงของสถานการณ์ของปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อสะท้อนถึงสภาพปัญหา ผลกระทบ และวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ทั้งในมุมมองกฎหมายและพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้อง

จากนั้นทำการวิเคราะห์ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งจำกัดการศึกษาเฉพาะประเด็นที่มีจุดประสงค์ของผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเท่านั้น โดยใช้หลักของศีลข้ออทินนาทานในพระธรรมวินัยมาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาและวินิจฉัยปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เพื่อให้ทราบถึงหลักเกณฑ์ในการชี้วัดคุณค่าทางจริยธรรม อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจปัญหาที่ชัดเจน และสามารถแยกแยะการกระทำที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษในทางพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง

สำหรับการรวบรวมข้อมูล ในด้านข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ส่วนข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เป็นศึกษาจากหนังสือ ตำรา บทความ และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ายที่สุดจะอภิปรายเสนอแนวทางประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อแก้ปัญหาลงประโยชน์ทับซ้อนอย่างเป็นระบบ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามกระบวนการทัศน์ในทางพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะ

ขั้นตอนนี้จะศึกษาถึง ความหมาย แนวคิด ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน รวมทั้งหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยปัญหาดังกล่าว เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ถึงขอบเขตปัญหาและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ ทั้งบุคคลสาธารณะในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา รวมทั้งสามารถแยกแยะลักษณะประเภทของปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

ผลที่ได้จากขั้นที่ ๑

ทราบถึงลักษณะและสภาพของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อที่ ๓ ทินนาทาน

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาอทินนาทานตามความหมายในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏอยู่ในพระธรรมวินัย รวมทั้งในความหมายทั่วไปตามที่ปรากฏในหลักกฎหมายของสังคมไทย ตลอดจนแนวคิดและลักษณะของการกระทำอทินนาทานที่เป็นโทษ เพื่อให้ทราบถึงหลักเกณฑ์การวินิจฉัยศีลข้อที่ ๓ ทินนาทานที่ถูกต้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือ วินิจฉัยการกระทำผิดในปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับการทำหน้าที่ตามบทบาทของบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา ตามประเภทและรูปแบบของปัญหาที่แตกต่างกันไป

ผลที่ได้จากการศึกษาขั้นที่ ๒

ทำให้เข้าใจพฤติกรรมอทินนาทานตามทัศนะในทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกแยะการกระทำผิดศีลข้อที่ ๓ ทินนาทานที่ปรากฏอยู่ในปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ และสามารถวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในมุมมองด้านอทินนาทานได้อย่างชัดเจน

๑.๗.๓ ขั้นตอนที่ ๓ เสนอแนวแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาถึงหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ตลอดจนอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยทำการแยกประเด็นปัญหา และจัดระดับความรุนแรงของปัญหาให้มีความชัดเจน จากนั้นทำการศึกษาถึงหลักธรรมที่ป้องกันอทินนาทานและป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และบูรณาการร่วมกับมาตรการในการป้องกันปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนต่าง ๆ ในทางสังคม

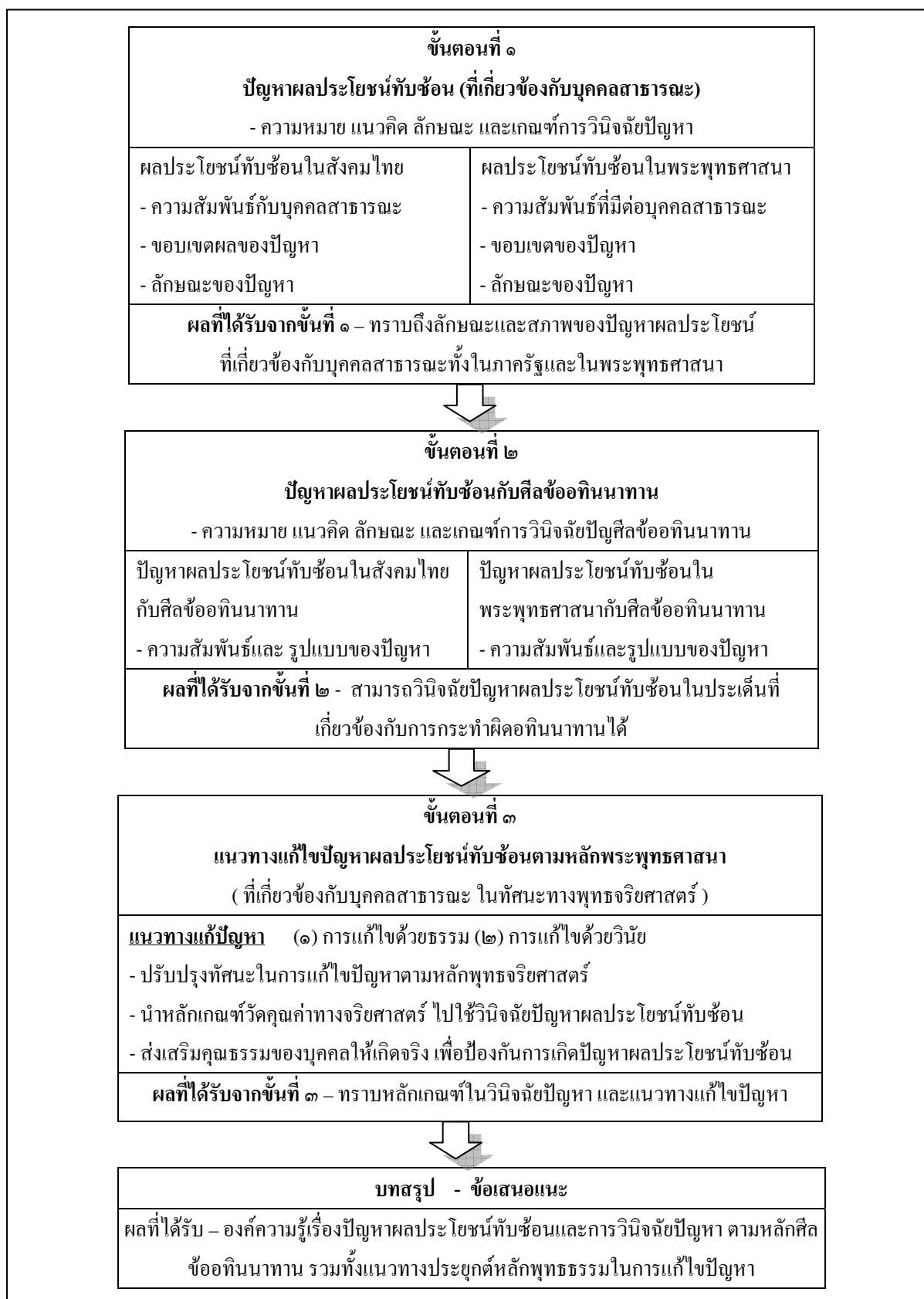
ผลที่ได้จากการศึกษาขั้นที่ ๓ ทราบถึงหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๗.๔ ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนสุดท้ายนี้ จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หลักพุทธธรรมมีความเป็นเหตุเป็นผล และสอดคล้องกันทั้งในด้านแนวคิด และวิธีการปฏิบัติ โดยนำหลักศีลข้อที่ ๓ ทินนาทานมาวิเคราะห์ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสามารถบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์หรือแนวคิดในการพัฒนาสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริง ทั้งประโยชน์ส่วนบุคคล , ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายตามจุดมุ่งหมาย อันจะนำไปให้เกิดความสงบสุข เสมอภาค และยุติธรรม แก่สังคมต่อไป

โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังรูปภาพต่อไปนี้

รูปภาพที่ ๒ : ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นปัญหาที่อยู่คู่กับทุกสังคมมานานแล้ว โดยมีสาเหตุจากความต้องการประโยชน์ในทางส่วนตัว ที่มีความขัดแย้งกับผลประโยชน์ของผู้อื่นหรือผลประโยชน์ของส่วนรวม ทำให้เกิดสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ขึ้น โดยเฉพาะบุคคลสาธารณะที่ผูกพันผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ากับบทบาทหน้าที่ในทางสาธารณะ จึงทำให้มีความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือกว่าฐานะบุคคลทั่วไป

การนำปัญหาผลประโยชน์มาศึกษา อาจเป็นเรื่องใหม่ ที่ต้องอาศัยการตีความ และการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความทำความเข้าใจ และสามารถแยกแยะประเด็นของปัญหาได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพราะมิติปัญหามีความกว้างขวาง และเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย และมีความเกี่ยวข้องกับทุกคนในสังคมในทุกระดับของปัญหา ซึ่งหากบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็อาจเป็นสาเหตุให้ปัญหามีการขยายตัว และพัฒนาไปสู่ความเสียหายที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น

ในบทนี้จะได้ทำการศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทยและในพระพุทธศาสนา โดยทำความเข้าใจในระดับพื้นฐานของปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ และในพระพุทธศาสนา ในประเด็นดังนี้

๑. ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัย ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน
๒. ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทย
๓. ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้จะเป็นการศึกษาปัญหาแบบองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุและพัฒนาการของปัญหา อันจะนำไปสู่หลักเกณฑ์การวินิจฉัยที่ชัดเจน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการแยกแยะการกระทำผิดออกจากตัวปัญหาได้ในขั้นแรก จากนั้นทำการศึกษถึงความสัมพันธ์ของปัญหา ที่เชื่อมโยงกับลักษณะการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ โดยศึกษาเทียบเคียงกันไประหว่างปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ กับการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนาตามลำดับ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจถึงรูปแบบลักษณะ และผลกระทบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างชัดเจน ตามรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

๒.๑.๑ ความหมายของผลประโยชน์ทับซ้อน

ผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นคำที่กล่าวถึงสภาพความทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ส่วนรวม อันเกิดจากบทบาทการทำหน้าที่ของบุคคลกับความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นหรือส่วนรวม ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งมีความผิดตามกฎระเบียบของสังคม หรือสภาพความเคลือบแคลงสงสัยต่อเจตนาและการหน้าที่ของบุคคลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะบุคคลสาธารณะซึ่งมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างชัดเจน

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ นั้น ได้บัญญัติศัพท์ที่มีความหมายคล้ายกับ ผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม การขัดกันแห่งผลประโยชน์ การทุจริตเชิงนโยบาย และการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนกับผลประโยชน์ของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ เป็นต้น^๑ ซึ่งมักเกิดความสับสนในการนำศัพท์ดังกล่าวไปใช้ ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับการทุจริตต่อหน้าที่ไปเสียทั้งหมด ซึ่งตามข้อเท็จจริงแล้ว การกระทำความผิด กับสภาพความทับซ้อนของผลประโยชน์เป็นสิ่งที่แตกต่างกัน แต่ดำรงอยู่ร่วมกัน และเป็นการยากที่จะพิสูจน์เจตนาแท้จริงของบุคคล เพื่อแยกแยะการกระทำผิดออกจากสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำเหล่านี้ล้วนต้องการใช้สื่อความหมายเดียวกับศัพท์ที่ใช้ในภาษาอังกฤษ คือ คำว่า Conflict of Interests ซึ่งยังไม่มีการบัญญัติศัพท์ดังกล่าวไว้ในพจนานุกรมของประเทศไทยอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงความหมายและที่มาของคำศัพท์ดังกล่าวจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อลักษณะและความหมายของผลประโยชน์ทับซ้อนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

^๑ คุราลละเอียดโน ดวงพร รุจิเรข , “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี: คณะรัฐมนตรีที่มี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

Gerard Carney^๒ กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง Conflict of Interests : Ministers and Public Officials โดยให้ความหมายว่า ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม [ผลประโยชน์ทับซ้อน] เป็นสถานการณ์ซึ่งบุคคลไม่ว่าเป็นราชการ พนักงานบริษัทเอกชน หรือผู้บริหาร (Professional) มีผลประโยชน์ส่วนตัวมากเพียงพอที่จะมี “อิทธิพล” ต่อการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง (Official Duty) ที่บุคคลนั้นรับผิดชอบอยู่และส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

อรรถ ก๊กผล^๓ กล่าวว่าความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม (Conflict of Interests) หมายถึงสถานการณ์ที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจอยู่ในสภาพความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม [ผลประโยชน์ทับซ้อน] โดยมีแรงจูงใจในการตัดสินใจจากประโยชน์ส่วนตน ส่งผลให้การใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจของผู้นั้นขาดความเป็นอิสระ ไม่เป็นกลาง เบี่ยงเบนออกจากหลักการบริหารเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ดวงพร รุจิเรข^๔ สรุปภาพรวมการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม [ผลประโยชน์ทับซ้อน] ว่าเป็นเรื่องของบุคคลโดยเฉพาะผู้ที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ ซึ่งโดยปกติต้องใช้อำนาจหน้าที่ ที่ตนมีอยู่เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่บุคคลนั้นโดยไร้ซึ่งจริยธรรมกลับใช้อำนาจตำแหน่งหน้าที่ ที่ว่านั้นไปในทางที่เบี่ยงเบนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนเอง วงศาคณาญาติ พวกพ้อง

ไพโรจน์ ภัทรานรกุล ได้รวบรวมความหมายของ Conflict of Interests ตามที่ปรากฏในทางวิชาการ ดังนี้^๕

(๑) พจนานุกรม Longman Dictionary of Contemporary (Third Edition)(1995:281)

ได้อธิบายว่า Conflict of Interests หมายถึงการขัดกันแห่งผลประโยชน์ [ผลประโยชน์ทับซ้อน] ซึ่งเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้รับมอบอำนาจมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ส่วนตน หรือการได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้น

^๒ ดูรายละเอียดใน Gerard Carney, “Conflict of Interests : Ministers and Public Officials”, (<http://www.transparency.org>), [April 2002].

^๓ อรรถ ก๊กผล, ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, รายงานผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนบุคคล, หน้า ๕.

^๔ ดูรายละเอียดใน ดวงพร รุจิเรข , “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี : คณะรัฐมนตรีที่มี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^๕ ดูรายละเอียดใน (http://www.stabundamrong.go.th/web/book/48/b5_48.pdf), [29 January 2011].

- (๒) Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (2002:280) กล่าวถึง Conflict of Interests ไว้ ๒ ความหมาย คือ (๑) สถานการณ์ซึ่งบุคคลขาดการตัดสินใจอันเที่ยงธรรมเนื่องจากมีหรือได้รับผลประโยชน์ หรือ (๒) สถานการณ์ซึ่งมีบางสิ่งส่งผลดีต่อบุคคลหนึ่งแต่เป็นผลเสียต่อผู้อื่น
- (๓) Katz & Kahm(1978:623) กล่าวว่า “ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัว กับผลประโยชน์ส่วนรวม”[ผลประโยชน์ทับซ้อน] หมายถึง “สถานการณ์ซึ่งเป็นข้าราชการ ลูกจ้างหรือผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานราชการใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง”
- (๔) Michael McDonald ให้ความหมายคำว่า Conflict of Interests ในทิศทางเดียวกัน แต่ย้ำว่าความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม [ผลประโยชน์ทับซ้อน] เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม คือ หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ลูกจ้าง หรือผู้เชี่ยวชาญมีผลประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนบุคคล (Private or Personal Interest) จนถึงขั้นกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา โดยเหตุนี้ Michael McDonald ได้มองว่า Conflict of Interests จะมียอดประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) ผลประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องทางการเงิน (๒) การใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติหน้าที่ และ(๓) เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยใช้สถานะและขอบเขตของอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และย้ำว่าเป็นประเด็นการขาดจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์^๖ กล่าวถึง Conflict of Interests ว่ามีผู้ให้ความหมายมากมาย เช่น
- (๑) เคนเนท เคอนาแฮน (Kenneth Kernaghan) ให้ความหมายว่า สถานการณ์ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐมีผลประโยชน์ส่วนบุคคล และได้ใช้อิทธิพลตามหน้าที่ และความรับผิดชอบทางสาธารณะไปขัดกับผลประโยชน์ส่วนรวม
- (๒) แซนดร้า วิลเลียม (Sandra William) ให้ความหมายว่า การที่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งการเมือง หรือข้าราชการได้เปิดโอกาสให้เงิน หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคลเข้ามามีอิทธิพลต่อหน้าที่ และความรับผิดชอบที่จะต้องมีต่อสาธารณะ
- (๓) แพทริก บอยเออร์ (Patrick Boyer) ให้ความหมายว่า สถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่รัฐมีผลประโยชน์ส่วนบุคคล และได้ใช้อิทธิพล หรือจะใช้อิทธิพลของตำแหน่งหน้าที่ไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

^๖ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

สำหรับ Wikipedia มีคำอธิบายถึง Conflict of Interests^๑ ว่าเป็นภาวะที่บุคคลซึ่งอยู่ในสถานะที่ได้รับความเชื่อถือ เช่น นักกฎหมาย นักการเมือง ผู้บริหารหรือผู้จัดการของบริษัท มีผลประโยชน์ในทางอาชีพกับผลประโยชน์ส่วนบุคคลที่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้บุคคลนั้น ๆ มีความยุ่งยากในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างยุติธรรม และถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่เหมาะสม ผลประโยชน์ที่ขัดแย้งนั้นอาจทำให้เกิดภาพของความน่าเชื่อถือในการกระทำที่เป็นกลางของบุคคลนั้นลดลง โดยมีลักษณะของการกระทำ Conflict of Interests ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกันทั่วไป ๕ รูปแบบ ได้แก่ (๑) การทำธุรกิจกับตนเอง (Self-Dealing) เป็นกรณีที่ผลประโยชน์ของสาธารณะขัดกับผลประโยชน์ส่วนบุคคล เช่น การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำธุรกิจของส่วนบุคคล (๒) การทำงานภายนอก (Outside Employment) ซึ่งทำให้งานสองงานขัดผลประโยชน์กัน (๓) ผลประโยชน์ภายในครอบครัว (Family Interest) เป็นการทำให้คู่สมรส บุตร หรือญาติที่ใกล้ชิดได้รับงาน หรือทำให้มีการซื้อสินค้า บริการจากญาติ หรือจากร้านที่ญาติเป็นผู้ควบคุมกิจการ (๔) การรับของขวัญ (Gifts from Friends) จากบุคคลที่ทำธุรกิจกับผู้รับของขวัญของของขวัญนี้อาจเป็นที่จับต้องไม่ได้ เช่น การโดยสารรถ ให้การรับรอง (Lodging) (๕) การปั่นราคาและเทขาย (Pump and Dump) เป็นกรณีนายหน้าขายหุ้นที่เป็นเจ้าของหลักทรัพย์ (Security) ได้ทำให้ราคาหลักทรัพย์สูงขึ้นเกินความจริง หรือใช้วิธีการปล่อยข่าวลือ เพื่อขายหลักทรัพย์นั้น แล้วปล่อยข่าวในทางลบเพื่อทำให้ราคาลดลง

กล่าวโดยสรุปตามความเห็นของผู้วิจัย แม้ว่าผลประโยชน์ทับซ้อน จะมีความหมายไปในทิศทางเดียวกับความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม ตามที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้คำนิยามไว้แล้วข้างต้น โดยหมายถึงการตัดสินใจภายใต้อคติส่วนตัว ที่มีแนวโน้มในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตนจากบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อผู้อื่นหรือส่วนรวม แต่ในอีกด้านหนึ่งตามความหมายของคำว่า Conflict of Interests นั้น ได้แสดงถึงความเคลือบแคลงสงสัยในการทำหน้าที่ของบุคคลที่อยู่ในสภาพของการทับซ้อนของผลประโยชน์ อันเกิดขึ้นได้กับทุกคนไม่ว่าจะเป็นบุคคลสาธารณะ หรือบุคคลทั่วไป ในสถานการณ์ที่ต้องทำหน้าที่สองด้าน และบทบาทของการทำหน้าที่ดังกล่าวมีโอกาสเกิดความขัดแย้งสวนทางกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะพิสูจน์ได้หรือไม่ว่าเป็นความผิดที่เกิดจากความขัดแย้งของประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวมหรือไม่ก็ตาม แต่สภาพความเคลือบแคลงสงสัยที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปแล้ว

^๑ ดูรายละเอียดใน http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_of_interests, [29 January 2011].

๒.๑.๒ ความหมายของบุคคลสาธารณะ

บุคคลสาธารณะ หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือบุคคลที่อยู่ในความสนใจของสาธารณะ

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ^๘ ได้แบ่งประเภทบุคคลสาธารณะตามลักษณะพฤติกรรมไว้ ดังนี้

(๑) บุคคลสาธารณะที่มีลักษณะหรือแสดงออกซึ่งความเป็นบุคคลสาธารณะอย่างชัดเจน (Obvious public figure) บุคคลสาธารณะประเภทนี้ถือได้ว่าเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์มหาชนโดยตรง ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้อีก ดังนี้

ก. บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะในระดับต่าง ๆ ได้แก่ นักการเมืองหรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี วุฒิสมาชิก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนนักการเมืองระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีฐานะเป็นข้าราชการการเมือง เป็นต้น

ข. ข้าราชการประจำ เช่น ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการทหาร ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการตุลาการ ข้าราชการครู หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่สังกัดส่วนราชการต่าง ๆ เพราะนโยบายหรือการปฏิบัติงานของเขากระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป

(๒) บุคคลสาธารณะที่จำกัดตามวัตถุประสงค์ของการแสดงออกซึ่งความเป็นบุคคลสาธารณะนั้น ๆ (Limited-purpose public figure) บุคคลประเภทนี้จะถือว่าเป็นบุคคลสาธารณะเฉพาะในเรื่องที่ได้แสดงออกตามที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือการดำเนินการนั้น ๆ หรือในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ได้แก่

ก. บุคคลที่อาสาตนเข้ามาดำเนินกิจกรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง เช่น ผู้นำกลุ่มผลประโยชน์หรือตัวแทนในการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองเพื่อบรรลุขอวัตถุประสงค์ในเรื่องที่กลุ่มของตนต้องการ นักวิชาการอิสระที่เข้ามาเป็นสื่อกลางหรือกลไกในการเผยแพร่ความคิดเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง

ข. บุคคลผู้ประกอบอาชีพในด้านสันตนาการและให้ความบันเทิงแก่ประชาชน เช่น ดาราภาพยนตร์ ศิลปิน นักร้อง นักแสดง นายแบบ นางแบบ นักฟุตบอลกอล์ฟ นักกีฬาอาชีพ เป็นต้น

ค. บุคคลผู้ประกอบวิชาชีพในด้านสื่อสารมวลชน เช่น ผู้ดำเนินรายการหรือผู้สื่อข่าววิทยุโทรทัศน์ และนักหนังสือพิมพ์หรือคอลัมนิสต์

^๘ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, บุคคลสาธารณะ, กฎหมายใหม่ รายเดือน, ฉบับที่ ๑๐๖ (เมษายน ๒๕๕๒), (http://sakid.blogspot.com/2009/07/blog-post_6096.html), [29 January 2011].

ง. บุคคลที่ทำหน้าที่เผยแพร่คำสอนทางศาสนาหรือปฏิบัติธรรมจนเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป เฉพาะบุคคลที่เปิดเผยตัวต่อสาธารณชน เช่น พระเกจิอาจารย์ พระนักเทศน์

จ. บุคคลที่เปิดเผยตัวให้ปรากฏต่อสาธารณะหรืองานสังคมต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นบุคคลระดับสูงในสังคม (hi-society) เช่น นักธุรกิจชั้นนำที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ หรือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลอันทรงเกียรติซึ่งเป็นที่รู้จักในวงกว้างทางสังคมหรือมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ เพื่อสังคม

(๓) บุคคลสาธารณะที่ไม่ได้เข้ามาโดยสมัครใจหรือบุคคลสาธารณะโดยบังเอิญ (Involuntary limited-purpose public figure or By change public figure) บุคคลประเภทนี้ ก็คือคนธรรมดาทั่วไปที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมและไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะในแง่ของความเป็นอยู่ของประชาชนแต่อย่างใด แต่สถานภาพความเป็นบุคคลสาธารณะของเขาได้ปรากฏเมื่อเรื่องราวของเขาได้ถูกเสนอเป็นข่าวทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งสถานะความเป็นบุคคลสาธารณะของบุคคลประเภทนี้จะมีระยะเวลาไม่คงทนถาวร เนื่องจากประชาชนจะให้ความสนใจในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เมื่อหมดความสนใจความเป็นบุคคลสาธารณะก็จะหมดไปทันที ตัวอย่างเช่น คนขับรถแท็กซี่ซึ่งเก็บกระเป๋าเงินที่ผู้โดยสารลืมไว้ในรถแท็กซี่ส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อคืนให้แก่เจ้าของเด็กนักเรียนที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมตัวและมีกรแถลงข่าวการจับกุมต่อสื่อมวลชน และผู้ที่ตกเป็นข่าวหน้าหนึ่งบนหนังสือพิมพ์รายวัน ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่ตกเป็นข่าวทางอินเทอร์เน็ตตามเว็บไซต์(website) ต่าง ๆ ซึ่งมีประชาชนเข้าไปแสดงความความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในเรื่องของเขา เป็นต้น

จากความหมายของบุคคลสาธารณะข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะไม่ว่าจะเป็นไปทางใดทางหนึ่ง ทำให้มีความผูกพันหรือเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และจะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าฐานะของบุคคลธรรมดาที่มีขอบเขตผลกระทบซึ่งจำกัดเฉพาะผู้เกี่ยวข้องเท่านั้น ดังนั้น บุคคลสาธารณะจึงมักได้รับความสนใจและถูกตรวจสอบจากมหาชนในด้านคุณธรรมจริยธรรมอยู่เสมอ เพื่อรักษาแบบอย่างด้านวัฒนธรรมหรือค่านิยมที่ดีของสังคมเอาไว้ ซึ่งจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในหัวข้อถัดไป

๒.๑.๓ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ

จากความหมายเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน และความหมายของบุคคลสาธารณะ ที่ได้ศึกษามาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะนั้น มีแนวโน้มที่จะทำ

ให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างชัดเจนกว่าสถานภาพของบุคคลตามปกติ เพราะบทบาทความเป็นบุคคลสาธารณะ ทำให้เกิดความรับผิดชอบ และความคาดหวังในคุณสมบัติเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากสังคมที่สูงไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะบทบาทของบุคคลสาธารณะในภาครัฐและในพระพุทธศาสนาเท่านั้น โดยที่บุคคลสาธารณะในภาครัฐนั้นมีความหมายครอบคลุมถึงข้าราชการ ทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง ตลอดจนลูกจ้างและพนักงานของรัฐทั้งหมด ส่วนบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนานั้น มีความหมายครอบคลุมถึงพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ซึ่งอยู่ในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีแนวคิดที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะดังกล่าว ดังนี้

๒.๑.๓.๑ หลักความขัดแย้งของผลประโยชน์ทับซ้อน

“รัฐสมัยใหม่ มีหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลักสำคัญหลักหนึ่ง ที่จะปกป้องประชาชนไม่ให้ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ หรือใช้อำนาจบิดเบือนวัตถุประสงค์ และการปฏิบัติหน้าที่ต้องดำเนินภายใต้หลักเกณฑ์แห่งกฎหมายด้วย”^๕

หลักวิธีพิจารณาความเป็นหลักเกณฑ์หนึ่ง ซึ่งเป็นบทบัญญัติกฎหมายวิธีบัญญัติที่กล่าวถึงวิธีการดำเนินกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ อาทิเช่น การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อผู้กระทำผิดตามกฎหมายที่มีโทษอาญา โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการสืบสวน สอบสวนหรือไต่สวน การฟ้องร้อง การพิจารณาและการพิพากษาคดี รวมทั้งการลงโทษผู้กระทำผิดตามที่กฎหมายสาระบัญญัติได้บัญญัติไว้ หรือวิธีพิจารณาเรื่องในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือวิธีพิจารณาของศาลปกครอง หลักวิธีพิจารณาความมีเป้าหมายในการตอบสนองกฎหมายสาระบัญญัติให้เป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย หลักนี้เริ่มนำมาใช้ในวิธีพิจารณาความในชั้นศาล ต่อมานำมาใช้ในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จึงต้องคำนึงถึงหลักความยุติธรรม หลักความยุติธรรมจึงเป็นปรัชญาความคิดทางกฎหมายของวิธีพิจารณาความในชั้นศาล และวิธีพิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

เจ้าหน้าที่ของรัฐ ในฐานะที่เป็นผู้แทนของรัฐในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่แล้ว การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐจะชอบด้วยกฎหมาย ต่อเมื่อดำเนินการตามขั้นตอน

^๕ จุฑารัตน์ แก้วกัญญา, “พระราชบัญญัติองค์กรบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ : ศึกษากรณีข้อห้ามการมีส่วนได้ส่วนเสีย” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต(คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖.

ต่าง ๆ หรือหลักวิธีพิจารณาความที่บัญญัติไว้ ซึ่งในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่สำคัญ คือ หลักการรับฟัง หลักการให้เหตุผล และหลักความไม่มีส่วนได้เสีย

สำหรับหลักความไม่มีส่วนได้เสีย ในการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นกลาง เปิดเผยและโปร่งใส “ในกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนบุคคล หรือความเกี่ยวพันด้วยความเป็นญาติ ในเรื่องที่คุณทำคำสั่งวินิจฉัย อาจนำมาซึ่งผลแห่งความเป็นปฏิปักษ์ หรือมีส่วนได้เสียในกระบวนการพิจารณาได้”^{๑๑}

ความเป็นปฏิปักษ์หรือส่วนได้เสียนี้ นำมาสู่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันของผลประโยชน์ได้เช่นกัน ยกเว้นแต่กรณีที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยที่การชั่งน้ำหนักความสำคัญเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวมย่อมมาก่อน เอกชนจำต้องยอมรับในการเสียประโยชน์หรือสิทธิของตน เพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวมที่มีคุณค่าสูงกว่าไว้ ความจำเป็นที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมนี้ไว้ เพราะไม่อาจหาวิธีอื่นมาแทนได้ จึงยอมเหนือหลักความมีส่วนได้เสีย แต่ต้องอยู่ในรูปข้อยกเว้นของหลักกฎหมายเท่านั้น ดังนั้น การพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องยึดหลักการเปิดเผย และความไม่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นสำคัญ เพื่อความโปร่งใส ความถูกต้องในการพิจารณา และความไว้วางใจจากประชาชนเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องพิจารณาเรื่องด้วยความเป็นธรรม

“จากหลักความไม่มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้มีผู้ให้ความเห็นว่า หลักการดังกล่าวนี้ได้พัฒนาเป็นหลักการขัดกันของผลประโยชน์”^{๑๒} ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าสามารถใช้อธิบายถึงหลักของปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นกัน โดยมีสาระสำคัญว่า เจ้าหน้าที่ที่มีประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องในกิจการที่ตนรับผิดชอบดำเนินการ โดยอาศัยอำนาจรัฐไม่อาจสั่งการหรือปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสีย หรือถูกสงสัยว่ามีส่วนได้เสียต่อไปอีกได้ เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของอำนาจมหาชน และเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมที่อาจจะกระทบกระเทือนจากส่วนได้เสียของเจ้าหน้าที่ส่วนคนนั้น โดยหลักการดังกล่าวมีฐานะเป็นกฎหมายทั่วไปที่ผูกพันองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐในภาคมหาชนทุกระดับ ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักความยุติธรรมทางธรรมชาติ (Natural Justice) และ “หลักการขัดกันของผลประโยชน์นี้ ยังเป็นหลักที่ห้ามเจ้าหน้าที่

^{๑๑} จุฬารัตน์ แก้วกัญญา, อ้างแล้ว, หน้า ๕๕.

^{๑๒} วุฒิพงษ์ พาณิชย์สวาย, “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับการดำรงตำแหน่งสาธารณะ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะนิติศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

ของรัฐมีพฤติกรรม หรือการกระทำที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนได้เสียหรือผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของตนด้วย”^{๑๒}

๒.๑.๓.๒ บุคคลสาธารณะกับการวิพากษ์วิจารณ์ตามกฎหมาย

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนแม้ด้านหนึ่งจะเป็นปัญหาส่วนบุคคล แต่หากบุคคลนั้นเป็นบุคคลสาธารณะย่อมส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ และเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคมในที่สุด สำหรับการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์บุคคลสาธารณะนั้น เป็นสิทธิพื้นฐานและเสรีภาพที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามเสรีภาพของบุคคลย่อมสิ้นสุดเมื่อไปกระทบกับสิทธิของผู้อื่นเข้า ก็จะกลายเป็นการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมาย (abuse of right) ตัวอย่างเช่น การแสดงความคิดเห็นจนเป็นข่าวสาธารณะปรากฏตามสื่อต่าง ๆ รวมถึงการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอาจเสี่ยงต่อความผิดอาญาฐานหมิ่นประมาทผู้อื่นด้วยการโฆษณา (ตามมาตรา ๓๒๘) แต่กฎหมายหมิ่นประมาทก็ยังเปิดโอกาสให้อำนาจบุคคลในการแสดงความคิดเห็นหรือข้อความโดยสุจริต โดยมีจุดประสงค์^{๑๓} ดังนี้

(๑) เพื่อความชอบธรรม ป้องกันตนหรือส่วนได้เสียเกี่ยวกับตนตามรัฐธรรมนูญ เช่น การไปแจ้งความให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด หรือเป็นพยานในศาล การให้ปากคำกับคณะกรรมการสอบสวนเรื่องทุจริตหรือประพฤติมิชอบของบุคคลอื่น

(๒) ในฐานะเป็นเจ้าของงานปฏิบัติการตามหน้าที่ เช่น พนักงานสอบสวนรายงานข้อความหมิ่นประมาทพระบรมเดชานุภาพ เพื่อให้มีการดำเนินการต่อไป ไม่ทำให้เขากลายเป็นผู้กระทำความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเสียเอง

(๓) ดิชมด้วยความเป็นธรรม ซึ่งบุคคลหรือสิ่งใดอันเป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำ ข้อนี้คือการแสดงความคิดเห็นอย่างสุจริตตามเสรีภาพในรัฐธรรมนูญนั่นเอง โดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่ของข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะ (public figure) ในภาครัฐ หรือ แม้แต่การวิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่ของพระภิกษุในฐานะเป็นบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้จะไม่มีข้อห้ามไว้ แต่ก็เป็นการคุ้มครองต่อประเพณีศรัทธา หรือเป็นเหตุให้เกิดโทษจากปรามาสพระภิกษุผู้มีภูมิธรรมสูง ซึ่งเป็นอกุศลกรรมติด

^{๑๒} เฉลิมพล นาคสุวรรณ, “การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ: ศึกษาเฉพาะกรณีตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^{๑๓} ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, บุคคลสาธารณะ, (http://sakid.blogspot.com/2009/07/blog-post_6096.html), [29 January 2011].

ตัวผู้กระทำต่อไป และเป็นเรื่องยากที่จะใช้คิดเห็นของปวงชนมาตัดสินภูมิธรรมของพระภิกษุได้ ซึ่งจะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่กล่าวต่อไป

(๔) ในการแจ้งข่าวด้วยความเป็นธรรมเรื่องการดำเนินการอันเปิดเผยในศาลหรือในการประชุมตามอำนาจที่กฎหมายบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

สำหรับการติชมด้วยความเป็นธรรมข้างต้น หมายถึง การวิพากษ์ติชมบุคคลสาธารณะ ซึ่งหมายถึงบุคคลที่อยู่ในความสนใจของสาธารณชน เช่น ดารา นักแสดง หรือผู้ซึ่งการกระทำของเขามีผลกระทบต่อสาธารณะ เช่น ครู อาจารย์ นักการเมือง หรือแม้แต่พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของชาวพุทธก็ได้ ดังนั้น บุคคลสาธารณะเหล่านี้จึงอาจถูกดำเนินคดีในส่วนของแสดงออกต่อสาธารณะ เนื่องจากบุคคลสาธารณะไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ไปได้ และได้รับประโยชน์และผลกระทบต่อจากสาธารณะโดยตรง เช่น การกล่าวหาว่าสนามบินสุวรรณภูมิมีทุจริต เพราะปรากฏรอยรั่วบนรันเวย์ รัฐมนตรีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องจะฟ้องร้องผู้กล่าวหาว่าหมิ่นประมาทไม่ได้ เพราะรอยรั่วทำให้คนทั่วไปเข้าใจได้ว่าอาจมีทุจริต เช่นนั้น ผู้เกี่ยวข้องคงมีหน้าที่เพียงชี้แจงข้อมูลและข้อเท็จจริงให้สาธารณชนหายข้องใจเท่านั้น เพราะข้อมูลมีอยู่ในอำนาจของตนฝ่ายเดียว ในกรณีนี้ย่อมได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย ไม่ให้บุคคลสาธารณะเหล่านี้เที่ยวฟ้องหมิ่นประมาทพยานเอกชน หรือสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อปิดปากผู้เปิดโปง การทุจริต หรือโกงของบุคคลเหล่านั้นกันอย่างพร่ำเพรื่อ

๒.๑.๓.๓ คุณธรรมจริยธรรมกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

สำหรับจริยธรรมกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวมนั้น จริยธรรมถือเป็นมาตรฐานความประพฤติในการที่จะควบคุมการประพฤติปฏิบัติของบุคคล เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อส่วนรวม และเป็นสิ่งที่ทุกสังคมอาชีพต้องยึดถือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพนักธุรกิจ สื่อสารมวลชน นักการเมือง และข้าราชการพลเรือน หรืออาชีพอื่นๆ “สำหรับจริยธรรมนั้น สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ จริยธรรมส่วนบุคคล (Private Ethics) และจริยธรรมสาธารณะ (Public Ethics) ซึ่งจริยธรรมทั้งสองประเภทมีที่มา ภารกิจ และเนื้อหาแตกต่างกัน”^{๑๔} ในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ยิ่งต้องตระหนักในเรื่องนี้ เพราะว่ามีภารกิจที่จะต้องบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนอันเป็นส่วนรวม

^{๑๔} วุฒิพงษ์ พานิชย์สวาย, “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับการดำรงตำแหน่งสาธารณะ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑-๑๒.

การที่บุคคลหนึ่งจำเป็นต้องถูกบังคับด้วยมาตรฐานความประพฤติ หรือจริยธรรมสูงกว่าบุคคลอีกคนหนึ่งนั้น จึงต้องพิจารณาจากบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นบุคคลที่ดั่งอยู่บนความเชื่อถือและไว้วางใจในสาธารณะ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องบังคับด้วยมาตรฐานความประพฤติ หรือจริยธรรมที่สูงกว่าพลเมืองทั่วไป พฤติกรรมบางอย่างที่พลเมืองทั่วไปทำได้ หรืออาจต้องรับผิดชอบทางแพ่งเท่านั้น เช่น ความสัมพันธ์ฉันชู้สาว เป็นต้น แต่ถ้าหากเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกลับทำไม่ได้ หรือไม่พึงกระทำ เพราะจะต้องถูกบังคับด้วยมาตรฐานความประพฤติ หรือจริยธรรมของข้อบังคับ หรือระเบียบ หรือ กฎตามที่เจ้าหน้าที่ของรัฐสังกัด เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะถูกบังคับด้วย ข้อบังคับว่าด้วยประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมการ เป็นต้น

สำหรับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม ถือเป็นกรณการกระทำ ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ได้กระทำหรือเข้าไปมีส่วนร่วมหรือใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตนเข้าไปมีผลประโยชน์ส่วนบุคคล ทำให้ผลประโยชน์ส่วนรวมได้รับความเสียหาย ตัวอย่างเช่น ข้าราชการคนหนึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างในหน่วยงานของรัฐแห่งหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกัน ไปเป็นเจ้าของบริษัทที่เป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐแห่งนั้น จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าข้าราชการคนนั้นมีกรกระทำที่เป็นผลประโยชน์ทับซ้อน หรือเป็นการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวมเกิดขึ้นแล้ว เพราะเข้าไปมีส่วนได้เสียในผลประโยชน์ เนื่องจากการทำหน้าที่ทั้งสองฐานะในเวลาเดียวกัน คือ ฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และในขณะเดียวกันก็เป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่เป็นคู่สัญญา ซึ่งเป็นการขัดแย้งในเชิงบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน หากเมื่อนำเรื่องมาตรฐานความประพฤติหรือจริยธรรมมาใช้บังคับแล้ว ถือว่าข้าราชการผู้นั้นประพฤติตนไม่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว

ดังนั้น จริยธรรมหรือมาตรฐานความประพฤติ จึงเป็นตัวควบคุมกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ไม่ให้มีการฝ่าฝืนข้อบังคับ ส่วนการกระทำที่เป็นกรขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม ถือเป็นกรกระทำที่ไม่ควรกระทำในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะว่ามีหน้าที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล หากเจ้าหน้าที่กระทำก็จะเป็นการละเมิดหรือฝ่าฝืนจริยธรรมนั่นเอง และหากการกระทำดังกล่าวถึงขั้นร้ายแรงคือมีการทุจริต ก็อาจต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาด้วย

๒.๑.๓.๔ การทุจริตหรือคอร์รัปชันกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

การทุจริต หรือ คอร์รัปชัน (Corruption) เป็นพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง และพวกพ้อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมทางสังคม เศรษฐกิจ จริยธรรม และกระบวนการบริหารจัดการที่ไร้ประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม และการพัฒนาประเทศ การทุจริตได้เกิดขึ้นในสังคมมาอย่างช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ และมีวิวัฒนาการไปตามยุคสมัย ซึ่งในปัจจุบันก็ยังปรากฏอยู่ เพียงแต่มีวิธีการสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น วิธีการที่กล่าวกันทุกวันนี้ คือ การคอร์รัปชันเงินโยบาย เป็นต้น

ก. ความหมายของคำว่า “คอร์รัปชัน” (Corruption)

ความหมายหรือนิยามของคำว่าทุจริต หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “Corruption” นั้น มีผู้ให้คำจำกัดความมากมาย บางครั้งอาจใช้คำว่า “ฉ้อราษฎร์บังหลวง” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาสื่อความหมายก็ได้ โดยมีความหมายที่ครอบคลุมพฤติกรรม ดังต่อไปนี้^{๕๕}

- (๑) เป็นการกระทำที่ขัดต่อความซื่อสัตย์ คุณธรรมความดี หรือศีลธรรม
- (๒) เป็นการกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรม กฎเกณฑ์ หรือ กฎหมาย
- (๓) เป็นการกระทำที่ถือว่าไม่บริสุทธิ์
- (๔) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงิน ทรัพย์สิน หรือสิ่งล่อใจอย่างอื่น

สำหรับในทางกฎหมาย ทุจริตต่อหน้าที่ มีความหมายว่า “การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือในพฤติการณ์ที่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อว่า มีตำแหน่งหรือหน้าที่ ที่ตนมิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่นั้น หรือใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มีขอบ”^{๕๖}

ผู้วิจัยเห็นว่า การทุจริตหรือ คอร์รัปชัน มีต้นเหตุมาจากการการแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ โดยใช้บทบาทตามตำแหน่งหน้าที่ในทางสาธารณะ เข้ามามีอิทธิพลหรือแทรกแซงเพื่อทำให้ประโยชน์ของผู้อื่นหรือส่วนรวมต้องเสียหายหรือบกพร่องไป ไม่ว่าจะโดยวิธีการใดหรือใช้ให้ผู้อื่นเป็นตัวแทนก็ตาม

^{๕๕} พัฒนา ขาววิราช , จริยธรรมธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัล เอ็กซ์เชส จำกัด), ๒๕๔๕, หน้า ๑๓๓.

^{๕๖} พรบ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๔

ข. ประเภทของการทุจริตหรือคอร์รัปชัน

สนธยา ยาพิณ ได้สรุปประเภทของการทุจริตไว้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้^{๑๓}

(๑) คอร์รัปชันขาว (White Corruption) หมายถึง การกระทำที่ประชาชนทั่วไปยังยอมรับได้ และไม่ลงโทษผู้กระทำผิด เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ร้ายแรงจนเกินไป

(๒) คอร์รัปชันเทา (Gray Corruption) หมายถึงการกระทำซึ่งบางส่วนในสังคมเห็นว่าเป็นการกระทำผิด แต่ก็ลึกลงใจที่จะกล่าวโทษนั้น เกี่ยวข้องกับ การใช้ดุลยพินิจของข้าราชการ

(๓) คอร์รัปชันดำ (Black Corruption) หมายถึงการกระทำซึ่งทุกฝ่ายในสังคมเห็นว่าเป็นการกระทำผิด และสมควรจะได้รับการโทษตามกฎหมาย เช่น การใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ จำแนกรูปแบบของการคอร์รัปชันไว้ตามลักษณะของการกระทำผิด ซึ่งมีพฤติกรรมโดยสรุป ดังนี้^{๑๔}

(๑) การรับสินบนโดยตรง

(๒) การที่ข้าราชการร้ายพิศปกติ โดยที่ไม่อาจอธิบายที่มาของทรัพย์สินที่มีอยู่ได้

(๓) การใช้อิทธิพลทางการเมือง เพื่อการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์อาชญากรรม

(๔) เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย มีส่วนร่วมในธุรกิจขององค์การอาชญากรรม

(๕) ฝ่าฝืน หลีกเลียง หรือบิดเบือน ระเบียบแบบแผนหรือกฎข้อบังคับ

(๖) จูงใจ เรียกร้อ บังคับ ข่มขู่ หน่วงเหนี่ยว กลั่นแกล้ง เพื่อประโยชน์ส่วนตน

(๗) สมยอม รู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉย หรือละเว้นการกระทำในการที่ต้องปฏิบัติ

(๘) ยักยอก เบียดบัง ซึ่งทรัพย์สินของทางราชการ

(๙) ปลอมแปลง หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นเท็จ

(๑๐) มีผลประโยชน์ร่วมกันในกิจกรรมตามหน้าที่ ซึ่งตนบันดลประโยชน์ได้

สำหรับในระบบราชการ อาจจำแนกพฤติกรรมการทุจริตได้ ตามลักษณะงานของภาครัฐ เช่น (๑) การทุจริตการใช้งบประมาณแผ่นดิน ได้แก่ ทุจริตการจัดซื้อจัดจ้างของราชการ (๒) การทุจริตในการใช้อำนาจเงินโยบาย ได้แก่ นโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเอง (๓) การทุจริตด้านการจัดเก็บรายได้ของรัฐ ได้แก่ การละเว้น หรือหลบเลี่ยงภาษี (๔) การทุจริตในการบริหารงานบุคคล ได้แก่ การซื้อขายตำแหน่งในหน่วยงานรัฐ (๕) การทุจริตในการใช้อำนาจขององค์กร ได้แก่ การใช้อำนาจเกินขอบเขต เป็นต้น

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน สนธยา ยาพิณ, “บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

ค. เปรียบเทียบการทุจริตคอร์รัปชัน กับ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

จากแนวคิดเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน กับแนวคิดเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน จะเห็นว่ามีความซ้ำซ้อนและคาบเกี่ยวกันทั้งในเรื่องที่มา และพฤติกรรม ซึ่งอาจดำรงอยู่ร่วมกันได้ เพราะมีความเหมือนกันในบางประเด็น แต่ก็อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ฉะนั้นการที่จะพิจารณาว่าพฤติกรรม หรือการกระทำใดเป็นการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนหรือไม่นั้น ควรพิจารณาถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

(๑) เจ้าหน้าที่รัฐได้กระทำหรือเข้าไปมีส่วนร่วม หรือใช้ตำแหน่งหน้าที่ของเขาไปมีอิทธิพล ต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐ

(๒) การกระทำนั้นอาจคาดคะเนได้ว่า การตัดสินใจนี้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ผู้นั้น

(๓) ผลของการตัดสินใจที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนั้น เป็นส่วนสาระสำคัญที่ทำให้เกิดผลเสียต่อผลประโยชน์ส่วนรวม

จากแนวทางนี้ชี้ให้เห็นว่าสามารถเปรียบเทียบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน กับ การทุจริตคอร์รัปชัน โดยมีข้อเหมือนและข้อแตกต่างกัน ดังนี้

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน สามารถแยกให้เห็นได้ ดังนี้

(๑) เป็นการกระทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และพวกพ้อง

(๒) เป็นการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรม

(๓) ทำให้ผลประโยชน์ส่วนรวมเสียหาย

(๔) ประชาชนหมดความเชื่อถือ และไม่ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่ามีส่วนที่สามารถชี้ให้เห็นโดยวิธีการเปรียบเทียบได้ ดังนี้

(๑) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นการกระทำที่ทำไปตามอำนาจหน้าที่ หรือเป็นไปตามกฎระเบียบที่ถูกต้อง ในขณะที่การทุจริต หรือคอร์รัปชันนั้น ถือเป็นกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การรับสินบน เป็นต้น

(๒) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือ การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม มีลักษณะเป็นการกระทำที่เบาว่าการทุจริต หรือคอร์รัปชัน ซึ่งถือว่ามีลักษณะรุนแรงกว่า

(๓) ผลประโยชน์ที่ได้จาก ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม อาจเป็นเงินหรือประโยชน์อื่นใด อันอาจคำนวณเป็นเงินได้ เช่น การปลดหนี้ การให้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย การให้ค่านายหน้า หรือค่าธรรมเนียมการเป็นตัวแทน เป็นต้น ส่วนการทุจริตหรือคอร์รัปชัน เป็นพฤติกรรมการรับเงินสินส่วนบุคคล

(๔) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม มีข้อห้ามรวมถึงพฤติกรรมหลังพ้นตำแหน่งของเจ้าหน้าที่รัฐไปทำการกระทำล็อบบี้ยิสต์ (Lobbyist) ส่วนการทุจริตหรือคอร์รัปชัน จะกระทำได้โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเท่านั้น

จากข้อเหมือนและข้อแตกต่างในการกระทำดังกล่าวเมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่า พฤติกรรมที่เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับปัญหาทุจริตคอร์รัปชันดังกล่าว ยังมีความเหลื่อมล้ำกัน และมีประเด็นที่ยังมีความกำกวม ซึ่งสามารถอธิบายโดยมีเหตุผลหลายประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ การทุจริตหรือคอร์รัปชันตามกฎหมายของต่างประเทศนั้น นอกจากหมายความถึงเรื่องที่ผิดกฎหมายแล้ว ยังรวมความถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เอาเวลาราชการแทนที่จะไปสอนหนังสือกลับไปทำธุระส่วนตัว เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้จะปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยเช่นกัน

ประการที่ ๒ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคล และผลประโยชน์ส่วนรวมนี้ เป็นพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่การทุจริตได้ในภายหลัง หากมีการกระทำความผิดต่อกฎหมายที่เกิดขึ้น

ประการที่ ๓ การกระทำทั้งสองประเภทนี้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคลเหมือนกัน และเมื่อพิจารณาเฉพาะด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลเป็นหลัก จะพบว่า การกระทำทุจริตคอร์รัปชัน เป็นการกระทำที่รุนแรงถือเป็นความผิดกฎหมายบ้านเมือง ในขณะที่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ ถือเป็นการกระทำที่รุนแรงน้อยกว่า เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ผิดจริยธรรม แต่ยังไม่มีความผิดกฎหมาย เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดไว้ ตัวอย่างเช่น การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปรับตำแหน่งเป็นประธานกรรมการบริษัท หรือมีส่วนอยู่ในธุรกิจเอกชนใดๆ ในขณะที่ตนเองยังอยู่ในตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ มีการเหลื่อมล้ำกับการทุจริตมาก ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีสาเหตุมาจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interests) ได้รวมเอาสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ ซึ่งเป็นความประพฤติที่ไม่เหมาะสม แต่ยังไม่ถึงขั้นการทุจริต หรือ เป็นประเด็นที่ยังไม่สามารถพิสูจน์

ข้อเท็จจริงเรื่องทุจริตได้ จากหลักเกณฑ์การตัดสินปัญหาที่ไม่ชัดเจน รวมทั้งรวบรวมโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งของระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวมไว้ด้วย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีผลต่อศรัทธาและความเคลือบแคลงสงสัยต่อการทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม โดยที่สภาพดังกล่าวสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นการทุจริตได้ในภายหลัง ถ้าหากมีการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ได้รวบรวมเอาการกระทำที่มีความหมายกว้างขวางกว่าพฤติกรรมทุจริต แต่การกระทำทั้งสองอย่างนี้ มีข้อที่น่าพิจารณาที่น่าสนใจ คือ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายระเบียบทุกอย่าง เพียงแต่เราถือว่า การกระทำนั้นเป็นพฤติกรรมไม่เหมาะสม ไม่สมควร ถือเป็น การขัดต่อจริยธรรม และต้องมีระเบียบหลักเกณฑ์ จึงสามารถระบุนความผิดได้ ส่วนการทุจริตนั้น เป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายอย่างร้ายแรง และเป็นความผิดที่ชัดเจนเห็นได้ในตัวเอง ซึ่งสมควรได้รับการลงโทษทั้งทางแพ่ง และทางอาญา

๒.๑.๔ หลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

๒.๑.๔.๑ องค์ประกอบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

เมื่อพิจารณาจากความหมาย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ การทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ จะเห็นได้ชัดว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนนั้น เป็นเรื่องของจริยธรรมในการใช้อำนาจตามตำแหน่งสาธารณะ โดยที่ สุวรรณ ตูลยวิสินพงศ์ ได้สรุปว่ามีความขัดแย้ง ๓ ประการ คือ^{๑๕}

(๑) มีผลประโยชน์ส่วนตัว (Private or Personal Interest) ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ที่เป็นตัวเงินหรือมิใช่ตัวเงินก็ได้ ของตนเอง หรือพวกพ้อง ซึ่งมีความขัดแย้งกับการทำหน้าที่ จึงถือเป็นความประพฤติที่ไม่ชอบ

(๒) มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือสาธารณะ (Public or Official Duty and Responsibility) ซึ่งต้องมีความเป็นกลาง โดยยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคล

(๓) มีการแทรกแซงในการใช้ดุลยพินิจอย่างเป็นกลาง (Interfering with Objective) หมายถึงสภาพของความขัดแย้งดังกล่าวได้เข้ามับทบาทหรือแทรกแซงการใช้ดุลยพินิจที่เป็นกลางของผู้ดำรงตำแหน่ง ทำให้การตัดสินใจดังกล่าวเบี่ยงเบนออกจากมาตรฐานวิชาชีพ

^{๑๕} สุวรรณ ตูลยวิสินพงศ์ , การศึกษาลักษณะและรูปแบบของความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวมจากผลการศึกษาในอดีตฯ , รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนบุคคล, หน้า ๒-๓.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์^{๒๐} เห็นว่าผลประโยชน์ทับซ้อนมี ๓ องค์ประกอบ คือ

(๑) เป็นประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลประโยชน์ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน หรือ รูปแบบอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้ได้รับพึงพอใจ

(๒) เป็นเรื่องของ การใช้อำนาจหน้าที่และดุลยพินิจในการตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

(๓) เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยใช้สถานะและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือพนักงานของรัฐ โดยขาดจริยธรรมพื้นฐานในวิชาชีพของตน

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวมจะเกิดขึ้นเมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการมีอยู่ครบถ้วน เพราะการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคลนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เมื่อเขามีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ (Accountability) ต่อส่วนรวม แล้วความต้องการส่วนบุคคลกลับมีอิทธิพลบิดเบือน ทำให้การตัดสินใจดำเนินการหรือไม่ดำเนินการสิ่งใด ที่เป็นไปในทางที่เห็นแก่ความต้องการส่วนบุคคล โดยมีผลกระทบไปในทางเสียหายต่อประเทศชาติ หรือส่วนรวมแล้ว เมื่อนั้นปัญหาดังกล่าวก็จะเกิดขึ้น

จากองค์ประกอบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะให้น้ำหนักไปที่ใช้อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ของบุคลากรในภาครัฐก็ตาม แต่สามารถนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้เทียบเคียงกับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในด้านอื่น ๆ ได้เช่นกัน โดยกรอบของคุณธรรมและจริยธรรม หรือมาตรฐานทางวิชาชีพนั้น จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หรือกรณีที่เป็นบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา ก็มีพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบต่อส่วนรวมไว้แล้วเช่นกัน

๒.๑.๔.๒ ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

สำหรับลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือ การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวมนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ^{๒๑} คือ

(๑) ผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นจริง (Real Conflict of Interests) หมายถึงสถานการณ์ที่ผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ในทางสาธารณะในภาครัฐมีผลประโยชน์ส่วนบุคคล และใช้อิทธิพลในการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะ

^{๒๐} ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน, หน้า ๑๑๐.

^{๒๑} นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, “นิยามและรูปแบบความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนตัว”, รายงานผลการวิจัยของสำนักงานข้าราชการพลเรือน, ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนบุคคล, (๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

(๒) ผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เป็น “โอกาสความน่าจะเป็น” (Potential of Interests) หมายถึง ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะพบว่ามีโอกาสได้รับผลประโยชน์ส่วนบุคคลจากปฏิบัติหน้าที่ แม้ยังไม่ได้ดำเนินการใด แต่มีได้ละทิ้งผลประโยชน์ หรือถอนตัวออกจากสถานการณ์ดังกล่าว

จากลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่อธิบายมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สามารถนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้ได้กับการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะทุกประเภท เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันเป็นสังคมในยุคข่าวสาร ดังนั้น ไม่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไร แต่หากเกิดปัญหาในด้านการสื่อสารและการทำความเข้าใจต่อสังคม ข่าวสารดังกล่าวจะเปลี่ยนไปเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทันที เนื่องจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้รวมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับโอกาสที่จะเกิดปัญหาความขัดแย้งนั้นไว้ด้วยกัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นบุคคลสาธารณะในภาครัฐหรือในพระพุทธศาสนา ล้วนมีสถานภาพที่อยู่บนความทับซ้อนของผลประโยชน์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ข่าวสารที่ไม่ชัดเจนก็อาจเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปได้เช่นกัน และเมื่อกล่าวถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จึงอาจประกอบด้วยมิติของปัญหาที่มีลักษณะ ๓ ประการ ตามความเห็นของผู้วิจัย ดังนี้

- (๑) เป็นปัญหาการทุจริตต่อหน้าที่ ซึ่งมีความผิดตามกฎหมายระเบียบของสังคม
- (๒) เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ มีความประพฤติมิชอบ และไม่เป็นที่ยอมรับ
- (๓) เป็นปัญหาด้านศรัทธา มีสงสัยในเจตนา หรือ การรับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ชัดเจน

๒.๒ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทยในขณะนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะปัญหาที่เกิดกับบุคคลสาธารณะในภาครัฐเท่านั้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อประโยชน์ของส่วนรวม ในฐานะที่เป็นตัวแทนของการใช้อำนาจรัฐ ตามบทบาทหน้าที่ในทางสาธารณะดังกล่าว

๒.๒.๑ ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่มีต่อการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ

๒.๒.๑.๑ ที่มาของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ มีแนวคิดมาจาก พื้นฐานการแยกประโยชน์ส่วนตัว (Personal Interest) และอำนาจส่วนบุคคล (Personal Power) ของผู้ปกครองออกจากอำนาจการเมือง (Political Power) ที่เป็นของรัฐ (State) ซึ่งทำหน้าที่ปกครองและสนองประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ของทุกคนในรัฐ โดยผู้ปกครองที่แยกออกมาจากรัฐนั้น

ประกอบด้วยตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งมีภาระหน้าที่ (Function and Duties) ที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ และเพื่อให้ภาระหน้าที่ลุล่วงไปได้ “ทั้งนี้ตำแหน่งดังกล่าวจะมีอำนาจอันหมายถึงความสามารถที่จะบังคับกาลให้ผู้อื่นต้องกระทำตาม รวมทั้งทรัพย์สินและเงินงบประมาณของรัฐไว้ใช้ในการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ตามตำแหน่ง”^{๒๒}

อย่างไรก็ดีตำแหน่งหน้าที่สาธารณะดังกล่าวมิใช่สถานะส่วนตัวของผู้ดำรงตำแหน่ง ซึ่งอาจมีบุคคลธรรมดาผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาทำหน้าที่ต่อไป ดังนั้น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งในทางราชการนั้น จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (Public Interest) และวัตถุประสงค์ของกฎหมายเป็นหลัก โดยความสัมพันธ์ส่วนตัวก็ดี หรือ ประโยชน์ส่วนตัวก็ดี ไม่สามารถนำมาเป็นเหตุผลอ้างอิง เพื่อการใช้หรือไม่ใช้อำนาจรัฐได้

๒.๒.๑.๒ การเกิดขึ้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการใช้อำนาจหน้าที่ของบุคคลสาธารณะภาครัฐ

ดวงพร รุจิเรข ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนว่า “เป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการมาจากความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความต้องการในเบื้องต้น คือ ทำให้ตนเองสามารถดำรงชีพอยู่ได้ หรืออยู่ได้ดีมากกว่าที่เป็นอยู่ หรืออยู่ได้ดีกว่ามนุษย์ผู้อื่น”^{๒๓} ในขณะที่เดียวกันการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการในแต่ละระดับที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคน จะมีสิ่งที่เรียกว่า ความดี ความมีจริยธรรม ความมีคุณธรรมมาช่วยกำกับ ดูแลและชี้นำทางว่า การแสวงหาและควรได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการนั้นควรมีขอบเขตแค่ไหน และขอบเขตที่นำมากำหนดไว้ไม่น้อยก็เพื่อไม่ให้ทำให้มนุษย์ผู้อื่น ที่รวมตัวกันอยู่ในทุกระดับสังคมสามารถแสวงหาและควรได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการลดน้อยลง

มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นสังคมที่มนุษย์มอบหมายอำนาจจากการแสวงหาความต้องการของตนให้มนุษย์ผู้อื่นที่ได้รับความไว้วางใจไปแสวงหาความต้องการให้ตนแทน มนุษย์ผู้ที่ได้รับมอบหมายนั้น มีสัญญาประชาคมว่าจะใช้อำนาจที่ได้รับมอบหมายให้สามารถสนองความต้องการผู้มอบอำนาจโดยเท่าเทียมกัน จะปกป้อง ดูแลและรักษาประโยชน์ที่ผู้มอบอำนาจพึงมี พึงได้มิให้ลดน้อยลง และไม่ใช้อำนาจนั้นไปในทางที่ทำให้เกิดความบั่นทอนประโยชน์ของผู้มอบ

^{๒๒} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑

^{๒๓} ดวงพร รุจิเรข, “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี : คณะรัฐมนตรีที่มี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

อำนาจ การใช้อำนาจให้เป็นไปในทางที่สามารถสนองความต้องการให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในสังคมในแต่ละระดับ จึงเป็นเรื่องที่ผู้มีอำนาจต้องใช้ความมีจริยธรรม คุณธรรมไปจัดสรรประโยชน์ให้แก่มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ

การแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมนั้น ถือเป็นเรื่องปกติ หากสังคมใดไม่สามารถสร้างคุณภาพของผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น ก็มีโอกาสล่มสลายได้ เพราะต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนบุคคลมากเกินไป^{๒๔} ในการอยู่ร่วมกันดังกล่าว ได้มีการสร้างสิ่งสมมุติที่เรียกว่า “รัฐ” ขึ้นมา และสร้างกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า “กฎหมาย” เพื่อควบคุมให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

“สมัยกรีกโบราณ เพลโต ได้เขียนไว้ในหนังสือของตนชื่อ Republic ว่า ผู้ปกครองจะต้องไม่มีสิ่งที่มีอำนาจยึดถือครอง โดยพวกเขาจะได้รับค่าครองชีพรายปีจากพลเมืองของตน ดังนั้น พวกเขาจะต้องอุทิศตนทั้งหมดเพื่อการทำนุบำรุงหมู่ชนพลเมืองและเมือง”^{๒๕} ซึ่งคำสอนนี้ทำให้เกิดความชัดเจนว่าผู้ปกครองจะไม่มีอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ โดยสามารถอุทิศตนอย่างเต็มที่เพื่อหน้าที่ของตน และเป็นอิสระจากผลประโยชน์ภายนอก โดยประชาชนจะตอบแทนจากความซื่อสัตย์ ด้วยหลักประกันในทางเศรษฐกิจ โดยคำสอนนี้จะชัดเจนว่างผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจทุก ๆ อย่าง ซึ่งอยู่นอกเหนือจากค่าครองชีพที่พอประมาณดังกล่าวข้างต้น

“รัฐสมัยใหม่ มีแนวคิดแยกคนซึ่งเป็นผู้ปกครองจากรัฐที่เป็นสถาบัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานการแยกประโยชน์และอำนาจส่วนบุคคลของผู้ปกครอง ออกจากอำนาจการเมือง ซึ่งเป็นของรัฐ เพื่อสร้างประโยชน์สาธารณะให้เกิดขึ้นได้อย่างโปร่งใส”^{๒๖}

เงื่อนไขข้อแรกของรัฐสมัยใหม่ คือ การแยกคนซึ่งเป็นผู้ปกครองจากรัฐ รัฐซึ่งกลายเป็นสถาบันนั้น ประกอบไปด้วยตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ (Function and Duties) ที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐสมัยใหม่จะมีกฎเกณฑ์การห้ามนำเรื่องส่วนบุคคลของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว มาปะปนกับตำแหน่งในการปฏิบัติหน้าที่และใช้อำนาจ หากมีการนำเรื่องส่วนบุคคลมาปะปนกับการปฏิบัติหน้าที่ หรือการใช้อำนาจในตำแหน่ง การใช้อำนาจดังกล่าว นั้นก็จะมิชอบ และถูกเพิกถอนตัวบุคคล ผู้กระทำเช่นนั้นก็ต้องรับโทษทางอาญา ในทำนองเดียวกัน ถ้าบุคคลผู้ปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งถูกคนอื่นมาขัดขวาง หรือสร้างความ

^{๒๔} ซีรัภัทร์ เสรีรังสรรค์ , นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อนฯ, หน้า ๑๐๗.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน สนธยา ยาพิณ, “บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑.

^{๒๖} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ , การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย, หน้า ๕๑-๕๖.

เสียหายนั้นจะถูกลงโทษทางอาญาหนักกว่าบุคคลที่กระทำต่อบุคคลธรรมดาที่ไม่มีตำแหน่ง จึงกล่าวได้ว่า “ตำแหน่ง” สร้างทั้ง “ความรับผิดชอบ” และการได้รับ “ความคุ้มครอง” จากระบบกฎหมายในรัฐอย่างดี “ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและต้องดำรงตนให้เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน จึงต้องมีมาตรฐานจริยธรรมที่สูงกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป”^{๒๓}

๒.๒.๑.๓ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการทุจริตคอร์รัปชันของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ถึงเหตุผลในการเกิดรัฐสมัยใหม่ ซึ่งมีแนวความคิดให้แยกประโยชน์ของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองออกจากกัน แต่ประวัติศาสตร์ที่ได้ดำเนินมาอย่างยาวนาน ก็ไม่มีข้อห้ามให้ผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในทางส่วนตัวด้วย ดังนั้น สภาพความเป็นจริงของผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ นอกจากได้รับสิทธิประโยชน์และค่าตอบแทนสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะแล้ว อาจมีผลประโยชน์ส่วนตัวอื่น และแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวให้เพิ่มพูนมากขึ้น ได้อีกด้วย ซึ่งอาจขัดแย้งกับประโยชน์สาธารณะที่เป็นจุดมุ่งหมายในการใช้อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่สาธารณะที่ตนดำรงอยู่ โดยอาจกล่าวได้ว่า การได้หรือการเสียประโยชน์อันหนึ่ง ย่อมได้แก่การเสียหรือการได้ประโยชน์อีกอันหนึ่งนั่นเอง ซึ่งสามารถจะพัฒนาไปเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในรูปแบบต่าง ๆ ได้อีกมากมาย

สำหรับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะนั้น มีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปเป็นปัญหาทุจริตคอร์รัปชันได้ จึงกล่าวได้ว่า “ทุกกรณีของการคอร์รัปชันจะเกี่ยวพันกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ แต่ในทางกลับกันไม่สามารถกล่าวได้ว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนจะเป็นการคอร์รัปชัน”^{๒๔} นอกจากนี้ยังมีพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ การคอร์รัปชันถูกกำหนดให้เป็นอาชญากรรมร้ายแรง ในขณะที่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนจากการใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ เป็นสถานการณ์ความขัดแย้งจากพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใดของผู้ที่ดำรงตำแหน่งสาธารณะ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไร้จรรยาบรรณหรือเป็นสิ่งที่ร้ายแรงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และปฏิภนต่อความขัดแย้งนั้น ซึ่ง

^{๒๓} คุราชละเอียดใน สนรยา ยาพิณ , “บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม” , วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๒-๑๑.

^{๒๔} เฉลิมพล นาคสุวรรณ , “ การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ : ศึกษาเฉพาะกรณีตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต , หน้า ๕-๑๐.

อาจกล่าวได้ว่า การคอร์รัปชันจะอยู่ที่ปลายสุดของระดับความขัดแย้งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือ กล่าวได้ว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการกระทำที่เรียกว่าการคอร์รัปชัน

๒.๒.๒ ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน

๒.๒.๒.๑ ประเภทของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ

ตามความเห็นของผู้วิจัย พบว่าในการกล่าวถึงผลประโยชน์ทับซ้อนยังมีความสับสนอยู่พอสมควร จึงสมควรแบ่งแยกประเด็นปัญหาให้ชัดเจน เพื่อจะได้สื่อความหมายได้ถูกต้องเหมาะสมกับการกระทำที่แตกต่างกันไปของบุคคล โดยสามารถแบ่งตามลักษณะของพฤติกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังนี้

(๑) การทุจริต หรือฉ้อราษฎร์บังหลวง แม้จะเป็นปัญหาที่หลุดพ้นจากกรอบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปแล้ว โดยมีการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายอย่างชัดเจน แต่เนื่องจากสาเหตุของปัญหาเกิดจากสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ แม้ได้พัฒนาการเป็น ไปปัญหาเรื่องการทุจริต หรือฉ้อราษฎร์บังหลวงในภาคหลังแล้วก็ตาม จึงจำเป็นต้องอ้างอิงถึงในงานวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากมีรากฐานมาจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเช่นเดียวกัน โดยเกิดจากใช้อิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่เพื่อประโยชน์ในทางส่วนตัวนั่นเอง

(๒) การคอร์รัปชันเงินโยบาย เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน และคาบเกี่ยวอยู่กับปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน แม้เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่มีข้อแตกต่างในทางพฤติกรรมที่อาจไม่ผิดกฎหมายโดยตรง โดยใช้ประโยชน์จากช่องว่างของกฎหมายในการเอื้อประโยชน์ให้กับพวกพ้อง และขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย แม้ว่าการกระทำจะมีลักษณะที่คลุมเครือต่อการวินิจฉัยความผิด แต่หากมองในด้านผลกระทบของปัญหา พบว่ามีขอบเขตที่กว้างขวาง และมีความรุนแรงของปัญหาในหลายระดับทั้งที่เป็นเรื่องเล็กน้อย จนถึงเรื่องที่รุนแรง และสร้างความเสียหายแก่ประเทศชาติได้มาก ขึ้นอยู่กับฐานะความรับผิดชอบของผู้กระทำและผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ

อย่างไรก็ตามในระบบนิติรัฐยุคใหม่ก็ได้พยายามป้องกันปัญหาดังกล่าวเอาไว้โดยมุ่งเป้าหมายไปยังความโปร่งในทางทรัพย์สิน โดยการเปิดเผยข้อมูลทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ หรือการจำกัดสิทธิประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชนต่าง ๆ ของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ เช่น ห้ามถือหุ้น หรือห้ามการรับตำแหน่งในภาคเอกชนหลังพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว ๕ ปี ซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม ตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว

(๓) ความประพฤติมิชอบ เป็นพฤติกรรมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนก็ได้ ได้แก่ พฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นว่าเป็นความประพฤติที่เสียหาย หรือเป็นพฤติกรรมที่ปัญหาที่รุนแรงนัก แม้จะไม่เหมาะสมกับคุณธรรมหรือจริยธรรมที่สังคมยอมรับ โดยมีลักษณะทับซ้อนคาบเกี่ยวอยู่กับการทุจริต เช่น การคอร์รัปชันขาว ได้แก่ การรับของขวัญ หรือสินน้ำใจ หรือคาบเกี่ยวอยู่กับการคอร์รัปชันเงิน โยบาย เช่น การยอมรับการอุปถัมภ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน แต่มีลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกัน ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจหรือการทำหน้าที่อย่างที่เป็นกลางของบุคคลสาธารณะ เป็นต้น โดยที่หากสามารถพิสูจน์เจตนา หรือการกระทำผิดที่ชัดเจน ก็จะพัฒนาไปเป็นปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือการคอร์รัปชันเงิน โยบาย ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะที่นักวิชาการส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าหลุดพ้นจากรอบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปแล้ว

๒.๒.๒.๒ รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ

รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมจะมีอย่างน้อยเพียงใดนั้น อาจมีมุมมอง หรือแนวคิดที่แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยที่ไพโรจน์ ภัทรานุกูล^{๒๕} ได้ประมวลการกระทำที่อยู่ในขอบข่ายของ Conflict of Interests ว่ามี ๘ ประเภท ซึ่งมีความสอดคล้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะในภาครัฐตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเสมอ ดังนี้

(๑) การรับสินบน เป็นการยอมรับเงินที่ผิดกฎหมาย หรือการยอมรับสิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ได้มีการกระทำหน้าที่ ผู้ให้สินบนมีเจตนาที่จะบิดเบือนวัตถุประสงค์การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และผู้รับมีเจตนายินยอมที่จะกระทำตาม

(๒) การใช้อิทธิพลส่วนตัว ผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะพยายามที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล เพื่อสนับสนุนแก่บุคคล ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน รวมทั้งการโน้มน้าวการตัดสินใจทางด้านนโยบาย ซึ่งเจ้าหน้าที่นั้นมีส่วนได้เสียอยู่

(๓) การใช้ข้อมูลของรัฐ เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนรู้เห็นในข้อมูลลับของราชการ ได้ใช้ข้อมูลนั้นเพื่อประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ โดยปกติแล้วผลประโยชน์ที่ขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อข้อมูลนั้นเป็นความลับที่มีความสำคัญ และเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเป็นผู้รับผิดชอบในหน้าที่ที่จะรักษาความลับนั้นไว้

^{๒๕} ไพโรจน์ ภัทรานุกูล , “การขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวมฯ”,

(๔) การดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการเงิน เป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับหน้าที่การงานของตน ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ซึ่งมีความขัดแย้งโดยตรงกับหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบอยู่

(๕) การรับของขวัญ และความสะดวกสบาย ที่อาจมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เช่น การเลี้ยงรับรอง การให้ความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ โดยมีเจตนาที่จะให้ผู้รับได้กระทำการไปในทางที่เอนเอียงอันเนื่องมาจากการให้สิน

(๖) การทำงานนอกเวลา คือ การเป็นที่ปรึกษาและการว่าจ้างงานของตนเอง รวมทั้งการใช้สถานภาพทางการทำงานสาธารณะในการเข้าไปเป็นนายจ้างของภาคเอกชน เป็นเจ้าของเอง การใช้ทรัพย์สินของทางราชการไปใช้ทำงานภายนอก

(๗) การทำงานหลังพ้นจากตำแหน่ง เป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เคยทำงานในตำแหน่งหน้าที่กำกับดูแลธุรกิจเอกชน เมื่อพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการแล้ว กลับไปทำงานในบริษัทเอกชนที่ตนเคยมีหน้าที่กำกับดูแล (Revolving Door)

(๘) การเกี่ยวพันทางเครือญาติ เป็นกรณีที่ได้กระทำการโดยใช้ หรืออาศัยการมีตำแหน่งหน้าที่ไปในทางทำให้เกิดประโยชน์ต่อญาติ

ในขณะที่ สุวรรณ ตูลยวาทินพงศ์ ซึ่งได้ศึกษาของ Kenneth Kernaghan และ John Langford ได้แบ่งรูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนออกเป็น ๗ ประเภท ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับบุคคลสาธารณะของรัฐโดยทั่วไป คือ^{๓๐}

(๑) การรับผลประโยชน์ต่าง ๆ (Acception Benefits) เช่น การรับของขวัญจากบริษัทธุรกิจที่เป็นลูกค้าของหน่วยงาน หรือแม้กระทั่งในการใช้งบประมาณของรัฐ เพื่อจัดซื้อจัดจ้างแล้วเจ้าหน้าที่ได้รับของแถม หรือได้รับผลประโยชน์อื่นตอบแทน เป็นต้น

(๒) การทำธุรกิจกับตนเอง (Self-Deading) หรือเป็นคู่สัญญา (Contracts) คือ เป็นสถานการณ์ที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสาธารณะเข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสียในสัญญาที่ทำกับหน่วยงานที่ตนสังกัด เช่น การประมูลงานที่ตนเองรับผิดชอบ โดยเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในเวลาเดียวกัน

(๓) การทำงานหลังพ้นตำแหน่งหน้าที่สาธารณะหรือหลังเกษียณ (Post-Employment) หมายถึง กรณีที่บุคคลเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ลาออกจากหน่วยงานของรัฐ แล้วไปทำงานในบริษัทเอกชนที่ดำเนินธุรกิจประเภท

^{๓๐} สุวรรณ ตูลยวาทินพงศ์, การศึกษาลักษณะและรูปแบบของความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตน และผลประโยชน์ส่วนรวมจากผลการศึกษาในอดีตฯ, รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนบุคคล, หน้า ๒.

(๔) การทำงานพิเศษ (Outside-Employment or Moonlighting) เช่น ผู้ดำรงตำแหน่ง สาธารณะตั้งบริษัทดำเนินธุรกิจที่เป็นการแข่งขันกับหน่วยงานหรือองค์กรสาธารณะที่ตนสังกัด หรือการรับจ้างเป็นที่ปรึกษาโครงการ โดยอาศัยตำแหน่งในราชการสร้างความน่าเชื่อถือ

(๕) การรู้ข้อมูลภายใน (Inside Information) เป็นกรณีที่มีผู้มีตำแหน่งสาธารณะใช้ประโยชน์จากการที่ตนได้ล่วงรู้ข้อมูลของทางราชการเพื่อประโยชน์ของตนเอง เช่น ทราบว่าจะมีการตัดถนนตรงไหนก็รีบไปซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร และขายให้กับรัฐในราคาที่สูงขึ้น

(๖) ใช้สมบัติราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว (Using Your Employer's Property for Private Advantage) เช่น การนำเครื่องใช้สำนักงานต่าง ๆ กลับไปใช้ที่บ้าน การนำรถยนต์ของทางราชการไปใช้ส่วนตัว

(๗) การนำโครงการสาธารณะลงในเขตเลือกตั้งเพื่อประโยชน์ทางการเมือง (Pork-Barelling) เช่น รัฐมนตรีอนุมัติโครงการ ไปลงในพื้นที่หรือบ้านเกิดของตนเอง หรือการใช้งบสาธารณะเพื่อหาเสียง

จากรูปแบบผลประโยชน์ทับซ้อนที่กล่าวมาข้างต้น พบว่ามีลักษณะร่วมกันในเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างการมีผลประโยชน์ส่วนตัว กับการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะ ซึ่ง เกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจอย่างเป็นทางการของบุคคลสาธารณะ ทั้งนี้รวมถึงโอกาสหรือ ความน่าจะเป็น ที่มีผลต่อการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมของบุคคลสาธารณะในสถานการณ์ดังกล่าวด้วย

ดังนั้น การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามรูปแบบปัญหาข้างต้น ต้องทำการ แยกแยะที่มาและขอบข่ายของปัญหาดังกล่าวว่าจะจัดเป็นปัญหาประเภทใด เช่น ปัญหาทุจริต ซึ่งมีความผิดร้ายแรง หรือ เป็นปัญหาความประพฤติมิชอบ ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับ หรือ เป็นปัญหาความ เป็นน่าเชื่อถือในตัวบุคคล จึงทำให้มีระดับของการกระทำผิดและความรุนแรงของปัญหามีความ แตกต่างกันไป โดยจะกล่าวถึงความผิดและโทษที่สัมพันธ์กับบทินนาทานในบทต่อไป

๒.๓ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สาธารณะเท่านั้น โดยที่บุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนานั้นครอบคลุมถึง พระภิกษุสงฆ์ใน พระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ต่อส่วนรวมในการเผยแผ่พระพุทธธรรมใน พระพุทธศาสนาให้กับสาธุชน ดังนั้น ความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์จึงมีผลกระทบที่ เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของคนส่วนใหญ่อย่างชัดเจน นอกจากนี้บุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา ย่อมอยู่ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนั้น การทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา จึงเกี่ยวข้องกับแบบอย่างด้านคุณธรรมและ

จริยธรรม และการให้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับสาธุชน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป เพื่อที่จะโน้มนำให้เกิดสันติสุขและความสามัคคีของผู้คนในชาติ โดยมีรายละเอียดที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีต่อการทำหน้าที่ของบุคคล สาธารณะในพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑.๑ ที่มาของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา

การเป็นบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนานั้น เกิดจากบทบาทและการทำหน้าที่ตาม
ฐานะของพระภิกษุสงฆ์พระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) เกิดจากบทบาททำหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วถึงบุคคลสาธารณะที่ทำหน้าที่เผยแพร่คำสอนทางศาสนาหรือ
ปฏิบัติธรรมจนเป็นยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะบุคคลที่เปิดเผยตัวต่อสาธารณชน
เช่น พระเกจิอาจารย์ พระนักเทศน์ นั้น ย่อมถือเป็นบุคคลสาธารณะเนื่องจากมีบทบาทในการทำ
หน้าที่ในทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน รวมทั้งมีชื่อเสียง และอยู่ในความสนใจของสาธารณชน
อยู่แล้ว นอกจากนี้การบวชเป็นพระภิกษุยังเป็นการยกสถานะภาพของผู้บวชในสูงขึ้นจากฐานะเดิม
กลายเป็นพุทธบุตร หรือพุทธวงศ์ในคณะแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนต้อง
ให้ความเคารพ กราบไหว้ไว้ในฐานะผู้ประพฤติธรรมตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฐานะของ
ภิกษุจึงกลายเป็นฐานะของบุคคลสาธารณะ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อความศรัทธาและความคาดหวัง
ของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ตามที่ปรากฏไว้ในสามัญญผลสูตรถึงฐานะของพระภิกษุใน
พระพุทธศาสนา มีเนื้อความที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

....มหาบพิตร ในข้อนี้ตถาคตจะขอขออนถามมหาบพิตรก่อน โปรคตรัสตอบตามที่พอ
พระทัยเถิด สมมุติว่า บุรุษผู้เป็นข้าทาสบริวารคนหนึ่งของมหาบพิตรเป็นผู้มีความ
ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อมหาบพิตรเสมอมา ทั้งปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ไม่มี
ข้อบกพร่อง แต่บุรุษผู้นี้มีความเชื่อมั่นในเรื่องผลบุญ เชื่อมั่นว่า ถ้าตนตั้งหน้าตั้งตา
ทำบุญ ต่อไปในภายภาคหน้าย่อมได้เสวยผลบุญ เป็นผู้มียอำนาจวาสนา พรั่งพร้อมด้วย
เบญจกามคุณ และข้าทาส บริวารมากมายเช่นเดียวกับมหาบพิตร
....คิดได้ดังนี้ จึงปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้
สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ สันโดษด้วยความมีเพียงอาหาร และผ้าปิดกายเป็นอย่าง

ยิ่ง ยินดียิ่งในความสัจด์ เมื่อมหาบพิตร ได้ทรงทราบ เรื่องบุรุษผู้นี้ จะทรงมีบัญชาให้เขากลับมาเป็นข้าทาสของพระองค์อีกหรือไม่อย่างไร

...พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทูลปฏิเสธว่า จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลยพระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะให้เขา ควรจะถูกรับเขา ควรจะเชื่อเชิญเขาให้นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจิรวบิณฑบาต เสนาสนะ กิลานปัจจัย เกสัชบริวาร ควรจะจัดการรักษาป้องกัน คุ่มครองเขาอย่างเป็นธรรม ^{๑๑}

จากคำตอบของพระเจ้าอชาตศัตรูนี้ จะเห็นได้ว่าพระองค์ ได้ทรงประจักษ์แก่พระทัยของพระองค์เองแล้วว่า การบวชเป็นพระภิกษุในขั้นต้นก็คือ การยกสถานภาพของผู้บวชให้สูงขึ้นจากฐานะเดิม นั่นคือ แม้จะเพียงทาสหรือกรรมกร ซึ่งอยู่ในวรรณะศูทรอันเป็นวรรณะที่ต่ำด้อยที่สุดในสังคม แต่เมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้ววรรณะกษัตริย์อย่างพระองค์ก็ต้องให้ความเคารพกราบไหว้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของพระภิกษุ ซึ่งเป็นคำสอนที่แฝงอยู่ในคำถาม(ปฏิบัติจากพยากรณ์) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ผู้บวชจะต้องมีคุณธรรมเบื้องต้น คือ สัมมาทิฎฐิ หรือ ความเข้าใจถูกต้อง เช่น เห็นว่าทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว โลกนี้โลกหน้ามีจริง บุญบาปมีจริง เป็นต้น

ประการที่สอง ผู้บวชต้องเข้าใจว่า วัตถุประสงค์ของการบวช คือ การสร้างบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะบุญสามารถเอื้ออำนวยให้คนเรา ส่วนบาปนั้นส่งผลให้ชีวิตของคนเรา ตกต่ำลงในทางบุญกุศล ทำแต่บุญกุศลเท่านั้น

ประการที่สาม ผู้บวชต้องสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ปล่อยให้คิดในทางบาปอกุศล คิดแต่ในทางบุญกุศล ทำแต่บุญกุศลเท่านั้น

ประการที่สี่ ผู้บวชต้องอยู่อย่างสันโดษ คือ พอใจในปัจจัยอันเป็นเครื่องดำรงชีวิตของพระภิกษุตามมีตามได้ ไม่ปรารถนาความฟุ้งเฟ้อ ความสะดวกสบาย เยี่ยงชีวิตฆราวาส

ประการที่ห้า ผู้บวชต้องรักษาชีวิตที่เจียบสงบ ไม่เอิกเกริกครึกครื้น สนุกสนาน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้มีโอกาสฝึกใจให้เป็นสมาธิได้ง่าย และรวดเร็วยิ่งขึ้น ^{๑๒}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คุณสมบัติเบื้องต้นของพระภิกษุตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เปรียบได้กับความคาดหวังเบื้องต้นของสาธารณชนต่อพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วย และเป็นเหตุผลให้พระพุทธรักษาในพระพุทธศาสนากลายเป็นบุคคลสาธารณะที่ได้รับการอุปถัมภ์ และยกย่องจาก

^{๑๑} ที.สี. (ไทย) ๘/๑๘๓-๑๘๕/๖๑-๖๒.

^{๑๒} คุราญละเอียคใน มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, “ชีวิตสมณะ”, ที่มา :

พุทธศาสนิกชน รวมทั้งมีสถานภาพที่สูงขึ้นจากปวงชนทั่วไป ตามแบบอย่างการประพาศธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

(๒) เกิดจากบทบาทในฐานะตัวแทนของคณะสงฆ์ที่เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ในสมัยพุทธกาลนั้น เมื่อปรากฏว่าพุทธสาวกท่านใดมีคุณสมบัติพิเศษ มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ พระพุทธองค์ก็ทรงยกย่องสรรเสริญตามควรแก่กรณี พิเคราะห์ดูตามเรื่องราวที่ปรากฏในทางศาสนประวัติ จะเห็นได้ว่าการยกย่องพุทธสาวกนั้นมีอยู่ ๒ ลักษณะคือ

๑. เป็นการยกย่องให้ดำรงตำแหน่งการบริหาร เช่น ให้พระสารีบุตรดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายขวา และพระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย โดยพระพุทธองค์อยู่ในฐานะพระธรรมราชา และพระสาวกทั้งสอง เป็นธรรมเสนาบดี ทำหน้าที่ปกครองจิตใจชาวโลก^{๓๓}

๒. เป็นการยกย่องตามคุณสมบัติพิเศษ เพื่อให้เป็นที่ปรากฏว่าสาวกท่านใดมีคุณสมบัติยอดเยี่ยมในทางไหน การยกย่องตามลักษณะนี้เรียกว่า การยกย่องให้มีเอตทัคคะ พุทธสาวกที่พระองค์ทรงยกย่องให้มีเอตทัคคะนั้น ในเอตทัคคะบาลีมีปรากฏอยู่ ๘๐ ท่าน^{๓๔} เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นผู้รู้ราตรีนาน พระสารีบุตร เป็นผู้มียปัญญามาก พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้มั่งคั่งมาก พระมหากัสสป เป็นผู้ทรงธุดงค์และสรรเสริญคุณแห่งธุดงค์ เป็นต้น

จากสาเหตุดังกล่าว ทำให้พุทธสาวกที่ทรงยกย่องจึงเป็นที่รู้จักของสาธารณชนทั่วไป รวมทั้งเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ตามความถนัดเต็มความสามารถ ส่งผลให้มีประชาชนเลื่อมใสศรัทธาและได้ประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมาก และทำให้พระภิกษุสงฆ์มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อมาจนปัจจุบัน โดยอ้างอิงตามพุทธคำรัสก่อนพระปรินิพพานที่ไม่ได้มอบให้บุคคลใดเป็นตัวแทนพระองค์ในการสืบทอดพระศาสนา แต่ให้พระธรรมเป็นศาสดา และให้พุทธบริษัท ๔ ช่วยกันดูแลคำจุนพระศาสนา ดังนั้น ฐานะของพระภิกษุในปัจจุบัน จึงเป็นบุคคลสาธารณะที่ได้รับสืบทอดภาระหน้าที่ในการดำรงศรัทธาให้อยู่คู่กับพระพุทธศาสนาต่อไป

^{๓๓} ธนุ แสงศักดิ์ และคณะ, ประวัติพระพุทธศาสนา แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕, หน้า ๑๖๕.

^{๓๔} คุรยละเอียดใน อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๖๓/๒๕-๓๐.

ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นตัวแทนในเชิงสัญลักษณ์แห่งคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัย อันเป็นที่พึ่งหรือสรณะ^{๓๕}สูงสุดในพระพุทธศาสนาซึ่งพุทธศาสนิกชนแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ด้วยความเคารพอ่อนน้อมอย่างสูง เช่น การเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย ซึ่งถือเป็นการบรรพชาในสมัยต้นพุทธกาล ที่เรียกว่าติสรณคมนุปสัมปทา และปัจจุบันยังใช้เป็นบทเริ่มต้นของการสวดมนต์ทำวัตรของชาวพุทธทั่วไป คือ “พุทฺธัง สรณัง คัจฉามิ ชัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ มีความหมายว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ”^{๓๖}

แม้ว่าพระสงฆ์ในไตรสรณคมนั้นจะหมายถึงพระอริยสงฆ์ ๔ ประเภท ๘ บุคคล ได้แก่ พระโสดาบันมรรค พระโสดาบันผล พระสกิทาคามรรค พระสกิทาคาผล พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล พระอรหันตมรรค พระอรหันตผล แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การอุปถัมภ์ค้ำจุนและสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ทั่วไปให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างปกติในทางศาสนา ย่อมถือเป็นหน้าที่และประเพณีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในทุกระดับสืบมา เพื่อจะดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้สืบทอด และเป็นที่ตั้งแห่งพระอริยบุคคลต่อไป ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์ทุกรูป แม้จะเป็นเพียงสมมุติสงฆ์ก็ตาม ย่อมมีบทบาทและภาระรับผิดชอบร่วมกันในภาระสืบทอดพระพุทธศาสนาและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาในเชิงสัญลักษณ์ที่กล่าวมาแล้ว อนึ่งความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ไม่ว่ารูปใด ย่อมส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบต่อสาธารณะ ตามศรัทธาและความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

(๓) เกิดจากการได้รับมอบหมายหน้าที่พิเศษ หรือหน้าที่ปกครองในคณะสงฆ์

นอกจากบทบาทที่เกี่ยวข้องสาธารณชนภายนอกแล้วที่กล่าวมาแล้ว ทางคณะสงฆ์อาจมีการแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้ทำหน้าที่พิเศษ ในการเป็นตัวแทนของหมู่สงฆ์ หรือทำหน้าที่ปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้มีเกิดความสงบเรียบร้อย โดย “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปี ๒๕๐๕” ได้กล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่สาธารณะในคณะสงฆ์ เช่น ตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม รวมทั้งคณะผู้ปกครองสงฆ์ในส่วนภูมิภาคตามลำดับ ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เป็นต้น”^{๓๗}

^{๓๕} สรณะ หมายถึงสิ่งที่ทำลาย ขจัดปัดเป่า บรรเทาทุกข์ภัยและกิเลส การถือพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะก็ เพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลายขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น [พ.ช.อ. ๖-๗].

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/-/๔๒-๔๓.

^{๓๗} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕, เล่มที่ ๗๘ ตอนที่ ๑๑๕, วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕.

ในสมัยพุทธกาล ได้ทรงมีพระบรมพุทธานุญาตและทรงวางหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งตัวแทนของหมู่สงฆ์ในการทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามมติของส่วนรวม เช่น “ภิกษุเจ้าหน้าที่รับจีวร (จีวรปฏิคาหกะ) ภิกษุเจ้าหน้าที่เก็บจีวร ภิกษุเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคถิง ภิกษุเจ้าหน้าที่แจกจีวร (จีวรภาชกะ) ภิกษุเจ้าหน้าที่แจกภัตตาหาร (ภัตตคหเทศกะ) ฯ”^{๓๘} โดยขอยกตัวอย่างการคัดเลือกพระภิกษุซึ่งทำหน้าที่แจกภัตตาหาร ซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงแนวทางไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ สงฆ์พึงแต่งตั้งให้เป็น ภัตตคหเทศกะ ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง(๓)ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักภัตตาหารที่แจกแล้วและภัตตาหารที่ยังมิได้แจก ภิกษุหลาย ภิกษุผู้เป็นภัตตคหเทศกะประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้^{๓๙}

ทั้งนี้พระพุทธองค์ได้มอบหมายให้นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้เป็นแบบอย่าง ในการคัดเลือกตัวแทนของคณะสงฆ์ในการทำหน้าที่อื่น ๆ ด้วย โดยให้ยึดถือหลัก อคติ ๔ คือ ความไม่ลำเอียง ๔ ประการ เพราะชอบ เพราะชัง เพราะหลง เพราะกลัว และมีความชำนาญในงานที่ได้รับมอบหมาย รวมเป็นคุณธรรม ๕ ประการ เพื่อเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่จะเป็นตัวแทนสาธารณะ โดยมีการแต่งตั้งด้วยมติทุติยกรรมวาจาตามมติของคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง ตามตัวอย่างการแต่งตั้งภิกษุผู้รับจีวร ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงแต่งตั้งอย่างนี้ คือ ในเบื้องต้นต้องขอร้องภิกษุ จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยมติทุติยกรรมวาจาว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุ ซื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจีวร นี่เป็นมติของท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจีวร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุซื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจีวร ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง สงฆ์แต่งตั้งภิกษุซื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจีวรแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือความนั่งนั้นเป็นมติอย่างนี้^{๔๐}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งตามมติแห่งสงฆ์ในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของส่วนรวมนั้น เปรียบได้กับการยกฐานะของพระภิกษุรูปนั้นให้เป็นบุคคลสาธารณะในหมู่สงฆ์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยคุณสมบัติพิเศษที่ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากคณะสงฆ์ตามพุทธานุญาตของพระบรมศาสดาที่ได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ ซึ่งทำ

^{๓๘} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒-๒๔๕/๓๕๕-๔๐๓.

^{๓๙} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒/๓๕๕.

^{๔๐} คูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๔.

ให้พระภิกษุรูปนั้นผูกพันความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทั้งในด้านคุณสมบัติส่วนตัวและการทำหน้าที่
 อย่างเป็นธรรม ซึ่งอาจเทียบได้กับตำแหน่งหน้าที่ในทางการปกครองของคณะสงฆ์ที่ได้รับการ
 แต่งตั้งตามมติสงฆ์ในปัจจุบัน เช่น ตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือพระราชาคณะในระดับชั้นต่าง ๆ ที่มี
 หน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ รวมทั้งความรับผิดชอบต่อ
 ศาสนสมบัติอันเป็นสมบัติส่วนรวมของพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑.๒ การเกิดขึ้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

ก. เกิดจากการเลี้ยงชีพตามอัธยาศัยของพระภิกษุที่ขัดแย้งกับพุทธประสงค์

เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุประกอบอาชีพใด ๆ แบบ
 ฆราวาส พระภิกษุจึงต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร (ผ้าถุงห่ม) บิณฑบาต (อาหาร)
 เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และคิลานเภสัช (ยาบำบัดโรค) ซึ่งได้รับมาจากทายกทายิกา

พระภิกษุที่เลี้ยงชีพอย่างสะอาดหมดจด ปราศจากการประพฤติดุศีล ย่อมพอใจปัจจัย ๔
 ตามมีตามได้ จัดเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ในทำนองกลับกัน พระภิกษุที่มุ่งแสวงหาปัจจัย ๔ มา
 ประนเปรอตนเอง ด้วยกลวิธีทุศีลต่าง ๆ จัดว่าประพฤติดุศีลอาชีวะ มีอาชีพที่ไม่บริสุทธิ์ และ
 ผลประโยชน์หรือลาภผลที่เกิดขึ้นจากการมีอาชีพไม่บริสุทธิ์นั้น ย่อมขัดกับพุทธประสงค์ในการ
 บัญญัติพระธรรมวินัย และพัฒนาเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ในต่อไป

การมีอาชีพที่บริสุทธิ์ของพระภิกษุ หมายถึง ภาวะปรกติในการเลี้ยงชีพอย่างสะอาด
 หมดจด ปราศจากการประพฤติดุศีล “พระภิกษุที่เลี้ยงชีพอย่างสะอาดหมดจด ปราศจากการ
 ประพฤติดุศีล จัดได้ว่าเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ในทำนองเดียวกันพระภิกษุที่มุ่งแสวงหาปัจจัย ๔ มา
 ประนเปรอตัวเอง ด้วยกลวิธีทุศีลต่าง ๆ จัดว่าประพฤติดุศีลอาชีวะ มีอาชีพที่ไม่บริสุทธิ์”^{๔๑}

เพื่อให้เข้าใจ “อาชีวะทุศีล” ได้อย่างชัดเจน จึงกล่าวถึงลักษณะอาชีพที่ไม่บริสุทธิ์
 ของพระภิกษุเสียก่อน ลักษณะที่ถือว่าเป็นมิฉลาอาชีวะ หรืออาชีวะวิบัติของพระภิกษุนั้นอยู่ที่การ
 เลี้ยงชีพด้วยการแสวงหาปัจจัยมาด้วยการล่อหลอก และการละเมิดสิกขาบท ซึ่งมีผลให้สิ่งของที่
 ได้รับมาไม่บริสุทธิ์ เป็นของไม่ควรบริโภค ได้แก่ พฤติกรรมที่เป็น “บาปกรรม” ๕ อย่าง ที่พระ
 อรรถาจารย์ได้รจนาแบ่งเป็นหัวข้อไว้ ดังนี้^{๔๒}

^{๔๑} มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, “ชีวิตสมณะ”, ที่มา [Http://www.dou.us](http://www.dou.us), [หน้า ๑๗].

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, พระวิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อา
 อาสภมหาเถร), (Taipei : The Corporate Body of The Buddha Educational Foundation, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕-๔๕.

(๑) กุหน หมายถึง การหลอกลวง มีอุทาหรณ์แสดงไว้ ๓ พวก คือ

พวกแรก พระภิกษุเสแสร้งแสดงให้ทายกเข้าใจว่า ตนเองเป็นผู้สันโดษมักน้อย ไม่ปรารถนาจะรับสิ่งของใด ๆ เพื่อให้ทายกนิกนิยมสรรเสริญตน และคิดว่า ถ้าหากจะเครื่องไทยธรรมมาถวายพระภิกษุรูปนี้จะได้บุญมาก

พวกที่สอง ชอบพูดเป็นเลศนัยโดยมีเจตนาที่จะทำให้หลงเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุฌานขั้นสูง หรือเป็นพระอรหันต์ โดยกล่าวถึงเรื่องราวในทำนองนี้บ่อย ๆ ก็จะทำให้มหาชนหลงเข้าใจว่า พระภิกษุรูปนั้นบรรลุฌานพิเศษ จึงชักชวนกันมาทำบุญมากมาย

พวกที่สาม ชอบแสร้งทำตนให้ทายกเลื่อมใส ด้วยอิริยาบถที่แสดงว่าตนเป็นพระภิกษุที่เคร่งในพระธรรมวินัย ทายกจึงพากันน้อมนำสักการะมาถวายมากมาย

(๒) ลปนา หมายถึง พูดพิรีพีไร ได้แก่ การพูดประจบเลียบเคียงต่าง ๆ นานา โดยมีเจตนาจะได้ปัจจัยไทยธรรมจากทายก

ตัวอย่างเช่น เมื่อพระภิกษุเห็นทายกเข้ามาสู่วิหาร ก็รีบชิงทักถามขึ้นก่อนว่า ทายกต้องการนิมนต์ภิกษุหรือ ถ้าเช่นนั้น อาตมาก็จะเป็นธุระพาภิกษุตามไปที่หลัง หรือ เมื่อทายกเข้ามาสู่วิหาร แล้วสนทนาซักถามด้วยเรื่องต่าง ๆ และประสาสัมพันธ์ชื่อเสียงของตนเองว่า มีเจ้านายระดับเลื่อมใสตน หรือพูดยกตนเองว่ามีสกุลใดสกุลหนึ่งที่มีอันจะกิน คอยถวายลาภสักการะให้แก่ตน ไม่เคยถวายลาภสักการะพระภิกษุรูปอื่นเลย หรือ พยายามทำตนให้เป็นที่รักของเหล่าทานบดี โดยการแสดงการประจบ และเอาเอาใจยกยอทานบดี ด้วยเกรงว่าลภหบดีที่น้อมนำลาภสักการะมาสู่ตนนั้น จะเห็นห่างไปเสีย หรือแสร้งพูดดักคอให้ถวายของขวัญ

จะเห็นว่าพฤติกรรมของพระภิกษุที่จัดเป็น “ลปนา” คือ พูดพิรีพีไรนั้น มีเจตนาเหมือนกัน คือ เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะ อันเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนนั่นเอง

(๓) เนมิตติกา หมายถึง พูดหวานล่อม ได้แก่การกระทำหรือการพูดอ้อมค้อม เพื่อล่อใจให้ทายกถวายของ เพราะจะขอกันตรง ๆ ก็รู้สึกเก้อเขิน และเป็นอาบัติ พระภิกษุจึงแสดงให้ทายกรู้ โดยพูดเป็นนัยว่าตนต้องการอะไร แม้ทายกจะปฏิเสธ พระภิกษุก็ยังไม่สิ้นความพยายาม ในสุดท้ายขอครนทนไม่ได้ จึงถวายสิ่งของนั้น ๆ ให้

(๔) นิปเปตติกา หมายถึง พูดทำทนายกลางใจเจ็บใจ หรือพูดเป็นเชิงบีบบังคับ เพื่อปรามาส หรือหมิ่นน้ำใจทายก โดยมีเจตนาให้ทายกถวายลาภสักการะแก่ตน เช่น กล่าวว่าสกุลนี้ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใสในการทำทาน ทายกทนฟังไม่ได้ก็ถวายสิ่งของให้โดยไม่เต็มใจ

นิปเปตติกา นี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า หมายถึง การด่าด้วยวัตถุประสงค์สำหรับ ๑๐ อย่าง คือ พูดข่ม พูดใส่ร้าย พูดขับเขา พูดไล่เขา พูดหยันเขา พูดเหยียดเขา พูดเหยียดเขา พูดหยามเขา พูดโพนทะนา และพูดหวานลับหลังตั้งนินทา

(๕) นิชิคีสันตา หมายถึง การแสวงหากำไร เป็นการต่อลาภด้วยลาภของพระภิกษุบางรูป เช่น พระภิกษุได้รับสิ่งของจากทายกผู้หนึ่ง แต่ยังไม่พอใจนัก จึงนำสิ่งของนั้นไปให้ผู้อื่น โดยหวังว่าตนจะได้รับสิ่งของใหม่ที่ดีกว่าเดิมทดแทน ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจะได้ของที่ตนพอใจที่สุด

วิธีการหาเลี้ยงชีพด้วยเล่ห์เพทุบายของพระภิกษุ หรือเรียกว่า บาปกรรม ๕ อย่าง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สอดคล้องกับปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา เช่นกัน กล่าวคือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทูลหรือการแสวงหาลาภสักการะที่มีขอบของพระภิกษุ ย่อมทำให้ประโยชน์ในทางส่วนรวมบกพร่องไปเพราะความสัมพันธ์ทางของมหาชน ทั้งนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับ มิฉลาอาชีวะไว้จำนวนมาก โดยมีกรณีตัวอย่าง ที่มีสาเหตุมาจากภิกษุเห็นแก่อาชีวะ ๖ ข้อ ดังนี้

(๑) พระภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติปาราชิก^{๔๓}

(๒) พระภิกษุชักสือให้ชายหญิงเป็นคู่เมียกัน เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๔๔}

(๓) พระภิกษุพูดเป็นเลศนัยกับทายกกว่า พระภิกษุผู้อยู่ในวิหารนั้นเป็นพระอรหันต์ เพราะเห็นแก่อาชีวะ ต้องอาบัติถุลลัจจัย^{๔๕}

(๔) พระภิกษุที่มีได้อาหาร ขออาหารอันประณีตมาฉันเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๖}

(๕) พระภิกษุที่มีได้อาหาร ขออาหารอันประณีตมาฉันเอง ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ^{๔๗}

(๖) พระภิกษุโดยทั่วไปเอ่ยปากขออาหารจากทายกทายิกามาฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ^{๔๘}

โดยมีข้อสังเกตว่า การที่พระภิกษุขอแม้ยังมีได้บริโภคนั้นก็เป็นอาบัติ คือ การละเมิดปาฏิโมกขสังวรศีล หากบริโภคนแล้วย่อมเป็นการละเมิดอาชีวะปาริสุทธิศีล ดังนั้น หากพระภิกษุสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเคร่งครัด ก็ย่อมมีการบริโภคนที่บริสุทธิ์สะอาด และมีอาจารย์ที่น่ายกย่องบูชาเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งป้องกันการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยเช่นกัน

^{๔๓} ฎุรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๕/๑๘๒.

^{๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๕๕/๓๔๒.

^{๔๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๒๔/๒๑๕.

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๔๑/๑๐๘.

^{๔๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๕/๕๑๓.

^{๔๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๖๘/ ๑๔๓.

ข. เกิดจากปัญหาสิกขาบทเล็กน้อยในพระธรรมวินัย

สมัยเมื่อพระบรมศาสดาได้นิพพานไปแล้ว ๗ วัน ภิกษุส่วนหนึ่งรำไห้อาลัย พวกที่มีสติสัมปชัญญะอดคกัั้นได้ ก็ปลงธรรมสังเวช แต่มีภิกษุชรารูปหนึ่งชื่อสุภัททะ ได้ห้ามปรามและกล่าววาจาเป็นที่จวบจ้วงว่า “จะร้องไห้ไปไย สมณะรูปนั้น เมื่อมีชีวิตอยู่สอนอย่างโน้น อย่างนี้ ห้ามมิให้เราทำสิ่งที่เราต้องการทำ ต่อไปนี้ เราจะทำอะไรก็ได้ตามความพอใจของเรา”^{๔๕} ลักษณะอาการดังกล่าวนี้ เป็นการไม่ยึดถือพระธรรมวินัย ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาทรงมีพระดำรัสไว้ก่อนปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๔๖} เป็นครั้งแรก

การจวบจ้วงพระธรรมวินัยเช่นนี้จะมีต่อไปอีก หากมีอสังขี้อื่นถือเอาความที่พระบรมศาสดาตรัสต่อพระอานนท์ก่อนเข้าพระนิพพานว่า ทรงอนุญาตให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้อันปรากฏความในมหาปรินิพพานสูตรว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ถ้าสงฆ์ปรารธนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ถอนได้”^{๔๗} ดังนี้จึงเป็นเหตุให้เกิดพระสังฆกรรมปฏิรูปในภายหลัง

แม้จะมีพุทธบัญญัติไว้เช่นนี้ ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นปฤชนก็ยังคงมีความสงสัยในพระพุทธรู้บัญญัติว่า สิ่งใดหอนพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามไว้ สิ่งใดหอนพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไว้ และสิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาต ควรวินิจฉัยปฏิบัติอย่างไร ซึ่งในคราวสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกหลังถวายพระเพลิงพุทธสรีระล่วงไปได้ ๓ เดือน ที่ประชุมสงฆ์ได้มีการวิสันษาธรรมวินัย และมีความเห็นแตกต่างกันมากในเรื่องสิกขาบทเล็กน้อยตามพุทธดำรัสที่ทรงอนุญาตให้ถอดถอนได้ พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานจึงตัดสินใจว่าไม่ว่าเป็นสิกขาบทเล็กน้อยเพียงใดทรงบัญญัติไว้เพื่อภิกษุหมู่ใหญ่ ถอดถอนไม่ได้ ถ้าถอดถอนจะมีผู้กล่าวหาว่า พระศาสดาบัญญัติสิกขาบทเพื่อสาวกชั่วกาลแห่งควันไฟดับ เมื่อหมดควันจึงควรปฏิบัติเหมือนกัน เพื่อความพร้อมเพรียงแห่งหมู่สงฆ์

การที่คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทมีมติให้คงรักษาพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทั้งหมด เพื่อรักษาสัทธาในพระรัตนตรัยในคงอยู่สืบไป ซึ่งผู้วิจัยเห็นเป็นแนวทางที่ช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาได้เช่นกัน เนื่องจากประเด็นข้อถกเถียงว่า สิกขาบทลักษณะไหนจึงเรียกว่าสิกขาบทเล็กน้อยนั้น อาจเป็นช่องทางให้นักบวชอสังขีแก้ไขสิกขาบทเพื่อการแสวงหาประโยชน์ที่มีขอบในทางส่วนตัวได้ และอาจนำไปสู่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาได้ใน ๒ ลักษณะ คือ (๑) เป็นการตีความพระธรรมวินัยแตกต่างกัน ทำให้เกิด

^{๔๕} คุราวละเอียดยใน ธนุ แสงวงศ์ และคณะ , ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีฯ”, หน้า ๓๑.

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ลักษณะปฏิรูป เพื่อเรียกศรัทธาหรือมุ่งประโยชน์เฉพาะตนและพวกพ้อง (๒) เป็นข้ออ้างของนักบวชอลัชชีที่ปลอมปนเข้ามาบวชเพื่อแสวงหาผลสักการะ เป็นต้น

ค. เกิดจากศรัทธาที่ไม่ประกอบไปด้วยปัญญา

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ในหมวดที่เกี่ยวกับศรัทธา มักจะประกอบด้วยหลักปัญญาควบคู่อยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลในทางปฏิบัติ ซึ่งหากไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็อาจเป็นช่องว่างให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ เช่น อาจทำให้มีพฤติกรรมที่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้องโดยขาดจุดยืนที่ถูกต้องตามหลักธรรม ตัวอย่างเช่น ประเด็นเรื่องบุญนิยม ซึ่งเป็นวิวาทะที่มีข้อถกเถียงถึงความเหมาะสมในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ เพื่อชักจูงหรือกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนบริจาคทรัพย์เพื่อการทำบุญเสมือนการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งไม่ได้ปลูกศรัทธาและปัญญาที่แท้จริงตามหลักพระพุทธธรรม แต่หวังให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก จึงอาจทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง และอาจพัฒนาไปเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อีกมากมาย

สำหรับประเด็นในด้านเนื้อหาสาระของการทำบุญที่ถูกต้อง ควรมีศรัทธาที่ถูกต้องในเหตุปัจจัยที่เกิดจากการกระทำของตนเองตามหลักของกฎแห่งกรรม เชื่อมั่นในพระไตรสรณคมน์ รวมทั้งเป็นการพัฒนาจิตใจบนพื้นฐานของปัญญาในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ การไม่เบียดเบียนประโยชน์ตนเอง และไม่เบียดเบียนประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งหากพุทธศาสนิกชนในฐานะผู้รับข่าวสารดังกล่าว ไม่มีการตรวจสอบศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธธรรม ก็อาจกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่กล่าวมาแล้ว หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของบุคคลที่มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ได้ อันจะนำความเสียหายต่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาในที่สุด

ปัจจุบันปัญหาเรื่องศรัทธา มักถูกกล่าวถึงใน ๒ ลักษณะ กล่าวคือ

(๑) ความเสื่อมศรัทธาในตัวบุคคล ซึ่งมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

(๒) เสื่อมศรัทธาเพราะไม่เข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้องแท้ ทำให้ศรัทธาที่มีอยู่ไม่ตั้งมั่น และไม่สามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาตัวเองหรือสังคมได้อย่างถูกต้อง

โดยสาเหตุของปัญหามักเกิดจากการที่ไม่ได้ใช้ปัญญาตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ปรากฏด้วยตัวเอง แต่เชื่อตามที่ได้ยินได้ฟังหรือตามที่อยากจะเชื่อ ซึ่งหากนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มาใช้พิจารณาตรวจสอบปัญหาอย่างถ่องแท้ ก็จะทำให้มีสติเรียนรู้ปัญหาได้อย่างถ่องแท้ ไม่เป็นเหตุให้ศรัทธาเสื่อมถอยไปโดยง่าย แต่ยิ่งเพิ่มความเชื่อมั่นจากการได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง

ดังคำสอนของพระพุทธองค์ในที่ปรากฏใน เกสปุตตสูตร(กาลามสูตร) ซึ่งทรงวิชันา แก่ชาวเกสปุตตนิคม ที่สงสัยในเรื่องลัทธิหรือคติความเชื่อของ พราหมณ์ทั้งหลายว่าใครพูดจริง ใครพูดเท็จ ดังนี้

ท่านทั้งหลาย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান(คาดคะเนตามหลักเหตุผล) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่ ฟินิจไว้แล้ว อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ อย่าปลงใจเชื่อเพราะ นับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วย ตนเองเท่านั้นว่า ธรรมเหล่านี้เป็น อกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเขยน ธรรม เหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติ บริบูรณ์แล้วยอมเป็น ไปเพื่อ ไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่าน ทั้งหลายควรละเสีย ^{๕๒}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า หากพุทธศาสนิกชนได้มีการตรวจสอบศรัทธาและ ปัญญาอย่างจริงจัง ตามหลักพระธรรมวินัย ไม่ว่าจะเป็สถานการณืที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพียงใด ก็จะสามารถหาทางออกของปัญหาที่ถูกต้องได้

ง. การได้รับความคุ้มครองสิทธิของบุคคลตามกฎหมายของพระภิกษุ

ในกรณีที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสมณเพศ ซึ่งอาจไม่มีบทบัญญัติที่ระบุ ความคิดไว้อย่างชัดเจนในพระวินัย และไม่ใช้การกระทำที่มีความผิดร้ายแรง แต่การที่พระภิกษุ สงฆ์ประพฤติตนเช่นเดียวกับปุถุชนในบางอย่างอาจเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ แม้เป็นสิทธิของบุคคลตามกฎหมายที่สามารถดำเนินการได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมายแต่อย่างใด แต่ใน ฐานะพระภิกษุ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา อาจเป็นที่ติเตียนได้ เช่น การสะสม ทรัพย์สินฟุ่มเฟือย หรือเครื่องประดับต่าง ๆ ทั้งนี้หากพิจารณาตามพระวินัย จะพบว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญเรื่องความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ในลักษณะมารยาทในเชิง สังคมมิใช่น้อย แม้สิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็มีทั้งส่วนที่ปรากฏอยู่นอกพระ ปาติโมกข์ ที่เรียกว่าอภิสมาจาร มีรูปเป็น ๒ คือ เป็นทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ที่เกี่ยวข้องกั บมารยาทที่ต้องไปเกี่ยวข้องกับฆราวาสในทางสังคม ดังนั้น หากพระภิกษุสงฆ์มีการสะสมทรัพย์สิน ที่เป็นลาภสักการะในทางส่วนตัวเช่นเดียวกับปุถุชนในโลก จึงอาจเกิดความเคลือบแคลงสงสัย ว่า เจตนาแท้จริงแล้วของพฤติกรรมดังกล่าว เป็นความยินดีในการแสวงหาทรัพย์สินหรือผลประโยชน์

^{๕๒}ดูรายละเอียดใน อภ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓.

ในทางส่วนตัวจากเพศสมณเพศหรือไม่ และอาจพัฒนาไปเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ต่อไป แม้จะไม่มีความคิดในทางกฎหมาย หรือไม่มีข้อห้ามโดยเฉพาะเจาะจงในพระวินัย หากแต่เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเชิงอนุโลมกับพุทธบัญญัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงห้ามไว้ ก็อาจเป็นเหตุให้เกิดความมัวหมอง หรือความเสื่อมศรัทธาของสาธุชน ได้เช่นกัน

๒.๓.๑.๓ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับพระธรรมวินัย

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสสอนถึง ความวิบัติ ๔ ประการ^{๕๓} อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกแยก และความไม่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

(๑) สิววิบัติ เป็นความวิบัติจากศีล คือ ความไม่มีศีลเหมือนกับหมู่คณะที่มีศีล เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจแก่กัน ต้องแตกแยกกันอย่างหนึ่ง

(๒) อาจารย์วิบัติ เป็นความวิบัติจากมรรยาทแห่งความเป็นสมณะ เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะที่มีอาจารย์ เป็นเหตุให้แตกแยกกันอย่างหนึ่ง

(๓) ทิฎฐิวิบัติ เป็นความวิบัติจากเห็นผิดธรรมผิดวินัย เห็นว่าควรในสิ่งไม่ควร เห็นว่าไม่ควรในสิ่งไม่ควร เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจในหมู่คณะ เกิดความแตกแยกกันอย่างหนึ่ง

(๔) อาชีวิวิบัติ เป็นความวิบัติจากความไม่เป็นไปตามอาชีพสมณะ เช่นการเลี้ยงชีพเป็นอัคริทธิ เป็นที่ตั้งแห่งรังเกียจของหมู่คณะ ทำให้เกิดความแตกแยกอีกอย่างหนึ่ง

แม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดกับคณะสงฆ์โดยตรง แต่จากเหตุแห่งความวิบัติทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเล็งเห็นปัญหาการประพฤติธรรมของหมู่สงฆ์ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับศรัทธาของสาธุชน และการที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติพระธรรมวินัยไว้นั้น ย่อมเป็นเครื่องป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นกัน ซึ่งพระองค์ได้แสดงประโยชน์ของพระปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย ตามที่ปรากฏอยู่ใน “อุปาติสูตร” ดังนี้

ตถาคตบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว...^{๕๔}

^{๕๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๓๑/๓๖๔.

^{๕๔} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๘๑-๘๒.

นอกจากนี้พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงหลักศีลธรรมวินัยไว้อีก ๘ ประการ เพื่อที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติและศีลธรรมที่ถูกต้อง แสดงถึงใจความสำคัญของพระพุทธศาสนาอยู่ในตัว ดังที่ปรากฏอยู่ใน “โคตมิสูตร” ดังนี้

โคตมิ เอรูธรรมเหล่าไคว่า (๑) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนัด (๒) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความประกอบไว้ (๓) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อการสะสม (๔) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมกมาก (๕) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ (๖) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสัจ ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ (๗) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อปรารถนาความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน (๘) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก โคตมิ เอรูพึงทรงจำธรรมเหล่านี้ไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรมนั่นเป็นวินัยนั่นเป็นสัตถุศาสน์”^{๕๕}

โดยที่ สัตถุศาสน์ หมายถึง คำสั่งสอนของพระศาสดา หรือ พระพุทธพจน์ ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่เป็นอุปกรณ์แห่งการปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์อย่างหนึ่ง ในฐานะที่เป็นหลักสำคัญสำหรับยึดถือ หรือให้ดำเนินไปถูกต้อง^{๕๖}

จึงเห็นได้ว่าพระธรรมวินัยที่พระพุทธรองค์ได้แสดงไว้แล้วนี้ สามารถควบคุมปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไว้ได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำมาปรับใช้ได้กับสถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ แม้ว่าสถานการณ์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจะประกอบด้วยลักษณะที่เพิ่มขึ้นมากต่างจากสมัยพุทธกาล ซึ่งจะทำให้สถานการณ์ของปัญหายังมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องทำการศึกษาถึงหลักพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้อง และนำมาอนุโลมใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์จำเพาะต่าง ๆ ตามสาระสำคัญของพระธรรมวินัย ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๒.๓.๒ ลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

๒.๓.๒.๑ ประเภทของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา เมื่อสาวไปยังต้นเหตุจะพบว่าเป็นปัญหาจากการทำหน้าที่ตามบทบาทของพระภิกษุที่ความขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งอาจมีรูปแบบของปัญหาที่แตกต่างกันไปจากผลประโยชน์ทับซ้อนของฆราวาส เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์นอกจาก

^{๕๕} อ.อุฎฐก.(ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๕.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒๒.

ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของสังคมแล้วก็ต้องอยู่ในกรอบความประพฤติแห่งพระธรรมวินัยด้วย ดังนั้น การหาเลี้ยงชีพใด ๆ ที่ผิดไปจากรูปแบบของสมณที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย ก็อาจถือเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ทั้งสิ้น

พระธรรมวินัย นอกจากจะเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เพื่อการดับทุกข์แล้ว อาจถือเป็นเครื่องมือที่ใช้ป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนามาแต่ครั้งพุทธกาลได้เช่นกัน เนื่องจากการดำรงชีพของพระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถแยกออกจากส่วนรวมได้ ต้องมีการอนุเคราะห์พึ่งพาและเอื้อประโยชน์กับสังคมภายนอก ดังนั้น การอบรมกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัยทั้งในระดับศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา จะก่อให้เกิดประโยชน์ที่เชื่อมโยงทั้งประโยชน์ส่วนตัวของพระภิกษุและประโยชน์ส่วนรวมต่อสาธารณชน หรือเรียกว่าประโยชน์ร่วมกัน แต่ในทางตรงกันข้ามหากพระภิกษุประพฤติตนขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ก็จะเป็นเหตุให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้

นอกจากนี้บทบาทของพระภิกษุที่มีความรับผิดชอบต่อสาธารณชนในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระภิกษุ จึงเป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณชนในเวลาเดียวกันด้วย ซึ่งกล่าวได้ว่า ผลประโยชน์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น หากมีความขัดแย้งกับการประพฤติศีลหรือการประพฤติธรรมตามพระธรรมวินัย ก็ส่งผลให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนต่อฐานะพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ในวัตถุหรือทรัพย์สินเท่านั้น ดังนั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งในระดับศีลและระดับธรรม ต้องเกี่ยวข้องกับการแสวงหาหรือบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก ซึ่งในสิกขาบทวิวัจค์ ได้กล่าวอ้างถึงพฤติกรรมของภิกษุที่เห็นแก่อำิสและลาภสักการะ ที่เป็นผลประโยชน์อันเกิดขึ้นจากสถานภาพพระภิกษุ ดังนี้

...คำว่า ภิกษุ มีอธิบายว่า ชื่อว่าภิกษุ เพราะเป็นผู้ขอ ฯลฯ...คำว่า เพราะเห็นแก่อำิส คือ เพราะเห็นแก่จีวร เพราะเห็นแก่บิณฑบาต เพราะเห็นแก่เสนาสนะ เพราะเห็นแก่คิลาน ปัจจัยเภสัชบริวาร เพราะเห็นแก่สักการะ เพราะเห็นแก่ความเคารพ เพราะเห็นแก่ความนับถือ เพราะเห็นแก่การกราบไหว้ เพราะเห็นแก่การบูชา ^{๕๗}

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้อำิสและลาภสักการะ เป็นช่องทางที่ทำให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนแก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณชนในพระพุทธศาสนาได้ตลอดเวลา เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์นั้นมีรูปแบบการดำรงชีพเนื่องด้วยผู้อื่น ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้สร้าง

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๖๖/๓๓๖.

แบบจำลองปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา ตามลักษณะความขัดแย้งกับพระธรรมวินัยเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับศีล (๒) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับคุณธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับศีล

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพุทธศาสนา อันเกิดจากความประพฤติที่ขัดแย้งกับพระวินัยของพระภิกษุ โดยที่ศีลมีจุดประสงค์เพื่อความปกติในดำรงชีวิต หรือการมีอาชีพที่บริสุทธิ์ และเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสเบื้องต้นนั้น สามารถอธิบายได้จากหน้าที่ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร^{๕๔} ซึ่งกล่าวถึง ความประพฤติของภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล หรือ ผู้สมบูรณ์ด้วยด้วยศีล ๓ อย่าง คือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. จูฬศีล

จูฬศีลเป็นเรื่องของการฝึกกายและวาจา ให้ภิกษุละการทำชั่ว ให้ประกอบกายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศล เว้นขาดจากการแสวงหาและการรับในสิ่งที่ไม่สมควรต่อความเป็นพระภิกษุ ซึ่งในสามัญญผลสูตร พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงความประพฤติที่ควรละเว้นตามบัญญัติของศีลในพระวินัยรวม ๒๖ ข้อ แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อนในเรื่องการแสวงหาและบริโภคใช้สอยทรัพย์เท่านั้น รวม ๑๘ ข้อ ได้แก่

๑. ละเว้นจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ไม่ประพฤตินเป็นขโมย เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดอยู่เสมอ

๒. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม และภุคคาม คือ เว้นจากการเก็บผักผลไม้มาบริโภคหรือตัดต้นไม้ใหญ่มาสร้างกุฏิวิหาร เป็นต้น

๓. มีกัณฑ์เดียว หมายถึง กัณฑ์ที่ฟังนั้นในเวลาเช้า คือ ฉันทเฉพาะในช่วงเช้าจนถึงเที่ยง เว้นจากการฉันในยามราตรี

๔. เว้นขาดจากการตัดทรง ประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประทีนผิว หรือสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาตกแต่งร่างกาย เพื่อให้เกิดความสวยงาม

๕. เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ หูหราฟุ่มเฟือย ซึ่งไม่เหมาะสมแก่สมณะผู้สันโดษ

๖. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๗. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ ด้วยคิดหวังจะเก็บไว้ปรุงอาหารเอง

๘. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

^{๕๔} ที.ที. (ไทย) ๘/๑๕๔-๒๑๒/๖๕-๓๒.

๘. เว้นขาดจากการรับทาสและทาสี

๑๐. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๑. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๑๒. เว้นขาดจากการฆ่า โค ม้า และสุกร

๑๓. เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน

๑๔. เว้นขาดจากประกอบพุทธกรรม และการรับใช้ คือ ทำมาหากินด้วยอาชีพต่างๆ

๑๕. เว้นขาดจากการซื้อและขาย

๑๖. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง โกงด้วยของปลอม และโกงด้วยเครื่องตวงวัด

๑๗. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๑๘. เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก^{๔๕}

ศีลทั้งหมดนี้กำหนดไว้เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุไปทำบาปอกุศลต่าง ๆ อันนำมาซึ่งความเดือดร้อนในภายหลังซึ่งทำให้ใจไม่สงบ ทำสมาธิได้ยาก อีกทั้งเพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุเป็นที่รังเกียจ หรือ ไม่น่าไว้วางใจของชาวบ้านโดยทั่วไป การละเมิดศีลดังกล่าว ย่อมเป็นสาเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามความหมายที่ได้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข. มัชฌิมศีล

มัชฌิมศีลเป็นบทขยายความของจตุลศีลบางข้อให้ละเอียดยิ่งขึ้น ด้วยการยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน ทั้งยังเป็นการตีกรอบข้อปฏิบัติของภิกษุให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก สัมกับความมุ่งหมายที่ตั้งใจเข้ามาบวชเพื่อสร้างบุญบารมีอันเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม ในสามัญญผลสูตร มีทั้งหมด ๑๐ ข้อ ดังต่อไปนี้ เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อนเรื่องการแสวงหาและบริโภคนิสัยสอยทรัพย์ มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากรพืชคามและกุตคาม เช่นที่สมณ-พราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพรากรพืชคามและกุตคามเหล่านี้ คือ พืชเกิดจากเหง้า เกิดจากลำต้น เกิดจากตา เกิดจากยอด เกิดจากเมล็ด

๒. ภิกษุเว้นขาดจากการบริโภคนิสัยของที่สะสมไว้ เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังบริโภคนิสัยของที่สะสมไว้เหล่านี้ คือ สะสมข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ที่นอน ของหอมและอามิส

๓. ภิกษุเว้นขาดจากที่นอนอันสูงใหญ่ เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังใช้ที่นอนสูงใหญ่อย่างนี้ คือ เตี้ยมมีเท้าสูงเกินขนาด เตี้ยมมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย พรหมขนสัตว์ เครื่องลาดขนแกะลาย วิจิตร เครื่องลาดมีลายรูปดอกไม้ ฯลฯ

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๘/๑๕๔/๖๕-๖๗.

๕. เว้นขาดจากการเล็งชีพผิดด้วยติรัจฉานกถา โดยพยากรณ์ว่า ฝนจะดีหรือแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารจะสมบูรณ์ หรือขาดแคลน จะเกิดภัยพิบัติ โรคระบาดต่าง ๆ หรือไฟร้ฟ้าประชาชน จะมีความสมบูรณ์พูนสุขทั่วหน้า เป็นต้น

๖. เว้นขาดจากการเล็งชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา โดยการให้ฤกษ์อวมงคล ให้ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน (ฤกษ์เนื่องในพิธีปูที่นอนบ่าวสาว) ฤกษ์อย่าร้าง ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ ฤกษ์ดี ฤกษ์ร้าย ฯลฯ เป็นต้น

๗. เว้นขาดจากการเล็งชีพผิดด้วยติรัจฉานวิชา โดยการทำให้พิธีบนบาน พิธีแก้บน พิธีขับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกระเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกระเทย ทำพิธีปลุกเรือน พิธีวงสว่างพื้นที่ พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ ทำพิธีบูชา เป็นต้น^{๖๐}

จะเห็นว่าได้ว่า จุฬศีลและมัชฌิมาศีลนั้น มีความสัมพันธ์กับปาฏิโมกข์สังวรศีล และอาชีวปาริสุทธิศีล ส่วนมหาศีลนั้นสัมพันธ์กับอาชีวสุทธิศีลโดยตรง ทั้งนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสรุปยืนยันว่า “ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวมในศีลเลย เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชกษัตริย์แล้ว ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากข้าศึกเลย ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอริยศีลชั้นร้อยอย่างนี้ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษ...”^{๖๑} ซึ่งในทางตรงกันข้าม หากภิกษุมีความประพฤติกัซัดแย้งกับศีล ย่อมประสบกับความทุกข์เดือดร้อนใจ

(๒) ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับคุณธรรม

แนวคิดเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับคุณธรรม เกิดจากอุดมคติในการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่สอดคล้องกับพุทธประสงค์ ซึ่งไม่ควรเห็นแก่อามิสหรือลาภสักการะในการเล็งชีพและการประพฤติกัซัดแย้ง แม้จะไม่ถือเป็นความผิดที่มีโทษตามบัญญัติของศีลเช่นกรณีความขัดแย้งในระดับศีล แต่พระพุทธทรงสรรเสริญความประพฤติกัซัดแย้งที่ไม่เห็นแก่อามิสใด ๆ ในธัมมทายาทสูตรว่า เป็นเช่นธรรมทายาทของพระองค์ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทเลย...หากเธอทั้งหลายเป็นอามิสทายาทของเรา ไม่เป็นธรรมทายาท เพราะชื่อนั้น เธอทั้งหลายจะพึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียนว่า สวากของพระศาสดาเป็นอามิสทายาทอยู่ ไม่เป็นธรรมทายาท แม้เราก็จะพึงถูกวิญญูชนทั้งหลาย ติเตียนว่า สวากของพระศาสดาเป็นอามิสทายาทอยู่ ไม่เป็นธรรมทายาท...^{๖๒}

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๘/๒๐๕-๒๑๒/๖๕-๗๒.

^{๖๑} ที.สี. (ไทย) ๘/๒๑๒/๗๒.

^{๖๒} ม.มู (ไทย) ๑๒/๒๕-๓๓/๒๗-๓๓.

ดังนั้น การเกิดขึ้นของอามิสหรือลาภสักการะของพระภิกษุสงฆ์ ในกรณีที่ไม่ขัดแย้งกับพระวินัย หรือศีลบัญญัติตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น แม้เป็นการได้มาโดยชอบธรรม ก็อาจกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นกัน หากเป็นประเด็นที่ถูกพิจารณาเรื่องความเหมาะสมจากชาวโลก เช่น ความยินดีในการสะสมทรัพย์สินอย่างเช่นปลุชนทั่วไป ซึ่งขัดแย้งกับพุทธประสงค์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ข้างต้นนั่นเอง

นอกจากนี้ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพุทธศาสนา อันเกิดจากความประพฤติของพระภิกษุที่ขัดแย้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น สามารถพิจารณาได้จากคุณสมบัติเบื้องต้นของพระภิกษุ ตามที่ปรากฏในสามัญผลสูตร โดยได้อธิบายถึงหน้าที่ของพระภิกษุ ในการอบรม กาย วาจา ใจ ให้หลุดพ้นจากกิเลส และเป็นหน้าที่ของพระภิกษุในการประพฤติตนให้ถึงธรรม หรือเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ (๑) อินทรีย์สังวร (๒) สติสัมปชัญญะ และ (๓) สันโดษ ดังนั้น ผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดจากบทบาทหน้าที่ตามฐานะของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงมีสาเหตุมาจากความประพฤติที่ขัดแย้งกับหลักคุณธรรมทั้งสามประการข้างต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. อินทรีย์สังวร

อินทรีย์สังวร หมายถึง ภาวะปรกติในการสำรวมระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ หรือ อายตนะภายใน ๖ ประการ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ แสดงหลักการประพฤติธรรมสำหรับพระภิกษุไว้ ดังนี้

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะ เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ คมกลืนด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโภกฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะ เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ ภิกษุ ผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลส ในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายเป็นอย่างนี้แล^{๖๔}

การรักษาอินทรีย์ หรือ การสำรวมอินทรีย์ หมายถึงการรักษาใจให้พ้นจากการถูกครอบงำโดย อภิขมา(ความ โลภอยากได้ของเขา ความคิดฟุ้งถึง จ้องจะเอาของคนอื่น) และโทมนัส (ความเสียใจ ความทุกข์) ซึ่งเป็นอกุศลกรรมอันลามก เพราะความโลภอยากได้ของของคนอื่นย่อม

^{๖๔} ที.ที. (ไทย) ๘/๒๑๓/๗๓.

นำไปสู่การประพาศทุกศีล ทำให้ประกอบอาชีพไม่บริสุทธิ์ หากได้ของนั้นโดยไม่บริสุทธิ์ แม้จะรู้สึกเป็นสุข ก็เพียงความรู้สึกหลอก ๆ เพียงชั่วคราว แต่จะมีวิบากกรรมติดตามมาไปอีกยาวนาน หรือไม่ได้สิ่งนั้นมาก็รู้สึกผิดหวัง เกิดโทมนัส ดังนั้น พระภิกษุในพระธรรมวินัย เมื่อเห็นรูป ซึ่งอาจเป็น คน สัตว์ หรือสิ่งของก็ตาม ก็สักแต่ว่าเห็น ไม่คิดปรุงแต่งต่อไปอีกว่า สิ่งนี้ คนนี้สวยหรือไม่สวย หรือสวยน้อย สวยมาก ทั้งนี้เพราะไม่ถือนิमित[เครื่องหมายอันเป็นลักษณะของอายตนะภายนอก] และไม่ถืออนุพยัญชนะ[ลักษณะเล็กๆน้อยๆ อันเป็นเครื่องประกอบอายตนะภายนอก] การที่ไม่ถือนิमित และไม่ถืออนุพยัญชนะ ก็เพราะมีสติกำกับคุ้มครองใจไม่ให้คิดเรื่องไร้สาระ นั่นคือมีสติสำรวมจักขุอินทรีย์ แต่ถ้าสำรวมไม่ได้ คือหยุดความคิดไม่ได้ เกิดชอบใจ หรือพอใจรูปที่ตนเห็น ก็จะเกิดอกิฆมา คือ ความโลภอยากได้ ซึ่งเป็นกิเลสกำหนัดที่นอนเนื่องอยู่ในใจโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ถ้าไม่ได้รูปนั้นมาสนองอกิฆมา ก็จะรู้สึกโทมนัส คือ เป็นทุกข์ ถึงแม้รูปนั้นมาตามต้องการ ก็อาจรู้สึกพึงพอใจชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่จะต้องเกิดความโทมนัสในที่สุดอยู่นั่นเอง เพราะรูปนั้นไม่เที่ยง ย่อมเสื่อมสลาย หรือพลัดพรากจากเราไปในที่สุด นี่คือผลของการไม่สำรวมจักขุอินทรีย์ สำหรับอินทรีย์ที่เหลืออีก ๕ อย่างก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่สำรวมก็มีผลเป็นทุกข์เหมือนกันหมด หรือกล่าวว่าการสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย แท้จริงแล้วก็คือ การสำรวมใจนั่นเอง ซึ่งสามารถป้องกันเหตุแห่งความขัดแย้งทางผลประโยชน์ได้ และในทางตรงกันข้ามกัน หากภิกษุไม่ระวังใจของตนให้เป็นปรกติในศีล ย่อมเป็นเหตุให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นเดียวกัน

ข. สติสัมปชัญญะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องสติสัมปชัญญะไว้ เพื่อเป็นหลักแห่งการประพาศธรรมของพระภิกษุไว้ ดังนี้

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำ ความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหยียดดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิบาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนั่ง มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะเป็นอย่างนี้แล^{๖๕}

ในทางพระพุทธศาสนา “สติสัมปชัญญะ” เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก กล่าวคือ “สติ” หมายถึง ความระลึกได้ นึกได้ อาการที่จิตถูกคิดขึ้นมาได้ว่าเรามีหน้าที่ต้องทำอะไร ซึ่งตรงกันข้ามกับอาการที่เรียกว่า เผลอ หรือ ลืม สำหรับ “สัมปชัญญะ” หมายถึง ความรู้สึกตัว หรืออาการรู้ตัว ในขณะที่ทำอยู่ เช่น รู้ว่าเรากำลังพูดอะไร กำลังคิดอะไร หรือกำลังทำอะไร ซึ่ง “สติสัมปชัญญะ” นี้

^{๖๕} ที.สี. (ไทย) ๘/๒๑๔/๗๓.

จะเกิดควบคู่กันเสมอ โดยที่ “สติ” เกิดก่อนทำ พูด และคิด ส่วน “สัมปชัญญะ” เกิดในขณะที่ทำ พูด และคิด นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งสัมปชัญญะออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

- (๑) สาทถกสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า สิ่งที่คุณกำลังทำอยู่นั้นมีประโยชน์หรือไม่
- (๒) สัมปายสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า สิ่งที่คุณกำลังทำอยู่นั้นเหมาะสมกับคุณหรือไม่
- (๓) โจรสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า สิ่งที่คุณกำลังทำอยู่นั้นเป็นกิจที่ควรทำหรือไม่
- (๔) อสัมโมหสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวว่า สิ่งที่คุณกำลังทำนั้นเป็นความหลงหรือไม่^{๖๖}

สติกับสัมปชัญญะเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับทุก ๆ คน ผู้ที่ข้อย่อนในธรรม ๒ ประการนี้ นอกจากตนเองจะประสบความล้มเหลว ขาดความยกย่องนับถือจากผู้อื่นแล้ว ยังทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของคุณสังคมส่วนรวมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นพระภิกษุด้วยแล้ว ข้อย่อนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ต่อสถาบันศาสนาทีเดียว ทั้งนี้ เพราะพระภิกษุเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของฆราวาสโดยทั่วไป

นอกจากนี้พระภิกษุที่ข้อย่อนในธรรม ๒ ประการ คือ สติและสัมปชัญญะ ข้อย่อนไม่สามารถสำรวจอินทรีย์ได้ ไม่สามารถมีอาชีพรวิสุทธ์ ถึงพร้อมด้วยศีลได้ หรือไม่สามารถสำรวจระวางในเรื่องโจจรและอโจจรได้ ซึ่งนอกจากเป็นทางก่อให้เกิดอกุศลและโทษแก่ตัวพระภิกษุเองโดยตรงแล้ว พฤติกรรมของพระภิกษุที่ปรากฏต่อสาธารณชน ข้อย่อนทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ภัยอันเกิดจากการเปลอสนตินั้น อาจก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งต่อชีวิต ต่อทรัพย์สิน ทั้งต่อตนเอง และต่อบุคคลอื่น ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่จะตามมาอีกมากมายเช่นกัน

ค. สันโดษ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องสันโดษไว้ เพื่อเป็นหลักความประพฤติของพระภิกษุไว้ ดังนี้ “มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยจีวรพอกุ้มร่างกายและบิณฑบาตพอกุ้มท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ ทันทิเหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล^{๖๗}

สันโดษ คือ ความยินดีในของของตน พอใจในปัจจุบัน ๔ คือ ฝ้านุ่งห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่ง และยา ตามมีตามได้ การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยกย่องว่า ภิกษุผู้มีบริวาร ๘ เท่านั้น เป็นผู้สันโดษ ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มืดโคน หรือมืดดัดเล็บ เข็ม ประคดเอว และกระบอกกรองน้ำ ส่วนภิกษุที่ยินดีในบริวารที่มากกว่านี้ ไม่ถือ

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๕.

^{๖๗} ที.ที. (ไทย) ๕/๒๑๕/๗๑.

ว่าสันโดษ อย่างไรก็ตามยังมีผู้สับสนในการนำหลักธรรมเรื่องสันโดษ [ยินดีในของของตน] ไปกล่าวรวมกับอัปปิณา[ความมกน้อย] โดยเรียกรวมกันว่า สันโดษมกน้อย ทำให้เป็นที่เข้าใจว่า สันโดษ คือความมกน้อย แท้จริงแล้วเป็นธรรมคนละอย่างกันแต่สนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยเข้าใจผิดว่า ธรรมข้อนี้สอนให้เราอยากมีอะไรน้อย ๆ และยินดีตามที่ตนมีตนได้ กล่าวคือได้อย่างไรก็พอใจอยู่แค่นั้น เมื่อเข้าใจอย่างนี้ก็คิดเลยเถิดไปว่า ธรรมข้อนี้เป็นเครื่องถ่วงความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและประเทศชาติ จนถึงวิปลาสไปว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน ซึ่งแท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้เราไม่คิดปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้า แต่ทรงสอนให้เราพอใจตามมีตามได้ และแสวงหาโดยสุจริตเท่านั้น ซึ่งทำให้ถึงความเจริญต่อตนเองและสังคมอย่างยั่งยืน ตรงกันข้ามหากขาดความสันโดษย่อมทำให้เสื่อม เช่น ชายที่มีภรรยาแล้วก็ไม่พอใจภรรยาตน กลับไปรักหญิงอื่นหรือภรรยาคนอื่น หรือในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่การงานก็เช่นเดียวกัน ถ้าขาดสันโดษก็อาจเป็นเหตุให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือการรับสินบนได้

การประพฤติธรรมตามหลักสันโดษ จะช่วยป้องกันการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือ ภิกษุผู้มีสันโดษ ย่อมแสวงหาประโยชน์ส่วนตนอย่างสุจริตและไม่เบียดเบียนประโยชน์ผู้อื่นโดยมิชอบ ดังหลักปฏิบัติในคุณธรรมเรื่องสันโดษ ดังนี้

(๑) ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ หมายความว่า เมื่อได้สิ่งของใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจในสิ่งของนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของคนอื่น ไม่ริษยาคนอื่น

(๒) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลัง หมายความว่า พอใจเพียงแก่พอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพ และขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียขาย

(๓) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามควร หมายความว่า พอใจตามที่สมควรแก่ภาวะฐานะ แนวทางชีวิตและจุดมุ่งหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะสมกับสมณสารูป หรือหากได้ของใช้ที่ไม่เหมาะสมกับตน ก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น^{๖๘}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญความสันโดษไว้ว่า ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างเยี่ยม หมายความว่า ความยินดีด้วยของตนนั้น เป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะเป็นเหตุให้เกิดความสุข ความเจริญยิ่งขึ้นไป ส่วนความไม่ยินดีในของของตนนั้น เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายหรือเสื่อมทรามอย่างยิ่ง อันเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามมาอีกมากมายตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เมื่อพระภิกษุเป็นผู้สันโดษ จิตย่อมคลายความกังวลและความยึดมั่นถือมั่น ย่อมมีความยินดีตามมีตามได้ จึงสามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความฟุ้งเล็งได้ในโลกได้

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๒.

๒.๓.๒.๒ รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา

จากลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์ของพระธรรมวินัย จะพบว่าได้ว่าผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นปัญหาหนึ่งที่อยู่กับพระพุทธศาสนาตลอด เพราะเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่และความประพฤติของพระภิกษุที่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย หรืออาจไม่เหมาะสมกับฐานะของพระภิกษุทั้งในระดับศีล และระดับธรรม อันส่งผลกระทบต่อศรัทธาโดยรวม แต่เนื่องจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นศัพท์ที่ไม่ได้นิยมใช้แพร่หลายในวงการพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับที่ใช้เรียกปัญหาการทำหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะของบุคคลากรในภาครัฐ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่คุ้นเคยกันดี ทำให้อาจมองว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นปัญหาเกี่ยวกับการปกครองภายในคณะสงฆ์ที่คนภายนอกไม่มีสิทธิที่จะรับรู้ หรือแม้แต่วิพากษ์วิจารณ์ได้ ซึ่งขัดกับวัตถุประสงค์ของพระบรมศาสดาที่ได้ฝากพระพุทธศาสนาให้พุทธบริษัททั้ง ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ช่วยกันสอดส่อง ดูแล และป้องกันปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อสืบทอดพระศาสนา และดำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง

สำหรับการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาเบื้องต้น โดยใช้หลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา พบว่า ผลประโยชน์หรือลาภสักการะที่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินต่าง ๆ หากมีที่มาโดยมิชอบก็เป็นการผิดศีลบัญญัติ หรือ หากมีการบริโภคใช้สอยอย่างไม่เหมาะสมก็ผิดหลักธรรมในเรื่องสติ หรือความสันโดษเล็กน้อย เป็นต้น นอกจากนี้ในเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติที่เป็นสมบัติของส่วนรวม หากเป็นไปเพื่อแสวงหาประโยชน์ในทางส่วนตัวและเบียดบังผลประโยชน์สาธารณะ ก็ทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม และเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเช่นกัน โดยผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น ดังนี้

- (๑) ปัญหาการใช้สอย หรือแสวงหาทรัพย์สินโดยมิชอบของพระภิกษุสงฆ์
- (๒) ปัญหากรรมสิทธิ์ และการสะสมทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์
- (๓) ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดแก่ส่วนรวมในพระพุทธศาสนา

(๑) ปัญหาการใช้สอย หรือแสวงหาทรัพย์สินโดยมิชอบ

เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาหรือได้มาซึ่งอามิส หรือลาภสักการะ ในทางมิชอบ หรือไม่เหมาะสมกับสมณเพศ ตามที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ ประเภทของผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนาไว้แล้ว ทั้งนี้ จะขอยกตัวอย่างพฤติกรรมที่มีขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย ทั้งความขัดแย้งในระดับศีล และความขัดแย้งในระดับคุณธรรม ดังต่อไปนี้

ก. ความขัดแย้งในระดับศีล

ในพระวินัยได้กล่าวถึงตัวอย่างปัญหาเรื่องอทินนาทานไว้จำนวนมาก ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความผิด โดยประสงค์ในทรัพย์ของผู้อื่น ซึ่งเจ้าของไม่อนุญาต นอกจากนั้นยังรวมถึงพฤติกรรมที่อำพรางซ่อนเร้นเจตนาเพื่อประสงค์ทรัพย์ผู้อื่นในลักษณะการโจรกรรม ล้อโกง รวมทั้งการใช้บุคคล หรือยินยอมให้ผู้อื่นกระทำความผิดอทินนาทาน ย่อมเข้าข่ายความผิดอทินนาทานด้วย ซึ่งจะกล่าวถึงความละเอียดในบทต่อไป ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง คำวินิจฉัยของพระพุทธรองค์กรณีที่พระภิกษุยินยอมให้พ่อค้าใช้ลักลอบขนของหนีภาษี ว่าเป็นพฤติกรรมที่เห็นแก่อามิส และเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาเช่นกัน ดังนี้

...สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลไปกับหมู่เกวียน ชายคนหนึ่งเกลี้ยกล่อมท่านด้วยอามิส เห็นด่านภาษีจึงมอบแก้วมณีราคาแพงให้ภิกษุนั้นด้วย กล่าวว่า “ขอท่านกรุณาช่วยนำแก้วมณีนี้ผ่านด่านภาษีไปด้วยขอรับ” ภิกษุนั้นได้นำแก้วมณีนั้นผ่านด่านภาษีไปแล้ว เกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอ ต้องอาบัติปาราชิก”^{๖๕}

ข. ความขัดแย้งในระดับคุณธรรม

กรณีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งกับคุณธรรม เป็นเรื่องจริยธรรมและความเหมาะสม แม้ไม่มีความผิดในทางศีลบัญญัติ แต่อาจเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมถอยในการปฏิบัติได้ โดยเฉพาะบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันที่มีลากสักการะเกิดขึ้นมากมาย ทำให้กลายเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ ดังเช่น ตัวอย่างพระเทวทัตในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีความหลงมัวเมาในลากสักการะ จนนำไปสู่ความเสื่อม ทำให้พระพุทธรองค์ทรงตรัสเป็นอุทาหรณ์แก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ในเรื่องลากสักการะยอมฆ่าคนชั่ว ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ายินดีลากสักการะ และความสรรเสริญของเทวทัตเลย แม้อชาตศัตรูกุมารจักเสด็จโดยราชรถ ๕๐๐ คัน ไปบำรุงเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า และจากรับสั่งให้นำภัตตาหารที่สมควรไปพระราชทาน ๕๐๐ สำรับเพียงใด เทวทัตก็พึงหวังความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเพียงนั้น... ลากสักการะ และสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัตเพื่อฆ่าตนเอง ลาก สักการะและการสรรเสริญเกิดขึ้นแก่เทวทัต เพื่อความเสื่อม...” ดังคาถาว่า

“ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ ฆ่าต้นไผ่

ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ ลูกม้ายัสตราฆ่าแม่ม้ายันใด

สักการะยอมฆ่าคนชั่วฉันทัน”^{๖๖}

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๒/๑๒๐.

^{๖๖} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๗๕-๑๘๐.

(๒) ปัญหากรรมสิทธิ์ และการสะสมทรัพย์สินของพระภิกษุ

ในทางกฎหมายแล้ว พระภิกษุมียอมมีฐานะเป็นบุคคลธรรมดาตามมาตรา ๑๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และฐานะดังกล่าวมีนับแต่เมื่อคลอดอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปแม้ว่าจะได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วก็ตาม

ดังนั้น ปัจจัยที่พระภิกษุได้รับเป็นการเฉพาะเจาะจงย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุผู้รับ ดังนั้นพระภิกษุยอมเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย ในการจำหน่าย จ่าย โอน และได้ประโยชน์จากทรัพย์สินดังกล่าว เช่น เปิดบัญชีเงินฝากกับธนาคารและได้รับดอกเบี้ย หรือหากได้รับเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นก็สามารถนำออกใช้ประโยชน์ เช่น ขาย หรือให้เช่า เป็นต้น หรืออาจนำปัจจัยที่ได้รับบางส่วนหรือทั้งหมดมอบให้แก่บุคคลอื่นเช่น บิดามารดา บุตร หรือแม่แต่ภรรยาของตน (ชายที่สมรสมีภรรยาถูกต้องตามกฎหมายแล้วเมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุมิได้ทำให้ความเป็นสามีภรรยาตามกฎหมายสิ้นสุดลงแต่อย่างใด หากแต่พระภิกษุดังกล่าวไม่อาจใช้ชีวิตอย่างฆราวาสอีกต่อไป เนื่องจากตนได้มาอยู่ภายใต้ศีลที่ต้องปฏิบัติ และเมื่อพระภิกษุดังกล่าวลาสิกขาแล้วก็สามารถใช้ชีวิตร่วมกับภรรยาของตนได้ตามปกติ) หรือบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติก็สามารถกระทำได้ รวมทั้งมอบให้แก่วัดต่อไป

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินหรือปัจจัยที่ได้พระภิกษุรับมาระหว่างอุปสมบทแล้ว จึงมีประเด็นต่อไปว่าหากพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพลงแล้วทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเป็นสิทธิแก่บุคคลใด ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นทรัพย์สินของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไประหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม”^{๓๑} ซึ่งมาตราดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

(๑) ต้องเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับระหว่างอุปสมบทเท่านั้น ซึ่งไม่รวมถึงทรัพย์สินใดๆ ที่ได้รับหรือมีก่อนอุปสมบท หรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการเปลี่ยนแปลงทรัพย์สินดังกล่าว เช่น ก่อนนาย ก อุปสมบท มีที่ดินแปลงหนึ่ง และเมื่อได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วพระ ก ได้ขายที่ดินดังกล่าวได้เงินจำนวนหนึ่ง เงินจำนวนดังกล่าวถือว่าเป็นทรัพย์สินที่พระ ก ได้รับก่อนการอุปสมบทโดยการเปลี่ยนแปลงทรัพย์สินจากที่ดินเป็นเงินนั่นเอง ซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้นย่อมตกทอดแก่ทายาท ตามกฎหมายของพระ ก มิได้ตกแก่วัด แม้พระ ก จะมีได้จำหน่ายเงินดังกล่าวระหว่างมีชีวิต หรือมิได้ทำพินัยกรรมระบุให้ตกแก่บุคคลใดก็ตาม

^{๓๑} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๒๓.

(๒) พระภิกษุมิได้จำหน่ายระหว่างมีชีวิตดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นทรัพย์สินของพระภิกษุ และมีได้ทำพินัยกรรมระบุถึงทรัพย์สินที่ได้รับมาระหว่างการครองสมณเพศให้ตกแก่บุคคลใด หากข้อเท็จจริงปรากฏครบทั้ง ๒ ข้อดังที่กล่าวมา ให้ทรัพย์สินที่ได้รับมาระหว่างการครองสมณเพศตกแก่วัดที่พระภิกษุนั้นมีภูมิลำเนา ซึ่งหมายถึงวัดที่พระภิกษุนั้นจำวัดอยู่เป็นสำคัญ มิใช่ตามภูมิลำเนาตามทะเบียนบ้าน

อย่างไรก็ตาม การนำหลัก “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” มาใช้กับกรณีผลประโยชน์ทับซ้อนของพระสงฆ์เพียงอย่างเดียว จะทำให้ไม่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา จึงต้องใช้ พระธรรมวินัยของสงฆ์เป็นตัวตั้ง และพิจารณาคำบัญญัติประกอบในการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ หรือ บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”^{๑๒} จึงจะมีความถูกต้องครบถ้วนมากกว่า ทั้งนี้เพราะระเบียบความเป็นสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนามีความละเอียดอ่อนมากกว่ากฎระเบียบทางโลก และพระสงฆ์นอกจากต้องรักษากฎทางโลกแล้ว ยังมีหน้าที่ในทางธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างด้านจริยธรรมของคนในสังคมต่อไป สำหรับเรื่องที่ปัจจัยส่วนตัวของพระ พระมีสิทธิ์ตัดสินใจจะใช้ทำอะไรก็ได้ ที่เหมาะสมกับสมณเพศและเป็นประโยชน์ต่อโลก เช่น การให้ทุนการศึกษานักเรียน การสร้างโรงเรียน บริจาคเงินเป็นค่ารักษาพยาบาล ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมตามวิสัยของสมณเพศผู้สงเคราะห์โลก แต่ต้องพิจารณาในรายละเอียดของที่มาจากทรัพย์สินดังกล่าวประกอบด้วยว่า ปัจจัยที่ได้มา เป็นปัจจัยที่โหมถวายเป็นส่วนตัวจริง หรือเป็นของวัดปนมาด้วย

นอกจากนี้หากใช้ “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” เป็นหลักในการพิจารณาปัญหาของพระภิกษุสงฆ์ อาจไม่ชอบด้วยเจตนารมณ์ของกฎหมายและพระธรรมวินัย ตัวอย่างเช่น เรื่องเงื่อนไขแห่งการสมรส ตาม “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”^{๑๓} ไม่ได้ห้ามพระสงฆ์ที่จะไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงในขณะที่ตนเป็นพระไว้ ซึ่งขัดแย้งกับคุณสมบัติของความเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น และหากยึดถือกฎหมายเพียงอย่างเดียว ก็อาจพัฒนาไปเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเรื่องกรรมสิทธิ์ในสินสมรสต่อไป เป็นต้น

โดยที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยอมรับการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของพระภิกษุว่า “ทรัพย์สินที่มีก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุเป็นสินส่วนตัว”^{๑๔} ท่านจะจัดการจำหน่าย

^{๑๒} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕, เล่มที่ ๗๘ ตอนที่ ๑๑๕, วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕.

^{๑๓} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๔๘-๑๔๖๐., มาตรา ๑๔๗๖., มาตรา ๑๔๘๐.

^{๑๔} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา มาตรา ๑๖๔๖.

จ่ายโอนอย่างไรให้เป็นไปตามอรรถาธิบาย สำหรับ “ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างครองสมณเพศอยู่ เมื่อท่านมรณภาพก็ให้ตกเป็นของวัดที่ท่านอยู่ก่อนมรณภาพ”^{๑๕}

อย่างไรก็ตามพระพุทธองค์ก็ไม่ทรงสรรเสริญ การสะสมทรัพย์สินหรือปัจจัยในการบริโภคใด ๆ โดยตรัสว่า “ภิกษุได้ข้าวก็ดี น้ำก็ดี ของขบเคี้ยวก็ดี ผ้าก็ดีแล้ว ไม่ควรทำการสะสม เมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้นเหล่านั้นก็ไม่พึงสะสม” โดยมีคำอธิบายว่า

คำว่าไม่ควรทำการสะสม ได้แก่ ไม่ควรทำ คือ ไม่ควรให้เกิด ไม่ควรให้เกิดขึ้น ไม่ควรให้บังเกิด ไม่ควรให้บังเกิดขึ้น ซึ่งการสะสมข้าวสุก การสะสมน้ำดื่ม การสะสมผ้า การสะสมยาน การสะสมที่นอน การสะสมของหอม การสะสมอามิส รวมความว่า ไม่ควรทำการสะสม

คำว่า เมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้นเหล่านั้นก็ไม่พึงสะสม อธิบายว่า ภิกษุไม่พึงหวาดเสียว ไม่พึงครั่นคร้าม ไม่พึงเกรงกลัว ไม่พึงหวาดกลัว ไม่พึงถึงความสะอึด กลัวว่า เราไม่ได้ข้าวสุก ไม่ได้น้ำดื่ม ไม่ได้ผ้า ไม่ได้ตระกุก ไม่ได้หมูกณะ ไม่ได้อาวาส ไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ไม่ได้สรรเสริญ ไม่ได้สุข ไม่ได้จิ๋ว ไม่ได้บิณฑบาต ไม่ได้เสนาสนะ ไม่ได้กิลานปัจจัยเกสัชบริหาร ไม่ได้ผู้พยาบาลเวลาเจ็บป่วย ไม่เป็นผู้มีชื่อเสียงปรากฏ คือ พึงเป็นผู้ไม่ขลาด ไม่หวาดเสียว ไม่สะสม ไม่หนี พึงเป็นผู้ละภัยและความขลาดกลัวได้แล้ว หมดความขนพองสยองเกล้าอยู่ รวมความว่าเมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้นเหล่านั้นก็ไม่พึงสะสม ด้วยเหตุนี้^{๑๖}

ดังนั้น การสะสมหรือใช้ทรัพย์สินของพระภิกษุในทางส่วนตัว แม้ไม่มีความผิดในทางกฎหมาย แต่อาจเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในลักษณะที่เป็นความเหมาะสมแก่สมณเพศได้ หากเป็นไปเพื่อสงเคราะห์โลกหรือสาธารณชน ย่อมเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่หากเป็นไปในทางตรงกันข้าม เพื่อแสวงหาลาภสักการะแก่ตัวเอง หรือญาติมิตร ก็อาจพัฒนาไปเป็นประเด็นที่มีความขัดแย้งต่อสมณรูปตามพระธรรมวินัยตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น และหากพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพไป ก็อาจนำไปสู่ปัญหาการจัดการมรดกอีกต่อไป ในกรณีการได้มาซึ่งทรัพย์สินของพระภิกษุหากเป็นไปโดยมิชอบ ก็จะเชื่อมโยงกับปัญหาการทำผิดตามบัญญัติศีลในพระวินัย หรือหากทรัพย์สินที่สะสมนั้นได้มาโดยถูกต้องโดยชอบธรรม ก็อาจเชื่อมโยงกับปัญหาเรื่องความเหมาะสมในต่อสมณเพศว่าขัดแย้งกับการประพฤติสมณธรรมหรือไม่ต่อไปเช่นกัน

^{๑๕} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๒๓.

^{๑๖} จ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๕๕/๔๔๕.

(๓) ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมในพระพุทธศาสนา

เนื่องจากพระภิกษุมีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่น ดังนั้น พุทธศาสนิกชนในฐานะที่เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนความเป็นอยู่ของพระภิกษุ จึงควรต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องว่าปัจจัยหรือทรัพย์สินที่เรานำถวายในงานบุญ หรือเนื่องในโอกาสต่าง ๆ นั้นเป็นการถวายแก่บุคคลใด ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นวัตถุประสงค์แห่งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่จะเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

สำหรับในทางกฎหมายแล้ว พระภิกษุ กับ วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมนั้นมิใช่บุคคลเดียวกัน ในขณะที่วัด ตามมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้แก่ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งทั้งสอง ประเภทต่างมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป จึงเห็นได้ว่าสถานะตามกฎหมายรวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของวัดและพระภิกษุนั้นแยกออกจากกัน

ดังนั้น ปัจจัยที่นำถวายแก่วัด ไม่ว่าจะเป็น ที่ดิน เงินบริจาค ทรัพย์สินใดๆ ย่อมต้องพิจารณาว่าเราได้นำถวายแก่บุคคลใด อาทิเช่น ปัจจัยที่ถวายแก่พระภิกษุในงานบุญต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตรยามเช้า ขึ้นบ้านใหม่ รวมทั้งงานกิจกรรมต่างๆ หรือแม้กระทั่งงานศพ ล้วนแต่ปัจจัยที่ผู้ถวายมุ่งถวายแก่พระภิกษุผู้รับในขณะนั้น โดยมีได้มีเจตนาให้ปัจจัยดังกล่าวตกเป็นประโยชน์แก่วัด ในขณะที่วัดบรรดาปัจจัยที่เกิดจากการเรียกรับเพื่อสร้างหรือปรับปรุงพัฒนาวัด งานบุญทอดผ้าป่าสามัคคี การทำบุญในผู้รับบริจาคต่างๆ เห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่มีเจตนาเพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์แก่วัดทั้งสิ้น แม้ในบางครั้งพระภิกษุจะเป็นผู้ทำการรับปัจจัยดังกล่าวจากผู้บริจาคก็มีฐานะเพียงตัวแทนของวัดในการรับเท่านั้น

นอกจากนี้ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมในพระพุทธศาสนา ยังเกี่ยวข้องกับ สำหรับการบริหารจัดการศาสนสมบัติในพระพุทธศาสนา หรือการใช้ทรัพย์สินผิดวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค ก็เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องจากการได้มาของทรัพย์สิน และการใช้ทรัพย์สินที่เหมาะสมต่อสมณเพศหรือเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนเพียงใด หากเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ในทางส่วนตัวที่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัยในพระศาสนาก็เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามฐานะของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

สำหรับการวินิจฉัยและตัดสินปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา ต้องทำการแยกแยะที่มาและขอบเขตของปัญหาดังกล่าวว่าจะจัดเป็นปัญหาประเภทใด เช่น ความขัดแย้งในระดับศีล ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหน้าที่รับผิดชอบของพระภิกษุต่อพระวินัย และสังคมในเบื้องต้น หรือเป็นความขัดแย้งในระดับคุณธรรมของพระภิกษุเอง แม้จะไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม แต่ก็ย่อมมีผลกระทบต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชนด้วยไม่มากนัก

๒.๔ สรุป

ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน มักมีความสับสนในเรื่องขอบเขตการกระทำผิด และโทษอยู่เสมอ หากไม่ทำความเข้าใจในตัวปัญหาอย่างแท้จริง และไม่สามารถแยกแยะพฤติกรรมที่เป็นความผิดออกจากกันออกจากตัวปัญหา ก็ทำให้เข้าใจว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นการกระทำผิดและมีโทษเช่นเดียวกันหมด ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จึงนำไปสู่ความเข้าใจที่คลุมเครือว่าเป็นการกระทำผิดอย่างหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีการศึกษาปัญหาอย่างชัดเจน ก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกล่าวหาบุคคล หรือ ทำให้เกิดเสื่อมเสียต่อสถาบันของรัฐที่ทำหน้าที่รักษาระเบียบทางสังคม หรือสถาบันทางศาสนาที่ทำหน้าที่รักษาจริยธรรมที่พึงงามของคนในสังคมได้ อันจะนำไปสู่การกระทำผิดที่รุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นต่อไป

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ เกิดจากการใช้อำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะ เพื่อแสวงหาประโยชน์ในทางส่วนตัว ทำให้ประโยชน์ส่วนรวมเสียหายหรือบกร่องไปเกี่ยวข้องกับปัญหา ๓ ประการ (๑) การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง (๒) การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย และ (๓) ความประพฤติชอบ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของราชการ เป็นต้น

สำหรับการนำเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนมาใช้อธิบายปัญหาในทางพระพุทธศาสนา อาจเป็นเรื่องใหม่ ซึ่งยังไม่ได้รับกล่าวถึงมากเท่ากับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยเทียบเคียงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามความหมายในทางโลก มาสังเคราะห์เข้ากับรูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา ผ่านบทบาทของบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐ และในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับผลประโยชน์ในด้านความเป็นอยู่เลี้ยงชีพจากสาธารณะเช่นเดียวกัน จึงเป็นเหตุผลให้มีความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะสูงกว่าบุคคลทั่วไป

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา เกิดจากบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นที่พึ่งทางใจและทางปัญญาให้กับสังคม ซึ่งมีบทบาทรับผิดชอบในการสืบทอดพระธรรมวินัยของพระศาสดาอย่างเคร่งครัด โดยที่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาครอบคลุมปัญหาความขัดแย้งใน ๒ ระดับ คือ (๑) ความขัดแย้งในระดับศีล ได้แก่ การหาเลี้ยงชีพที่ขัดแย้งกับพระวินัย (๒) ความขัดแย้งในระดับคุณธรรม ได้แก่ ความประพฤติเกี่ยวข้องกับอามิส หรือลาภสักการะที่มีขอบด้วยธรรม และไม่ว่าจะเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของศีล หรือเป็นการพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับหลักธรรมตามตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตาม ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อศรัทธาของมหาชน และเป็นเหตุให้เกิดเสื่อมเสียทั้งประโยชน์ส่วนบุคคล และประโยชน์ส่วนรวมในที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาในขั้นนี้จะทำให้สามารถแยกแยะพฤติกรรมของการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ แต่ก็ยังมีประเด็นที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมเรื่องหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา เพื่อให้สามารถแยกแยะการกระทำผิดและโทษได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะได้ศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทนิยามในบทต่อไป

บทที่ ๓

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

จากที่ได้ศึกษาถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในบทที่ผ่านมาแล้ว จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับผลประโยชน์ผู้อื่นหรือผลประโยชน์ส่วนรวมนั้น เป็นสาเหตุใหญ่ที่อาจพัฒนาไปเป็นปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ได้อีกมากมาย โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินนั้น ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหา การใช้สอย หรือความเกี่ยวข้องจากบทบาทหน้าที่ในทางสาธารณะนั้น หากมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอกุศลจิต [โลภจิต] คือเจตนาในการเพ่งเล็งเอาทรัพย์สินของผู้อื่นหรือทรัพย์สินของส่วนรวม เพื่อประโยชน์ในทางส่วนตัวนั้น ย่อมพัฒนาไปสู่ปัญหาอทินนาทาน หรือเป็นประเด็นการทุจริตประพฤติกมิชอบต่อไป อันเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงส่งผลเสียหายต่อทุกคนในสังคม

ในบทนี้จะได้ทำการศึกษาถึงพฤติกรรม และการละเมิดศีลข้ออทินนาทาน ตามทัศนะในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญที่เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับจริยธรรมของบุคคล และการบังคับใช้กฎหมายตามรัฐธรรมนูญอย่างเท่าเทียมกันของคนในสังคม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงที่มา และลักษณะพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ อทินนาทาน รวมทั้งหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาอทินนาทานโดยรวม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนต่อไป โดยแบ่งประเด็นศึกษาในหัวข้อ ดังนี้

๑. ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัยศีลข้ออทินนาทาน
๒. ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทย กับศีลข้ออทินนาทาน
๓. ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับศีลข้ออทินนาทาน

ทั้งนี้ได้แยกประเด็นการศึกษาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทานตามประเภทของบุคคล โดยใช้แบบจำลองของบุคคลสาธารณะที่มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมที่แตกต่างกัน ระหว่างบุคคลสาธารณะในภาครัฐ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการดูแลประโยชน์ของคนในสังคม กับบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์รวมของศรัทธาของพุทธศาสนิกชน อันนำไปสู่ลักษณะและรูปแบบของปัญหาที่แตกต่างจากกัน เพื่อให้สามารถแยกแยะการกระทำที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน ได้อย่างชัดเจนว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไร ตามรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ ความหมาย แนวคิด และการวินิจฉัยศีลข้อที่ห้า

๓.๑.๑ ความหมายของอทินนาทาน

๓.๑.๑.๑ ความหมายของอทินนาทานตามรูปศัพท์

คำว่า “อทินนาทาน” ตามรูปศัพท์แยกออกได้เป็น อ-ทินฺน-อาทาน กล่าวคือ “อ” หมายถึงไม่ (อ มาจาก น ศัพท์ใช้นำหน้านามที่อักษรตัวต้นเป็นพยัญชนะโดยเปลี่ยนเป็น อ) “ทินฺน” หมายถึง (อันเขา) ให้แล้ว มอบแล้ว ถวายแล้ว อนุญาตแล้ว และ “อาทาน” หมายถึง การถือเอา การฉวย การจับ^๑ เมื่อรวมความแล้ว “อทินนาทาน” หมายถึง การยึดถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ อนุญาต

วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์ “อทินนาทาน หมายถึง ของที่เขาไม่ได้ให้ทางกาย และทางวาจา”^๒ เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อทินฺน แปลว่า ของที่เขาไม่ได้ให้ หรือเป็นของคนอื่น สำหรับการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ นั้น ชื่อว่า อทินนาทาน อธิบายได้ว่าเป็น การลักของคนอื่น ได้แก่ การเป็นขโมย ความเป็นโจรก็ว่าได้ โดยอรรถ ได้แก่ โภจนาอันเป็นไปทางกายทวารและวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง ซึ่งยังความเพียรที่จะถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ นั้นให้ตั้งขึ้น ของบุคคลผู้มีความสำคัญในของที่ผู้อื่นเขาหวงแหน ว่าคนอื่นหวงแหน

วินิจฉัยในคำว่าอทินนาทานา เวมณี คือ “การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้”^๓ ชื่อว่า อทินนาทาน ได้แก่ การนำเอาของคนอื่นไป มีอรรถอธิบายว่า ความเป็นขโมย คือความเป็นโจร คำว่า สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ได้แก่ สิ่งของที่คนอื่นหวงแหน บุคคลอื่นถึงความเป็นผู้กระทำการที่ต้องการในสิ่งของใด ย่อมเป็นผู้ไม่ควรถูกลงโทษ และเป็นผู้ไม่ถูกติเตียน ก็เจตนาขโมยอันยังความพยายามที่ถือเอาของที่เขามิได้ให้ นั้นให้ตั้งขึ้น ของบุคคลผู้มีความสำคัญในสิ่งของนั้นที่คนอื่นหวงแหน ว่าเป็นของที่คนอื่นหวงแหน ชื่อว่า อทินนาทาน

เถยเจตนา (เจตนาเป็นเครื่องขโมย) ของบุคคลผู้มีความสำคัญในพัสดุ อันผู้อื่นหวงแหน ว่าเป็นพัสดุอันผู้อื่นหวงแหนแล้ว อันยังความพยายามเป็นเหตุถือเอาพัสดุที่ผู้อื่นหวงแหนนั้น ให้ตั้งขึ้นไปทางกายทวารและวจีทวารชื่อว่า อทินนาทาน ภัณฑะอันชนเหล่าอื่น คือเจ้าของภัณฑะ

^๑ พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และรองศาสตราจารย์ ดร.จำลอง สारพัตนิก, พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๑, ๘๐, ๒๕๑.

^๒ คุรยละเอียดใน สารตถ.ฎีกา.(บาลี) ๑/๕/๒๔๕

^๓ คุรยละเอียดใน สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๑๐๓/๓๐๕, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๑๗๔/๒๖๔, อัง.ติ.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๒๐.

ทั้งหลายหวางแหนไม่สละให้ ยังรักษาคุ้มครองไว้ ไม่ให้ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ของตน ชื่อว่าพัสดุอันผู้อื่นหวางแหนแล้ว ในคำว่า ประปรุกหิตเต ประปรุกหิตตสญญโน นั้น^๔

สรุป ความหมายตามรูปศัพท์ของ อทินนาทาน คือ การถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ด้วยด้วยเจตนา และอาการแห่งขโมย เป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ และสมควรการติเตียน

๓.๑.๑.๒ ความหมายของอทินนาทานในพระพุทธศาสนา

คำว่า “อทินนาทาน” ในพระพุทธศาสนานั้น มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายว่า “อทินนาทาน หมายถึง การถือ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้”^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อทินนาทานหมายถึง การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย ขโมยสิ่งของ ลักทรัพย์”^๖

พระราชธรรมนิเทศ ให้ทัศนะไว้ว่า “อทินนาทาน หมายถึง การถือเอา การตัดรอน การปล้น การขโมย การยักยอก การสับเปลี่ยน การซ่อนไว้ การเลียงภาณี การปลอมแปลง การโกง เป็นการกระทำด้วยตนเอง หรือสั่งคนอื่น และพอใจยินดีในสิ่งของทุจริต”^๗

นอกจากนี้ ประมุดโชติกา อธิบายความว่า “อทินนาทาน” นั้น ในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกท่านเรียกว่า “อหาร” แปลว่า การถือเอาอย่างต่ำ ชั่วช้าต่ำทราม ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกอทินนาทานนี้ว่า “อหาร” มี ๕ ประโยค มีความพยายามถือเอาด้วยอำนาจอหาร คือ^๘

- (๑) เถยยาวหาร ลักโดยการขโมย
- (๒) ปลัยหาวหาร ลักโดยการข่มขู่
- (๓) ปฏิจันนาวหาร ลักซ่อน
- (๔) ปริกัปปาวหาร ลักโดยกำหนดของ
- (๕) กุสาวหาร ลักโดยสับสลากตามควร

^๔ มงคลดุษฎีนิพนธ์ (แปล), ๒/๒๐๓/๕๘.

^๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖๒.

^๗ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ลิเบอร์ตีเพรส, ๒๕๓๕) หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

^๘ ที.อี.อ.(บาลี), ๑/๘/๓๐.

โดยที่พระอรรธาจารย์ได้กำหนดความพยายามของการลักขโมยไว้อีกเช่นกัน แต่ในการลักขโมยท่านเรียกว่า อวหารในการทำความพยายาม ดังนี้

- (๑) สาทัตถิกะ อวหาร หมายถึง ถือเอาของผู้อื่นด้วยมือตนเอง สำเร็จเป็นอทินนาทาน
- (๒) อาณัตถิกะ อวหาร หมายถึง ใช้ผู้อื่นลักขโมย สำเร็จเป็นอทินนาทาน
- (๓) นิสสัคคิกะ อวหาร หมายถึง การโยนของให้พ้นเขตภามี สำเร็จเป็นอทินนาทาน
- (๔) อัถตสาธกะ อวหาร หมายถึง สิ่งไม่ตายตัว เมื่อสิ่งสำเร็จเป็นอทินนาทาน
- (๕) ชูระนิกเขปะ อวหาร หมายถึง รับฝากของแล้วคิดโกง สำเร็จเป็นอทินนาทาน^๕

ปฐมรัตน์ สุขิชยามานนท์ ให้ความหมายว่า “อทินนาทาน หมายถึง การกระทำใด ๆ อันประกอบด้วยเจตนาละเมิดกรรมสิทธิ์ หรือความครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่น ทั้งนี้ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีมูลค่าเท่าใดก็ตาม”^๖

พระมหาอิสระ สิงห์เปีย ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อทินนาทาน หมายถึง ความจงใจในการถือเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง โดยที่เจ้าของไม่ยินยอม ในวิธีการที่แตกต่างกันไป ซึ่งเป็นการละเมิดจริยธรรมขั้นพื้นฐาน จะต้องได้รับโทษตามกฎหมายหรือกฎหมายบ้านเมือง”^๗

พระมหาบุญมี ยโสธโร (คำลุน) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อทินนาทานหมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่ผู้ต้องการลัก มีเจตนาในการขโมย หรือยกยอกเอาเป็นต้น เพื่อสนองความต้องการของตนเองและพวกพ้อง ทำให้ผลประโยชน์ของผู้อื่นเสียหาย ไม่ว่าจะเนื่องด้วยกาย หรือวาจาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะเกิดขึ้นทั้งสองทางก็ได้”^๘

จากความหมายแห่ง “อทินนาทาน” ตามที่ศนะต่าง ๆ นั้น จะพบว่าประกอบด้วยใจความสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่

- (๑) วัตถุประสงค์ที่เป็นสิ่งอันเขาหวงแหน และเขาไม่ได้ให้ด้วยกายและวาจา
- (๒) มีการกระทำในทางโจรกรรม คือ การลัก หรือขโมยวัตถุสิ่งของนั้นมา หรือการกระทำอย่างใดเพื่อให้มาทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเขาหวงแหนอยู่ จึงสมควรแก่การถูกติเตียน หรือลงโทษ

^๕ สารคดี.ฎีกา.(ไทย), ๒/๑๘๕-๑๘๐.

^๖ ปฐมรัตน์ สุขิชยามานนท์, “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

^๗ พระมหาอิสระ สิงห์เปีย, “การวิเคราะห์ปัญหาอทินนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๕๑.

^๘ พระมหาบุญมี ยโสธโร (คำลุน), “การศึกษาศักดิ์ของเขวชนที่มีต่ออทินนาทานในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๕.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า “อทินนาทาน” หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการเพ่งเล็งเอาทรัพย์สินสิ่งของผู้อื่น และโดยมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการโจรกรรมไม่ว่าจะด้วยตนเอง หรือเนื่องด้วยผู้อื่น เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น ทั้งที่รู้ว่าเจ้าของหวงแหนอยู่ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะมีมูลค่าเป็นเท่าไรก็ตาม

๓.๑.๒ แนวคิดเรื่องจริยธรรมกับอทินนาทาน

“จริยธรรม คือ หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดีที่ชอบ”^{๑๓} โดยปรากฏอยู่ในหลักคำสอนของทุกศาสนา เนื่องจากมีจุดมุ่งหวังให้พัฒนาและรักษาสังคมมนุษย์ให้มีความสงบสุข และเป็นส่วนหนึ่งของศีลธรรมอันเป็นรากฐานที่มีอยู่คู่กับสังคมมนุษย์มาอย่างช้านาน ซึ่งหากสังคมใดขาดจริยธรรม สังคมนั้นก็จะเดือดร้อนวุ่นวายและล่มสลายในที่สุด ดังจะได้สรุปแนวคิดและทฤษฎีในด้านจริยธรรมที่เกี่ยวข้องประเด็นเรื่องอทินนาทาน ดังต่อไปนี้

๓.๑.๒.๑ อทินนาทานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของศีลธรรม

“ศีลธรรม” เป็นคำผสมมาจากคำว่า “ศีล” โดยที่ “ศีล คือ ข้อประพฤติข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม และแปลได้อีกหลายอย่าง เช่น แปลว่า เย็น ศีรษะเกษม สุข อดทน ความสำรวม ความไม่ก้าวล่วงละเมิด เป็นต้น”^{๑๔} นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของศีลว่า “ศีล หมายถึง ความประพฤติดี ถูกต้องตามหลักทั่วไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ครอบครัวยุ และเกี่ยวกับมนุษย์”^{๑๕} ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมาย ดังนี้ “ธรรม คือ สภาพที่ทรงไว้ ธรรมคา ธรรมชาติ สภาวะธรรม สังขธรรม ความจริง เหตุ ต้นเหตุ สิ่ง ปรากฏการณ์ ฯ และใช้แทนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมด”^{๑๖} ดังนั้น ศีลธรรม จึงมีความหมายโดยรวมว่า กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนหลักปฏิบัติทางศาสนาที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประกอบด้วยคุณธรรมนั่นเอง

อทินนาทาน นับเป็นศีลธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในทุกสังคม เป็นหลักธรรมที่ประกันสิทธิส่วนบุคคล และเป็นหลักประกันของสังคม โดยจะเป็นเกราะป้องกันไม่ให้คนไปล่วงละเมิด

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๒.

^{๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗-๒๐.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๕.

สิทธิต่อชีวิตและทรัพย์สิน ของผู้อื่น ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของศาสนาต่าง ๆ อาทิ “ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ในส่วนที่เป็นคุณสมบัติของคณวรรณสูตร ในบัญญัติข้อที่แปดของบัญญัติสิบประการของศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ ในคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลาม”^{๑๑} รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของเบญจศีลอันเป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา โดยมีฐานะเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาใจ ให้ถูกต้องดีงาม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขทั้งโลกนี้โลกหน้า และเพื่อความพ้นทุกข์ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสังคม กล่าวคือ เมื่อทุกคนเคารพสิทธิทั้งในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนกัน สังคมก็จะเกิดสันติสุขตามไปด้วย

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อเรื่องศีลธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ ด้วยสัมมาทิฐิเบื้องต้น ซึ่งจะเป็นรากฐานแห่งสมาธิและปัญญา อันเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น และนำไปสู่ความสงบสุขและพ้นทุกข์ต่อไป ดังนั้น ผู้ที่ละเว้นการกระทำอทินนาทาน จึงได้รับประโยชน์และอานิสงส์แห่งการปฏิบัติศีลด้วยเช่นกัน โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงสรรเสริญคุณของการรักษาศีลว่ามีอานิสงส์ ดังนี้

- (๑) ไม่ต้องประสบความเดือดร้อนในกายหน้า
- (๒) ย่อมประสบความสำเร็จในการทำมาหากิน
- (๓) ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้มีศีล ย่อมแพร่หลายไปในหมู่มนุษย์ (ในหมู่มนุษย์)
- (๔) ย่อมเป็นผู้ร่ำรวย ไม่ก่อหนี้ เมื่อเข้าไปในหมู่ของผู้มีศีล
- (๕) เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา คือ ก่อนตายก็มีสติ ตายไปอย่างสงบ ไม่ทรมานทรมาย
- (๖) เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ไม่ต้องตกนรก
- (๗) ผู้ที่บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ มีสติบริบูรณ์ ย่อมทำตนให้สิ้นอาสวะได้^{๑๒}

๓.๑.๒.๒ อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายไทย

อทินนาทานเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ใช้อยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีพื้นฐานด้านศีลธรรมที่ผูกพันกับพุทธศาสนา มาแต่อดีต ทำให้แนวคิดที่ว่า การถือสิ่งของที่เขาไม่อนุญาตเป็นการกระทำอทินนาทาน ซึ่งเป็นการกระทำที่บุคคลควรงดเว้น โดยที่พระพุทธศาสนาได้รับรองสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น ไว้ในรูปของปาราชิกสิกขาบทที่สองของพระวินัยปิฎก ทำให้กฎหมายไทยแต่เดิมนั้นสอดคล้องกับความคิดทางศีลธรรมในเรื่องอทินนาทานตลอดมา

^{๑๑} ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕, ๔๘๖, ๕๓๓.

^{๑๒} พระพุทธโฆสเถระ, พระวิสุทธิมรรค, (Taiwan: The Buddha Education Foundation), หน้า ๑๓.

นอกจากนี้พื้นฐานของกฎหมายลักษณะความผิดเกี่ยวกับทรัพย์อีกส่วนหนึ่งนั้น มาจากความคิดที่ปรากฏในกฎหมายสูงสุดของประเทศ นั่นคือ รัฐธรรมนูญ โดยที่มาตรา ๔ แห่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติหลักการสำคัญไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”^{๑๙} ดังนั้น การกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์จึงถือว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อผู้อื่น เนื่องจากสิทธิใน ทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครอง โดยขอบเขตแห่งสิทธิใน ทรัพย์สินของบุคคลและการจำกัดขอบเขตสิทธิดังกล่าวนี้เป็นไปตามกฎหมายบัญญัติ จึงสามารถกล่าวได้ว่า การกระทำอทินนาทานหรือการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์นั้น เป็นการละเมิดขอบเขตความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นการละเมิดเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่ต้องการให้บุคคลมีความเสมอภาคและการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหากบุคคลใดถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ก็สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ ด้วยเหตุดังนั้นกฎหมายจึงให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอย่างเต็มที่ตราบที่ใช้สิทธินั้นไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และไม่เป็นที่ปฎิเสธต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม

จากแนวคิดพื้นฐานเรื่องสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาเรื่องอทินนาทานแล้ว จะพบว่าการรับรู้เรื่องสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่นเป็นที่ยอมรับตรงกัน แม้ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญจะไม่ได้เรียกการทำผิดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ว่าเป็นความผิดอทินนาทาน แต่สามารถแยกประเด็นอทินนาทานในกฎหมายไทยได้ว่า อทินนาทานเป็นลักษณะการกระทำความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้เกี่ยวกับทรัพย์ ทรัพย์สิน หรือประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ที่ผู้อื่นมีส่วนเป็นเจ้าของ ซึ่งอาจเป็นการกระทำโดยเจตนาไม่สุจริตโดยประมาท หรือไม่เจตนาก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

สำหรับพฤติกรรมอทินนาทานที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายไทยนั้น สามารถพิจารณาได้จากความผิดตามบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายฉบับต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่นพฤติกรรมของอทินนาทานที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา พุทธศักราช ๒๔๘๕ ตามที่ปฐมรัตน์ สุชียามานนท์^{๒๐} ได้สรุปไว้สองประเภท ดังนี้

^{๑๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, รวบรวมโดย พันตำรวจเอก สืบวงศ์ วิชัยลักษณ์ และเบญจางค์วลัย วิชัยลักษณ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๕๐), หน้า ๓, ๕, ๑๕.

^{๒๐} ปฐมรัตน์ สุชียามานนท์, “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๐-๖๔.

(๑) อทินนาทานที่ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ (ตามบทบัญญัติในกฎหมายอาญา ภาค ๒ ว่าด้วยความผิด ๑๒ ลักษณะ โดยแบ่งความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ไว้ ๘ หมวด ได้แก่

หมวดที่ ๑ ความผิดฐานลักทรัพย์ และวิ่งราวทรัพย์

หมวดที่ ๒ ความผิดฐานกรรโชก ริดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ และปล้นทรัพย์

หมวดที่ ๓ ความผิดฐานฉ้อโกง

หมวดที่ ๔ ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้

หมวดที่ ๕ ความผิดฐานยักยอก

หมวดที่ ๖ ความผิดฐานรับของโจร

หมวดที่ ๗ ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์

หมวดที่ ๘ ความผิดฐานบุกรุก

(๒) อทินนาทานที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาที่นอกเหนือไปจากกฎหมายอาญา ภาค ๒ ว่าด้วยความผิดลักษณะ ๑๒ โดยได้บัญญัติถึงความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ไว้ในประมวลกฎหมายอาญาภาค ๒ และภาค ๓ ซึ่งมีโทษหนักเบาตามความผิด ตั้งแต่ระวางโทษจำคุก ถึงปรับ หรือทั้งจำ ทั้งปรับ ได้แก่ ความผิดในลักษณะต่อไปนี้

ลักษณะที่ ๒ ความผิดเกี่ยวกับการปกครอง

ลักษณะที่ ๓ ความผิดเกี่ยวกับการยุติธรรม

ลักษณะที่ ๔ ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน

ลักษณะที่ ๕ ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชน

ลักษณะที่ ๖ ความผิดเกี่ยวกับการปลอมแปลงเอกสาร

ลักษณะที่ ๗ ความผิดเกี่ยวกับการค้า

๓.๑.๒.๓ อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศีลในพระธรรมวินัย

อทินนาทานเป็นส่วนหนึ่งของพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับจริยธรรมความประพฤติเบื้องต้นของบรรพชิตและฆราวาส โดยจะเห็นถึงความสำคัญของอทินนาทานได้อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาถึงที่มาของบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

(๑) อทินนาทานของบรรพชิต

การบัญญัติอทินนาทานของบรรพชิต^{๒๐} คือ เรื่องของพระชนิกุมภการบุตรลักไม้ของพระเจ้าพิมพิสาร เนื่องจากพระชนิกุมภการบุตรต้องการไม้ไปสร้างกุฏิไม้ จึงไปขอไม้จากเจ้า

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๕/๗๔-๗๕.

พนักงานป่าไม้ เจ้าพนักงานป่าไม้บอกว่าไม้เป็นของหลวงที่เก็บไว้ซ่อมแปลงเมืองในยามจำเป็น ถ้าพระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้พระราชทานแก่ท่านก็นิมิตให้คนมาขนไม้ไปไม่ได้ พระชนิยุกรมการบุตรจึงกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานไม้นั้นให้แล้ว เจ้าพนักงานป่าไม้คิดว่า ท่านเป็นภิกษุคงพูดความจริง และคงจะไม่กล้าพูดความเท็จ จึงอนุญาตให้นำไม้ไปไม่ได้ ต่อมาเมื่อ วัสสการพราหมณ์ผู้ตรวจราชการแคว้นมคธทราบเรื่อง จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงให้เจ้าหน้าที่นำพนักงานป่าไม้ผู้นั้นไปสอบสวน เมื่อพระชนิยุกรมการบุตรทราบเรื่อง จึงไปเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสารได้ตรัสถามว่าพระองค์ถวายท่านไปจริงหรือ พระชนิยุกรมการบุตรตอบว่า จริง พระองค์จึงถามว่าได้ถวายท่านไปเมื่อใด พระชนิยุกรมการบุตรตอบว่า เมื่อพระองค์ทรงเสด็จเถลิงถวัลราชย์ใหม่ ๆ ทรงเปล่งพระวาจาว่า ข้าพเจ้าจะถวายหญ้า ไม้ และน้ำ แก่สมณพราหมณ์ ขอสมณพราหมณ์จงโปรดใช้สอยเถิด พระเจ้าพิมพิสารได้ฟังเช่นนั้นจึงตรัสว่า

พระคุณเจ้า โยมจำได้ ที่โยมพูดเช่นนั้นหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีความละเอียด มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา มีความรังเกียจแม้ในโทษเล็กน้อย หญ้า ไม้ และน้ำนั้น ยังไม่มีใครจับจองอยู่ในป่า ท่านจงใจอ้างจะขนไม้ที่ไม่ให้ไป พระเจ้าแผ่นดินเช่นโยมจะฆ่า จองจำหรือเนรเทศพราหมณ์อย่างไรได้ นิมนต์กลับไปเถิดท่านรอดตัวเพราะชน^{๒๒}

เมื่อประชาชนรู้เรื่องเข้าก็พากันตำหนิการกระทำดังกล่าว บรรดาภิกษุจึงนำเรื่องนี้กราบทูลให้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบ หลังจากพระพุทธองค์ได้ทรงสอบสวนหาความจริงและรับสั่งถามพระภิกษุผู้เคยเป็นผู้พิพากษาถึงอัตราโทษตามมูลค่าทรัพย์ที่ใช้สำหรับบ้านเมืองแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงตำหนิพระชนิยุกรมการบุตร และทรงบัญญัติให้การกระทำดังกล่าวเป็นปาราชิกสิกขาบทที่สองเพื่อใช้เป็นพระวินัยของบรรพชิตว่า

ก็ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทิ้งหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้างบริภาษว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้ เพราะถือนเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ เช่นใด ภิกษุผู้ถือนเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาส^{๒๓} มิได้

ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ลักผ้าจากลานตากผ้าของช่างย้อมผ้า แล้วอ้างสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้นั้นครอบคลุมนำไปไม่ถึงการกระทำนอกบ้าน พระพุทธองค์ทรงตำหนิการกระทำของภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านั้น และทรงเพิ่มอนุบัญญัติเกี่ยวกับอทินนาทานเพื่อให้ครอบคลุมการกระทำอทินนาทานได้ทั่วถึงขึ้นว่า

^{๒๒} “ชน” ในที่นี้ หมายถึง เพศบรรพชิต, อ้างใน วิ.มหา.(ไทย) ๑/๘๘/๗๑.

^{๒๓} “สังวาส” หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกันของสงฆ์, อ้างใน วิ.มหา.(ไทย) ๑/๗๕/๗๕.

อนึ่ง ภิกษุใดถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก จากหมู่บ้านก็ตาม จากป่าก็ตาม มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชทานทั้งหลายจับโจรได้แล้ว ประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสไม่ได้

อทินนาทานจึงเป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญจนถึงกับทรงบัญญัติให้บรรพชิตผู้กระทำความผิดอาบัติปาราชิก การบัญญัติสิกขาบทนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเรื่องการเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น หรือกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องและความสงบสุขเรียบร้อยในสังคมนั่นเอง

(๒) อทินนาทานของฆราวาส

การบัญญัติอทินนาทานในส่วนของฆราวาสนั้น แม้จะไม่มีบุคคลต้นบัญญัติ เช่นเดียวกับบรรพชิต แต่ปรากฏความสำคัญของอทินนาทานที่ใช้เป็นศีลธรรมพื้นฐานสำหรับการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น จักกวัตตสูตร และอัครัญญสูตร ซึ่งกล่าวถึงที่มาของอทินนาทานไว้ ดังนี้

ก. จักกวัตตสูตร ^{๒๔}

จักกวัตตสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงหลักธรรมพระเจ้าจักรพรรดิที่เรียกกันว่า“จักรวรรดิวัตร” อันเป็นเหตุให้แก้วเจ็ดประการเกิดขึ้น และทรงใช้จักรนี้แผ่พระราชอาณาจักรปราบศัตรูจนมีเมืองขึ้นทั้งสิ้น

อทินนาทานในจักกวัตตสูตร เกิดขึ้นเมื่อกษัตริย์พระองค์หนึ่งไม่ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตร ดังที่พระเจ้าจักรพรรดิทั้งเจ็ดพระองค์ได้เคยทรงประพฤติมา จึงทำให้พระองค์ไม่ทรงมีแก้วเจ็ดประการ (แก้วเจ็ดประการ ได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และปริณายกแก้ว) บ้านเมืองของพระองค์จึงไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาชนประสบความเดือดร้อน อดอยาก ต้องขโมยเขากินเนื่องจากกษัตริย์พระองค์นี้มิได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้โดยอาการแห่งขโมยหรืออทินนาทานจึงเกิดขึ้น เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย อุกุศลกรรมต่าง ๆ ก็พลอยแพร่หลายไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) มุสาวาท (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) กามสุมิฉฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) สัมผัสป์ปลาปะ (การพูดเพื่อจ้อ) อภิขมา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) พยาบาท (ความคิดร้าย) มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) อหัมมราคะ (ความกำหนดในบุคคลที่ไม่ควร

^{๒๔} คุรยลละเขียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๔๕-๘๒.

กำหนด) วิสมโลภะ (ความโลภจัด) มิจฉาธรรม (ความกำหนดผิดธรรมชาติ) ความไม่เกื้อกูลมารดา ความไม่เกื้อกูลบิดา ความไม่เกื้อกูลสมณะ ความไม่เกื้อกูลพราหมณ์ ตลอดจนถึงการไม่ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ผู้คนในสมัยนั้นจึงมีอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละเสื่อมถอยลง จนกระทั่งผู้คนเริ่มเกิดความรู้สึกลำบากถึงคุณค่าของธรรมแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมคุณภาพชีวิตของผู้คนจึงค่อย ๆ ปรากฏขึ้นมาโดยลำดับอีกครั้ง

ข. อัคคัญญสูตร

อัคคัญญสูตร^{๒๕} เป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องต้นกำเนิดหรือวิวัฒนาการของโลกไว้อย่างแจ่มแจ้ง

อทินนาทานในอัคคัญญสูตรนั้น เกิดขึ้นหลังจากวิวัฒนาการของมนุษย์และโลกได้ดำเนินมาจนถึงเรื่องการตกลงแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันในสังคม ครั้นนั้นคนที่มีนิสัยโลภได้ไปถือเอาส่วนอื่นที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาบริโภคนั้นที่ตนเองก็มีทรัพย์สินส่วนตัวแล้ว เมื่อเขาถูกจับได้คนทั้งหลายจึงกล่าวว่า “คุณ คุณทำกรรมชั่วที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้นั้นมาบริโภค คุณอย่าทำชั่วอย่างนี้อีก” ผู้ทำความผิดก็รับคำว่าจะไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก อย่างไรก็ตามเขาก็ยังประพฤติอทินนาทานอีกจนกระทั่งครั้งที่สาม เมื่อเขาถูกจับได้ก็ถูกคนอื่นทำร้ายด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน และท่อนไม้ จึงกล่าวได้ว่า เมื่ออทินนาทานปรากฏขึ้นในสังคม การครหา การพูดเท็จ และการถืออาวุธจึงปรากฏ ต่อมาผู้คนได้จัดประชุมเพื่อหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยคัดเลือกกษัตริย์ขึ้นมาปกครองพวกตน หลังจากนั้นคนวรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทรจึงเกิดขึ้นตามลำดับ

จากจกัถวัตติสูตรและอัคคัญญสูตรข้างต้น อทินนาทานถือได้ว่าเป็นอกุศลธรรมที่มีประวัติความเป็นมาพร้อมกับวิวัฒนาการของสังคมนมนุษย์ และก่อให้เกิดอกุศลธรรมอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้ว อทินนาทานจึงได้รับการบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย เพื่อเป็นหลักปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสของตัวเองของพุทธศาสนิกชน ถือเป็นเป็นส่วนหนึ่งของศีล เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และถือเป็นส่วนหนึ่งของธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบท ๑๐ เป็นต้น

๓.๑.๒.๔ อทินนาทานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโทษทางกฎหมายและศีลธรรม

อทินนาทานเป็นการกระทำที่ผิดต่อจริยธรรมในสังคมนมนุษย์ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งก่อให้เกิดโทษตามที่บัญญัติไว้ตามหลักกฎหมาย และโทษทางศีลธรรมในพระพุทธศาสนา อันจะเป็นบาปอกุศลที่จะติดตามตัวผู้กระทำต่อไป โดยที่โทษในทางศีลธรรมจะมีขอบเขตที่กว้างกว่า

^{๒๕} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

โทษทางกฎหมายที่เป็นความผิดตามข้อบัญญัติเท่านั้น เพราะโทษทางศีลธรรมนั้น ได้รวมถึงผลของการกระทำที่จะเป็นวิบากกรรมส่งผลต่อผู้กระทำทั้งในชาตินี้หรือชาติหน้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก.โทษอทินนาทานในกฎหมาย

กฎหมายไทยได้กล่าวถึงความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ไว้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายฉบับต่าง ๆ ซึ่งล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอทินนาทานทั้งสิ้น ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พุทธศักราช ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พุทธศักราช ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พุทธศักราช ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตมิชอบในวงราชการ พุทธศักราช ๒๕๑๘ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พุทธศักราช ๒๕๓๗ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พุทธศักราช ๒๕๒๒ พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พุทธศักราช ๒๕๒๗ พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พุทธศักราช ๒๕๔๒^{๒๖}

ในส่วนของโทษตามกฎหมายบ้านเมืองขึ้นอยู่กับลักษณะความผิดที่บัญญัติไว้ในหลักกฎหมายแต่ละประเภทไป ซึ่งมีบทบัญญัติ และโทษหนักเบา ตั้งแต่ระวางโทษจำคุก ถึงปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับที่แตกต่างกันไปตามลักษณะความผิดที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นโทษที่เกิดจากการกระทำที่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละประเภทนั่นเอง

ข.โทษอทินนาทานในทางศีลธรรม

การกระทำอทินนาทานในพระพุทธานุศาสน์ จะถือเป็นบาปอกุศลที่จะติดตามตัวผู้กระทำตลอดไป โดยสามารถแบ่งโทษออกได้เป็นสองประการ คือ

(๑) โทษตามกฎหมายแห่งกรรม

การกระทำที่ประกอบด้วยอกุศลจิต จัดเป็นอกุศลกรรม ซึ่งให้ผลชั่ว หรือเป็นบาปเสมอ และผู้กระทำย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนพาล มีความเดือดร้อนใจภายหลังเพราะการกระทำนั้น เช่น ได้รับโทษจากกฎหมายบ้านเมืองในปัจจุบัน และ“กรรมที่เป็นคนทุศีล ถ้าไม่ละมลทิน ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้”^{๒๗} ต้องเสวยผลกรรมนั้น กลายเป็นทารุณกรรมข้ามภพข้ามชาติ จากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร “หากเกิดเป็นมนุษย์บุคคลนั้นมักจะเป็นคนเจ้าใจ อาศัยผู้อื่นเลี้ยง

^{๒๖} ปฐมรัตน์ สุขิยานนท์, “ อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๐.

^{๒๗} อจ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๐/๑๔๘.

ชีพ จะเดือดร้อนด้วยทรัพย์สิ้น และความชั่วที่ทำก็เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วไปเกิดใน อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก”^{๒๘} ดังนี้

๑. การเกิดในอบาย หมายถึง การเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉานในดิรัจฉานภูมิ ได้แก่ ประเภท สัตว์ไม่มีเท้า เช่น งู ปลา ไส้เดือน ประเภทสัตว์สองเท้า เช่น นก เป็ด ไก่ ห่าน ประเภทสัตว์สี่เท้า เช่น สุนัข แมว ช้าง ม้า ลา กวาง และประเภทที่มีมากกว่าสี่เท้า เช่น ตะขาบ กิ้งกือ^{๒๙}

๒. การเกิดในทุคติ หมายถึง การเกิดเป็นเปรตดิวิสัยภูมิ ซึ่งมักประสบความทุกข์ทรมาน จากความอดอยากหิวโหย มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว^{๓๐}

๓. การเกิดในวินิบาต หมายถึง การเกิดเป็นอสุรกายในอสุรกายภูมิ ซึ่งมักประสบความทุกข์ทรมานจากการกระหน่ำน้ำตลอดเวลา รูปร่างหน้าตาเปลี่ยนแปลงประหลาด ใจคอโหดเหี้ยม^{๓๑}

๔. การเกิดในนรก สัตว์ที่ไปเกิดในนรกจะปราศจากความสุขสบายโดยสิ้นเชิง เนื่องจากได้รับความทุกข์ทรมานโดยวิธีต่าง ๆ^{๓๒}

(๒) โทษตามพระวินัย หรือศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนา

โทษของบรรพชิตโดยเฉพาะพระภิกษุผู้กระทำความผิดอทินนาทาน ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก คือการต้อง อาบัติ อัน ได้แก่ อาบัติปาราชิก อาบัติถุลลัจจัย และอาบัติทุกกฏ ประกอบด้วย โทษหนัก ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุตลอดชีวิต ได้แก่ อาบัติปาราชิก สำหรับโทษเบา สามารถให้ปลงอาบัติแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม ได้แก่ อาบัติถุลลัจจัย อาบัติทุกกฏ ซึ่งมีรายละเอียดตามที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก ดังนี้

๑. อาบัติปาราชิก เป็นอาบัติที่ทำให้ผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทอทินนาทานต้องขาดจากความเป็นพระ ผู้ที่ต้องอาบัติปาราชิกจะต้องเป็นบรรพชิตผู้ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ คือ ทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่จากฐานที่ตั้ง หรือวิธีการใดก็ตามที่ทำให้กรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์นั้นขาดไป [ทั้งทรัพย์ที่มีผู้ครอบครองและบรรพชิตสำคัญว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง และทรัพย์ที่บรรพชิตสำคัญว่าไม่ใช่ของของตน ไม่ใช่กรณีถือเอาด้วยวิสาสะ และไม่ใช่ของที่ขี้มมา] โดยทรัพย์นั้นมีราคาตั้งแต่ ๕

^{๒๘} ปฐมรัตน์ สุขิยานนท์, “ อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย ”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕-๔๖.

^{๒๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๕๒๕-๕๒๘.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๔-๕๓๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๒-๕๕๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๑-๕๖๖.

มาสกเป็นต้นไป [มาตราเงินของแคว้นมคธในยุคพุทธกาล คือ ๕ มาสก เท่ากับ ๑ บาท] และประกอบด้วยไถยจิต [จิตคิดจะลัก] ^{๓๓}

๒. อาบัติอุลลัจจัย เป็นอาบัติที่ไม่ได้ทำให้ ผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทอทินนาทานขาด จากความเป็นพระแต่อย่างใด แต่ต้องปลงอาบัติและปรับปรุงให้เหมาะสม โดยผู้ที่ต้องอาบัติอุลลัจจัยจะแตกต่างจากอาบัติปาราชิก กล่าวคือ กรรมที่มูลค่าทรัพย์มากเกิน ๕ มาสกขึ้นไป แม้เพียงทรัพย์ใหวเท่านั้นถือเป็นอาบัติอุลลัจจัย ถ้าหากทรัพย์เคลื่อนที่ก็เป็นอาบัติปาราชิก และกรรมที่ทำให้ทรัพย์ที่มีมูลค่าปานกลางเกิน ๑ มาสก แต่น้อยกว่า ๕ มาสก เคลื่อนที่จากฐานที่ตั้ง หรือด้วยวิธีการใดก็ตามที่ทำให้กรรมสิทธิ์นั้นขาดไป ^{๓๔}

๓. อาบัติทุกกฏ เป็นอาบัติเบาและไม่ทำให้ผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทอทินนาทานขาดจากความเป็นพระเหมือนอาบัติปาราชิก แต่ต้องปลงอาบัติและปรับปรุงให้เหมาะสม โดยผู้ต้องอาบัติทุกกฏจะแตกต่างจากอาบัติปาราชิก และอาบัติอุลลัจจัย กล่าวคือ กรรมที่ทรัพย์มูลค่ามาก [มีราคาตั้งแต่ ๕ มาสกขึ้นไป] แม้เพียงจับต้องทรัพย์ก็เป็นอาบัติทุกกฏ กรรมที่ทรัพย์มีมูลค่าปานกลาง [ราคา มากกว่า ๑ มาสก แต่ไม่ถึง ๕ มาสก] ทำให้ทรัพย์ใหว และกรรมที่ทรัพย์มีมูลค่าน้อย [ราคาตั้งแต่ ๑ มาสกหรือน้อยกว่า] ทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่จากฐานที่ตั้ง หรือด้วยวิธีการใดก็ตามที่ทำให้กรรมสิทธิ์นั้นขาดไป ^{๓๕}

นอกจากนี้ ในการพิจารณาความหนักเบาของโทษในทางพระพุทธศาสนานั้น ขึ้นกับองค์ประกอบของการกระทำต่อไปนี้

- (๑) เจตนาในการลัก (มีมากน้อยแค่ไหน)
- (๒) ความพยายาม (มีมากน้อยแค่ไหน)
- (๓) มูลค่าวัตถุสิ่งของ (มีมากน้อยแค่ไหน)
- (๔) เจ้าของทรัพย์มีศีลหรือไม่ (ศีลบริสุทธิ์แค่ไหน เป็นสมบัติส่วนตัวหรือไม่) ^{๓๖}

การกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน นอกจากดูที่เจตนาลักแล้ว จะต้องดูที่มูลค่าวัตถุด้วย ถ้าวัตถุที่มีราคาน้อยก็มีโทษน้อย มีค่ามากก็โทษมาก และต้องดูประกอบด้วยว่าวัตถุนั้นเป็นของคนธรรมดา หรือเป็นของผู้มีศีล หรือเป็นของพระอริยบุคคลหรือไม่ ถ้าวัตถุนั้นเป็นของส่วนรวมในพระศาสนาหรือของพระอรหันต์จะมีโทษมากที่สุด

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๒๒/๕๕.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๒๓/๕๕.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๒๔/๕๖.

^{๓๖} พระสังฆมณฑลชัชวาลย์, “ปรมัตตโทษติกะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

๓.๑.๓ การวินิจฉัยศีลข้อทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติข้อทินนาทานไว้ในพระวินัยที่ว่าด้วยปาราชิกสิกขาบทที่สอง มีใจความว่า “...ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทิ้งหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษบ้างว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย...”^{๓๓} ซึ่งเมื่อมองจากภาพรวมแล้วจะพบว่าความหมายของคำว่าทินนาทาน ตามรูปศัพท์และตามความหมายในทางวิชาการ จะสอดคล้องตรงกับพุทธบัญญัติ กล่าวคือ มีการกระทำที่เรียกว่า ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้อนุญาตด้วยจิตที่คิดจะลักขโมย แตกต่างกันในพุทธบัญญัติจะกล่าวถึงมูลค่าของทรัพย์เพื่อกำหนดโทษของบรรพชิตไว้ด้วย ขณะที่ อทินนาทานตามความหมายทั่วไป หมายถึง การกระทำใด ๆ อันประกอบด้วยเจตนาละเมิดกรรมสิทธิ์ หรือความครอบครองทรัพย์ของผู้อื่น ทั้งนี้ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีมูลค่าเท่าใดก็ตาม โดยจะอธิบายถึงลักษณะของอทินนาทานในพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๓.๑.๓.๑ องค์ประกอบของอทินนาทาน

องค์ประกอบของอทินนาทาน หมายถึง ส่วนประกอบหรือสิ่งต่าง ๆ ที่จะกำหนดว่าเป็นอทินนาทานมีลักษณะอย่างไร ซึ่งมีความสำคัญต่อการกำหนดขอบเขต และตัดสินให้ทราบว่าพฤติกรรมใดที่อยู่ในขอบข่ายอทินนาทาน และเป็นการกระทำที่มีขอบเขตความถูกต้อง และสมควรหรือไม่สมควรอย่างไร ตามนิยามความหมายของอทินนาทานที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยมีหลักเกณฑ์ที่เป็นเรื่องพิจารณาตัดสิน เรียกว่า สัมภาระ ๕ ประการ ได้แก่^{๓๔}

- (๑) ของที่เจ้าของหวงแหน (ปรปรัคหิต)
- (๒) รู้อยู่ว่า เป็นของที่เจ้าของหวงแหน (ปรปรัคหิตสณฺญิตา)
- (๓) จิตคิดจะลัก (เอยฺยจิตฺตํ)
- (๔) พยายามลัก (อุปุกฺโกโม)
- (๕) ลักมาได้ด้วยความพยายามนั้น (เตน หรณํ)

โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ ดังนี้

(๑) ของที่เจ้าของหวงแหน (ปรปรัคหิต) หมายถึงว่า ตัวทรัพย์ทั้งที่เป็น สวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่มีวิญญาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย คน เป็นต้น หรือวิญญานกทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาน เช่น บ้าน ที่ดิน ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน ดินไม้ เป็นต้น ซึ่งประเด็น

^{๓๓} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๘๕/๓๘-๓๙.

^{๓๔} วิ.มหา.(บาลี) ๑/๑๒๒/๓๓. , วิ.มหา.(ไทย) ๑/๑๒๒/๕๕.

สำคัญนั้นอยู่ตรงที่ทรัพย์นั้นมีเจ้าของ และเจ้าของนั้นเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทวดา หรือเปรต หรือสัตว์
เดรัจฉานหวงแหน เป็นต้น

(๒) รู้ที่อยู่ เป็นของที่เจ้าของหวงแหน (ปรปรีคหิตสญญา) หมายความว่า ผู้กระทำ
นั้นสามารถรับรู้ หรือเข้าใจได้ว่าทรัพย์ของผู้อื่น หรือแม้แต่มีความสงสัยลงใจว่าเป็นทรัพย์มี
เจ้าของ และเจ้าของไม่อนุญาต เว้นแต่เจ้าของนั้นจะเป็นเปรตหรือเดรัจฉานเท่านั้น แม้หวงแหนก็ไม่
ถือว่าเป็นของมีเจ้าของหวงแหน

(๓) จิตคิดลัก (ถยุยจิตฺต) หมายความว่า ผู้นั้นมีจิตใจเป็นโจร ต้องการจะขโมยของ
ผู้อื่น ซึ่งมีความคิดหรือความรู้สึกที่จะลักเป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว จิตนี้แม้จะเกิดเพียงครั้งเดียวก็ถือว่า
เป็นโดยจิตทั้งนั้น

(๔) พยายามลัก (อุปกฺกโม) หมายความว่า มีความพยายามหรือความขวนขวายแสวงหา
ทางเพื่อจะนำวัตถุสิ่งของที่ประสงค์นั้นมา ซึ่งมีความพยายาม ๒ ทางด้วยกัน คือ

๑. ความพยายามทางกาย เช่น การจับต้องทรัพย์นั้นให้เคลื่อนไหวเพื่อจะเอามาเป็น
ของตนหรือผู้อื่น การปกปิดซุกซ่อนทรัพย์เพื่อจะลัก

๒. ความพยายามทางวาจา เช่น การชักชวนผู้อื่นร่วมกระทำอทินนาทาน คู่เอา
อสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น สิ่งหรือบังคับให้ผู้อื่นลักทรัพย์

(๕) ลักมาด้วยความพยายามนั้น (เตนฺ หรือ) หมายความว่า การกระทำสำเร็จลงได้ด้วย
การกระทำครบตามขั้นตอนทั้ง ๕ ขั้นตอน เช่น สามารถทำให้สิ่งของนั้นขยับออกจากที่แม้เพียง
เล็กน้อยก็ถือว่าสำเร็จกิจแห่งอทินนาทานทั้งนั้น

จากองค์ประกอบและลักษณะของการทำอทินนาทานข้างต้น สามารถแบ่ง
องค์ประกอบอทินนาทาน ตามที่แหล่งที่มาของการกระทำได้ว่ามาจากสามส่วน คือ องค์ประกอบที่
เกี่ยวทรัพย์ องค์ประกอบภายใน และองค์ประกอบภายนอก โดยที่ ปฐมรัตน์ สุจิตยานนท์^{๓๕} ได้แสดง
องค์ประกอบของอทินนาทานไว้ ดังตารางต่อไปนี้

^{๓๕} อ่างใน ปฐมรัตน์ สุจิตยานนท์, “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๓๔.

ตารางที่ ๑ : องค์ประกอบของอทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

องค์ประกอบเกี่ยวกับทรัพย์	องค์ประกอบภายใน	องค์ประกอบภายนอก
ทรัพย์นั้นไม่ใช่ของตน ทรัพย์นั้นมีเจ้าของ ทรัพย์นั้นมีผู้ครอบครอง	(ผู้กระทำ) เข้าใจว่าทรัพย์นั้น ไม่ใช่ของตน และ/หรือ เข้าใจ ว่าทรัพย์นั้นเป็นของคนอื่น	(ผู้กระทำ) มีความพยายามใน การกระทำอทินนาทานนั้น
ทรัพย์นั้นมีผู้หวงแหน	(ผู้กระทำ) มีโดยจิต (เจตนาที่คิดจะลัก)	การกระทำอทินนาทานสำเร็จ เนื่องจากความพยายามนั้น

จากตารางข้างต้น สามารถอธิบายลักษณะของศีลข้ออทินนาทาน ได้จากลักษณะการกระทำอทินนาทานตามองค์ประกอบที่เกิดขึ้น ดังนี้

องค์ประกอบข้อแรก [ของมีเจ้าของหวงแหน] เกี่ยวข้องกับตัวทรัพย์ที่ถูกกระทำ โดยทรัพย์นั้นต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ทรัพย์ที่มีเจ้าของ หมายถึง ทรัพย์ที่เจ้าของยังถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของเขายู่ เขายังไม่สละสิทธิ์ในทรัพย์นั้น ไม่ว่าจะป็นด้วยกายหรือด้วยวาจา เนื่องจากเขายังรู้สึกเสียดายทรัพย์นั้นอยู่

(๒) ทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง หมายถึง ทรัพย์ที่เจ้าของยังรักษาอยู่ โดยยังมีการจัดแจงอารักขา หรือยังคุ้มครองอยู่ด้วยการเฝ้ารักษาไว้ในที่ต่าง ๆ

(๓) ทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของแต่มีคนหวงแหน หมายถึง ทรัพย์ที่ไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใด แต่มีผู้รักษาหวงแหน เนื่องจากทรัพย์นั้นเป็นของส่วนรวมที่เจ้าของร่วมยังหวงแหนไม่ละทิ้ง ยังรักษาและปกครองอยู่ อันได้แก่ สิ่งของอุทิสบวชาปุจฉนิยัตถุในศาสนา สิ่งของที่เป็นของสงฆ์ และสิ่งของที่เป็นของส่วนรวม

องค์ประกอบข้อที่สอง [เข้าใจว่าของมีเจ้าของหวงแหน] และข้อที่สาม [จิตคิดจะลัก] เป็นองค์ประกอบภายในของผู้กระทำ ซึ่งเป็นเรื่องของความคิดและเจตนาของผู้กระทำ โดยผู้กระทำรู้หรือเข้าใจว่าทรัพย์ดังกล่าวนี้มีเจ้าของหรือเจ้าของหวงแหนแต่ยังมีเจตนาทุจริตคิดจะเอาทรัพย์นั้นไปโดยมิชอบ

องค์ประกอบข้อที่สี่ [พยายาม] และข้อที่ห้า [ลักของได้มาด้วยความพยายามนั้น] เป็นองค์ประกอบภายนอกของผู้กระทำ ซึ่งเป็นเรื่องของการกระทำ โดยผู้กระทำใช้ความพยายามรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งได้ทรัพย์นั้นมา

๓.๑.๓.๒ ประเภทของอทินนาทาน

อทินนาทาน สามารถแบ่งเป็นประเภทแห่งการกระทำเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) โจรกรรม (๒) อนุโลมกรรม (๓) ฉายาโจรกรรม^{๔๐} โดยที่ ปฐมรัตน์ สุจิตยานันท^{๔๑} ได้สรุปตารางประเภทของอทินนาทาน ตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ : ประเภทของอทินนาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประเภทของอทินนาทาน		รูปแบบของอทินนาทาน
โจรกรรม	หมวดโจร	กลุ่มขโมย ตัดช่อง ย่องเบา ลัก ลักซ่อน ลักต้อน ลักลอบ ลักสับ และสับเปลี่ยน
		กลุ่มฉก ฉกชิง วิ่งราว แย่ง ชิง ตีชิง และปล้น
		กลุ่มกคจี และกรรโชก
	หมวดกกลโกง	กลุ่มหลอกหลวง - ปลอม หลอก และลวง
		กลุ่มคู่
		กลุ่มท้อ น้อ โกง น้อฉล น้อราษฎร์บังหลวง ตระบัด เบียดบัง และขี้กขอก
อนุโลมโจรกรรม		สมโจร ปอกลอก และรับสินบน
ฉายาโจรกรรม		ผลาญ และหยิบฉวย

(๑) โจรกรรม

“โจรกรรมเป็นกริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการของโจร”^{๔๒} แบ่งออกเป็น ๒ หมวด ได้แก่ (๑.๑) หมวดโจร และ (๑.๒) หมวดกกลโกง ดังนี้

(๑.๑) หมวดโจร การกระทำในหมวดนี้เป็นการกระทำที่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ด้วยอาการของพวกโจรอย่างชัดเจน สามารถแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่มย่อย ได้แก่

- ก. กลุ่มขโมย ตัดช่อง ย่องเบา ลัก ลักซ่อน ลักต้อน ลักลอบ ลักสับ และสับเปลี่ยน
- ข. กลุ่มฉก ฉกชิง วิ่งราว แย่ง ตีชิง และปล้น
- ค. กลุ่มกคจีและกรรโชก

โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังต่อไปนี้

^{๔๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๑๗.

^{๔๑} ปฐมรัตน์ สุจิตยานันท, “อทินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๕.

^{๔๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรม, หน้า ๑๗.

ก. กลุ่มขโมย ตัดช่อง ย่องเบา ลัก ลักซ่อน ลักต้อน ลักลอบ ลักสับ และลับเปลี่ยน

การกระทำในหมวดนี้ เรียกได้ว่าเป็นการแอบเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นไปโดยเจ้าของไม่อนุญาต ซึ่งมีคำเรียกที่แตกต่างไปตามพฤติกรรมของอทินนาทานที่เกิดขึ้น ดังนี้^{๔๓}

๑. ขโมย หมายถึง การลอบทำสิ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์ หรือไม่ได้รับอนุญาต

๒. ลัก หมายถึง การเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ด้วยอาการซ่อนเร้น หรือขโมย

๓. ลักขโมย มักใช้เรียกรวมกันระหว่าง “ลัก” กับ “ขโมย” ในทางกฎหมายนั้นจะเรียกว่า “การลักทรัพย์”^{๔๔} ซึ่งมีความผิดทางอาญาฐานเอาทรัพย์สินผู้อื่น หรือทรัพย์สินที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต

๔. ตัดช่อง หมายถึง การลักลอบเข้าไปในบ้านเรือนของผู้อื่นเพื่อขโมยของ^{๔๕} ด้วยวิธีงัดแงะหรือเจาะประตูหน้าต่างที่ปิดอยู่ และถอดกลอนเข้าไปถือเอาสิ่งของของเขา

๕. ย่องเบา หมายถึง อาการเดินอย่างใช้ปลายเท้าจดลงเบา ๆ เข้าไปลักสิ่งของของเขาเพื่อไม่ให้เจ้าของรู้ตัว

๖. ตัดช่องย่องเบา มักใช้เรียกรวมกันระหว่าง “ตัดช่อง” กับ “ย่องเบา” หมายถึง การลักขโมยในรูปแบบหนึ่ง มักจะทำในเวลาสัจ เพื่อไม่ให้เจ้าของทรัพย์สินรู้ตัว

๗. ลักซ่อน หมายถึง อาการที่คล้ายมีอะไรบางอย่างมาทำให้มองไม่เห็นทรัพย์สินหรือหาทรัพย์สินไม่พบ

๘. ลักต้อน หมายถึง อาการที่จับต้อน หรือจูงปลูสัตว์หรือสัตว์พาหนะไป เป็นการลักสัตว์โดยต้องมีการจับ ต้อน หรือจูงสัตว์ไปด้วย

๙. ลักลอบ หมายถึง ลอบกระทำการบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ประเพณี เช่น การหนีภาษี หลบเลี่ยงภาษี

๑๐. ลักสับ หมายถึง อาการสับสลากรื้อต้อนกับผู้อื่นในกองของโดยมุ่งสลากรที่มีราคา

^{๔๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๕-๑๖๖, ๔๕๐, ๘๕๔, ๑๐๐๑, ๑๑๖๗.

^{๔๔} ราชกิจจานุเบกษา, ประมวลกฎหมายอาญา, รวบรวมโดย รศ.ดร.สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๕.

^{๔๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เเบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๑๘.

ข. กลุ่มฉก ฉกชิง วิ่งราว แย่ง ตีชิง และปล้น

การกระทำในกลุ่มนี้ เป็นการแย่งทรัพย์ของบุคคลอื่นซึ่งหน้า โดยเจ้าทรัพย์ไม่ทันระมัดระวังตัว การกระทำที่เกิดขึ้นอาจมีการทำร้ายร่างกายเจ้าทรัพย์ด้วยก็ได้ การกระทำความดังกล่าวมีคำเรียกที่แตกต่างกันไปตามลักษณะที่เกิดขึ้น ดังนี้^{๔๖}

๑. ฉก หมายถึง ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว เป็นการแย่งเอาทรัพย์ไปต่อหน้าเจ้าของอย่างรวดเร็ว บางครั้งอาจใช้คำว่า “ฉกฉวย” ซึ่งหมายถึงการขโมยไปต่อหน้า

๒. ฉกชิง หมายถึง แย่งชิงเอาไปซึ่งหน้า มีความหมายเดียวกับ “ฉก” และ “ฉกฉวย” กล่าวคือ การกระทำที่ผู้แย่งเอาทรัพย์ไปต่อหน้าต่อตาเจ้าทรัพย์อย่างรวดเร็วขณะเจ้าทรัพย์เผลอ

๓. วิ่งราว หมายถึง แย่งเอาสิ่งของแล้ววิ่งหนีไป

๔. แย่ง หมายถึง ขโมยเอาไป รวมถึงกิริยาริบฉวย หรือริบทำเสียก่อน

๕. ชิง มีความหมายเช่นเดียวกับ “แย่ง” คือ การขโมยเอาไป หรือริบทำเสียก่อน

๖. แย่งชิง เป็นคำที่ใช้เรียกรวมกันระหว่าง “แย่ง” กับ “ชิง” หมายถึง การยึดถือเอาทรัพย์หรือประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่น

๗. ตีชิง หมายถึง การทำร้ายเจ้าทรัพย์แล้วแย่งเอาของไป

๘. ปล้น หมายถึง การใช้กำลังลักลอบมาหักโหมแย่งชิงเอาสมบัติของผู้อื่น โดยมีให้เจ้าทรัพย์รู้ตัว

ค. กลุ่มกดขี่และกรรโชก

เป็นการกระทำในการใช้อิทธิพลอำนาจ เพื่อให้เจ้าทรัพย์กลัวและยอมมอบทรัพย์สินให้ จัดเป็นอนินนาทานที่เรียกกันตามลักษณะของพฤติกรรม ดังนี้^{๔๗}

๑. กดขี่ หมายถึง กิริยาที่ข่มบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในอำนาจของตน บางทีคำนี้ใช้เข้าคู่กับคำว่า “ข่มเหง” กลายเป็น “กดขี่ข่มเหง” มีความหมายในลักษณะอนินนาทาน คือ อาการที่บุคคลใช้อำนาจข่มเหงเอาทรัพย์ของผู้อื่น

๒. กรรโชก หมายถึง การกระทำที่ใช้อำนาจกดขี่เพื่อเอาทรัพย์ของผู้อื่น ซึ่งมีความหมายเดียวกับ “กดขี่” แตกต่างที่ “กรรโชก” เป็นลักษณะอาการขู่เอาด้วยกิริยาหรือวาจาให้กลัว โดยกรรโชกนั้นอาจรวมกดขี่เข้าไปด้วย

จากพฤติกรรมอนินนาทานตามหมวดของกลุ่มโจรทั้งสามประเภทข้างต้น จะพบว่ามี ความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากการถือเอาทรัพย์ของบุคคลอื่นในลักษณะของ โจรที่ชัดเจน แต่จะมี

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๓๓๑, ๓๖๓, ๔๖๓, ๖๓๕, ๕๑๓, ๑๐๓๒.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖,

ความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดของการกระทำ กล่าวคือ การกระทำในกลุ่มแรก (กลุ่มขโมย) จะใช้วิธีการแอบกระทำ สำหรับการกระทำในกลุ่มที่สอง(กลุ่มฉกฯ) จะใช้วิธีการกระทำต่อหน้า ต่อตาเจ้าทรัพย์และอาจมีการทำร้ายร่างกายเจ้าทรัพย์ในบางกรณี และการกระทำในกลุ่มสุดท้าย (กลุ่มกดขี่) จะเน้นการใช้อิทธิพลอำนาจกดขี่เพื่อให้เจ้าทรัพย์กลัวก่อนที่จะยอมมอบทรัพย์สินให้

(๑.๒) หมวดกลโกง

การกระทำลักษณะนี้ ต้องอาศัยกลอุบายเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ทรัพย์ที่มีใช้ของตนมาโดยทุจริต ซึ่งการกระทำเหล่านี้มักเกี่ยวข้องกับการพุดปิด และการปกปิดความจริง หมวดกลโกงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่มย่อย ได้แก่

ก. กลุ่มหลอกหลวง ปลอม หลอก และลวง

ข. กลุ่มคู่

ค. กลุ่มฉ้อ นื้อ โกง นื้อฉด นื้อราษฎรบังหลวง ตระบัด เบียดบัง และยักยอก โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

ก. กลุ่มหลอกหลวง ปลอม หลอก และลวง

เป็นการกระทำที่เน้นการทำให้คนอื่นเข้าใจผิดด้วยการใช้วาจา เครื่องมือ และกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เขามอบทรัพย์สินให้แก่ตน จัดเป็นอนินนาทานที่เรียกกันตามลักษณะพฤติกรรม ดังนี้^{๔๘}

๑. หลอกหลวง หมายถึง ใช้อุบายทุจริตลวงให้เข้าใจผิด หลอกหลวงในทางกฎหมาย หมายถึง การแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงที่ควรบอกให้แจ้ง เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจผิด

๒. หลอก หมายถึง ทำให้เข้าใจผิด สำคัญผิด โดยมากมักเป็นการพุดปิด เพื่อให้เขามอบทรัพย์สินให้ แล้วถือโอกาสเอาไปเป็นของตนเสียเลย

๓. ลวง หมายถึง ทำให้หลงผิด เพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดและหลงเชื่อ แล้วให้ทรัพย์สิน

๔. ปลอม หมายถึง ทำให้เหมือนคนอื่นหรือสิ่งอื่น เพื่อให้หลงผิดว่าเป็นคนนั้นหรือสิ่งนั้น สิ่งที่ปลอมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ของแท้หรือไม่ใช่ของจริงตามสภาพของสิ่งนั้น การปลอมมีสองลักษณะ คือ (๑) การปลอมปน ซึ่งหมายถึงการเอาของเลวไปผสมกับของดีเพื่อให้เข้าใจว่าเป็นของดี (๒) การปลอมแปลง ซึ่งหมายถึงการทำเลียนแบบให้ดูเหมือนของจริง

ข. กลุ่มคู่

เป็นการกระทำที่มุ่งจะเอาทรัพย์สินจากผู้อื่นด้วยการอ้างอันเป็นเท็จ จัดเป็นอนินนาทานที่เรียกกันตามลักษณะของพฤติกรรม ดังนี้^{๔๙}

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานฯ, หน้า ๖๗๖, ๕๕๑, ๑๒๗๐.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๑.

คู่ หมายถึง กล่าวอ้างหรือทักท้วงเอาของผู้อื่นว่าเป็นของตัวเอง กล่าวอ้างผิดตัว ผิดเรื่อง เช่น การคู่เรื่องที่ดิน คือ การฟ้องร้องเพื่อให้ตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของผู้อื่น โดยอ้างพยานหลักฐานเท็จ

ค. กลุ่มข้อ น้อโกง น้อฉล น้อราษฎ์บังหลวง ระเบียดบัง และยักยก

เป็นการกระทำเพื่อเอาทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยอุบายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการหลอกลวงด้วยการปกปิดความจริง หรือการหลอกลวงด้วยการนำความเท็จมากล่าวเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อ จัดเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย โดยเรียกตามลักษณะของพฤติกรรม ดังนี้^{๕๐}

๑. น้อ หมายถึง โกง เป็นกิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นอันตกอยู่ในความครอบครองของตน เช่น รับฝากของเขาไว้แล้ว ภายหลังเจ้าหน้าที่มาเอาคืนก็ปฏิเสธว่าไม่ได้รับฝากไว้

๒. น้อโกง เป็นการนำคำว่า “น้อ” กับ “โกง” ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันมาใช้ร่วมกัน ด้วยเอาทรัพย์สินของผู้อื่นโดยใช้อุบายหลอกลวงปกปิดความจริง เพื่อครอบครองทรัพย์สินของเขา และใช้เรียกชื่อ ความผิดอาญาฐานหลอกลวงผู้อื่นโดยทุจริต ด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริง ทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม ทำ ถอน หรือ ทำลายเอกสารสิทธิ

๓. น้อฉล หมายถึง ใช้อุบายหลอกลวงโดยความเท็จมากล่าวเพื่อให้เขาหลงผิด

๔. น้อราษฎ์บังหลวง หมายถึง การที่พนักงานเจ้าหน้าที่เก็บเงินจากราษฎรแล้วไม่นำส่งหลวง หรือเบียดเบียนบังเงินหลวง หากพิจารณาตามรูปศัพท์ “น้อราษฎ์” จะให้ความหมายว่า โกงประชาชน และ “บังหลวง” จะให้ความหมายว่า เบียดบังเอาทรัพย์สินหรือเงินของหลวงมาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตน จึงเป็นการทุจริตของเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำเงินราชการมาใช้ในประโยชน์ส่วนตน

๕. ระเบียดบัง หมายถึง การกระทำในลักษณะเดียวกับการน้อโกง เช่น การยืมหรือกู้เอาทรัพย์สินของเขาไปแล้วก็ไปโกงเขา

๖. เบียดบัง หมายถึง การยกเอาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว โดยนำเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่ตนมีหน้าที่ต้องดูแลจัดการ ไปโดยทุจริต เป็นกิริยาที่ถือเอาเศษ^{๕๑} เช่น เจ้านายใช้ให้ไปเก็บเงินค่าเช่าที่ หรือใช้ให้ไปขายของ เมื่อรับเงินมาแล้วก็นำไปให้เจ้านายไม่ครบตามจำนวน

๗. ยักยก หมายถึง กิริยาเอาทรัพย์สินของผู้อื่นที่อยู่ในความดูแลรักษาของตนไปโดยทุจริต ในทางกฎหมายนั้น^{๕๒} “ยักยก” เป็นชื่อความผิดอาญาฐานเบียดบังเอาทรัพย์สินของผู้อื่น หรือทรัพย์สินที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยมาเป็นของตนโดยทุจริต เรียกว่า “ความผิดฐานยักยก”

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานฯ, หน้า ๓๓๔, ๓๓๕, ๔๒๗, ๖๓๕, ๘๖๕.

^{๕๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๑๕.

^{๕๒} ราชกิจจานุเบกษา, ประมวลกฎหมายอาญาฯ, หน้า ๑๓๕.

จากพฤติกรรมมอทินนาทานตามหมวดของกลโง่งสามประเภทข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีการกระทำที่คล้ายคลึงกัน โดยเป็นการถือเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยอาศัยกลอุบาย กลโกง หรือ เล่ห์เหลี่ยม ที่แตกต่างกันไปตามพฤติกรรมความผิด

การกระทำในกลุ่มแรก [กลุ่มหลอกหลวงฯ] จะใช้วิธีการทำให้บุคคลอื่นเข้าใจผิดด้วยการใช้วาจา เครื่องมือและกรรมวิธีต่าง ๆ การกระทำในกลุ่มที่สอง [กลุ่มฉ้อ] จะใช้วิธีการกล่าวอ้างทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นของตน และการกระทำในกลุ่มที่สาม [กลุ่มฉ้อฯ] จะเน้นการปกปิดความจริงหรือนำความเท็จมากล่าวเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อ หากเปรียบเทียบกับกรกระทำในหมวดโจรแล้ว จะพบว่า การกระทำในหมวดนี้เน้นการใช้กลอุบายเล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ แต่การกระทำในหมวดโจรจะเน้นการเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นในลักษณะของโจรผู้ร้าย ซึ่งอาจใช้กำลังและอาวุธบ้างในบางกรณี

(๒) อนุโลมโจรกรรม

“อนุโลมโจรกรรม เป็นกิริยาที่แสวงหาทรัพย์สินในทางไม่บริสุทธิ์”^{๕๓} แม้จะไม่นับเข้าในลักษณะของโจร แต่ถือว่าเป็นความผิดมอทินนาทาน เนื่องจากการแสวงหาทรัพย์สินจากความสัมพันธ์โดยมิชอบ การกระทำในข่านี้ ได้แก่ สมโจร ปอกลอก และรับสินบน ดังนี้

๑. **สมโจร** หมายถึง การสมคบหรือการสมรู้ร่วมคิดกับโจรด้วยการกระทำต่าง ๆ หรือรับซื้อของที่ผู้อื่นโจรกรรมมาด้วยราคาถูก แล้วนำไปขายเอากำไรอีกต่อหนึ่ง ซึ่งเป็นการส่งเสริมโจรกรรมทางหนึ่ง เป็นสิ่งที่ผิดต่อศีลธรรมและผิดกฎหมาย การสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม^{๕๔}

๒. **ปอกลอก** หมายถึง การคบคนโดยทำให้เขาหลงเชื่อแล้วค่อยล่อลวงเอาทรัพย์สินเขาไป การกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำโดยมุ่งหวังผลประโยชน์เป็นหลัก เมื่อเห็นเขามีทรัพย์สินเงินทอง ก็ทำที่เข้าไปสนิทสนมจนเขาหลงเชื่อ แล้วล่อลวงเอาทรัพย์สินเขาไปจนหมด^{๕๕}

๓. **รับสินบน** หมายถึง กิริยาที่ถือเอาพัสดุที่เขาให้เพื่อช่วยทำธุระให้เขาในทางที่ผิด เช่น ตุลาการรับสินบนช่วยตัดสินเข้าข้างตัวผู้ให้สินบน กล่าวได้ว่า เป็นการรับจ้างเพื่อกระทำผิดหน้าที่ โดยรับทรัพย์สินที่เขาให้ เพื่อเป็นเครื่องตอบแทน ที่ได้ช่วยเขาในทางที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น^{๕๖}

จากพฤติกรรมมอทินนาทานในลักษณะอนุโลมโจรกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสมโจร เรื่องปอกลอก หรือเรื่องการรับสินบน ล้วนเป็นเรื่องที่เน้นถึงลักษณะรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นไปเพื่อหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองอย่างไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นสาเหตุการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนอย่างหนึ่ง

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๑๑๒๔.

^{๕๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๒๒.

(๓) ฉายาโจรกรรม

การกระทำในลักษณะฉายาโจรกรรมนั้น เป็นการกระทำที่นินาทานรูปแบบหนึ่ง ที่แตกต่างจากพฤติกรรมโจรกรรม เนื่องจากมิได้มีเจตนาให้เจ้าทรัพย์ขาดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของตนไปแต่อย่างใด^{๕๗} แต่ทำให้ทรัพย์ของผู้อื่นสูญเสีย หรือบกพร่องไป จากการนำมาใช้โดยถือวิสาสะเกินขอบเขต ได้แก่ ผลาญ และหยิบฉวย ดังนี้

๑. ผลาญ หมายถึง ทำลายให้หมดสิ้น การผลาญทรัพย์จึงหมายถึง การทำลายทรัพย์สมบัติให้หมดสิ้นไป^{๕๘}

๒. หยิบฉวย ประกอบด้วย คำว่า “หยิบ” หมายถึง การเอานิ้วมือจับขึ้น และคำว่า “ฉวย” หมายถึง คว่ำจับ หรือหยิบจับโดยเร็ว เมื่อนำความหมายของคำว่า “หยิบ” และ “ฉวย” มารวมกัน จะได้ความหมายว่า เอานิ้วมือคว่ำจับโดยเร็ว เกินกว่าเจ้าของทรัพย์จะทันทราบ^{๕๙}

การผลาญ และหยิบฉวย เข้าข่ายการกระทำที่นินาทาน เพราะทำให้เกิดความเสียหายกับทรัพย์สินของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งเกิดจากถือวิสาสะเกินขอบเขต หรือความมั่งง่ายของผู้กระทำ และอาจทำให้เจ้าของทรัพย์เกิดความจากความไม่พอใจ และความเข้าใจผิดคิดว่าทรัพย์ของเขาถูกขโมย หรือหายไป

การถือวิสาสะที่ทำให้เกิดโทษที่นินาทาน เป็นพฤติกรรมที่แตกต่างจากความหมายของคำว่า “วิสาสะ” ในทางพุทธศาสนา “โดยมีความขัดแย้งกับองค์ประกอบของวิสาสะด้านใดด้านหนึ่ง ดังนี้ (๑) เจ้าทรัพย์และผู้ถือเอาทรัพย์เคยพบกันมาก่อน (๒) เคยคบหาสมาคมกัน (๓) เจ้าของทรัพย์เคยอนุญาตให้กระทำได้ (๔) เจ้าทรัพย์ต้องมีชีวิตอยู่ (๕) เมื่อเจ้าทรัพย์รู้ก็ยังไม่พอใจ”^{๖๐}

๓.๑.๓.๓ หลักเกณฑ์การวินิจฉัยศีลข้อที่นินาทาน

ศีลข้อที่นินาทานเวรมณี ได้แก่ เจตนาถวีนจากการลักขโมย หรือการลักทรัพย์ เป็นคุณสมบัติทางจริยธรรมเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชน โดยเป็นส่วนหนึ่งของเบญจศีลที่พุทธศาสนิกชนยึดถือเป็นข้อปฏิบัติตามปกติ และเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยสำหรับบรรพชิต ที่มีการกำหนดความผิดและบทโทษอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก สำหรับการขโมยหรือการลักทรัพย์นั้น ถือเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน ประกอบด้วย ๒ อย่างคือ การลักทรัพย์ด้วยกาย ที่เรียกว่าโจรกรรม และลักทรัพย์ด้วยวิธีล่อลวง ที่เรียกว่า อนุโลมโจรกรรม และฉายาโจรกรรม เป็นต้น

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๕๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๗๒๗.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖๖, ๓๓๓.

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๒.

สำหรับเกณฑ์ตัดสินศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนานั้น พิจารณาจากองค์ประกอบของอทินนาทานเป็นหลัก หากมีการกระทำผิดครบองค์ประกอบ จึงถือว่าศีลขาด แต่ถ้าไม่ครบองค์ประกอบถือว่าศีลต่างพร้อย ไม่บริสุทธ์ หรือเสรีหมอง ได้แก่“องค์ประกอบอทินนาทาน ๕ ประการ ดังนี้ (๑) ขอมมีเจ้าของหวงแหน (๒) เข้าใจว่า ขอมมีเจ้าของหวงแหน (๓) จิตคิดจะลัก (๔) พยายาม (๕) ลักของได้มาด้วยความพยายามนั้น”^{๖๐}

โดยที่ บรรจง วังหล้า^{๖๑} ได้อธิบายการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานว่าต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๓ : องค์ประกอบความผิดของศีลข้ออทินนาทาน

องค์ประกอบข้อเท็จจริง	องค์ประกอบศีล	ลักษณะความผิดศีล	
มีข้อเท็จจริง	วัตถุสิ่งของที่ผู้อื่นหวงแหน	ครบ องค์ประกอบ ถือว่าศีลขาด เป็นบาปหนัก	ไม่ครบ
ผู้ทำรู้ข้อเท็จจริง	รู้ว่าวัตถุสิ่งของนั้นผู้อื่นหวงแหน		องค์ประกอบ
มีเจตนา	มีจิตคิดจะลัก		ถือว่า
มีการลงมือกระทำผิด	มีความพยายามทำผิด		ศีลต่างพร้อย
การกระทำบรรลุผล	ได้สิ่งของนั้นมา		บาปเบาลง

ในส่วนการลงมือกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานนั้น ไม่จำเป็นต้องดำเนินการด้วยตัวเองเสมอไป โดยมีพฤติกรรมการกระทำผิด ๖ ลักษณะ ดังนี้ (๑) ลักด้วยตนเอง (๒) ใช้ให้ผู้อื่นลักดังต่อไปนี้ (๓) ลักเอาสิ่งของที่ต้องเสียภาษี เพื่อไม่ต้องเสียภาษี (๔) ทำให้ทรัพย์ผู้อื่นเสียหาย (๕) ใช้อิทธิมยะ (การทำอิทธิฤทธิ์ถือเอาทรัพย์)^{๖๒}

โดยที่พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงความผิดอทินนาทานของบรรพชิต เกิดจากการถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตคิดจะลัก ซึ่งคำว่า “ถือเอา” นั้น เป็นการ กระทำที่ทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่หรือการยึดครองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง การจะถือเอาได้นั้นย่อมเป็นผลมาจากความเพียรพยายามจนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ ส่วนคำว่า “ทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้” นั้น รวมทั้งทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของแต่มีคนหวงแหนด้วย เนื่องจากทรัพย์นั้นเป็นของส่วนรวมที่เจ้าของร่วมยังหวงแหนไม่ละทิ้ง ยังรักษา และปกครองอยู่ อันได้แก่ สิ่งของอุทิสฐุชาปุชฌนียวัตถุในศาสนา ของสงฆ์ และของรวม และสำหรับคำว่า “จิตคิดจะลัก” นั้น ถือเอาเจตนาที่จะเอาทรัพย์ของผู้อื่น ไปโดยมิชอบเป็นหลัก

^{๖๐} วิ.ม.หา.(ไทย) ๑/๑๒๒/๕๕.

^{๖๑} บรรจง คำหล้า, “ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”, วิทยานพนธ์ ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^{๖๒} พระสังฆมมโชติกะ ธรรมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒, หน้า ๑๐๖.

ทั้งนี้ การวินิจฉัยการกระทำผิดศีลข้อที่ ๑๐ ทินนาทานของบรรพชิต จะมีความเข้มงวดมากกว่าฆราวาสนั้น แม้จะตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์พื้นฐานเดียวกัน แต่มีรายละเอียดความผิดที่แตกต่างกัน ซึ่งปฐมรัตน์ สุชียานนท์^{๖๔} ได้เปรียบเทียบหลักเกณฑ์ตัดสินอทินนาทานของบรรพชิตและฆราวาสไว้ ตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔ : การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ตัดสินอทินนาทานของบรรพชิตและฆราวาส

องค์ประกอบ	บรรพชิต	ฆราวาส
องค์ประกอบภายนอก	การถือเอา	(ผู้กระทำ) มีความพยายามในการกระทำอทินนาทานนั้น
		การกระทำอทินนาทานสำเร็จ เนื่องจากความพยายามนั้น
องค์ประกอบเกี่ยวกับทรัพย์	ทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้	ทรัพย์นั้นไม่ใช่ของตน ทรัพย์นั้นมีเจ้าของ ทรัพย์นั้นมีผู้ครอบครอง ทรัพย์นั้นมีผู้หวงแหน
องค์ประกอบภายใน	ด้วยโद्यจิต	(ผู้กระทำ) เข้าใจว่าทรัพย์นั้นไม่ใช่ของตน และ/หรือเข้าใจว่าทรัพย์นั้นเป็นของคนอื่น
		ผู้กระทำมีโद्यจิต

๓.๒ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันกับศีลข้อที่ ๑๐ ทินนาทาน

ตามที่ได้ศึกษามาแล้วถึงลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม รายละเอียดตามที่อ้างถึงในบทที่ ๒ โดยเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะจะส่งผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างชัดเจน ซึ่งเมื่อศึกษาถึงลักษณะของอทินนาทาน จะพบว่ามีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในประเด็น การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินในทางทุจริต หรือเกี่ยวข้องกับการทุจริต หรือความไม่โปร่งใสจากการได้มาของทรัพย์สิน หรือการใช้ทรัพย์สินอันเป็นสมบัติของสาธารณะใน

^{๖๔} ปฐมรัตน์ สุชียานนท์, “อนินนาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๓๖.

ลักษณะที่ไม่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งสิ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงถือได้ว่าอทินนาทานมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเช่นกัน

ดังที่ได้ทราบแล้วว่า สภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ในการทำหน้าที่บุคคลสาธารณะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และนำไปสู่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่แตกต่างกันไป ซึ่งบางกรณีก็มีการกระทำผิดชัดเจนโดยการเบียดบังผลประโยชน์ส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนตัว แต่บางกรณีก็เป็นปัญหาความเคลือบแคลงสงสัย ที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ความผิดได้อย่างชัดเจน จึงต้องใช้หลักเจตนาเป็นเครื่องมือตัดสินการกระทำผิดเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมอทินนาทาน โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ไม่ได้เกิดจากโจรกรรมโดยตรง แต่เป็นพฤติกรรมในการใช้เล่ห์เพทุบายเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือทำให้ทรัพย์สินส่วนรมนั้นเสียหายนั้น แม้จะเข้าข่ายอทินนาทานในการทำลายกรรมสิทธิ์หรือทำให้ทรัพย์สินเสียหาย แต่ต้องประกอบด้วยเจตนาที่ชัดเจน จึงสามารถตัดสินว่าเป็นการกระทำอทินนาทานโดยสมบูรณ์

สมเด็จพระวชิรญาณได้สรุปหลักเกณฑ์การพิจารณาอทินนาทานในพระพุทธศาสนาไว้^{๖๕} ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้ (๑) โจรกรรม โดยการประพฤติเป็นโจร (๒) ความเลี้ยงชีพ โดยอนุโลมโจรกรรม และ (๓) กิริยาที่เป็นฉاياโจรกรรม

โดยมีหลักในการวินิจฉัยว่า การกระทำโจรกรรม มีผลให้ศีลขาดทุกกรณี แต่การเลี้ยงชีพโดยอนุโลมโจรกรรม และกิริยาที่เป็นฉاياโจรกรรมพึงตัดสินด้วยเจตนา ถ้ามุ่งทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น มีผลให้ศีลขาดเช่นกัน แต่ถ้าไม่เจตนา มีผลให้ศีลต่างพร้อย ซึ่งจากหลักเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมอทินนาทานข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สามารถใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอทินนาทานได้เช่นกัน โดยจะแสดงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอทินนาทานกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ ในหัวข้อถัดไป

๓.๒.๑ ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทย กับศีลข้ออทินนาทาน

ตามที่ได้ศึกษาถึงลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทยมาแล้วในบทที่ผ่านมา สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของบุคคลสาธารณะในภาครัฐนั้น เช่น การทุจริตหรือราษฎร์บังหลวง การคอร์รัปชันเชิงเงิน โยบาย และความประพฤติมิชอบ ซึ่งเมื่อทำการเปรียบเทียบการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานในหัวข้อข้างต้น จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันว่า การกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานนั้น ถือเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทุกกรณี ซึ่งสามารถ

^{๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ,เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๑๑.

แยกประเภทของปัญหาผลประโยชน์ ที่สัมพันธ์กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน ตามตารางและรายละเอียดประกอบ ดังนี้

**ตารางที่ ๕ : ลักษณะปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน
กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ**

ประเภทปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาครัฐ	ลักษณะความผิดอทินนาทาน
การทุจริต นื้อราษฎร์บังหลวง (พฤติกรรมหมวดโจร)	โจรกรรม (ครอบครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยมิชอบ)
การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย (พฤติกรรมหมวดคดโกง และการรับสินบน) (หรือเอื้อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง)	โจรกรรม, อนุโลมโจรกรรม (แสวงหาประโยชน์ในทรัพย์สินของส่วนรวม)
ความประพฤติมิชอบ (การผลาญ - การเบียดบังเวลาราชการ) (การหยิบฉวย - ใช้ทรัพย์สินรัฐในทางส่วนตัว)	ฉวยโจรกรรม (ทำให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์ส่วนรวมเสียหาย หรือบกพร่องไป)

๓.๒.๑.๑ การทุจริตหรือนื้อราษฎร์บังหลวง กับศีลข้ออทินนาทาน

การทุจริต หรือนื้อราษฎร์บังหลวง เป็นพฤติกรรมที่มีความสอดคล้องกับการโจรกรรม ซึ่งแสดงออกถึงเจตนาที่ทำลายกรรมสิทธิ์ หรือครอบครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอันมิใช่ของตน หรือในฐานะที่เป็นบุคคลสาธารณะในภาครัฐได้ทำให้ประโยชน์ที่ควรจะได้ของส่วนรวมบกพร่องไป จึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำอทินนาทานอย่างชัดเจน ตามรายละเอียดตามได้อธิบายมาแล้วในเรื่องลักษณะของการทุจริตคอร์รัปชันและองค์ประกอบของอทินนาทาน แม้ว่าปัญหาดังกล่าวจะถือว่าหลุดพ้นจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่ยังมีความคลุมเครือต่อการวินิจฉัยและการพิสูจน์ความผิด ซึ่งเมื่อพัฒนาไปเป็นปัญหาทุจริตซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ ทำให้ไม่เป็นที่นิยมเรียกว่าเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนอีกต่อไป แต่จะเรียกว่าเป็นปัญหาการทุจริตโดยตรง

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ยังถือว่าการทุจริตเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เพราะพื้นฐานของปัญหามีที่มาจากเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนมาก่อน และสอดคล้องกับการกระทำอทินนาทานเพื่อครอบครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ว่าโดยวิธีใด ทั้งการกระทำโดยตัวเอง หรือใช้ผู้อื่น หรือยินยอมเป็นเครื่องมือให้ผู้อื่นกระทำทุจริตก็ตาม

๓.๒.๑.๒ การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย กับศีลข้ออทินนาทาน

“การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย หมายถึง การที่ฝ่ายการเมืองตัดสินใจโครงการ หรือดำเนินนโยบายใดแล้วต่อมาส่งผลให้ตนเองหรือพวกพ้องได้รับผลประโยชน์โดยไม่อาจเอาผิดทางกฎหมายได้”^{๖๖} สำหรับพฤติกรรมที่จะเป็นการคอร์รัปชันเชิงนโยบายมีได้สองประเภท ประเภทแรกเป็นการวางนโยบายออกมาโดยมีเจตนาที่จะแสวงหาผลประโยชน์ที่มีควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่เริ่มวางนโยบาย ส่วนประเภทหลังนั้นเป็นการวางนโยบายออกมาโดยยังไม่มีแนวคิดที่จะเอานโยบายนั้นมาแสวงหาผลประโยชน์ที่มีชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่ต้น แต่หลังจากนั้นได้อาศัย ช่องว่างอาศัยนโยบาย อาศัยเงินงบประมาณ และอาศัยการกระทำตามนโยบายนั้น มาแสวงหาผลประโยชน์ที่มีควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อตนเองและผู้อื่น

พฤติกรรมคอร์รัปชันเชิงนโยบาย เป็นการอาศัยช่องว่างทางกฎหมายในการกระทำผิดซึ่งเข้าข่ายปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักความมีส่วนได้เสียของผลประโยชน์ และเข้าข่ายการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน หากมีเจตนาและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าสาธารณะเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง แม้ไม่ได้กระทำการทุจริตด้วยตนเองอย่างชัดเจน แต่ถือได้ว่าเป็นการทุจริตทางอ้อมอย่างหนึ่ง

ด้วยเหตุผลข้างต้น จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดในลักษณะการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย จึงมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมอทินนาทานในลักษณะอนุโลมโจรกรรม กล่าวคือ ผู้กระทำซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรวางนโยบาย มีเจตนากระทำต่อทรัพย์สิน และแสวงหาผลประโยชน์จากเงินภาษีอากรของประชาชนให้เป็นทุนส่วนบุคคล ด้วยการแปลงนโยบายสาธารณะให้เอื้อเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง อันเป็นผลมาจากความโลภ และการขาดคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งนี้ผู้กระทำต้องรู้ด้วยสามัญสำนึกของตนได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อประสงค์ต่อประโยชน์ที่ควรตกเป็นของประชาชนโดยทั่วไป ไม่สมควรให้ประโยชน์นั้นตกเป็นของตนหรือพวกพ้อง

๓.๒.๑.๓ ความประพฤติมิชอบ กับศีลข้ออทินนาทาน

ประเด็นความประพฤติมิชอบของบุคคลสาธารณะ แม้เป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน แต่การจะตัดสินว่าเป็นความผิดหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาและความเสียหายที่เป็นผลกระทบต่อส่วนรวมในแต่ละกรณี กรณีที่เป็นความผิดเรื่องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนนั้น อาจเกิดได้จากการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมเพื่อประโยชน์ในทางส่วนตัวโดยมิชอบ แต่ถ้าเป็น

^{๖๖} สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ , คอร์รัปชัน : ข้าราชการ นักการเมือง และนักธุรกิจ , (กรุงเทพมหานคร:สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๒.

ความกระทำผิดอทินนาทานต้องประกอบด้วยเจตนาที่ชัดเจนในลักษณะฉ้อโกง และในทางตรงกันข้าม หากเป็นความเสียหายที่ไม่มีเจตนาประกอบ แม้เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน แต่ก็ไม่ใช่ความผิดในทางอทินนาทาน แต่จะเป็นปัญหาด้านคุณสมบัติบุคคลสาธารณะ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดภาพลักษณ์เสียหายในทางส่วนตัว หรือเสื่อมศรัทธาต่อตัวบุคคลสาธารณะ เช่น การใช้ประโยชน์จากชื่อเสียงตามตำแหน่งสาธารณะ ในการประกอบวิชาชีพอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งสาธารณะ และไม่ใช่ว่าเป็นการกระทำผิดในทางกฎหมายหรือศีลธรรม แต่อาจเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ถึงภาพลักษณ์ความเหมาะสมในฐานะตัวแทนของประชาชนได้

๓.๒.๒ รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบัน กับศีลข้ออทินนาทาน

ตามที่ได้กล่าวถึงรูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในภาคีรัฐมาแล้วในบทที่ ๒ นั้น พบว่าด้านรูปแบบของปัญหาอาจมีมุมมอง หรือแนวคิดที่แตกต่างกันอยู่บ้าง แต่จะมีความเกี่ยวข้องกับประเภทปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะในภาคีรัฐในด้านหนึ่งด้านใดเสมอ และจากทัศนคติในเรื่องศีลอทินนาทานที่ได้ศึกษามาแล้ว ทำให้มีแนวทางในการวินิจฉัยปัญหาได้อย่างชัดเจนตามความหนักเบาของปัญหา ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องเจตนา ผลกระทบ และการกระทำ เป็นต้น กล่าวคือ เจตนาจะเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงการกระทำผิดของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับการกระทำผิดศีลอทินนาทาน สำหรับผลกระทบเป็นเครื่องมือแยกแยะความรุนแรงของปัญหาตามประเภทของปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนการกระทำเป็นเครื่องมือตัดสินการกระทำผิดอทินนาทานตามลักษณะของพฤติกรรม

ทั้งนี้เมื่อนำรูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับบุคคลสาธารณะในภาคีรัฐ มาเปรียบเทียบกับการกระทำที่ผิดศีลข้ออทินนาทาน จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงปัญหาดังกล่าวไว้ด้วยกัน กล่าวคือ แม้ว่าการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานจะเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทุกกรณี แต่ในขณะเดียวกัน เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไม่อาจถือเป็นความผิดอทินนาทานเสียทุกกรณี หากองค์ประกอบการกระทำอทินนาทานไม่ครบถ้วนตามที่ได้ศึกษามาแล้ว นอกจากนี้ยังมีข้อพิจารณาที่น่าสนใจว่า หากเป็นลักษณะปัญหาความประพฤติมิชอบของบุคคลสาธารณะ ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เหนือกว่าฐานะบุคคลธรรมดา นั้น หากความประพฤตินั้นส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวม โดยมีเจตนาในการแสวงหาประโยชน์ในทางส่วนตัวไม่ว่าเป็นไปในทางใดทางหนึ่ง ย่อมถือเป็นการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานไปด้วย ซึ่งหากบุคคลทั่วไปในภาคเอกชนประพฤติอย่างเดียวกัน อาจไม่เข้าช่วยความผิดอทินนาทานก็ได้ เช่น การใช้ทรัพย์สินของส่วนรวม การใช้ข้อมูลลับของราชการ การรับงานภายนอก และการทำงานหลังพ้นตำแหน่ง

โดยสามารถสรุปตัวอย่างของรูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันกับศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา ตามตารางและรายละเอียดประกอบ ดังนี้

**ตารางที่ ๖ : รูปแบบปัญหาผลประโยชน์ในสังคมปัจจุบัน
กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในภาครัฐ**

รูปแบบปัญหา	ประเภทปัญหา	ลักษณะความผิดอทินนาทาน
การหาผลประโยชน์ให้ตนเอง (Self dealing)	ทุจริต, คอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย, ความประพฤติมิชอบ	โจรกรรม, อนุโลมโจรกรรม, ฉวยโจรกรรม
การรับผลประโยชน์ (Accepting Benefits)	ทุจริต, คอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย, ความประพฤติมิชอบ	โจรกรรม, อนุโลมโจรกรรม, ฉวยโจรกรรม
การใช้อิทธิพล (Influence Peddling)	ทุจริต, คอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย, ความประพฤติมิชอบ	โจรกรรม, อนุโลมโจรกรรม, ฉวยโจรกรรม
การใช้ทรัพย์สินของนายจ้างเพื่อ ประโยชน์ส่วนตัว (Using Employer' s Property for Private Advantage)	ความประพฤติมิชอบ	ฉวยโจรกรรม
การใช้ข้อมูลลับของทางราชการ (Using Confidential Information)	ความประพฤติมิชอบ	ฉวยโจรกรรม
การรับงานภายนอก (Outside Employment Information)	ความประพฤติมิชอบ	ฉวยโจรกรรม
การทำงานหลังจากพ้นตำแหน่ง (Post Employment)	ความประพฤติมิชอบ	ฉวยโจรกรรม

๓.๒.๒.๑ การหาผลประโยชน์ให้ตนเอง (Self dealing)

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

เป็นการใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อตนเอง เช่น ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ ทำให้บริษัทตัวเองได้งานรับเหมาจากรัฐ หรือฝากลูกหลานเข้าทำงาน เป็นสถานการณ์ที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสาธารณะเข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสียในสัญญาที่ทำกับหน่วยงานที่ตนสังกัด เช่น การใช้ตำแหน่งหน้าที่ทำให้หน่วยงานทำสัญญาซื้อสินค้าจากบริษัทของตนเองหรือจ้างบริษัทของตนเป็นที่ปรึกษา หรือ ซื้อที่ดินของตนเองในการจัดสร้างสำนักงาน สถานการณ์เช่นนั้นเกิดบทบาทที่ขัดแย้ง เช่น เป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในเวลาเดียวกัน บทบาทที่ทับซ้อนกันดังกล่าวเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

ข. มุมมองด้านศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

การหาผลประโยชน์ให้ตนเองจากบทบาทการทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีแนวโน้มในการกระทำผิดอทินนาทานสูงมาก เพราะสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น มีความเชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัว และผลประโยชน์ส่วนรวมที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการกระทำผิดนั้นต้องเกิดจากเจตนาที่ทุจริตเป็นเบื้องต้น โดยพฤติกรรมในการกระทำผิดอทินนาทานจะนำไปสู่ประเภทของปัญหาที่แตกต่างกัน เช่น ความผิดในลักษณะโจรกรรม หรืออนุโลมโจรกรรม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ซึ่งมีผลกระทบและโทษที่รุนแรง มากกว่าพฤติกรรมที่เป็นฉ้อโกงหรือการเป็นความประพฤติมิชอบ ซึ่งในสังคมทั่วไปมีความเห็นเป็นเรื่องทั่วไปที่มีความผิดไม่รุนแรงนัก แม้จะผิดอทินนาทานก็ตาม แต่หากเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนาประกอบแม้เป็นพฤติกรรมที่มิชอบ ก็ไม่ถือเป็นความผิดแต่อย่างใด

๓.๒.๒.๒ การรับผลประโยชน์ (Accepting Benefits)

การรับสินบนหรือของขวัญจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เช่น เจ้าพนักงานสรรพากรรับเงินจากผู้มีหน้าที่เสียภาษี หรือการยอมรับความสะดวกสบายที่อาจมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ โดยผู้ให้เจตนาที่จะให้ผู้ได้รับได้ กระทำการไปในทางเอื้อเอียงอันเนื่องมาจากการให้สิน

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

เป็นพฤติกรรมในฝั่งที่ตรงกันข้ามกับการแสวงหาผลประโยชน์ โดยเป็นความยินยอมที่จะเป็นเครื่องมือให้กับผู้ทุจริต หรือเกี่ยวข้องกับการทุจริตไม่ว่าทางหนึ่งทางใด ซึ่งทำให้ประโยชน์ส่วนรวมต้องเสียหายหรือบกพร่องไป ซึ่งผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะในภาครัฐย่อมไม่

สามารถหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่รักษาภาวะเยียบของสังคมให้มีความถูกต้องชอบธรรมได้ ดังนั้น ผลประโยชน์ที่ได้รับในทางส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือความสะดวกสบาย ย่อมทำให้ผลประโยชน์ส่วนรวมมีความบกพร่องเสียหายไปด้วย จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมที่มีความขัดแย้งกับการทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะดังกล่าว

ข. มุมมองด้านศีลข้ออินนาทานในพระพุทธศาสนา

การวินิจฉัยปัญหาเรื่องการรับผลประโยชน์ มีหลักการพิจารณาเช่นเดียวกับการแสวงหาผลประโยชน์ เพราะถือว่าได้ว่าเป็นการกระทำลักษณะเดียวกัน แต่ต่างกันที่ผู้กระทำ คือการแสวงหาผลประโยชน์เป็นการกระทำอินนาทานด้วยตัวเอง แต่การรับผลประโยชน์เป็นการกระทำเนื่องด้วยผู้อื่น โดยยินยอมให้ผู้อื่นใช้เป็นเครื่องมือในการทำความผิดอินนาทาน โดยเฉพาะมุมมองต่อส่วนรวมไม่ว่าใครจะกระทำผิด ความเสียหายย่อมเกิดแก่ส่วนรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งของการทุจริตคอร์รัปชัน การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย หรือความประพฤติมิชอบก็ได้ หากเป็นพฤติกรรมซึ่งเป็นการกระทำผิดศีลข้ออินนาทานต้องประกอบด้วยเจตนาที่ต้องการครอบครองกรรมสิทธิ์ในวัตถุแห่งประโยชน์ทับซ้อนนั้น และรู้ยู่ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ซึ่งขัดแย้งต่อบทบาทการทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะที่ต้องรักษาผลประโยชน์ในทางส่วนรวม กรณีที่เป็นบุคคลทั่วไป ซึ่งไม่มีหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะอาจไม่เข้าข่ายความผิดในทางอินนาทาน เนื่องจากได้รับความยินยอมจากผู้ให้สินบนแล้ว แต่ในฐานะบุคคลสาธารณะย่อมถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก แม้ผู้ให้สินบนยินยอม แต่ในฐานะตัวแทนของภาครัฐ ซึ่งประชาชนที่เป็นเจ้าของภาษีเป็นยอมไม่ยินยอมให้กระทำการรุกรอนสิทธิประโยชน์ของส่วนรวมให้บกพร่องไป จึงเข้าข่ายความผิดในลักษณะที่ไม่ได้รับความยินยอมจากสาธารณะซึ่งเป็นนายจ้างที่แท้จริงในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะดังกล่าว ยกเว้นในกรณีระเบียบราชการหรือรัฐวิสาหกิจได้มีข้อยกเว้นไว้ เช่น ให้ข้าราชการ หรือพนักงานของรัฐ รับของขวัญได้ไม่เกินมูลค่า ๒,๐๐๐ บาท เป็นต้น จึงไม่ถือเป็นความผิดแต่อย่างใด แต่ย่อมเป็นพฤติกรรมที่มีขอบหากมีผลต่อดุลยพินิจการทำหน้าที่อย่างเป็นกลางโดยชอบธรรม หรือเป็นการฝ่าฝืนจรรยาบรรณในทางวิชาชีพ ซึ่งไม่ได้กำหนดมูลค่าการกระทำไว้เช่นทรัพย์สินที่สามารถซื้อขายได้ทั่วไป

๓.๒.๒.๓ การใช้อิทธิพล (Influence Peddling)

เป็นการเรียกเอาผลประโยชน์ตอบแทนในการใช้อิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อให้เกิดผลในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยไม่เป็นธรรม

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

เป็นประเภทปัญหาเช่นเดียวกับการแสวงหาประโยชน์ หรือการรับประโยชน์ แต่มีพฤติกรรมที่แตกต่างไป กล่าวคือ เป็นลักษณะของการใช้ผู้อื่นให้กระทำการแทน โดยใช้อิทธิพลจากบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะของตัวเองบีบบังคับหรือกดดันให้ได้รับผลประโยชน์ในทางส่วนตัวตามความต้องการ ซึ่งหากเป็นการกระทำโดยตัวเองจะเข้าข่ายการแสวงหาประโยชน์ หรือ การยอมเป็นเครื่องมือผู้อื่นก็เข้าข่ายการรับผลประโยชน์ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับบทบาทของการทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะที่ต้องดูแลรักษาประโยชน์ของส่วนรวม แต่มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อการทำหน้าที่ดังกล่าว

ข. มุมมองด้านศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

การใช้อิทธิพลแม้ไม่ได้ทำเองแต่มีความพยายามในการเข้าไปแทรกแซง หรือเป็นตัวการในการใช้ผู้อื่นให้กระทำการแทน เมื่อการกระทำนั้นสำเร็จลง ก็ถือเป็นการกระทำผิดศีลอทินนาทานสำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐเช่นเดียวกับการแสวงหาผลประโยชน์และการรับผลประโยชน์ กล่าวคือ เป็นการใช้ความพยายามที่จะครอบครองกรรมสิทธิ์ในทางส่วนตัว ที่ขัดแย้งกับบทบาทหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมให้เป็นอย่างดีอย่างชอบธรรม ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปโดยไม่ได้รับความยินยอมจากประชาชนส่วนใหญ่ที่มอบสิทธิให้กับบุคคลสาธารณะในการเป็นตัวแทนของตนแน่นอน และทำให้ประโยชน์ที่ควรเกิดขึ้นกับส่วนรวมบกพร่องหรือเสียหายไปไม่มากนักน้อย ทั้งนี้การใช้อิทธิพลก็การแสวงหาเจตนาและการกระทำที่ชัดเจนในทางอทินนาทาน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เล็กน้อย ก็ทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของทางราชการในลักษณะฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือหากมีพฤติกรรมที่ร้ายแรงที่เกี่ยวข้องกับการโจรกรรมหรืออนุโลมโจรกรรม ก็ทำให้เกิดปัญหาประเภทการทุจริตคอร์รัปชัน หรือการคอร์รัปชันเชิงนโยบายได้

๓.๒.๒.๔ การใช้ทรัพย์สินของส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

(Using Employer's Property for Private Advantage)

ปัญหาการใช้ทรัพย์สินของส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ตัวอย่างเช่น การใช้รถราชการ คอมพิวเตอร์ของทางราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

ในความเป็นจริงเรื่องการใช้สอยทรัพย์สินของรัฐไปในทางส่วนตัว แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน แต่โดยทั่วไปแล้วถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ได้ร้ายแรงมาก เพราะใน

ความเป็นจริง เป็นการยากที่จะแยกภารกิจส่วนตัวออกจากภารกิจในทางส่วนรวมอย่างชัดเจน ทำให้มีความยืดหยุ่นในการนำไปใช้ปะปนกับส่วนตัวบ้างเป็นครั้งคราว แต่หากเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินสิ้นเปลืองที่มีมูลค่าสูง เช่น ค่าน้ำมันรถราชการ ย่อมมีความสิ้นเปลืองมากกว่าค่าไฟฟ้าจากการใช้คอมพิวเตอร์ราชการ หรือ เกิดความเสียหายขึ้นได้ในการใช้ทรัพย์สินนั้น ๆ ย่อมเป็นความรับผิดชอบในทางส่วนตัวของผู้ทำหน้าที่ตำแหน่งสาธารณะที่จะปฏิเสธหรืออ้างว่าใช้ในงานราชการไม่ได้ และเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

ข. มุมมองด้านศีลข้ออนินาทานในพระพุทธศาสนา

การใช้ทรัพย์สินในส่วนรวมปะปนไปในทางส่วนตัว สำหรับบุคคลสาธารณะที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ จัดเป็นพฤติกรรมอนินาทานรูปแบบหนึ่ง ซึ่งขัดแย้งกับหน้าที่การดูแลรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเช่นเดียวกับความผิดในทางแสวงหาประโยชน์ การรับผลประโยชน์ และการใช้อิทธิพลเรียกร้องผลประโยชน์ ตามที่ได้อธิบายความสัมพันธ์ตามบทบาทหน้าที่ของบุคคลสาธารณะมาแล้วข้างต้น และมีการกระทำที่สอดคล้องกับการพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวง คือ ทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหายหรือหมดเปลืองไป แม้เป็นโทษที่ไม่รุนแรงนัก เทียบเท่ากับการกระทำโจรกรรม หรืออนุโลมโจรกรรม แต่หากปล่อยให้เป็นการกระทำที่ผิดศีลข้ออนินาทาน ความผิดเล็กน้อยไม่ใช่เรื่องใหญ่ ก็อาจพัฒนาไปเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่อันตรายและรุนแรงมากยิ่งขึ้นต่อไปได้ อย่างไรก็ตามก็มีข้อสังเกตว่า หากเป็นการกระทำภารกิจปะปนกันทั้งงานของส่วนรวมและงานส่วนรวมนั้น เราจะแยกแยะพฤติกรรมที่เป็นความผิดได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้จะเป็นเรื่องยากที่จะแยกแยะพฤติกรรมการกระทำผิด แต่ในทางเจตนาถ้าบุคคลสาธารณะรู้ว่าการกระทำนั้นทำให้เกิดความเสียหายสิ้นเปลือง หรือทำให้ประโยชน์ของส่วนรวมบกพร่องไป และไม่มีพฤติกรรมที่จะหลีกเลี่ยงการกระทำนั้นหรือออกจากสถานการณ์นั้น ย่อมเป็นถือเป็นการกระทำผิดศีลข้ออนินาทานอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนถึงคุณสมบัติด้านคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลสาธารณะดังกล่าวจากภายในนั่นเอง

๓.๒.๒.๕ การใช้ข้อมูลลับของทางราชการ (Using Confidential Information)

ปัญหาการใช้ประโยชน์จากข้อมูลภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ทางส่วนตัว เช่น การซื้อที่ดินในบริเวณที่ดินได้ทราบวาทางราชการจะตัดถนนผ่านเพื่อเก็งกำไร หรือการใช้ข้อมูลภายในเพื่อปั่นหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เพราะเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับบทบาทของหน้าที่ของบุคคลสาธารณะนั่นเอง

สำหรับการวินิจฉัยในด้านอนินาทานมีหลักการพิจารณาเช่นเดียวกับใช้ทรัพย์สินส่วนส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง กล่าวคือ มีการกระทำที่สอดคล้องกับพฤติกรรมฉ้อ

โครงการดังเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้ว ซึ่งปัญหาดังกล่าว หากมีความพยายามในการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซง หรือเป็นการแสวงหาประโยชน์ หรือเป็นการรับผลประโยชน์ ก็อาจจะพัฒนาไปเป็นปัญหาอทินนาทานที่ส่งผลกระทบต่อร้ายแรงมากขึ้นต่อไป

๓.๒.๒.๖ การรับงานภายนอก (Outside Employment Information)

ปัญหาการรับงานภายนอก เป็นการจัดตั้งบริษัทรับงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ ดำเนินการ เช่น การนำสินค้าที่บริษัทตนมาให้แก่ทางราชการที่ตนปฏิบัติอยู่ การทำบัญชีในบริษัทเอกชน โดยไม่มีเวลาทำบัญชีในหน้าที่ ที่ตนรับผิดชอบ

การวินิจฉัยปัญหาเป็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นไปในลักษณะเดียวกับรูปแบบของปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือเป็นการกระทำความขัดแย้งกับบทบาทของหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ

สำหรับการวินิจฉัยในด้านอทินนาทานมีหลักการพิจารณาเช่นเดียวกับใช้ทรัพย์สินส่วนส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง กล่าวคือมีการกระทำที่สอดคล้องกับพฤติกรรมฉายาโครงการดังเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้ว ซึ่งปัญหาดังกล่าว หากมีความพยายามในการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซง หรือเป็นการแสวงหาประโยชน์ หรือเป็นการรับผลประโยชน์ ก็อาจจะพัฒนาไปเป็นปัญหาอทินนาทานที่มีความร้ายแรงขึ้นในลักษณะโครงการ หรืออนุโลมโครงการ อันเป็นปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน หรือการคอร์รัปชัน โดยนโยบายได้ ตามลักษณะพฤติกรรมและรูปแบบของปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วในตามลำดับข้างต้น

๓.๒.๒.๗ การทำงานหลังพ้นตำแหน่ง (Post Employment)

ปัญหาการทำงานหลังพ้นตำแหน่ง เป็นการทำงานให้ผู้อื่นในภายหลังจากที่พ้นจากงานเดิม โดยใช้ความรู้หรืออิทธิพลที่ตนเคยมีจากการปฏิบัติงานเดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ที่ทำงานแห่งใหม่โดยไม่ชอบธรรม

การวินิจฉัยปัญหาเป็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นไปในลักษณะเดียวกับรูปแบบของปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือเป็นการกระทำความขัดแย้งกับบทบาทของหน้าที่ของบุคคลสาธารณะนั่นเอง

สำหรับการวินิจฉัยในด้านอทินนาทานมีหลักการพิจารณาเช่นเดียวกับใช้ทรัพย์สินส่วนส่วนรวมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง กล่าวคือมีการกระทำที่สอดคล้องกับพฤติกรรมฉายาโครงการดังเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้ว ซึ่งปัญหาดังกล่าว หากมีความพยายามในการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซง หรือเป็นการแสวงหาประโยชน์ หรือเป็นการรับผลประโยชน์ ก็อาจจะพัฒนาไปเป็น

ปัญหาอทินนาทานที่มีความร้ายแรงขึ้นในลักษณะ โจรกรรม หรืออนุโลมโจรกรรม อันเป็นปัญหา ทุจริตคอร์รัปชัน หรือการคอร์รัปชัน โดยนโยบายได้ ตามลักษณะพฤติกรรมและรูปแบบของปัญหาที่ ได้กล่าวมาแล้วในตามลำดับข้างต้น

๓.๓ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับศีลข้ออทินนาทาน

๓.๓.๑ ความสัมพันธ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนากับศีลข้อ อทินนาทาน

ตามที่ได้กล่าวถึงลักษณะของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และลักษณะของ อทินนาทานในพระพุทธศาสนามาแล้ว พบว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำ ผิด ซึ่งประกอบด้วยเจตนาผู้กระทำเป็นหลัก และสรุปได้ว่า การกระทำผิดศีลอทินนาทานนั้น เป็น ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทุกกรณี โดยสามารถเปรียบเทียบลักษณะของปัญหาตามตาราง และ รายละเอียดประกอบ ดังนี้

ตารางที่ ๗ : ประเภทปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา	ลักษณะการกระทำอทินนาทาน
ความขัดแย้งในระดับศีล (ความผิดตามศีลบัญญัติ)	โจรกรรม , อนุโลมโจรกรรม , ฉวยโจรกรรม (ทำลายกรรมสิทธิ์ - ผิดศีลอทินนาทาน) (ขาดเจตนา,ถือวิสาสะ-ผิดศีลอุลลัจจัยหรือทุกกฎ)
ความขัดแย้งในระดับธรรม (ความประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับสมณรูป)	ไม่เข้าข่ายการกระทำอทินนาทาน เพราะ องค์ประกอบไม่ครบ แต่ทำให้ศีลไม่บริสุทธิ์

๓.๓.๑.๑ ความขัดแย้งในระดับศีล

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาที่มีความขัดแย้งในระดับศีล มีที่มาจาก ความประพฤติของบรรพชิต ที่มีความขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ตามที่ได้ กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการได้มาหรือการใช้ทรัพย์สินนั้น มี ความสัมพันธ์กับการกระทำอทินนาทานโดยตรง จึงถือได้ว่าอทินนาทานนั้นเป็นส่วนหนึ่งของ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ“ศีล” ในทางพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องความหมายและการประพาศศีลเสียก่อน ซึ่งมีคำอธิบายปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ประกอบด้วย ศีลในพระไตรปิฎก และศีลในอรรถกถา

ศีลในพระไตรปิฎก แบ่งเป็นศีล ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) จุฬศีล คือ อย่างเล็ก มีการเว้นจากการลักขโมย เป็นต้น (๒) มัชฌิมศีล คือ อย่างกลาง มีการเว้นจากการทำลายพืช เป็นต้น และ (๓) มหาศีล คือ อย่างใหญ่ มีการเว้นจากการเลี้ยงชีพ ด้วยเครื่องงานวิชาต่าง ๆ เป็นต้น โดยพระพุทธองค์ได้นำหลักปฏิบัติดังกล่าวมาสั่งสอนพุทธบริษัทในหลายวาระ เช่น ในพรหมชาลสูตร^{๖๗} หรือสามัญญผลสูตร^{๖๘} ซึ่งผู้วิจัยได้หลักความประพาศศีลดังกล่าว มาอธิบายปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา ในบทที่ผ่านมาแล้ว

สำหรับศีลในอรรถกถา ปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ซึ่งพระอรรถาจารย์ได้รวบรวมความหมายของศีลตามพระธรรมวินัยทั้งหมดไว้ โดยแสดงถึงความสำคัญของการประพาศศีลไว้ว่า พระราชาทั้งหลาย ผู้ทรงประดับแล้วด้วยมุกดาและมณี ก็ไม่งามเหมือนนักพรตทั้งหลาย ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับคือศีล ศีลของบุคคลผู้มีศีล ย่อมกำจัดภัย มีการดำเนินเป็นต้นได้ โดยประการทั้งปวง และย่อมบันดาลให้เกิดเกียรติและความหรรษาในกาลทุกเมื่อ นักศึกษาพึงทราบตามุขอันแสดงถึงอานิสงส์ของศีล อันเป็นมุลรากแห่งคุณทั้งหลาย และเป็นเครื่องทำลายกำลังแห่งโทษทั้งหลาย ด้วยประการพึงพรรณนามาจะนี้แล^{๖๙}

คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ได้แบ่งประเภทศีลออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ตามลักษณะของศีล ได้แก่ “ศีล ๒ ประเภท เช่น อภิสมจาริกศีล และอาทิพรหมจริยศีล ฯ ศีล ๓ ประเภท เช่น หีนศีล มัชฌิมศีล ปณิตศีล ฯ ศีล ๔ ประเภท เช่น ปาฏิโมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล และปัจฉยัตถนิสิตศีลฯลฯ และ ศีล ๕ ประเภท เช่น ปริยัตตปาริสุทธิศีล อปริยัตตปาริสุทธิศีล ฯ”^{๗๐}

โดยพระอรรถาจารย์ได้สรุปศีลในคัมภีร์วิสุทฺธิมรรคว่า “ศีลนี้สิ้นทั้งมวล ชื่อว่ามีอย่างเดียว ด้วยลักษณะความปกติของตนเป็นประการแรก”^{๗๑} มีความหมายว่า ศีลทั้งหมดได้สรุปรวมกันเป็นข้อเดียว คือ ปกติศีล ได้แก่ ความประพฤติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างการปฏิบัติศีล และการปฏิบัติธรรม

^{๖๗} ที.ที. (ไทย) ๕/๗-๒๑/๓-๘.

^{๖๘} ที.ที. (ไทย) ๕/ ๑๕๔-๒๑๒/ ๖๕-๗๒.

^{๖๙} พระพุทธโฆสเถระ, พระวิสุทฺธิมรรค, หน้า ๑๕.

^{๗๐} คูรายละเอียดใน พระวิสุทฺธิมรรค, หน้า ๑๕-๒๒.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ได้ยึดถือการแบ่งประเภทศีลเป็น ๒ ประเภท เป็นหลัก เพื่อให้เห็นความชัดเจนระหว่างการประพฤติที่ขัดแย้งกับศีล ที่มุ่งหมายเฉพาะศีลที่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร กับการประพฤติธรรมที่อยู่นอกเหนือการบัญญัติศีลดังกล่าว เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเปรียบเทียบความผิดและโทษของการอหิงสา ในปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ชัดเจน นอกจากนี้ บรรจง หวังหล้า ได้ทำการสรุปเนื้อหาของศีล ๒ ประเภท ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ ซึ่งทำให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างศีลตามบทบัญญัติ และกับศีลที่อยู่นอกเหนือบทบัญญัติ อันมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๑๒}

หมวดที่ ๑ ได้แก่ จาริตตศีล คือ การปฏิบัติตามสิกขาบทที่ว่าสิ่งนี้ควรทำ และ วาริตตศีล คือ การปฏิบัติตามสิกขาบทที่ทรงด้วยบัญญัติห้ามไว้

หมวดที่ ๒ ได้แก่ อภิสมาจาริกศีล อโสมมาจาริกศีล คือ มารยาทอย่างสูง ซึ่งเป็นสิกขาบทเล็กน้อย และ อาทิพรหมจริยศีล คือ ข้อปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในภิกษุภิกษุวิงค์ และภิกษุณีภิกษุณีวิงค์ ซึ่งเป็นสิกขาบทที่เหลือจากอภิสมาจาริกศีล

หมวดที่ ๓ ได้แก่ วรริตศีล คือ การงดเว้นจากบาปกรรมอหิงสา เป็นต้น และ อวรริตศีล คือ คุณธรรมที่เหลือ มีเจตนา เป็นต้น

หมวดที่ ๔ ได้แก่ นิสิตศีล คือ การประพฤติศีลที่หวังผลแห่งความสำเร็จด้วยศีล และ อนิสิตศีล คือ ศีลที่เป็นเครื่องส่งเสริมโลกุตตรศีล

หมวดที่ ๕ ได้แก่ กาลปริยัตตศีล คือ ศีลที่บุคคลสมาทานตามโอกาส และ อาปาณโกฎฐศีล คือ ศีลที่บุคคลเลือกตลอดชีวิต

หมวดที่ ๖ ได้แก่ สปริยัตตศีล คือ ศีลที่มีความเห็นด้วยอำนาจ ลาก ขส ญาติ อวัยวะ และชีวิตเป็นที่สุด และเป็นเหตุให้ล่วงละเมิด และ อปริยัตตศีล คือ ศีลที่ตรงกันข้ามกับสปริยัตตศีล

หมวดที่ ๗ ได้แก่ โลภียศีล คือ ศีลที่เป็นโลกิยะ เพราะเป็นศีลที่นำไปสู่ภพภูมิที่ดียิ่งขึ้น และ โลกุตตรศีล คือ ศีลของพระอรหันต์ไม่มีอาสวะเหลืออยู่

กล่าวโดยสรุป ศีลในคัมภีร์วิสุทธิมรรคข้างต้นนี้ สามารถแบ่งตามกลุ่มผู้ปฏิบัติมีอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง คือ ศีลสำหรับบุคคลที่ยังไม่ได้บวชปฏิบัติ หรือเรียกว่า “ศีลของฆราวาส มีอยู่ ๔ ประเภท คือศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ ศีลกรรมบท ๑๐ และศีลในองคัมภีร์”^{๑๓} ศีลกลุ่มนี้ เน้นความเป็นอยู่สามัญที่วิญญูชนทั่วไปปฏิบัติตามลำดับขั้น มีผู้ปฏิบัติ คือ คนทั่วไป อุบาสก อุบาสิกา

^{๑๒} บรรจง หวังหล้า, “ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”, หน้า ๑๑-๑๔.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๒-๒๕๔.

แม่ชี และผู้ถือเนกขัมมะ สำหรับกลุ่มที่สอง คือ ศीलของนักบวชผู้มีเพศบรรพชิตเป็นผู้ปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ ศील ๒๒๗ ศील ๓๑๐ ศील ๑๐ กลุ่มนี้ผู้ปฏิบัติ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี

สำหรับความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธณะในพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้ จะถือเอาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ที่ขัดกับบทบัญญัติเรื่องศีลของบรรพชิตเป็นหลัก ตามเหตุผลแห่งสามัญผลสูตร ซึ่งได้กล่าวถึงในรายละเอียดบทที่ ๒ มาแล้ว โดยการกระทำผิดศีลที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์นั้น มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการอทินนาทานอย่างชัดเจน ได้แก่ การกระทำโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม ฉายาโจรกรรม ซึ่งมีโทษในทางพระพุทธศาสนาทั้งในลักษณะของกรรม และโทษตามที่บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย ซึ่งได้กล่าวมาแล้วเช่นกันในเรื่องอทินนาทานในฐานะที่เป็นโทษทางศีลธรรม และถือเป็นโทษที่เกิดจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเช่นเดียวกัน

๓.๓.๑.๒ ความขัดแย้งในระดับกรรม

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาที่มีความขัดแย้งในระดับกรรม มีที่มาจากความประพฤติกของบรรพชิต ซึ่งมีความขัดแย้งกับหลักกรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ซึ่งเป็นประเด็นที่อยู่นอกเหนือจากอาบัติตามบัญญัติในพระวินัย ดังนั้นแม้จะไม่ใช่การกระทำผิดศีลอทินนาทานโดยตรง แต่เป็นความเกี่ยวข้องในลักษณะการเพ่งเล็งในทรัพย์ของผู้อื่น(จิตคิดจะลัก) หรือความเกี่ยวข้องกับทรัพย์อย่างไม่เหมาะสมตามสมณรูป ซึ่งหากไม่มีความระมัดระวังก็อาจพัฒนากลายเป็นปัญหาอทินนาทานได้ในภายหลัง

การอาบัติในพระพุทธศาสนา หมายถึง “การที่พระภิกษุประพฤติกล่วงละเมิดสิกขาบทตามพระวินัย”^{๓๔} โดยที่การอาบัติในพระพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วย การกระทำทั้งที่มีเจตนา (สจิตตกะ) และไม่มีเจตนา(อจิตตกะ)ก็ได้ “สำหรับการล่วงละเมิดจิตเพียงอย่างเดียวยังไม่ถือเป็นอาบัติ เนื่องจากพระวินัยบัญญัติอยู่ในระดับของศีล เพื่อเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม”^{๓๕}

สำหรับกรณีที่เกี่ยวข้องกับอทินนาทานต้องประกอบด้วยเจตนาที่คิดจะลัก และมีการกระทำตามองค์ประกอบของอทินนาทานตามที่ได้กล่าวมาแล้ว หากเป็นเพียงเจตนาที่คิดจะลักอย่างเดียว โดยไม่มีการกระทำ หรือมีการกระทำแต่ไม่เข้าข่ายตามองค์ประกอบอทินนาทาน พฤติกรรม

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒.

ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นจิตที่เป็นอกุศล เป็นความผิดทางมโนกรรมที่จะเกิดขึ้นกับผู้กระทำ และถือเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ถือเป็นคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของบุคคลด้านจริยธรรม หรือความคิดความเข้าใจกับพุทธศาสนิกชนตลอดมา โดยกรณีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา อันหมายถึงบรรพชิตในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้น ย่อมสามารถน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาตัดสินความพฤติกรรมอันไม่เหมาะสม ที่อยู่นอกเหนือการกระทำผิดตามบัญญัติของศีลสำหรับบรรพชิตได้เช่นกัน ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีความผิดในทางพระวินัย แต่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมณธรรมของพระภิกษุในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ไปแก้ไขหรือตัดสินปัญหาได้ โดยมีหลักธรรมที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินในทางจริยธรรม ดังนี้

(๑) เกณฑ์อริปไตย

หลักธรรมเรื่องอริปไตย ที่เรียกว่า ความเป็นใหญ่ ๓ ประการ ได้แก่

๑. อัตตาริปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ ถือประโยชน์ของตนเป็นหลัก
๒. โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือประโยชน์ของโลกเป็นหลัก
๓. ธรรมาริปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือประโยชน์แห่งธรรมเป็นหลัก

เกณฑ์อริปไตยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ภายใต้อุดมการณ์แนวคิดของการทำประโยชน์ “โดยละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์”^{๓๖} จึงสอดคล้องกับการทำความดี และหากเป็นไปในทิศทางตรงข้าม จึงเป็นการกระทำชั่ว สำหรับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในแต่ละข้อมาเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมนั้น พระมหาสมพล กลิ่นเพชร ได้สรุปรายละเอียดไว้ ดังนี้^{๓๗}

ก. **อัตตาริปไตย** คือ เกณฑ์การตัดสินที่ถือเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ มากกว่าความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งหากกระทำในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมก็เป็นสิ่งดี แต่หากกระทำในสิ่งตรงกันข้ามก็แปรผันกลับกลายเป็นสิ่งผิดไปได้

ข. **โลกาธิปไตย** คือ เกณฑ์การตัดสินที่ถือเอาความคิดเห็นและความนิยมของสังคมมากกว่าความคิดเห็นเฉพาะตัว และมีแนวโน้มปฏิบัติให้สอดคล้องกับมาตรฐานของสังคมเป็นหลัก ซึ่งยังไม่ถือว่าเป็นการตัดสินบนความถูกต้องได้ เพราะแต่ละสังคมอาจมีค่านิยมที่แตกต่างกัน

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๔.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน พระมหาสมพล กลิ่นเพชร, “เจตนา ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗-๓๕.

ค. **ธรรมาธิปไตย** คือ เกณฑ์การตัดสินที่ขึ้นอยู่กับเหตุผลและความชอบธรรม โดยถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ยึดข้อมูลของตนเอง หรือความนิยมของสังคม และมีแรงจูงใจจากกุศลกรรมภายใน บุคคลที่ยึดหลักธรรมาธิปไตย จึงกระทำความดีตามความชอบธรรม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การใช้หลักอธิปไตยทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นเครื่องมือตัดสินทางจริยธรรม ไม่ว่าจะโดยความเห็นส่วนตัว ความเห็นส่วนรวม หากสอดคล้องกับธรรม และประกอบด้วยเจตนาที่เกิดจากกุศลและปัญญากำกับอยู่ด้วย ย่อมเป็นไปได้โดยชอบธรรม และใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมที่มีความเหมาะสมที่สุด

(๒) เกณฑ์การกระทำ (กรรม)

การตัดสินทางจริยธรรมโดยใช้หลักเกณฑ์การกระทำ หรือตามทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนานั้น ปราภฏอยู่ในโอวาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในกสปุตสูตร ดังนี้

เมื่อใดท่านพึงรู้ด้วยตนเองนั่นแล้วว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ใครประพฤติปฏิบัติให้เต็มที่แล้ว เป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ดังนี้ ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย

เมื่อใดท่านพึงรู้ด้วยตัวเองนั่นเทียวว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้สรรเสริญธรรมเหล่านี้ ใครประพฤติให้เต็มที่แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ดังนี้ ท่านควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่^{๑๘}

จากสาระสำคัญในพระสูตร พบว่ามีความเชื่อมโยงในเรื่องจริยธรรม โดยสรุปประเด็นการกระทำไม่ดีหรือการกระทำที่ชั่วเนื่องจากมีอกุศลเป็นมูล เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น ก่อให้เกิดโทษ ผู้รู้ดีเตือน หาประโยชน์มิได้ เป็นความทุกข์ และข้อวินิจฉัยว่าเป็นการกระทำที่ดี มีนัยตรงข้ามกับการกระทำชั่วข้างต้นนั่นเอง

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมในการตัดสินการกระทำไว้ โดยเกณฑ์ตัดสิน ๒ ประการ คือ ใช้เกณฑ์หลัก โดยพิจารณาจากมูลเหตุของการกระทำ (กุศล อกุศล) และเกณฑ์ร่วม โดยใช้มนธรรม ตลอดถึงผลการกระทำ ดังนี้^{๑๙}

ก. **เกณฑ์หลัก ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศล** พิจารณาโดย

๑) พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ

๒) พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพจิตใจ ช่วยให้อกุศลธรรมเจริญงอกงามหรือเสื่อมลง และมีผลกับบุคคลิกภาพอย่างไร

^{๑๘} อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๓๓๕-๓๔๒.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงใหม่และขยายความ**, หน้า ๑๑๕.

ข.เกณฑ์ร่วม พิจารณาโดย

(๑) ใ้ ضم โนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการกระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

(๒) พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือคำหิเตียน

(๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเองและต่อผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนตนเอง หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ เป็นต้น จากหลักเกณฑ์การพิจารณาด้านจริยธรรมที่กล่าวมานี้ แม้จะพฤติกรรมใด ที่ไม่เข้าข่ายการกระทำที่ผิดตามบัญญัติของศีลตามพระธรรมวินัย แต่หากเป็นการกระทำไม่ดี หรือมีผลเป็นกรรมชั่วย่อมส่งผลให้เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนสำหรับบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา

ประเด็นข้อทินนาทานที่มีความสอดคล้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในกรณีความขัดแย้งในระดับธรรมนั้น ถือเอาประเด็นเรื่องเจตนา หรือจิตที่คิดจะลักของบรรพชิตในพระธรรมวินัยเป็นหลัก แม้ว่าพฤติกรรมนั้นจะไม่ถือเป็นการกระทำตามศีลบัญญัติ เพราะองค์ประกอบของการทำผิดศีลข้อทินนาทานไม่ครบถ้วนก็ตาม เช่น ประกอบด้วยเจตนาทางใจอย่างเดียว แต่ไม่มีการกระทำทางกาย หรือทางวาจา ก็ถือได้ว่าเป็นความขัดแย้งกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ให้ละเว้นการกระทำบาปอกุศล แม้ไม่มีความผิดตามศีลบัญญัติ แต่เป็นโทษในตามหลักของกรรม ที่จะติดตัว และเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรมในขั้นสูงอันเป็นเป้าหมายสูงสุดเพื่อการพ้นทุกข์ต่อไป หรืออีกทางหนึ่งอาจพัฒนาไปสู่การกระทำผิดข้อทินนาทานในภายหลังได้

๓.๓.๒ รูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา กับศีลข้อทินนาทาน

ตามที่ได้กล่าวถึงรูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนามาแล้ว ในบทที่ ๒ นั้น พบว่าด้านรูปแบบของปัญหาอาจมีมุมมอง หรือแนวคิดที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับด้านกฎหมาย ระเบียบสังคม ระเบียบของคณะสงฆ์ รวมทั้งพระธรรมวินัยอันเป็นบทบัญญัติที่ใช้ควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์

เนื่องจากการอธิบายเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องใหม่ ที่ยังไม่มียุติและขอบเขตที่ชัดเจน โดยที่ผู้วิจัยได้พยายามกำหนดขอบเขตการอธิบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นวัตถุแห่งผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นหลัก และได้อธิบายความหมายของผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีความขัดแย้งในระดับศีลและระดับธรรมไปแล้ว ซึ่งพบว่ารูปแบบของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาจะมีความสัมพันธ์กับการได้มาของทรัพย์สิน การบริโภคใช้สอยทรัพย์สิน และการบริหารจัดการศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาในด้านหนึ่ง ด้านใดเสมอ

จากทัศนะในเรื่องศีลอทินนาทานที่ได้ศึกษามาแล้ว ทำให้มีแนวทางในการวินิจฉัยปัญหาได้อย่างชัดเจนขึ้น โดยที่ความหนักเบาของปัญหาในแต่ละกรณี จะขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องเจตนา การกระทำ และผลกระทบ เป็นต้น ทั้งนี้ แม้จะสรุปได้ว่าการกระทำผิดศีลอทินนาทานจะเป็นปัญหา ผลประโยชน์ทับซ้อนด้วย แต่ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับการประพฤติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นหากมีความประพฤติที่ขัดแย้งกับหลักธรรมและการเลี้ยงชีพตามพุทธประสงค์ แม้จะไม่มีความคิดตามสติปัญญา หรือมีการกระทำที่ไม่ครบองค์ประกอบความผิดศีลอทินนาทานก็ตาม ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา ผลประโยชน์ทับซ้อนเช่นกัน เนื่องจากส่งผลต่อศรัทธาและความตั้งมั่นของพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนาตามที่ได้ชี้แจงมาแล้ว

โดยสามารถสรุปรูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา ตามมุมมองของศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา ตามตัวอย่างในตารางและรายละเอียดประกอบ ดังนี้

**ตารางที่ ๘ : รูปแบบปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา
กับการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานของบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา**

รูปแบบปัญหา	ประเภทของปัญหา	การกระทำผิดศีลอทินนาทาน
ปัญหาการใช้สอย หรือ แสวงหาทรัพย์สินโดยมิชอบของพระภิกษุสงฆ์	ผิดศีล	โจรกรรม , อนุโลมโจรกรรม , ฉายาโจรกรรม,การกระทำที่มุ่งให้กรรมสิทธิ์ของผู้อื่นขาดไป
	ผิดธรรม	ไม่ผิดอทินนาทาน ไม่ประกอบด้วยเจตนา หรือ องค์ประกอบไม่ครบ
ปัญหากรรมสิทธิ์และการสะสมทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์	ผิดศีล	โจรกรรม , อนุโลมโจรกรรม , ฉายาโจรกรรม,การกระทำที่มุ่งให้กรรมสิทธิ์ของผู้อื่นขาดไป
	ผิดธรรม	ไม่ผิดอทินนาทาน ไม่ประกอบด้วยเจตนา หรือ องค์ประกอบไม่ครบ
ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมในพระพุทธศาสนา	ผิดศีล	โจรกรรม , อนุโลมโจรกรรม , ฉายาโจรกรรม,การกระทำที่มุ่งให้กรรมสิทธิ์ของผู้อื่นขาดไป
	ผิดธรรม	ไม่ผิดอทินนาทาน ไม่ประกอบด้วยเจตนา หรือ องค์ประกอบไม่ครบ

๓.๓.๒.๑ ปัญหาการใช้สอย หรือแสวงหาทรัพย์โดยมิชอบของพระภิกษุสงฆ์

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

การเกิดขึ้นของอามิส หรือลาภสักการะที่มีต่อพระภิกษุซึ่งเป็นบุคคลคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา ทำให้เป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนขึ้นได้ ทั้งนี้ได้กล่าวมาแล้ว ถึงบทบาทหน้าที่พระภิกษุซึ่งอยู่ภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการได้มาหรือแสวงหาทรัพย์เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยหรือบริโภคนอกหากเป็นการละเมิดศีลตามที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติ เช่น จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล นอกจากเป็นความผิดตามบัญญัติแล้ว ยังถือเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนอีกทางหนึ่งด้วย เพราะเหตุที่ว่าพระภิกษุสงฆ์มีการเลี้ยงชีพเนื่องด้วยผู้อื่น การล่วงละเมิดศีลจึงเสมือนการทำให้ประโยชน์ของผู้ที่ตั้งใจมาทำบุญเพื่ออานิสงส์แห่งทานนั้นได้บกพร่องไปด้วย นอกจากนี้ในลักษณะที่เป็นความประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับสมณรูป ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอยทรัพย์หรือบริโภคนอก ๔ แม้จะไม่ผิดศีลก็ตาม หากขัดแย้งกับหลักการพุทธประสงค์ที่ต้องการให้ภิกษุสงฆ์เป็นธรรมทายาทไม่ได้ใช่เป็นอามิสทายาท ก็ทำให้ชาวโลกติเตียนความประพฤตินั้นได้ นั้นย่อมเป็นสาเหตุแห่งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน เพราะบทบาทของพระภิกษุนั้นย่อมเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของชาวพุทธที่มีผลกระทบต่อพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไป

ข. มุมมองด้านศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

ประเด็นการใช้สอย หรือแสวงหาทรัพย์โดยมิชอบของพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นหัวข้อที่ได้ระบุเจตนาอย่างชัดเจนในการละเมิดศีล ซึ่งหากมีองค์ประกอบหรือพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการกระทำอทินนาทานครบถ้วน ย่อมสามารถตัดสินวินิจฉัยได้ว่าการกระทำผิดได้โดยง่ายตามหลักเกณฑ์การวินิจฉัยศีลข้ออทินนาทานที่ได้อธิบายมาแล้ว สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ไม่เหมาะสม แม้ไม่ผิดศีลอทินนาทาน เนื่องจากได้ทรัพย์สินมาโดยถูกต้อง หากแต่ว่าเป็นลาภสักการะหรืออามิสที่ได้มาด้วยศรัทธาของผู้ที่ทำทาน ในองค์ประกอบของทรัพย์นั้นย่อมไม่ผิด แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ประเด็นที่ทำให้ประโยชน์ของผู้อื่นเสียหายไป หรือทำให้ประโยชน์ส่วนรวมเสียหายไป เนื่องจากความประพฤติที่ไม่เหมาะสมนั้น อาจเข้าข่ายความผิดศีลข้ออทินนาทานก็ได้ ถ้าในกรณีที่ต้องประกอบอื่นของอทินนาทานครบถ้วนด้วย โดยอาจเทียบเคียงได้กับการทำให้ทรัพย์สินของส่วนรวมต้องเสียหายไปในลักษณะอนุโลมโจรกรรม เป็นต้น

๓.๓.๒.๒ ปัญหากรรมสิทธิ์และการสะสมทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเลี้ยงชีพของพระภิกษุนั้นเนื่องด้วยผู้อื่น ดังนั้น หากผลที่เกิดขึ้น จากการบริโภคน้ำและใช้สอย ล้วนเป็นวัตถุแห่งผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งสิ้นตามความหมายดังกล่าว หากแต่การประพฤติตามหลักพระธรรมวินัยย่อมเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งตัวพระภิกษุเอง และญาติโยมผู้อุปถัมภ์ที่จะได้อานิสงส์ผลบุญยิ่ง จากการประพฤติทานให้กับผู้มีทรงศีลตามพระธรรมวินัยของพระศาสดาตามคติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวถึงอานิสงส์ไว้ว่า อานิสงส์การบุญจะสูงขึ้นหากประกอบด้วยความบริสุทธิ์ ๓ ประการ คือ วัตถุทานบริสุทธิ์ ผู้ให้บริสุทธิ์ และผู้รับบริสุทธิ์ ซึ่งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุในฐานะที่เป็นบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้รับทานที่ไม่บริสุทธิ์โดยอาจมีความต่างพร้อยในเรื่องของศีลหรือคุณธรรม กล่าวคือ มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ หรือมีการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในการได้มาหรือใช้สอยทรัพย์ในการบริโภคน้ำหรือเลี้ยงชีพ หรือการบริหารจัดการศาสนสมบัติในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ข. มุมมองด้านศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

สำหรับการได้มาของทรัพย์สินในการบริโภคน้ำหรือใช้สอยของพระภิกษุ หากเป็นการล่วงละเมิดศีลข้ออทินนาทานตามองค์ประกอบซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ย่อมมีโทษแก่พระภิกษุตามบัญญัติในพระวินัยได้แก่ ปาราชิก ฤทธัจฉัย หรือทุกกฏ เว้นแต่กรณีที่มีองค์ประกอบของอทินนาทานไม่ครบ ก็จะทำให้ศีลต่างพร้อย ไม่บริสุทธิ์ เช่น มีเจตนาในการเพ่งเล็งทรัพย์ของผู้อื่นเพียงอย่างเดียว แต่ไม่มีการกระทำ หรือ เป็นการกระทำที่ไม่มีด้วยเจตนาในการละเมิดหรือทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ก็เป็นความขัดแย้งต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจุดประสงค์ให้พระภิกษุเป็นผู้ยุ่ง่ายกินง่าย และละเว้นจากกิเลสเครื่องปรุงแต่งเช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไป ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา

๓.๓.๒.๓ ปัญหาการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมในพระพุทธศาสนา

ก. มุมมองด้านผลประโยชน์ทับซ้อน

ในการจัดการศาสนสมบัติ ทั้งศาสนวัตถุและศาสนสถาน ซึ่งถือเป็นสมบัติกลางของพระพุทธศาสนานั้น หากผลประโยชน์ที่ขึ้นเกิดตกอยู่กับส่วนรวม เช่น วัด หรือองค์กรการกุศลที่เป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะประโยชน์นั้น ย่อมเป็นผลประโยชน์ร่วมกันในทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านผู้ให้และผู้รับตามอานิสงส์แห่งทาน แต่กรณีซึ่งผลประโยชน์อันพึงจะ

เกิดกับส่วนรวม ไปตกแก่ผู้ใดผู้หนึ่งในทางส่วนตัว ทั้งผลประโยชน์โดยตรงที่อาจเกิดขึ้นกับพระเจ้าอวาส หรือแม้แต่พระลูกวัดก็ตามในฐานะบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา ที่รับผิดชอบศาสนสมบัตินั้น หรือ เป็นผลประโยชน์ในทางอ้อม โดยการเอื้อเพื่อประโยชน์ให้แก่พรรคพวกบริวารหรือญาติพี่น้อง ในลักษณะเบียดบังประโยชน์ส่วนรวม หรือทำให้เสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์นั้น ย่อมถือเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

กรณีที่พระภิกษุผู้รับทาน ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะได้รับทานมาอย่างถูกต้องชอบธรรมแล้ว หากแต่ฐานะของพระภิกษุยังมีความซ้ำซ้อนกันอยู่ระหว่างบทบาทในทางส่วนตัวที่เป็นปัจเจกชน กับบทบาทที่เป็นตัวแทนของหมู่สงฆ์ในการทำหน้าที่ในทางพระศาสนาเพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาชาวพุทธ ดังนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่แต่ละประเภทต้องมีการแยกแยะบทบาทที่ชัดเจน หากเป็นวัดอุทานในทางส่วนตัว ย่อมมีความชอบธรรมที่สามารถนำไปใช้สอยตามสมควรแก่สมณรูปได้ แต่หากนำเงินบริจาคที่เป็นสังฆทาน เช่น เงินบริจาคเพื่อสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร หรือซื้อที่ดินสร้างวัด โดยนำไปใช้เพื่อประโยชน์อื่นในทางส่วนตัว พฤติกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จึงต้องมีการแยกแยะจุดประสงค์ของทานให้ชัดเจน มิฉะนั้นจะเป็นการเบียดบังประโยชน์ของส่วนรวม และทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อศรัทธาในทางส่วนรวม

นอกจากนี้ สำหรับกรณีที่เป็นนำทรัพย์สินที่เป็นสังฆทานไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม หากแต่ผิดวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค ก็อาจเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นกัน เช่น มีผู้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างวัด แต่วัดได้นำที่ดินไปขายเพื่อเอาเงินมาสร้างโบสถ์วิหาร หรือทำสาธารณประโยชน์อย่างอื่น เนื่องจากการถวายเป็นการถวายแก่คณะสงฆ์โดยส่วนรวม หากมีการทำประโยชน์อื่นใดที่ผิดแผกไปจากเจตนาเดิม และทำให้คณะสงฆ์โดยส่วนรวมเสียดุลยกรรมสิทธิ์ในการใช้สอยทรัพย์สินนั้น ต้องมีมติของคณะสงฆ์ในการทำการแทนอย่างถูกต้องชอบธรรม เพื่อให้ประโยชน์ใด ๆ ที่พึงจะเกิดขึ้นได้เกิดกับส่วนรวมอย่างแท้จริง หากผู้กระทำการแทนไม่มีความถูกต้องชอบธรรม นอกจากจะเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนแล้วยังเสี่ยงต่อการกระทำผิดพระวินัยในด้านอทินนาทานด้วย

ข. มุมมองด้านศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนา

พระภิกษุผู้ดูแลศาสนสมบัตินั้น มีความเกี่ยวข้องทั้งในฐานะส่วนบุคคลที่ต้องรักษาสมบัติของพระศาสนาให้ดำรงอยู่คู่กับศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และในฐานะที่เป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ในการรับผิดชอบดูแลศาสนสมบัตินั้น และหากมีผลประโยชน์ใด ๆ เกิดขึ้นจากศาสนสมบัติเช่น เงินบริจาค หรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็ถือเป็นสมบัติของส่วนรวม หากมีการแสวงหาประโยชน์ในทางส่วนตัวจากบทบาทการดูแลศาสนสมบัตินั้น ถือว่าเป็นการเบียดบังประโยชน์ของส่วนรวมในทันที จึงขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของบุคคลนั้น หากมีการกระทำที่ครบ

องค์ประกอบของอทินนาทานตามที่ได้อธิบายมาแล้ว ก็เป็นการล่วงละเมิดต่อศีล ซึ่งมีบทลงโทษตามบัญญัติของศีล เช่น ปาราชิก ฤกษ์จัญ ทุกกฎ เว้นแต่กรณีที่มีองค์ประกอบของอทินนาทานไม่ครบ ก็จะทำให้ศีลค้างพริ้ว ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งหากไม่มีความสำรวมระวังในการทำหน้าที่อาจเป็นปัญหาที่มีความขัดแย้งต่อความประพฤติตามสมณธรรมของพระภิกษุเองซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ปัญหาดังกล่าวมักเกิดขึ้นพระภิกษุ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในฐานะตัวแทนคณะสงฆ์ในการดูแลวัด ซึ่งตกอยู่ในสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ จึงต้องมีความระมัดระวังในการทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของส่วนรวมอย่างละเอียดรอบคอบ และสามารถตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส จึงเป็นการป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ระดับหนึ่ง แต่ในทางตรงข้ามกัน หากมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างคลุมเครือ และเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยในการบริหารทรัพย์สินของส่วนรวมเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ตนเอง หรือพวกพ้อง ย่อมก่อให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนขึ้นได้ ส่วนความผิดที่เกี่ยวกับอทินนาทาน หากทำให้ประโยชน์ส่วนรวมบกพร่องไป ย่อมตกอยู่ในข่ายอทินนาทานที่เกี่ยวข้องกับฉาโยจรกรรมตามที่ได้ศึกษามาแล้ว แต่การวินิจฉัยโทษอทินนาทานต้องมียุติองค์ประกอบการกระทำผิดอทินนาทานที่ครบถ้วน และมีเจตนาที่ชัดเจนในการแสวงหาประโยชน์ในทางส่วนตัวด้วย จึงสามารถพิสูจน์การกระทำผิดได้ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร หากเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนขึ้น การดำเนินงานต่าง ๆ ก็เป็นไปได้ไม่สะดวก และย่อมมีผลกระทบต่อศรัทธาของส่วนรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๓.๔ สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้ออทินนาทาน มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน ๓ ลักษณะ คือ (๑) ด้านเจตนา มีจุดเชื่อมโยงร่วมกัน คือ เจตนาในทางทุจริต เพื่อแสวงหาหรือทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น หรือส่วนรวม (๒) ด้านพฤติกรรม ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนมีขอบเขตของการกระทำผิดที่กว้างกว่าการกระทำผิดศีลข้ออทินนาทาน และการกระทำที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน อาจไม่ถือเป็นความผิดศีลข้ออทินนาทานก็ได้ ขึ้นกับองค์ประกอบของการกระทำผิด แต่การกระทำผิดศีลข้ออทินนาทานถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทุกกรณี (๓) ด้านผลกระทบ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์ส่วนรวมให้บกพร่องไป ในขณะที่ศีลข้ออทินนาทาน ก็สร้างความเสียหายในด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นเช่นกัน

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสาธารณะภาครัฐ อาจมีช่องว่างตามบทบัญญัติของกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถระบุการกระทำผิดได้อย่างชัดเจน และหากพฤติกรรมการกระทำผิดมีองค์ประกอบที่ไม่ชัดเจน ก็เป็นอุปสรรคต่อการวินิจฉัยความผิดในเรื่องอทินนาทานได้ ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ได้ทรงแสดงหลักการวินิจฉัยพฤติกรรมอทินนาทานไว้ เช่น พฤติกรรมโจรกรรม มีผลให้ศีลขาด เป็นอทินนาทานทุกกรณี ส่วนการเลี้ยงชีพโดยอนุโลมโจรกรรม และกิริยาโจรกรรมต้องตัดสินด้วยเจตนา ถ้ามุ่งทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นจึงมีผลให้ศีลขาด และเป็นอทินนาทาน หากไม่มีเจตนา ก็ไม่มีความผิดอทินนาทานแต่ทำให้ศีลต่างพร้อย ไม่บริสุทธิ์ ดังนั้น จึงสามารถนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้ตัดสินพฤติกรรมที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะในภาครัฐได้เช่นกัน ซึ่งจะช่วยให้มีแนวทางวินิจฉัยการกระทำผิดได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สำหรับการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ของบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา พบว่าการกระทำผิดศีลอทินนาทานเป็นความขัดแย้งในระดับศีล ซึ่งมีองค์ประกอบความผิดที่กล่าวไว้ในพระวินัยอย่างชัดเจนแล้ว และมีความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองด้วย ส่วนความขัดแย้งในระดับธรรม แม้มีความผิดตามศีลบัญญัติ แต่ความเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่เป็นอามิสหรือลาภสักการะในรูปแบบต่าง ๆ นั้น อาจทำให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ และหากเป็นพฤติกรรม ที่ซ่อนเร้นเจตนาในทางทุจริต ก็ทำให้เป็นอุปสรรคในการวินิจฉัยปัญหาได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม และเป็นสาเหตุให้ถูกติเตียนจากสาธารณะได้เช่นกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญ และมีความระมัดระวังในการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในการเลี้ยงชีพ หรือ ความเกี่ยวข้องกับอามิสสักการะต่าง ๆ ดังที่ได้บัญญัติอยู่ในพระวินัยแล้ว

ผลการศึกษาในขั้นนี้ ทำให้สามารถแยกแยะพฤติกรรมของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน และวินิจฉัยการกระทำผิดตามหลักเกณฑ์ของศีลข้ออทินนาทานในพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจต่อปัญหาดังกล่าวอย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ทั้งนี้จะได้ศึกษาถึงทัศนคติและหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวในบทต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในบทที่ผ่านมา ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหาที่เป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ แม้ว่าบางกรณีจะเป็นการกระทำที่ไม่ร้ายแรง และผู้คนมักจะมองข้ามไป โดยถือเป็นปัญหาจริยธรรมส่วนบุคคล หรือจิตสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งยังไม่ถือเป็นความผิด トラบที่ขบวนการทางกฎหมายยังไม่สามารถตัดสินโทษได้ แต่หากบุคคลนั้นมีบทบาทหน้าที่ทางสาธารณะ ความเสียหายจากการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบ หรือการละเว้นการปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อทุกคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งการศึกษาหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน โดยเทียบเคียงกับหลักเกณฑ์การละเมิดศีลข้อที่สิบนาทานในบทที่ผ่านมา ย่อมมีส่วนช่วยให้สามารถพิจารณาปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าใจถึงสาเหตุและสภาพของปัญหาได้อย่างชัดเจน

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ตามกระบวนการที่สันักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ และหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อระงับสาเหตุของการเกิดปัญหาดังกล่าว โดยได้ทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. หลักธรรมและทัศนะที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน
๒. การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล
๓. การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา
๔. การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้
๕. สรุปแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

เนื่องจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นประเด็นด้านจริยธรรมและคุณธรรมของบุคคล จึงไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการควบคุมบังคับใช้ระเบียบทางสังคมโดยส่วนเดียว แต่ต้องอาศัยการศึกษาและการพัฒนาทางจิตใจ เพื่อให้เกิดปัญญา และความเข้มแข็งทางจริยธรรม ที่จะสามารถต่อต้านปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยตัวเองให้ได้เสียก่อน แล้วจึงขยายความร่วมมือไปสู่สังคม เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันต่อไป โดยมีหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไข และวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

๔.๑ หลักธรรมและทัศนะที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อน

การนำความหมายของปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อน มาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล สาธารณะในทางพระพุทธศาสนา อาจเป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่มีการกล่าวถึงกันอย่างแพร่หลายนัก จึงต้องอาศัยลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นในภาครัฐเป็นต้นแบบ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับปัญหาในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาในบทที่ผ่านมาพบว่า ปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน ๒ ลักษณะ คือ ความขัดแย้งจากการฝ่าฝืนกฎระเบียบที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจน และความขัดแย้งที่อยู่นอกเหนือกฎระเบียบที่บัญญัติไว้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการวินิจฉัยและการตัดสินใจ

สำหรับการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนในบทต่อไปนี้เป็น การวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหาโดยใช้องค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงต้องทราบถึง หลักธรรมและทัศนะที่เกี่ยวข้องกับปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาเสียก่อน เพื่อจะได้ประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาลมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงแนวทางแก้ไขปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนา จะเป็นการศึกษาในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับบทที่ผ่านมา โดยใช้องค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบ เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนที่เหมาะสม อันสามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาลมที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะทั้งในพระพุทธศาสนาและในภาครัฐต่อไป ดังนี้

๔.๑.๑.๑ หลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา กับปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อน

ในบทที่ผ่านมาทางผู้วิจัยได้แยกประเด็นความขัดแย้งของปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความขัดแย้งในระดับศีล และความขัดแย้งในระดับธรรม ทั้งนี้มีเหตุผลเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการแยกแยะการกระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับอทินนาทาน ออกจากปัญหาลมประโยชน์ทับซ้อน แต่หากพิจารณาถึงพุทธประสงค์ในการบัญญัติศีลธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมมีเป้าหมายเป็นอย่างเดียวกันเพื่อความพ้นทุกข์ และสิ้นไปของ“อาสวะ”^๑

^๑ อาสวะ หมายถึงกิเลสที่หมักหมมหรือคงอยู่ในสันดาน ไหลซึมชานไปข่มจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๔ อย่าง คือ (๑) กามาสวะ อาสวะคือกาม (๒) ภวาสวะ อาสวะคือภพ (๓) ทิฏฐาสวะ อาสวะคือทิฏฐิ (๔) อวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชชา (ตามนัย อภิ.วิ.(ไทย) ๑๕/๕๓๗/๕๕๖-๕๕๗) แต่ในพระสูตรแบ่ง อาสวะเป็น ๓ อย่าง โดยรวมทิฏฐาสวะเข้าในภวาสวะ เช่นใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๒/๕๕, ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๓๒๑/๓๔๐, อัง.ภก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๖๖. อาสวะเป็น ๓ อย่าง โดยรวมทิฏฐาสวะเข้าในภวาสวะ เช่นใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๒/๕๕, ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๓๒๑/๓๔๐, อัง.ภก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๖๖.

ซึ่งสอดคล้องกับวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทางพระพุทธศาสนาในทุกระดับ ดังนั้น ในทางปฏิบัติแล้วจึงไม่สามารถที่จะแยกศีลและธรรมออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งรวมถึงนำหลักศีลธรรมมาใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าว ย่อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้เช่นกัน

ในปลายสมัยพุทธกาล เมื่อมีพระภิกษุทูลปรารภต่อพระพุทธเจ้าว่า “สิกขาบหมิน้อยในกาลก่อน ภิกษุสำเร็จอรหันตผลมีเป็นอนันต์ ต่อมาเมื่อสิกขาบหมิน่ามากขึ้น ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในอรหันตผลกลับมีน้อยลง” สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีคำรับตอบว่า^๒ “เพราะปวงสัตว์เริ่มเสื่อม สัทธรรม” กำลังอันตรธาน” โดยให้แสดงเหตุผลในการบัญญัติศีลไว้ในภททาลิสสูตร^๓ ว่า

ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม^๔ [การละเมิดศีลธรรม]...และอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ๓ รามเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยลาภ...ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยยศ... ยังไม่เป็นพหูสูต^๕... ยังไม่เป็นรัตตัญญู^๖ ... เมื่ออาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างจึงเกิดในสงฆ์ ศาสดาจะบัญญัติ สิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อจัดอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น

จากเหตุผลข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญต่อการประพฤติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ โดยมุ่งบัญญัติศีลเพื่อความสงบเรียบร้อยของแห่งหมู่คณะ และเพื่อสนับสนุนการประพฤติธรรมในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากชื่อเสียง ลาภยศ หรือลาภสักการะ อันเป็นต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจเกิดขึ้นกับพระภิกษุสงฆ์ต่อไป

^๒ สัทขัย บุณชริกสวัสตี, สัทธรรมวิชัย เข้าใจเพียงหนึ่ง เข้าถึงสรรพสิ่ง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔.

^๓ สัทธรรม ในที่นี้หมายถึงธรรมอันดี หรือศาสนา มี ๓ ประการ คือ ปรัชยีสัทธรรม ปฏิบัติ สัทธรรม และอริคมสัทธรรม [อ้างในเชิงอรรถ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑].

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕-๑๔๖/๑๖๑-๑๖๒.

^๕ อาสวัฏฐานิยธรรม หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือ การกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจงใจเป็นต้น และทุกขใจในอบายชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ [อ้างในเชิงอรรถ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑].

^๖ เป็นพหูสูต ในที่นี้หมายถึงได้เรียนพุทธพจน์โดยตรงจากพระผู้มีพระภาค ตั้งอยู่ในฐานะ “ขุนคลังปรัชยิต” ในศาสนาของพระทศพล [อ้างในเชิงอรรถ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑].

^๗ รัตตัญญู ในที่นี้เป็นตำแหน่งเอกตักกะที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า มีความหมายว่า รู้ราตรีนาน คือ บวชแล้วรู้แจ้งธรรม และเป็นพระชีนาสพก่อนพระสาวกทั้งหลาย [อ้างในเชิงอรรถ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑].

สำหรับประเด็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนานั้น เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ในการประพฤติธรรมในพระศาสนาโดยตรง “เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นบุคคลที่ต้องการเปลื้องทุกข์ทั้งหลายของตนให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว จึงประกาศตัวเลิกทำมาหากิน มีชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงดูของชาวบ้าน จากนั้นต้องมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเพื่อที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ของตนให้ได้โดยเร็วจริง ๆ”^๘ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพระพุทธโอวาทเตือนพระภิกษุในสำนักอยู่เสมอว่า ให้บำเพ็ญสมาธิอยู่ตลอดเวลา จึงจะถือว่าบริโภคอาหารของราษฎร ไม่เสียเปล่า จะต้องฝึกฝนสมาธิจนสำเร็จญาณ ๔ พร้อมกามาวจรกุศลสมบัติ จึงจะถือว่าทำหน้าที่ของพระภิกษุอย่างถูกต้อง และหากจะถือว่าเป็นสมณะที่แท้จริงนั้น จะต้องทำอาสวะให้หมดไป คือ บรรลุอรหัตตเสยก่อน^๙

ดังนั้น การประพฤติธรรม หรือปฏิบัติตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง จึงสามารถแก้ไขและป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปในตัว โดยพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสอธิบายเรื่องแก่นแท้ในของพระพุทธศาสนาไว้ใน มหาสาโรปมสูตร^{๑๐} และ จุฬสาโรปมสูตร^{๑๑} ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติโดยสรุป ดังนี้^{๑๒}

ขั้นที่ ๑ เมื่อออกบวชแล้ว แม้มีลาภ และชื่อเสียงเกิดขึ้น ก็ไม่ติดอยู่กับปลุกฝังความพอใจที่จะประกอบความเพียร (ฉันทะวิริยะ) เพื่อได้ประจักษ์แจ้งซึ่งคุณธรรมที่สูงกว่า จรไปด้วย “วิชา ๓”^{๑๓} จนบรรลุธรรมนั้นด้วย “ศีลสัมปทา” (การถึงพร้อมด้วยศีล)

ขั้นที่ ๒ เมื่อสมบรูณ์ด้วยลาภ สักการะ ชื่อเสียง และสมบรูณ์ด้วยศีล แล้วไม่หลงติดอยู่กับปลุกฝังความพอใจที่จะประกอบความเพียรต่อไป เพื่อให้แจ้งซึ่งคุณธรรมที่ยิ่งกว่า จรไปด้วยวิชาต่อไป จนถึงซึ่ง “สมาธิสัมปทา” (สมบรูณ์ด้วยสมาธิ)

ขั้นที่ ๓ เมื่อสมบรูณ์ด้วยลาภ สักการะ ชื่อเสียง ศีลสัมปทา สมาธิสัมปทา ก็ไม่หยุดยั้งยังปลุกความพอใจที่จะประกอบความเพียรต่อไป จรไปด้วยวิชา ๓ เพื่อให้แจ้ง ซึ่งคุณธรรมที่ยิ่ง

^๘ สันุชัย บุญชริกสวัสดิ์, สัทธรรมวิจย ใจเพียงหนึ่ง เข้าถึงสรรพสิ่ง, หน้า ๑๐๓.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๖/๔๕๒.

^{๑๐} ุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๗-๓๑๑/๓๔๐-๓๔๘.

^{๑๑} ุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๒-๓๒๔/๓๔๘-๓๕๖.

^{๑๒} สันุชัย บุญชริกสวัสดิ์, สัทธรรมวิจย ใจเพียงหนึ่ง เข้าถึงสรรพสิ่ง, หน้า ๒๔๑-๒๔๓.

^{๑๓} วิชา ๓ คือ ๑.ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ ๒.จุลุปปาตญาณ ความรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ๓.อาสวกขณญาณ ความรู้ที่อาสวะให้สิ้น. (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์), หน้า ๒๗๒.

กว่า ก็สามารรถเข้าถึง “ญาณทัสสนะ” (การมีทัศนคติอันเกิดจากสมาธิสร้างขึ้น) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ มี “ภาวนามยปัญญา” (ปัญญาที่พัฒนาขึ้นด้วยสมาธิ)

ขั้นที่ ๔ สามารถเข้าถึงคุณธรรมที่ประเสริฐที่สุด คือ “เข้าสัจจญาณเวทิตนโรธ” สามารถดับความรู้สึกเป็นทุกข์ (เวทนา) และความรู้ความคิดต่าง ๆ ที่หมักหมมรุ่มรังอยู่ (สัจจญาณ) ในระหว่างอยู่ในสมาธิอันลึกซึ้งนี้ได้ ในที่สุดสามารถพิสูจน์ทราบถึง “ภาวะการสิ้นไปของสิ่งปนเปื้อนในจิต” ที่เรียกว่า “อาสวะ” ด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง (อธิปัญญา, วิมุติ) และพระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปในตอนท้ายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ดังพรรณนามาจะนี้ พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญ เป็นอานิสงส์ [ผลที่มุ่งหมาย] มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอานิสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็นอานิสงส์มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ แต่พรหมจรรย์ นี้มี “เจโตวิมุติ”^{๑๔} อันไม่กำริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”^{๑๕}

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้เห็นว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับการประพฤติธรรมของบุคคลเป็นสำคัญ โดยมีกรอบของศีลและธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติที่จะเกื้อหนุนส่งเสริมกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้น การแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรมความประพฤติของบุคคล จึงเป็นการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยเช่นกัน ซึ่งจะไดศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนต่อไป

๔.๑.๑.๒ หลักการทำประโยชน์ในพระพุทธศาสนา กับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนโดยตรง นั่นเพราะหลักการในพระพุทธศาสนานั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานการไม่เบียดเบียนกัน และเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่แท้จริงอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ มากกว่าการแก่งแย่งทางวัตถุตามอำนาจกิเลสเท่านั้น จึงเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอันเกิดจากการแสวงหาประโยชน์ของแต่ละบุคคลไปในตัว ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงประโยชน์ที่บุคคลควรแสวงหามีอยู่ ๓ ระดับ อันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตของชาวพุทธ ได้แก่ “ประโยชน์ส่วนบุคคล ๓ ลักษณะ ได้แก่ (๑) ประโยชน์ชาตินี้ (๒) ประโยชน์ชาติหน้า (๓) ประโยชน์สูงสุด และประโยชน์ที่เกี่ยวกับสังคม ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) ประโยชน์ตน (๒) ประโยชน์ผู้อื่น (๓) ประโยชน์ร่วมกัน”^{๑๖} ซึ่งหากพิจารณาตามหลักแห่งความขัดแย้งที่เป็นปัญหาผลประโยชน์

^{๑๔} เจโตวิมุติ หมายถึง การหลุดพ้นแห่งจิต ด้วยอำนาจการฝึกจิต หรือด้วยกำลังสมาธิ เช่น สมาบัติ ๘ เป็นเจโตวิมุติอันละเอียดปราณีต. (อ้างใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๖๕/๒๕๕, อ.จ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒).

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๒๔/๓๕๖.

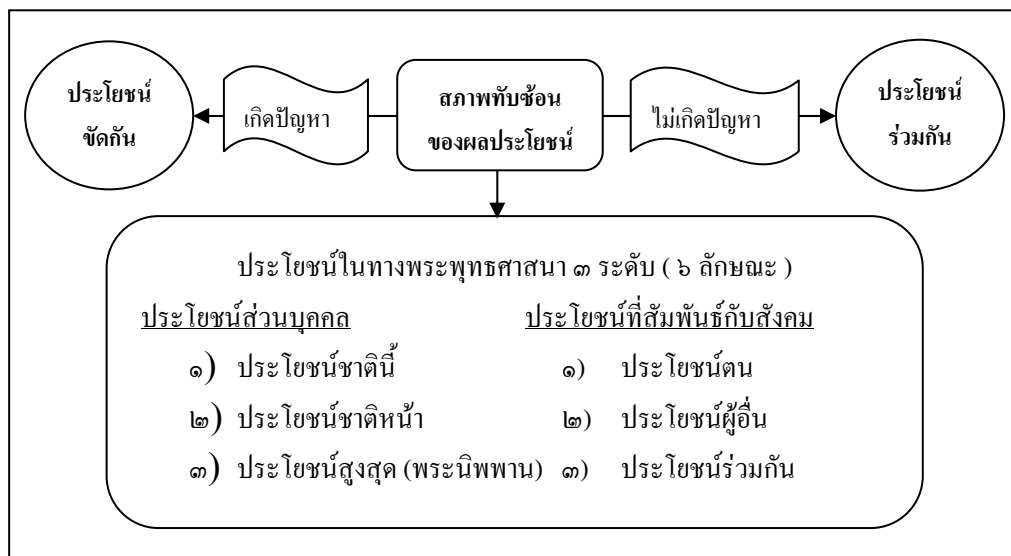
^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๐๐.

ทับซ้อน จะเห็นได้ว่า ผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งกันระหว่างประโยชน์ตนกับประโยชน์ส่วนรวมได้ หากมีจุดมุ่งหมายในการกระทำไม่สอดคล้องกัน หรือเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม เนื่องจากบุคคลย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ได้นั่นเอง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้ว่าผลประโยชน์ในส่วนบุคคลและผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับสังคมนั้น เป็นคำสอนที่เน้นถึงจุดมุ่งหมายเพื่อความสุขในทางจิตใจ แต่หากมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายส่วนตัวให้มีอุดมการณ์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ก็สามารถที่จะทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้เช่นกัน ดังนั้นสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์แม้จะก่อให้เกิดปัญหาที่ขัดแย้งกัน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สามารถทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เน้นให้บุคคลมีจิตใจที่เสียสละ มีการทำบุญ บริจาคทานเป็นปกติ อันเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดประโยชน์สาธารณะ โดยควบคู่ไปกับการรักษาศีล และเจริญภาวนา ซึ่งเป็นกิจกรรมมุ่งให้เกิดประโยชน์ในทางจิตใจของผู้ปฏิบัติไปพร้อมกัน ทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น กลายเป็นประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนี้ การที่ประโยชน์ในพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างบุคคลกับสังคมหรือบุคคลกับธรรมชาติ จึงทำให้ประโยชน์ทั้ง ๖ ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว ดำรงอยู่ในสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ตลอดเวลา ดังรูปภาพต่อไปนี้

รูปภาพที่ ๓ : แนวคิดการทำประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา

จากแนวคิดข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าสภาพทับซ้อนของผลประโยชน์ ในพระพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการจุดมุ่งหมาย พฤติกรรม และผลกระทบทที่เกิดขึ้นจากการทำประโยชน์ด้วย การที่จะวินิจฉัยว่าการกระทำใดก่อให้เกิดปัญหาหรือไม่ หรือตัดสินว่าเป็นปัญหา

แสง จันทร์งาม^{๒๑} กล่าวถึงองค์ประกอบของกรรม ว่ามี ๔ ประการ จึงจะนับว่าสมบูรณ์ คือ ๑.กิเลส ๒.เจตนา ๓.การเคลื่อนไหว ๔. เกิดผลสำเร็จ รายละเอียดมีดังนี้

๑. กิเลส หมายถึง แรงกระตุ้นใจชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งเร้า แรงกระตุ้นใจที่สำคัญมี ๓ ชนิด คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง

๒. เจตนา หมายถึง ความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย เช่น เกิดความโกรธ (กิเลส) ขึ้นมา แล้วตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตาย (เจตนา) การกระทำที่ไม่มีเจตนาหรือผิดจากเจตนาไม่จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์

๓. การเคลื่อนไหว หมายถึงการเคลื่อนไหวกาย วาจา ใจ เพื่อกระทำตามความตั้งใจ

๔. เกิดผลสำเร็จ ความตั้งใจ เช่น โกรธขึ้นมาตั้งใจจะฆ่าเขา ลงมือ และคนที่ถูกฆ่าตายลงตามความตั้งใจ อย่างนี้จัดเป็นกรรมที่สมบูรณ์

สำหรับผลของกรรม หรือ เรียกว่า วิบาก ซึ่งแปลว่า “ผลหรือผลแห่งกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน” ^{๒๒} พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ รูปธรรม หรือ นามธรรม วัตถุ หรือ จิตใจ ทั้งหมดล้วนแต่เป็นไปตามเหตุแห่งปัจจัย เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ “หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตน์จำนง หรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่ว มีผลชั่ว เป็นต้น”^{๒๓}

กรรมนั้น เมื่อจำแนกตามคุณภาพหรือตามมูลเหตุ แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง^{๒๔} คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ

รพีพรรณ โชษฐา ^{๒๕}อธิบายแนวคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายของมนุษย์ โดยเจตนาภายในใจ อาจมีมูลเหตุที่ดิ่งาม (กุศลมูล) หรือ

^{๒๑} แสง จันทร์งาม, **ประทีปธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๒ – ๑๖๓.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๓๐.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๕๓.

^{๒๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๐ /๒๗๕- ๒๗๕.

^{๒๕} รพีพรรณ โชษฐา, “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบูรณาการสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐), หน้า ก.

ชั่วร้าย (อกุศลมูล)ก็ได้ ซึ่งมนุษย์ได้นำมาคิดปรุงแต่งขึ้นภายในจิตใจก่อนแล้วจึงจะแสดงออกมาเป็น การกระทำทางกาย หรือ ทางวาจา ดังนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงถือว่า “การคิดในใจก็เป็นกรรม คือ การกระทำ แม้ยังไม่ส่งผลต่อสังคม แต่ก็ยังมีผลต่อตัวผู้ประกอบกรรม”

ด้วยเหตุนี้ “เจตนาจึงเป็นตัวกรรมในพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลคิดแล้วจึงกระทำ กรรมด้วยกาย วาจา ใจ”^{๒๖} เพราะเจตนา ก็คือ “ความตั้งใจ ความมุ่งใจหมายจะทำ เจตจำนง ความ จำนง ความจงใจ เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นประธานใน สังขารจันท์ และเป็นตัวการในการกระทำกรรม หรือ กล่าวได้ว่าเป็นตัวกรรมทีเดียว”^{๒๗} มโนกรรม ที่เกิดทางใจ จึงมีโทษมากกว่ากายกรรมและวจีกรรม ดังพุทธพจน์ว่า “บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการ ที่ จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่า มีโทษมากกว่า ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติก กรรมชั่ว มิใช่กายกรรม หรือวจีกรรม”^{๒๘}

จากทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้เป็นที่มาของการบัญญัติการกระทำผิด และโทษ ไว้ในพระวินัย เพื่อควบคุมและป้องกันความประพฤติกที่ไม่เหมาะสมหรือเป็นกรรมชั่วตาม ความหมายที่ได้อ้างถึงแล้วนั่นเอง ตัวอย่างเช่น การตัดสินลงโทษตามพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงวางหลักตัดสินกรรมที่สอดคล้องกับทัศนะเรื่องกรรมไว้ว่า ตามที่ปรากฏอยู่ใน “โคปกโมคคัล ลานสูตร”^{๒๙} ซึ่งมีเนื้อความว่า ภิกษุใดประกอบด้วยเถรธรรม ภิกษุทั้งหลายก็พึงนับถือผู้นั้นให้เป็นผู้ ใหญ่ เป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ โดยมีจุดประสงค์ว่า เวลาภิกษุทำความผิดแล้ว จะได้ดำเนินการการ ตัดสินโทษ หรือแก้ไขปรับปรุงความผิด ตามหลักธรรมวินัยที่มีอยู่ ตามข้อบัญญัติเรื่องอาบัติต่าง ๆ โดยให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกัน แล้วก็ยกเอาหลักการตามพระธรรมวินัยนี้ขึ้นมาว่าหลักการเป็นอย่างไร สงฆ์นั้นก็เพียงแต่ว่าเหมือนมาเป็นกระบอกเสียงให้แก่ตัวธรรมวินัย แล้วภิกษุนั้นก็ถูกตัดสินโดย หลักธรรมวินัย ภิกษุทั้งหลายที่มาประชุมกันไม่ใช่เป็นผู้ตัดสินเพียงแต่ยกเอาหลักขึ้นมาแสดง ตามที่ท่านบัญญัติไว้ หลักการหรือตัวธรรมวินัยนั่นเอง เป็นผู้ตัดสิน อุปมาเช่นว่า กรรมหรือการ กระทำของเขาเองที่เป็นเครื่องตัดสินโทษ คณะสงฆ์เป็นรับหน้าที่เป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยให้ เกิดกับหมู่คณะโดยปราศจากเจตนาหรืออคติใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดกรรมสืบเนื่องต่อไปอีก

จากเหตุผลข้างต้น เห็นได้ว่าหลักกรรมในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการบัญญัติกฎระเบียบเพื่อคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของบุคคลและส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือ พระวินัย ล้วนมีจุดประสงค์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกันของ

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน อัง.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๑๓.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐.

^{๒๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๑/๕๕.

^{๒๙} ม.อุ.(ไทย) ๑๔/๓๕-๘๔/๘๕-๕๕.

หมู่คณะ และช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดจากความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ ส่วนตนกับผลประโยชน์ผู้อื่นไว้เช่นกัน ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงการใช้ระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนต่อไป

๔.๑.๒ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ในหัวข้อที่ผ่านมาแล้ว ทำให้สามารถสรุปประเด็นการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาได้ว่า เกี่ยวข้องกับทักษะ ๓ ประการ ดังนี้

- (๑) ทักษะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล
- (๒) ทักษะที่เกี่ยวกับเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา
- (๓) ทักษะที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้

โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ ทักษะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล

ตามที่ได้ศึกษามาแล้วว่า หลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยศีลและธรรมอันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การปรับปรุงแก้ไขทัศนคติ หรือส่งเสริมคุณสมบัติในด้านคุณธรรม และจริยธรรมส่วนตัวของบุคคลสาธารณะ จึงมีผลเปลี่ยนแปลงต่อพฤติกรรมของบุคคลในทางที่ดีขึ้น ทั้งเพื่อประโยชน์ในทางส่วนตัว และส่วนรวม หรือเป็นประโยชน์ร่วมกันในที่สุด และเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทางหนึ่ง ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงควรทำความเข้าใจกับความหมายของคุณธรรมเสียก่อน

คุณธรรม มีความหมายว่า “ ธรรมที่เป็นคุณ ความดีงาม สภาพเกื้อกูล” ^{๑๑๐} สำหรับจริยธรรม คือ “ หลักแห่งความประพฤติดีงามสำหรับทุกคนคนในสังคม ถ้าเป็นข้อควรประพฤติทั่วไป เราเรียกว่าจริยธรรม ถ้าเป็นข้อประพฤติทางศาสนาเราเรียกว่า ศีลธรรม เช่น ศีล ๕ เป็นศีลธรรม สำหรับชาวพุทธ เป็นต้น” ^{๑๑๑} โดยจริยธรรมนั้นประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ “ (๑) ด้านความรู้ (Cognitive) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , หน้า ๓๔.

^{๑๑๑} พระเมธีธรรมมารถ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) , จริยาบรรณของข้าราชการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๘), หน้า ๒.

(๒) ด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส และ (๓) ด้านพฤติกรรม แสดงออก (Moral Conduct) คือ การตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ”^{๓๒}

จากความหมายข้างต้น คุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ของบุคคลทุกคน บุคคลใดที่มีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจแล้ว ย่อมจะกระทำแต่สิ่งที่สังคมเห็นว่าดีงาม ในขณะที่บุคคลใด ที่ไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมกระทำให้ผู้อื่นและสังคมเดือดร้อน

ทั้งนี้คุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับบุคคลสาธารณะทั้งใน พระพุทธศาสนาหรือภาครัฐ ต้องรู้และทำความเข้าใจ รวมทั้งยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด โดยที่บุคคล สาธารณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักปฏิบัติทางศีลธรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายจริยศาสตร์อย่าง ชัดเจน ได้แก่ การประพฤติตามหลักอริยมรรค ซึ่งเป็นเป้าหมายระดับสูงในทางพุทธจริยศาสตร์ ก็ สามารถระงับสาเหตุของปัญหาผลประโยชน์ไปได้

แต่สำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอยู่กับกิเลสในทางโลก แม้ ไม่ได้เป็นไปเพื่อการสละกิเลสเพื่อการพ้นทุกข์พระภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่การดำเนินชีวิตที่ สอดคล้องกับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ในระดับต้น และระดับกลาง ได้แก่ การประพฤติตาม หลัก ศีล ๕ หรือ กรรมบท ๑๐ ซึ่งจะช่วยเหลือป้องกันการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ระดับหนึ่ง เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ ไม่เบียดเบียนประ โยชน์ต่อกัน นอกจากนี้แล้วพระ พุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนหลักคุณธรรมของผู้ปกครองไว้มากมาย ซึ่งหากได้รับปลูกฝังและส่งเสริม ให้เกิดขึ้นจริง ก็จะช่วยป้องกันการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จากการแสวงหาผลประโยชน์ ในทางส่วนตัวของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะได้

นอกจากนี้ การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐนั้น มีแนวคิดเพื่อให้ เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ในส่วน ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ การใช้ อำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมืองในการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งมีผลกระทบในขอบเขตที่กว้าง และลึก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนั้น ในการเข้าสู่ตำแหน่งและการดำรงตำแหน่ง ทางการเมือง จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับความไว้วางใจอย่างมากจากประชาชน และถูกมองจาก ประชาชนในลักษณะที่เข้มงวดเป็นพิเศษมากกว่าบุคคลทั่วไป ซึ่งหากการบริหารงานราชการ แผ่นดินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองขาดคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว และก่อให้เกิดปัญหา ผลประโยชน์ทับซ้อนแล้ว ย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติได้ ซึ่งจะได้อธิบายการแก้ไข

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน เนตร์พณฯ ขาววิราช , **จริยธรรมธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด) , ๒๕๔๕, หน้า ๑๑.

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของบุคคลต่อไป

๔.๑.๒.๒ ทักษะที่เกี่ยวกับเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา

ตามที่ได้ศึกษาหลักการทำประโยชน์ในพระพุทธศาสนามาแล้ว จะพบว่าสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลสาธาณะนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะบุคคลสาธาณะย่อมผูกพันผลประโยชน์ในทางส่วนตัวกับสาธาณะไว้ด้วยกัน ดังนั้น การมีผลประโยชน์อื่นนอกเหนือประโยชน์ที่ได้รับบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งสาธาณะแล้ว แม้ไม่ได้เป็นการกระทำผิดตามระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ ก็อาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ หากทำให้ประโยชน์ส่วนบกร่องไป ดังนั้น การวินิจฉัยปัญหาดังกล่าว จึงมีความเกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์พื้นฐานเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยศาสตร์

โดยที่หลักเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ สามารถให้คำตอบได้ว่า การกระทำสิ่งใดถูก หรือ ผิด ดี หรือ ชั่ว จึงสามารถนำไปใช้วินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เป็นการกระทำผิดที่มีพฤติกรรมหรือเจตนาไม่ชัดเจนได้ โดยเฉพาะการกระทำของบุคคลสาธาณะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนรวมในวงกว้าง จึงต้องมีหลักเกณฑ์การตัดสินปัญหาที่ชัดเจนและเป็นธรรม จึงจะช่วยป้องกันปัญหาดังกล่าวได้

ตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์วินิจฉัยปัญหาความประพฤติของพระภิกษุในอดีต ได้แก่ กรณีที่ปรากฏใน ปทุมปุปผสูตร ซึ่งกล่าวถึง ภิกษุรูปหนึ่ง อยู่ ณ ราวป่าแห่งหนึ่ง แคว้นโกศล สมัยนั้น ภิกษุนั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ลงสู่สระโบกขรณี สูดดมกลิ่นดอกบัว ครั้นนั้น เทวดาผู้สิงสถิตอยู่ในราวป่านั้น มีความอนุเคราะห์หวังดี ต่อภิกษุนั้น ประสงค์จะให้ภิกษุนั้นสลัดใจ จึงเข้าไปหาภิกษุนั้นถึงที่อยู่แล้ว ได้กล่าวกับภิกษุนั้นด้วยคาถาว่า

ท่านสูดดมกลิ่นดอกบัว ที่เกิดในน้ำ ซึ่งใคร ๆ ไม่ได้ถวายแล้ว นี่เป็นองค์อันหนึ่งแห่งความเป็นขโมย ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นผู้ขโมยกลิ่น ภิกษุนั้นได้กล่าวด้วยคาถาว่า เราไม่ได้นำไป เราไม่ได้หัก เราเพียงแต่ดมกลิ่นดอกบัวที่เกิดในน้ำห่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจะเรียกเราว่าเป็นผู้ขโมยกลิ่น ด้วยเหตุอะไรเล่า ส่วนบุคคลที่ขุดเหง้าบัว หักดอกบัวปูลงทริก เป็นผู้มีภาระงานอันไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ ทำไมท่านจึงไม่เรียกเขาว่าเป็นขโมยเล่า เทวดากล่าวด้วยคาถาว่า บุรุษผู้มีบาปหนา แปลเปื้อนด้วยกิเลส มีรากะเป็นต้นเกินเหตุ เราไม่พูดถึงคนนั้น แต่เราควรจะกล่าวกับท่าน บาปประมาณเท่าปลายขนเนื้อทราย ย่อมปรากฏประจักษ์เท่าก้อนเมฆในนภากาศ แก่บุรุษผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ผู้มักแสวงหาความสะอาดเป็นนิตย์ ภิกษุนั้นกล่าวด้วยคาถาว่า

ยักษ์ ท่านต้องรู้จักเราแน่ และท่านคงอนุเคราะห์เรา ยักษ์ ท่านเห็นกรรมเช่นนี้ในกาลใดขอ
ท่านฟังกล่าวในกาลนั้นอีกเถิด เทวดากล่าวด้วยคาถาว่า เราไม่ได้อาศัยท่านเป็นอยู่เลย และเรา
ก็ไม่ได้มีความเจริญเพราะท่าน ภิกษุท่านนั้นแหละ ฟังไปสู่สุดคิดด้วยกรรมที่ท่านฟังรู้เถิด
ลำดับนั้น ภิกษุนั้นถูกเทวดานั้นทำให้สลัดใจ เกิดความสลัดใจแล้ว^{๓๓}

จากกรณีข้างต้น แม้พฤติกรรมการกระทำผิดไม่ชัดเจนนัก แต่ในฐานะที่เป็นบุคคล
สาธารณะซึ่งมีความรับผิดชอบในต่อสาธารณะที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป จึงอาจเป็นสาเหตุให้
บุคคลภายนอกติเตียนได้ จึงสามารถนำมาใช้เทียบเคียงกับบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะได้
เช่นกัน ดังนั้น บุคคลสาธารณะ จึงต้องมีความระมัดระวังในการเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อ
ไม่ให้เป็นที่ติเตียนของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือเป็นที่ติเตียนจากผู้อื่น ซึ่งจะได้เสนอการ
แก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์การ
วินิจฉัยปัญหาต่อไป

๔.๑.๒.๓ ทศนะที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้

จากการศึกษาถึงหลักกรรมในพระพุทธศาสนา พบว่าหลักกรรมและหลักกฎหมายมีความ
สอดคล้องกัน โดยทศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของการบัญญัติการกระทำ
ผิดและโทษไว้พระวินัยนั้น ได้นำมาใช้บัญญัติความผิดและโทษในกฎหมายด้วย โดยเฉพาะในกรณี
ที่เป็นการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวในทางทุจริต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน
นั้น บทบัญญัติในทางกฎหมายจะเป็นกลไก ที่ทำหน้าที่ควบคุมบังคับและลงโทษผู้กระทำผิดอย่าง
เด็ดขาด เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและคุ้มครองผลประโยชน์ของส่วนรวม

นอกจากนี้ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมกับกฎหมายก็สามารถไปด้วยกันได้เพราะต่างก็มุ่งเอา
เจตนาเป็นหลัก หากผู้กระทำผิดมีเจตนาตามหลักฐานที่ปรากฏในที่เกิดเหตุ หรือเจ้าหน้าที่พิสูจน์ว่า
เป็นหลักฐานที่นำมากระทำความผิด ก็ถือว่าจำเลยมีเจตนาที่กระทำความผิด โดยที่การบังคับใช้
กฎหมาย หรือ การพิจารณาลงอาญาแก่ผู้ใดนั้น ถือว่าการพิสูจน์ให้เห็นเจตนาที่แท้จริง คือ สิ่ง
ที่สำคัญที่สุด ดังมีสุภาษิตกฎหมายดั้งเดิมอยู่ว่า “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา” ซึ่งหมายความว่า การกระทำ
ภายนอก เป็นเครื่องบ่งชี้ความลับที่อยู่ภายในซึ่งก็คือเจตนา ภายในใจนั่นเอง

สำหรับประเด็นปัญหาระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้นั้น มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิด
โดยอาศัยช่องว่างของระเบียบที่ได้บัญญัติไว้ หรือ เกี่ยวข้องกับการควบคุมบังคับใช้กฎระเบียบ
ดังกล่าวอย่างเข้มงวดนั่นเอง โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เป็นความผิดของบุคคลสาธารณะ ซึ่งมีความ
เกี่ยวข้องกับการกระทำอหิงสาทาน แม้เป็นเรื่องที่ยากต่อการพิสูจน์เจตนาในการกระทำผิด ทำให้ไม่

^{๓๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๔/๓๓๕-๓๓๖.

สามารถเอาผิดได้ตามบทลงโทษที่กฎหมายหรือตามที่พระวินัยบัญญัติไว้ หรือเป็นพฤติกรรมที่ซ่อนเร้น อำพรางเจตนา โดยใช้ช่องว่างในทางบทบัญญัติหรือกฎหมาย ทำให้ยากต่อตรวจสอบการกระทำผิด แต่เมื่อวินิจฉัยตามหลักกรรมเรื่องกรรม ก็พบว่า การกระทำผิดไม่ว่าทางกาย วาจา ใจ ไม่สามารถหนีพ้นกฎของกรรมที่จะติดตามตัวผู้กระทำผิดไปได้

ดังนั้น แม้บทบัญญัติทางกฎหมายหรือศีลธรรมไม่สามารถเข้าไปจัดการได้ แต่ผลกรรมหรือวิบากยังคงติดตามและสนองผลให้บุคคลนั้นต่อไป ซึ่งความผิดตามหลักกรรมกฎแห่งกรรม คือความผิดที่เกิดโดยธรรม ไม่ว่าจะมิระเบียบหรือบทบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม บุคคลต้องได้รับผลกรรมนั้นอย่างแน่นอน และโทษตามที่บัญญัติไว้ในระเบียบต่าง ๆ นั้นก็เป็นแค่ส่วนหนึ่งของกรรมที่ต้องชดใช้เท่านั้นเอง บุคคลจึงหนีความผิดและผลกรรมของตัวเองไม่ได้

สำหรับการควบคุมบังคับใช้กฎระเบียบและการลงโทษต่าง ๆ ทั้งคดีในทางโลก และทางธรรมจึงต้องมีความเข้มงวดกวดขันอย่างเด็ดขาดเพื่อดำรงรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้น และเพื่อตัดวงจรของการกระทำความผิดไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก ซึ่งจะได้เสนอการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ต่อไป

๔.๒ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล

จากการศึกษาถึงแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในบทที่ผ่านมา จะพบว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน มีความเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติส่วนบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับประเด็นด้านจริยศาสตร์โดยตรง ซึ่งจะได้ทำการศึกษาถึงหลักเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขคุณสมบัติด้านบุคคล ให้มีความเข้มแข็งทางจริยธรรม สามารถระงับต้นเหตุการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ แบ่งเป็น ๒ แนวทาง ดังนี้

- (๑) การปรับปรุงทัศนคติและพฤติกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์
- (๒) การส่งเสริมคุณธรรมของบุคคลสาธารณะ

๔.๒.๑ การปรับปรุงทัศนคติและพฤติกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

๔.๒.๑.๑ ทัศนะเรื่องพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ คือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติที่เป็นแนวทางเพื่อบรรลุความดีสูงสุดของชีวิต เป็นคำสอนที่เกี่ยวกับมาตรฐานแห่งการกระทำว่า การกระทำเช่นไรเป็นความดีหรือความชั่ว บุญหรือบาป ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ควรทำหรือไม่ควรทำ และ มีอะไรมารองรับ หรือมีแรงจูงใจอย่างไร หลักพุทธจริยศาสตร์มี ๓ ระดับ คือ

- (๑) พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานคือศีล ๕
- (๒) พุทธจริยศาสตร์ขั้นกลางคือกุศลกรรมบถ ๑๐
- (๓) พุทธจริยศาสตร์ขั้นสูงคืออริยมรรคมีองค์ ๘

หลักพุทธจริยศาสตร์ ๓ ระดับนี้ถือว่าเป็นหลักจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานการกระทำและการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีขั้นตอน วิธีการ เป้าหมาย และเกณฑ์วัดค่าของการกระทำและการปฏิบัติอย่างครบถ้วน กล่าวโดยสรุปก็คือพุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยหลักการกระทำและการปฏิบัติเพื่อบรรลุความดีสูงสุดของชีวิตและเกณฑ์ตัดสินการปฏิบัติเพื่อบรรลุความดีสูงสุด มีรายละเอียดดังนี้^{๓๔}

(๑) พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน คือศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานหรือข้อศึกษาเบื้องต้นที่บุคคลนำมาเป็นหลักดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ประกอบด้วย^{๓๕}

- ๑. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒. เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
- ๓. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉินกาม
- ๔. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
- ๕. เจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย

ศีล ๕ แม้จะดูเหมือนว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานและมีจำนวนน้อย แต่ก็เปี่ยมด้วยคุณค่าต่อตนเองและสังคมในฐานะเป็นฐานของคุณธรรมขั้นสูง เพราะเป็นตัวสร้างระเบียบชีวิตที่ดีงามของภคภูหัสถ์ เปรียบเหมือนรากฐานของตึกที่แข็งแรงย่อมสามารถรองรับตัวตึกให้มั่นคงนั่นเอง

(๒) พุทธจริยศาสตร์ขั้นกลาง คือกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติขั้นกลางที่นำไปสู่ความสุขความเจริญที่ละเอียดยิ่งกว่าขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ

- ๑. กายกรรม มี ๓ ได้แก่
 - (๑) เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์
 - (๒) เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
 - (๓) เจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉินกาม
- ๒. วจีกรรม ๔ ได้แก่
 - (๔) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
 - (๕) เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด

^{๓๔} ประพันธ์ ศุภษร, “พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นจริยธรรมเรื่องเหล่าสาโทถูกกฎหมาย”, (กรุงเทพมหานคร:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), อดสำเนา, [www.muc.ac.th.], หน้า ๒๘.

^{๓๕} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘.

(๖) เจตนาถวีนจากการพูดคำหยาบ

(๗) เจตนาถวีนจากการพูดเพื่อเจ้อ

๓. มโนกรรม ๓ ได้แก่

(๘) ความไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของคนอื่น

(๙) ความไม่คิดร้าย

(๑๐) ความเห็นชอบ^{๓๖}

กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พุทธบริษัทหลายกลุ่มจึงมีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา (ความประพฤติธรรม) โสโภย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัว) อริยธรรม (อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญ) อริยมรรค (มรรคาอันประเสริฐ) สัทธรรม (ธรรมดี ธรรมแท้) สัมปรัสนธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ) เป็นต้น^{๓๗} พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญคุณของกรรมบถ ๑๐ ไว้ในจุดทศสูตรว่า

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องโคลมยสคก็ตาม ไม่จับต้องโคลมยสคก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสคก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสคก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะบำเรอไฟก็ตาม ไม่บำเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะประกอบอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประกอบอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็นธรรมสะอาด และเป็นเหตุก่อให้เกิดความสะอาด^{๓๘}

พระสิริมังคลาจารย์เรียกกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ว่า “เป็นอาการวินัย”^{๓๙} คือเป็นวินัยของคฤหัสถ์ที่ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อก้าวไปสู่ อริยมรรคขั้นสูงต่อไป จะเห็นได้จากกลุ่มพระสาวกที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติพระวินัย พระสาวกเหล่านั้นได้ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถเหล่านี้ จึงทำให้จิตของท่านเหล่านั้นพัฒนาไปสู่การรู้แจ้งได้เร็ว เช่น กลุ่มของพระปัญจวัคคีย์ กลุ่มพระยสะ พระภัททวัคคีย์ และกลุ่มพระชฎิล เป็นต้น เมื่อปฏิบัติตามกุศลกรรมบถสมบูรณ์แล้วย่อมเป็นฐานของอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

^{๓๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๔๓/๒๓๘., อ.จ.ทสก.(บาลี) ๒๔/๑๓๘/๒๒๖.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๑.

^{๓๘} อ.จ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓๖/๓๒๔.

^{๓๙} มงคลสูตร.(บาลี) ๑/๑๕๕/๑๖๐.

ข้อแตกต่างระหว่างศีล ๕ กับกุศลกรรมบถ ๑๐ คือศีล ๕ เน้นการกระทำของมนุษย์เพื่อไม่ให้ละเมิดผู้อื่นทั้งชีวิตและทรัพย์สิน มีเจตนาเป็นหลักและมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับกับการกระทำ ส่วนกุศลกรรมบถจำแนกข้อปฏิบัติออกเป็น ๓ ด้านคือการกระทำทางกาย ทางวาจา และการกระทำทางใจ ซึ่งถือว่าละเอียดขึ้น โดยเฉพาะข้อสุดท้ายคือความเห็นชอบ ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ นั้นหมายถึงความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ประกอบด้วยวัตถุ ๑๐^{๔๐} คือ (๑) ทานที่ให้แล้วมีผล (๒) ยัญที่บูชาแล้วมีผล (๓) การเช่นสรวงมีผล (๔) ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วมีอยู่ (๕) โลกนี้มี (๖) โลกหน้ามี (๗) มารดามีคุณ (๘) บิดามีคุณ (๙) สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ^{๔๑} มีอยู่ (๑๐) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบรู้แจ้ง โลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งมีอยู่ในโลก หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ กุศลกรรมบถเน้นให้เห็นการทำงานร่วมกันระหว่างศีลกับปัญญานั้นเอง

(๓) พุทธจริยศาสตร์ขั้นสูง คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ในขั้นนี้ เป็นการพัฒนาจริยธรรมขั้นสูง ได้แก่การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือหนทางดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ปัญญาเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การประพฤติชอบ สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ การตั้งใจชอบ^{๔๒} อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือข้อปฏิบัติที่อยู่ระหว่างกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตคิลมถานุโยค เป็นทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์และบรรลุนิพพาน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นการกล่าวถึงหลักพุทธจริยศาสตร์ ๓ ระดับ ทั้งนี้เพื่อที่จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในการดำเนินไปสู่เป้าหมายของชีวิต กับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเป็นความขัดแย้งกับเป้าหมายตามหลักพุทธจริยศาสตร์ในแต่ละระดับต่อไป

๔.๒.๑.๒ ทิศนะเรื่องการทำประโยชน์กับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์

เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาคือการเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นอุดมคติของชีวิต เป็นชีวิตที่มีความสงบเย็นปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ในแง่ของความเป็นจริงก่อนที่มนุษย์จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ จะต้องเข้าถึงเป้าหมายในระดับโลกียะก่อน คือเข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบันที่เรียกว่าทิฏฐธัมมิกัตถะ และประโยชน์ในภายหน้าที่เรียกว่าสัมปรายิกัตถะ เมื่ออบรมอินทรีย์แก่กล้าตามหลักอริยมรรคแล้ว ย่อมสามารถบรรลุพระนิพพานอันเป็น

^{๔๐} บุ.ม.(ไทย) ๒๕/๓๔/๒๒๔.

^{๔๑} โอปปาติกะ หมายถึง สัตว์เกิดผุดขึ้น คือสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย)ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น [อ้างในเชิงอรธด ที.สี. (ไทย) ๕/๖๕/๒๗].

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

ประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์พึงได้รับ กล่าวได้ว่าคำสอนของพระพุทธศาสนามีเป้าหมายในการกระทำ
ทุกระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้ปฏิบัติมีความสามารถและมีอินทรีย์แก่กล้ามากน้อยเพียงใด

การกระทำที่นับว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควร จึงต้องตรวจสอบโดยเกณฑ์ตัดสิน
ตามระบบพุทธจริยศาสตร์^๓ได้เสมอว่า นำไปสู่ความดีสูงสุดหรือไม่ ในปัจจุบันมีปัญหาเรื่องคุณค่า
ของการกระทำที่ดี ชั่ว ถูก หรือผิด แตกต่างกันไป โดยการนำลักษณะที่พึงประสงค์บางอย่างเช่น
ประโยชน์ และความสุขเป็นต้นมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนคุณค่าการกระทำที่ดี หรือชั่ว การกระทำดี
บางอย่างจึงมีค่าสูงสุดเพียงโลกียสมบัติ เพื่อการยึดติดและภพชาติ ไม่ใช่ดีในฐานะที่เป็นวิถีทางหรือ
แนวทางไปสู่เป้าหมายอันเป็นความดีสูงสุดแต่ประการใด

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำประโยชน์ จึงขอเปรียบเทียบ
หลักการทำประโยชน์ในทางพุทธจริยศาสตร์ กับแนวคิดการทำประโยชน์ตามหลักปรัชญาตะวันตก
ของสำนักประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ซึ่งเรียกว่า “หลักมหัสข” โดยมีหลักการว่า สิ่งที่ดีคือสิ่งที่
ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ประโยชน์นิยมมีความคิดแบบสุขนิยม คือ
เชื่อว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์คือการแสวงหาความสุข โดย
หลีกเลี่ยงความทุกข์ ความเจ็บปวด มนุษย์อยู่ภายใต้การบงการของสองสิ่งนี้ ความสุขเป็นยอด
ปรารถนาของมนุษย์ “เบนธัม(Jeremy Bentham, ค.ศ.๑๗๔๘-๑๘๓๒) เน้นความสุขในแง่ปริมาณ
คือมนุษย์พยายามแสวงหาความสุขให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของ
ความสุขว่าจะเป็นเช่นไร”^๓ “แต่มีลล์(John Stuart Mill,ค.ศ.๑๘๐๖-๑๘๗๓) มีความเห็นว่าการ
แสวงหาความสุขของชีวิตต้องคำนึงถึงคุณภาพด้วย มิฉะนั้น ความสุขของคนจะไม่แตกต่างจากสัตว์
สำหรับค่าของการกระทำนั้น ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำนั้นว่านำไปสู่ความสุข ความพอใจ หรือ
ความทุกข์ ความเจ็บปวด ผลของการกระทำสำคัญกว่าเจตนาหรือแรงจูงใจ”^๔ หรือกล่าวได้ว่า
สำนักประโยชน์นิยมมองว่าสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่มนุษย์จำนวนมากนั้นแหละคือ
สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ส่วนค่าของการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับผลที่ได้รับว่านำไปสู่ความสุขได้มาก
น้อยแค่ไหน โดยมองว่าผลของการกระทำสำคัญกว่าเจตนา

ความแตกต่างระหว่างการดำเนินไปสู่ประโยชน์สูงสุดตามหลักพุทธจริยศาสตร์ กับ
แนวคิดในทางประโยชน์นิยม จึงมีความแตกต่างกันในเรื่องแรงเจตนาหรือแรงจูงใจตามที่กล่าว
มาแล้ว กล่าวคือ เกณฑ์ตัดสินดีชั่วของการกระทำในทางพุทธจริยศาสตร์นั้น ต้องดูที่เจตนาหรือ
แรงจูงใจ และดูที่ผลการกระทำประกอบกันด้วย ในขณะที่แนวคิดเรื่องประโยชน์นิยมเห็นว่า

^๓ ดวงดาว กิริติกานนท์, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค,
๒๕๔๖),หน้า ๑๑๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

แรงจูงใจไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ผลเท่านั้นที่เป็นเครื่องตัดสินได้ ดังนั้น “การในการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายของชีวิตตามพุทธจริยศาสตร์ในแต่ละระดับ จะต้องไม่ขัดกับประโยชน์สูงสุด คือการไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และการอบรมจิตให้สะอาด บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส”^{๔๕} หลักความประพฤติทั้ง ๓ ประการที่อ้างถึงนี้ เป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ และเป็นความประพฤติอันมีคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

นอกจากประเภทของประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์สูงสุด ในทรรศนะของพระพุทธเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ท่านได้แบ่งประเภทประโยชน์ตามความสัมพันธ์ของประโยชน์กับชีวิตและสังคมมนุษย์อีก ๓ ลักษณะ เรียกว่า ประโยชน์ในแนวราบ^{๔๖} ซึ่งแสดงถึง จุดมุ่งหมายที่มนุษย์ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ ที่จะกำหนดข้อเกี่ยวพันทางสังคม และปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ นั้นได้ ดังนี้^{๔๗}

(๑) **อรรถัตถะ** [หรือ อรรถัตถะ] หมายถึง ผลประโยชน์ หรืออรรถประโยชน์สุขของตนเอง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือระดับชาวบ้านธรรมดา และระดับของพระสงฆ์ ประโยชน์ตนนั้นเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตอันดับแรก^{๔๘}ที่พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าไม่ควรทำให้เสียหายเพราะประโยชน์ผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลไม่ควรทำประโยชน์ตนเสียไป เพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก
เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้ว ก็ควรชวนชวยในประโยชน์ตน^{๔๙}

ในระดับชาวบ้านนั้น ประโยชน์ตน หมายถึง สิ่งที่จะทำให้ชีวิตตนเองดีขึ้น เจริญขึ้น อกงามขึ้น เอื้ออำนวยต่อการกระทำกิจกรรมอื่น เช่น ความมีทรัพย์ มีบริวาร มียศหรือการศึกษา หรือหน้าที่การงานที่ตนกำลังทำอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ในอันที่จะดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ลำบาก หรือการได้ทำบุญ ทำกุศล ก่อสร้างความดี ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

^{๔๕} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๐.

^{๔๖} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากอบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๕.

^{๔๗} คูรายละเอียดใน พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖.

^{๔๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

สำหรับในเทศบรรพชิตนั้น ประโยชน์ส่วนตน หมายถึง การได้บรรลุพระอรหันต์ หากแม้กิจอื่นเสียไปเพราะการแสวงหาโมกขธรรมนี้ก็สมควร เพราะเมื่อบรรลุประโยชน์ตนเองเช่นนั้นแล้ว ก็สามารถที่จะไปช่วยเหลือคนอื่น หรือช่วยสนับสนุน อนุเคราะห์เกื้อกูลให้ผู้อื่นได้บรรลุประโยชน์ของเขาบ้าง ดังนั้น การละทิ้งประโยชน์บางอย่างเพื่อก้าวไปสู่ประโยชน์ในระดับที่สูงกว่า หรือดีกว่า แม้จะทำให้กิจวัตรบางอย่างเสียหายไป แต่ทัศนะในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าไม่เป็นที่น่าวิตกได้ ดังพระพุทธอุทานที่ว่า “ประโยชน์ทั้งปวงอยู่ในอำนาจผู้อื่น ก่อให้เกิดทุกข์ ความเป็นอิสระ^{๕๕} ทั้งปวง ก่อให้เกิดสุข สัตว์ทั้งหลายเมื่อยังมีประโยชน์ทั่วไปอยู่ ย่อมเดือดร้อน เพราะโยคะทั้งหลาย^{๕๖} เป็นสิ่งที่ก้าวล่วงได้ยาก”^{๕๗}

ประโยชน์ในขั้นนี้ มนุษย์จะต้องบรรลุได้โดยปัญญา อันตั้งอยู่บนฐานของความไม่ประมาท ซึ่งแม้พระพุทธองค์เองก็ยังทรงทำที่พึงเพื่อพระองค์โดยการบรรลุพระโพธิญาณด้วยปัญญา เพราะฉะนั้นมนุษย์โดยทั่วไปก็เช่นกันจะบรรลุประโยชน์ของตนได้ต้องมีปัญญาเป็นที่ตั้ง

(๒) **ปรัตตะ** หมายถึง ผลประโยชน์ หรือจุดมุ่งหมายของชีวิตของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่นอกเหนือจากตัวเรา คำว่าคนอื่น อาจพิจารณาได้ ๒ ลักษณะ คือ ในลักษณะของปัจเจกชนอย่างหนึ่ง และในลักษณะของสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นผลประโยชน์ หรือจุดมุ่งหมายที่ตัวเขาเองจะได้รับ หรือจะพึงถึง หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงเหตุที่ทำให้บรรลุความสุขของคนอื่น ซึ่งเราช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนพาให้บรรลุประโยชน์นั้นได้^{๕๘} และการจะช่วยเหลือหรือบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั้น ต้องอาศัยคุณธรรม คือ ความกรุณา เอื้ออาทรคิดจะช่วยเหลือคนอื่น เพราะถ้าไม่มีกรุณาที่จะเห็นแก่ตัว ดังนั้นต้องมีกรุณาด้วย ถ้าไม่มีก็จะเป็นสิ่งเฉพาะตนเท่านั้น ต้องมีกรุณาด้วย จึงจะเห็นแก่คนอื่น^{๕๙} กรณีตัวอย่าง เช่น พระพุทธองค์เมื่อทรงบรรลุประโยชน์ส่วนพระองค์แล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจด้วยการช่วยเหลือสรรพสัตว์ด้วยพระกรุณา

^{๕๕} ความเป็นอิสระ มี ๒ อย่าง คือ (๑) ความอิสระอันเป็นโลกียะ ได้แก่ ความเป็นพระราชอาเป็นต้น และความมีจิตอิสระที่เกิดจากฉานและอกิญญา (๒) ความอิสระอันเป็นโลกุตตระ ได้แก่ ความอิสระที่เกิดจากนิโรธซึ่งมีเหตุมาจากการบรรลุมรรคและผล ในที่นี้หมายถึงความอิสระที่เกิดจากนิโรธ เป็นความอิสระที่ก่อให้เกิดสุขอย่างแท้จริง เพราะไม่ต้องห่วงไหวต่อโลกธรรม และเพราะมีสภาวะที่ไม่ต้องกลับเป็นทุกข์ได้อีก [อ้างอิงในเชิงอรรถ ข.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๐๕].

^{๕๖} โยคะ หมายถึงสภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพมี ๔ ประการ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา [อ้างอิงในเชิงอรรถ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๕/๒๓๖].

^{๕๗} ข.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๐๕.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๕๕๕.

^{๕๙} วรศักดิ์ วรรณโม, *ธรรมพื้นฐานสำหรับชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : เคสดีไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

ดังนั้น การที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้บุคคลบรรลุประโยชน์ของเขาต้องอาศัยความเมตตา กรุณา คือสงสาร คิดจะช่วยเหลือผู้อื่น หากไม่มีธรรมข้อนี้ก็ไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้

(๓) อุภยัตตะ หมายถึง ผลประโยชน์ ความสุข หรือสวัสดิภาพความมั่นคงทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งที่เป็นอรรถประโยชน์สุขเพื่อตนเองและอรรถประโยชน์สุขเพื่อคนอื่น ต้องมีความเอื้ออำนวย ให้บรรลุจุดมุ่งหมาย คือ ความสุขร่วมกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของตน สมควรแท้ เพื่อที่จะ ทำกิจของตนให้ ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น สมควรแท้ เพื่อที่จะ ทำกิจของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้พิจารณาเห็น ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย สมควรแท้ที่จะ ทำกิจของทั้ง ๒ ฝ่าย ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ ประมาท^{๕๔}

โดยมีหลักปฏิบัติอันเป็นเหตุให้บรรลุจุดหมายขั้นนี้ คือ หลักปฏิบัติเพื่อความสามัคคี และยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นเอาไว้ได้ ได้แก่ หลักสังคัตถุ ๔ ประการ^{๕๕} คือ

๑. ทาน ได้แก่ การขจัดความตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น ซึ่ง ประสพกับความลำบาก หรือการบริจาคทานแก่สมณพราหมณ์ผู้มีศีล เพื่อานิสงส์ คือ ความสุขใจ กับการกระทำที่ได้กระทำลงไปนั้น

๒. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดจาไพเราะ อ่อนหวาน เป็นสุภาษิต

๓. อตถจริยา ได้แก่ การประพฤติประโยชน์ คือ ความเพียรพยายามทางกาย ที่จะ ทำประโยชน์เพื่อเกื้อกูลแก่คนอื่น ทั้งทางการกระทำ และกัคำพูด

๔. สมานัตตตา ได้แก่ การวางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย ไม่เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลก หลักธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมอำนวยต่อการสงเคราะห์ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นเข้า ด้วยกัน อันทำให้เกิดความผาสุก และสวัสดิภาพทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมที่ เป็นเหตุให้บรรลุอุภยัตตะ หรือประโยชน์ส่วนรวมได้ ก็คือ หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ ได้แก่

๑. มีความเมตตา คิดเอื้อเฟื้อสงเคราะห์ในหมู่คณะ เช่น การช่วยเหลือกิจธุระของ สังคมด้วยความเต็มใจ ด้วยความเคารพ ยำเกรง และนับถือทั้งต่อหน้า และลับหลัง

๒. มีความเมตตาทางคำพูดในหมู่คณะไม่นินทาว่าร้าย อันเป็นเหตุให้เกิดความ แดกแยกทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. จะคิดก็คิดในสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง มองโลกใน แง่ดี รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

^{๕๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๔๐.

^{๕๕} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

๔. เมื่อได้ทรัพย์สินของมาด้วยความสุจริต ก็รู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปันแก่คนอื่น เป็นการแสดงน้ำใจแก่สมาชิกในสังคม เพื่อให้ได้มีส่วนในการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้นร่วมกัน

๕. มีความประพฤติอันตั้งอยู่ในระเบียบวินัย หรือจารีตประเพณีของสังคม อันเป็นมาตรฐานในการอยู่ร่วมกัน

๖. มีทัศนคติที่ดีต่อสังคม ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมาก

จะเห็นได้ว่าหลักปฏิบัติทั้ง ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นเหตุให้บรรลุประโยชน์สุขทั้งสองฝ่ายได้ ทำให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี เคารพซึ่งกันและกัน สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ประโยชน์ตนสำเร็จประโยชน์ผู้อื่นก็สำเร็จลงได้ ทำให้เกิดความผาสุกขึ้นในสังคม^{๕๖}

ระบบพุทธจริยศาสตร์ จึงประกอบด้วยหลักสังขธรรม และหลักศีลธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานแห่งสังขธรรมในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับโลกียะอันเป็นเรื่องของโลกธรรม และโลกุตตรธรรมซึ่งเหนือจากระดับโลกียะวิสัย เป็นปรมาตตสังขะ หลักศีลธรรมดังกล่าว มีทั้งภาคทฤษฎี (หลักการ) และภาคปฏิบัติ (วิธีการ) เพื่อการดำเนินชีวิตที่ทุกคนสามารถนำไปเป็นหลักในการดำรงชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสม มีคุณค่า และเป็นเครื่องอำนวยประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นตามจุดมุ่งหมายในแต่ละระดับ

๔.๒.๑.๓ การแก้ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์

ตามที่ได้ศึกษาทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ และการทำประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา มาแล้วในหัวข้อข้างต้น จะพบว่ามีจุดเชื่อมโยงที่สำคัญทั้งสองเรื่อง คือ เป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับการประกอบกุศลตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา

ในทางตรงกันข้ามกัน หากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีความขัดแย้งกับเป้าหมายในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ หรือ หากเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ในทางส่วนตัวโดยมีแรงจูงใจหรือเจตนาที่ขัดแย้งการประกอบกุศลตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมก่อให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนขึ้นได้เช่นกัน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดกับบุคคลสาธารณะที่อยู่ท่ามกลางสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ที่ได้แสดงมาแล้วในบทที่ผ่านมา

ดังนั้น การแก้ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายของชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั่นเอง โดยชีวิตที่ดีและมีคุณค่าคือชีวิตที่เป็นอยู่และดำเนินไปใกล้ชิดต่อสถานะอันเป็นเป้าหมายของชีวิตนั้น สำหรับการปฏิบัติตนเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๒๑๖-๒๑๗, อญ.ฉกก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๒๘๑-๒๘๒.

ดังกล่าว โดยหลักการก็คือเริ่มจากการพัฒนากาย วาจา และใจตามแนวทางอริยมรรค ที่ปรับระดับลงมาสู่หลักจริยธรรมพื้นฐาน โดยเริ่มจากศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามลำดับ ซึ่งพระพุทธองค์สรุปรวมเป็นหลักไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

สำหรับฆราวาสวิสัย หลักไตรสิกขา ซึ่งเริ่มด้วยศีลไปสู่สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของนักบวชย่อมไม่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้ที่ยังครองเรือนและยังต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ลำพังการรักษาศีลให้ครบคดจะเป็นการยากสำหรับฆราวาสโดยทั่วไป ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาทางกายและวาจาไปพร้อมกับการฝึกฝนให้กิเลสในใจเบาบางลง พระพุทธองค์จึงปรับระดับไตรสิกขาลงมาสู่ระดับของหลักการทำดีโดยทั่วไปนั่นคือบุญกิริยาวัตถุคือ ทาน ศีล ภาวนา เช่น พระองค์ทรงแสดงหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ แก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นอนาคาริก แต่สำหรับมารดาบิดาและภรรยาเก่าของพระยสะ ซึ่งเป็นอาคาริก พระองค์ทรงแสดงทาน ศีล สวรรค์ โทษและความเศร้าหมองของกาม และอนิสงส์ของการออกบวช^{๕๓} นั่นคือพระองค์ทรงปรับธรรมระดับโลกุตระมาเป็นระดับโลกิยะ เพื่อให้เหมาะสมกับจริตของผู้ฟัง ดังที่พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า

การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิต แม้จะมีการแยกย่อยออกไป แต่ในที่สุดแล้วหลักศีลธรรมเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นไตรสิกขาหรือบุญกิริยาวัตถุ ๓ ก็เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นเพื่อการพัฒนาจิตไปสู่ระดับปัญญา ที่พระองค์ทรงวางไว้เพื่อให้ผู้คนสามารถนำมาปฏิบัติและเห็นผลได้ในระดับต่าง ๆ กัน และหลักศีลธรรมเหล่านี้ก็เป็นที่รวมและแยกสายโดยปรับระดับลงมาจากอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเดียวกันหมดทั้งสิ้น^{๕๔}

จากที่ได้ศึกษามาแล้วจะเห็นว่า การแก้ปัญหาลดประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนา นั้นสอดคล้องเป้าหมายการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ หรือการทำประโยชน์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยพุทธศาสนาถือว่า มรรคมีองค์ ๘ และหลักศีลธรรมที่ปรับระดับจากมรรคมีองค์ ๘ แยกย่อยไปในระดับพื้นฐาน ซึ่งหากบุคคลได้หมั่นตรวจสอบเป้าหมายในการทำประโยชน์ และปรับปรุงทัศนคติที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ ย่อมสามารถหลีกเลี่ยงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ โดยเฉพาะการทำหน้าที่ตามบทบาทของบุคคลสาธารณะ ซึ่งหากมีการปรับปรุงเป้าหมายและทัศนคติของตัวเอง ให้มีความสอดคล้องกับผลประโยชน์ของส่วนรวม ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นย่อมกลายเป็นประโยชน์ร่วมกันตามความหมายที่ได้กล่าวมาแล้ว และเป็น การแก้ไขปัญหาลดประโยชน์ทับซ้อนในขณะเดียวกัน

^{๕๓} วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๐/๒๕.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕๖-๕๕๗.

๔.๒.๒. การเสริมสร้างคุณธรรมของบุคคลสาธารณะ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลดำเนินไปถึงซึ่งเป้าหมายของชีวิต หรือเป็นเครื่องมือในการทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตัวเอง ผู้อื่น หรือประโยชน์ร่วมกัน ทั้งประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์สูงสุด ตามความหมายทางพุทธจริยศาสตร์ที่ได้อธิบายมาตามลำดับแล้ว ทั้งนี้จากทัศนะในเรื่องการทำประโยชน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ว่า ประโยชน์ที่แท้จริงต้องสอดคล้องประโยชน์ในระดับที่สูงขึ้น^{๕๕} ดังนั้น ความขัดแย้งของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำหน้าที่ตามบทบาทในทางสาธารณะ ทั้งบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐ หรือในพระพุทธศาสนา หากพิจารณาตามระดับของประโยชน์หรือเป้าหมายทางจริยศาสตร์ พบว่าเป็นความขัดแย้งในระดับพื้นฐาน คือ ความขัดแย้งในระดับศีล ๕ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหากความต้องการในส่วนตัวเป็นการล่วงละเมิดศีล จึงถือเป็นการกระทำผิด เช่น ความผิดในด้านอิทธินาทานที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่กรณีที่ต้องประกอบของความผิดไม่ครบถ้วน หรือไม่สามารถวินิจฉัยโทษได้อย่างชัดเจน แต่การกระทำนั้นขัดแย้งกับเป้าหมายประโยชน์ในระดับสูงขึ้นไปตามลำดับ ได้แก่ กรรมบท ๑๐ หรือ อริยมรรค ก็ถือว่าเป็นการกระทำผิดตามพุทธจริยศาสตร์ หรือถือเป็นการประพฤติที่ไม่เหมาะสมตามสมควรแก่กรณี ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย และหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลสาธารณะนั้น ๆ เป็นต้น และกลายเป็นสาเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามที่ได้กล่าวมาแล้วเช่นกัน

ในขณะที่เดียวกันการประพฤติตนตามหลักศีลธรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว นอกจากอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นตามจุดประสงค์แล้ว ยังช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปด้วย โดยได้แบ่งประเภทของหลักธรรม ตามลักษณะที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของบุคคลสาธารณะ ได้แก่

- (๑) หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติและจริยวัตรของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะ
- (๒) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ
- (๓) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลสาธารณะ
- (๔) หลักธรรมที่เครื่องสนับสนุนสร้างประโยชน์ของบุคคลสาธารณะ

^{๕๕} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา) , “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๗.

๔.๒.๒.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติและจริยวัตรของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสาธารณะ

ตามทัศนะของพุทธศาสนา เน้นความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่า ระบบการปกครอง ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ถึงแม้ว่าสังคมจะมีระบบหรือระเบียบการปกครองที่ดีแค่ไหน และเอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตเพียงใด แต่ถ้าประกอบไปด้วยคนไม่ดีในการทำหน้าที่บริหารจัดการ ก็มีโอกาสที่จะสร้างความเสียหายให้กับส่วนรวมได้มากขึ้นและรุนแรงขึ้นตามไปด้วย และเมื่อพิจารณาให้ดี จะเห็นได้ว่าไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองทั่วไป ตั้งแต่ส่วนใหญ่ เช่น ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาล ตลอดจนส่วนน้อย เช่น หัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย^{๖๐} ทั้งนี้หากบุคคลสาธารณะซึ่งอยู่ในตำแหน่งหน้าที่อันเกี่ยวข้องกับการปกครอง โดยมีฐานะเป็นผู้นำและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของมหาชน ได้นำคุณสมบัติและจริยวัตรที่ดีตามหลักธรรมของนักปกครองในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักธรรม (๑) ทศพิธราชธรรม (๒) จักรวรรดิวัตร ๕ (๓) ราชสังคหะ ๔ (๔) พละ ๕ ของกษัตริย์ ย่อมเป็นเครื่องส่งเสริมฐานะและบทบาทของผู้นั้น ให้มีเกียรติประวัติที่เด่นชัด และมีโอกาสที่จะนำพาสังคมให้เจริญรุ่งเรืองได้มากเช่นกัน และเป็นการป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในทางหนึ่งเช่นกัน โดยมีรายละเอียดตามหัวข้อธรรม ดังนี้

(๑) ทศพิธราชธรรม ๑๐

ทศพิธราชธรรมคือธรรมที่ผู้นำและผู้ปกครองรัฐ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไป พึงถือเป็นข้อปฏิบัติมี ๑๐ ประการ ดังนี้^{๖๑}

๑. ทาน ให้ปันประชา คือบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก สงเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ประสบทุกข์ และสนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. ศีล รักษาความสุจริต คือประพฤติดีงาม สारวมกายและวจีหวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตตคติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. ปริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือสามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติการกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

^{๖๐} สมเด็จพระหลวงวชิรญาณวงศ์, การปกครองแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๖๑} บุ.ชา.อ.ส.ดิ. (ไทย) ๒๘/๘๘/๘๕-๕๓.

๕. มัททวะ ทรงอ่อนโยนเข้าถึงคน คือมีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์ มีความสง่าเกิดแต่ท่วงทีทริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง

๖. ตปะ พันมัวเมาด้วยเผากิเลส คือแผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความและกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่นวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา มือหิงสาน่าร่มเย็น คือไม่หลงระเริงอำนาจ ไม่บีบบังคับคดขี่ มีความกรุณาไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ชันติ ชานะเจ็ญด้วยขันติ คืออดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกขู่ถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมกคําลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ มีปฏิบัติคลาดจากธรรม คือประพฤตินิให้ผิดจากศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดฉันท การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี ไม่ประพฤตินให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

(๒) จักรวรรดิวัตร ๕

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนถึง หลักปฏิบัติของนักปกครอง ที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร ๕ ซึ่งปรากฏอยู่ในจกกวัดติสูตร^{๖๒} กล่าวถึงเป็นหลักธรรมสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ หรือปกครองที่ผู้ทรงธรรม ดังนี้

๑. ธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพในธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ถ้าผู้นำอยู่ในศีลธรรม ประชาชนย่อมอยู่ดีมีสุข

๒. ธรรมิการักษา คือ ให้ความคุ้มครองโดยธรรมแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าตลอดจนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มั่นคงสมบูรณ์

^{๖๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

๓. มา อธรรมการ คือ กำจัดการอันอาธรรม^{๖๓} ได้แก่ การปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ไม่ถูกต้องให้ถูกต้อง นำประชาชนยึดหลักธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

๔. ธนานุประทาน คือ แบ่งทรัพย์เฉลี่ยแก่ผู้ยากไร้^{๖๔} ได้แก่ การจัดการสวัสดิการด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนที่ขาดแคลน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสบายตามสมควร

๕. ปริปุจฉา คือ หมั่นสอบถามและศึกษาหลักธรรม จากพระสงฆ์ หรือนักปราชญ์ที่ทรงความรู้ จะได้ประพฤติดนให้ถูกต้องตามหลักธรรม เพื่อนำประชาชนมีความสุขโดยทั่วหน้ากัน

(๓) ราชสังคหะ ๔

ราชสังคหะ ๔ เป็นหลักสงเคราะห์ที่ตีงามของพระราชกรณียกิจ เป็นหลักการดั้งเดิมในสมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธเจ้าได้นำเทศนาธรรมในวาระต่าง ๆ ประกอบด้วย^{๖๓}

๑. สัสสมณะ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒. ปริสุเมณะ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

๓. สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไป สร้างตัวในพาณิชย์กรรม

๔. วาชเปยยะ หรือวาจาเปยยะ ความมีวาจาอันคู่คิดมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี คือรู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและความนิยมเชื่อถือ

(๔) พละ ๕ ของกษัตริย์

ในเทศกุนชาดกเสนอว่า พระราชาหรือผู้ปกครองต้องมีอำนาจหรือกำลัง ๕ ประการ เรียกว่า พละ ๕ ของกษัตริย์ อันเป็นหลักธรรมที่เป็นอำนาจของนักปกครอง มีรายละเอียด ดังนี้^{๖๔}

๑. พานุพลี อำนาจแขน เป็นอำนาจทางกายภาพ ผู้ปกครองต้องมีสุขภาพกาย แข็งแรง มีความสามารถและชำนาญชำนาญในการใช้อาวุธ รวมถึงมีบุคลิกลักษณะดี รูปร่างท่าทางดี องอาจ สง่าผ่าเผยด้วย

๒. โภคพลี อำนาจโภคทรัพย์ เป็นอำนาจทางวัตถุ ผู้ปกครองต้องมีทรัพย์สินเงินทองที่จะใช้สอยในกิจการต่าง ๆ และเลี้ยงดูผู้ใต้บังคับบัญชา

๓. อมจพลล อำนาจอำนาจ เป็นอำนาจซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า กำลังคน ผู้ปกครองต้องมีผู้ใต้บังคับบัญชาที่เก่งกล้าสามารถ มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์ และเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. อภิษจพลล อำนาจเชื้อชาติวงศ์ตระกูล ผู้ปกครองมีชาติตระกูลสูง และเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี

^{๖๓} คุรยละเอียดใน (เชิงอรรถ) อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑/๑๕๕.

^{๖๔} บ.ช. (ไทย) ๒๓/ ๒๓-๓๐/ ๕๕๕.

๕. ปณฺญาพลํ อํานาจปัญฺญา ผู้ปกครองต้องมีสติปัญฺญาหยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดชอบชั่วดี สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ได้ผลดี อํานาจปัญฺญานี้ ถือว่าเป็นอํานาจที่สำคัญและที่ทรงอิทธิพลสูงสุดในบรรดาอํานาจทั้งปวง ผู้ปกครองต้องมีอํานาจปัญฺญา และต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษด้านจัดการศึกษาแก่ประชาชน เพราะว่า ปัญฺญาหรือความรู้เป็นเครื่องนำทางในการดำเนินการของรัฐ

กล่าวโดยสรุป หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๕ ราชสังคหะ ๔ และพละ ๕ ล้วนเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติและจริยวัตรของนักปกครองโดยตรง หากสามารถส่งเสริมให้เกิดเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุคคลสาธารณะได้ ก็จะช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกิดจากความต้องการผลประโยชน์ในทางส่วนตัวที่ขัดแย้งกับประโยชน์ในทางส่วนรวมได้เช่นกัน โดยคุณธรรมดังกล่าว มีความสอดคล้องกับหลักการทำประโยชน์ในทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมีเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย หรือมีผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งนั่นเอง

๔.๒.๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ

การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะย่อมส่งผลกระทบต่อประโยชน์ของมหาชนโดยตรง ซึ่งหากมีการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ ย่อมสามารถแก้ไขปัญหาและหลีกเลี่ยงสาเหตุแห่งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ เช่น อริยสัจ ๔ เว้นจากอคติ ๔ และอุปหานิชธรรม เป็นต้น โดยมีรายละเอียดในข้อธรรม ดังนี้

(๑) อริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ จึงเป็นทั้งตัวปัญหา สาเหตุ การแก้ปัญห และวิธีการในการแก้ปัญห เมื่อกระทำให้สิ้นสุดตามกระบวนการแล้วจึงทำให้มีปัญหในการแก้ปัญหต่าง ๆ ได้อย่างลุล่วง โดยพระพุทธองค์ได้ยืนยันด้วยการตรัสรู้ของพระองค์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ปัญญาอันรู้เห็นตามเป็นจริงของเรา ในอริยสัจสี่นี้... ปัญญาอันรู้เห็นได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า ความพิเศษของเราไม่กลับกำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุด ภพใหม่ไม่มีต่อไป”^{๖๔} ดังนั้น ไม่ว่าจะปัญหาใด ๆ หากนำหลักอริยสัจ ๔ มาพิจารณาและประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมก็พบทางแก้ไขที่ถูกต้อง ซึ่งอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย

๑. ทุกข์ แปลว่า ความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ปัญหาต่างๆของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยภาวะบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอิมแท้จริง และสร้างความทุกข์ขึ้นมาได้เสมอ

๒. ทุกขสมุทัย เรียกสั้นๆ ว่า สมุทัย แปลว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือ สาเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ได้แก่ ความอยากที่ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อน กระวนกระวาย หรือความคับข้องคิดขัดในรูปใดรูปหนึ่งอยู่ตลอดเวลา

^{๖๔} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๖/๒๔.

๓. ทุกขนิโรธ เรียกสั้นๆ ว่า นิโรธ แปลว่าความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่เข้าถึง เมื่อกำจัดอวิชชาสารอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกตัณหาข่มใจ หรือหลุดลากไป หลุดพ้นเป็นอิสระ ประสบความสุขที่บริสุทธิ์ สงบ ปลอดโปร่งโล่งเบา ผ่องใส เบิกบาน เรียกสั้นๆ ว่า นิพพาน

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เรียกสั้นๆ ว่า มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และ ๘ ข้อยลงในไตรสิกขา ๗ ได้ ดังนี้

(๔.๑) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ (การพูดชอบ การทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ) รวมลงใน ศีลสิกขา

(๔.๒) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (ความเพียรชอบ สติชอบ สมาธิชอบ) รวมลงใน จิตตสิกขา

(๔.๓) สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ (เห็นชอบ คำริชอบ) รวมลงใน ปัญญาสิกขา^{๖๖}

สรุปรวมความได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ที่อาจจะขยายความออกไปได้เป็น มรรค มีองค์ ๘ ประการนี้ ก็คือ ตัวมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง ถ้าดำเนินอยู่ในทางนี้ ก็จะไม่มีความว่างจากกิเลส เมื่อว่างจากกิเลส ก็จะมีศีลธรรม และมีสังฆธรรม ทำให้เกิดสันติสุขแก่ตนและสังคม

หลักการหรือสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจ ก็คือ การเริ่มต้นจากปัญหา หรือความทุกข์ที่ประสบ โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจกับปัญหา คือความทุกข์นั้นให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกันกำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่า คืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาโดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่ถูกต้องด้วย ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักอริสัจ ๔ ข้อมไม่เป็นการเบียดเบียนประโยชน์ตัวเอง และประโยชน์ของผู้อื่นให้บกพร่องไป จึงเท่ากับเป็นการหลีกเลี่ยงต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ ขณะเดียวกันการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือมรรคเปรียบเสมือน วิธีแก้ไขปัญหา เพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหาให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งเรามีหน้าที่ “ภาวนา” คือ ปฏิบัติหรือลงมือทำ กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการสิ่งที่จะต้องทำ ซึ่งจะช่วยให้แก้ไขสาเหตุของปัญหาได้สำเร็จโดยสอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการ^{๖๗}

^{๖๖} วุฑฒิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา(พุทธปรัชญาเถรวาท), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๕.

^{๖๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๘๒-๖๘๓.

(๒) เว้นจากอกติ ๔

ผู้ปกครองหรือบุคคลสาธารณะ พึงมีความยุติธรรม โดยเว้นจากเว้นอกติ ๔ ประการ คือ เว้นจากความลำเอียงทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ดังปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย^{๖๔} ประกอบด้วย

๑. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ)
๒. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)
๓. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)
๔. ภยากติ (ลำเอียงเพราะกลัว)

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า ความยุติธรรมตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากมนุษย์กำหนด แต่อิงอยู่กับกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาตินี้ ทำงานอย่างปราศจากอกติ ความยุติธรรมตามธรรมชาติ จึงเที่ยงธรรมกว่าความยุติธรรมโดยมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความไม่รู้และมีอคติได้ มีหลักธรรมอยู่อย่างน้อยสองหลัก คือ จิตตนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับจิตใจ) และ กรรมนิยาม (กฎแห่งกรรม) ที่ได้แสดงรายละเอียดเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาติไว้ หลักจิตตนิยามนั้นบอกว่า จิตใจของมนุษย์นั้นมีส่วนหนึ่งทำงานอย่างเที่ยงตรง ส่วนนี้เราหลอกมันไม่ได้ มนุษย์แม้จะมีอคติเกี่ยวกับตนเอง คือ มักคิดเข้าข้างตนเอง แต่อคตินี้ไม่มีผลต่อโครงสร้างของจิตส่วนที่ว่านี้ ดังนั้นเมื่อเราทำดี แม้ไม่มีคนเห็น จิตของเราส่วนนี้มองเห็น และมันจะบันทึกว่าเราได้กระทำความดี เมื่อเราทำความชั่ว จิตส่วนนี้ก็มองเห็นเช่นกัน แม้เราจะพยายามหาเหตุผลเข้าข้างตัวเองว่าที่ต้องทำเช่นนั้นเพราะอย่างนั้นอย่างนั้น แต่จิตส่วนนี้จะไม่รับฟังอคติที่ว่านั้น สิ่งที่มีมันบันทึกลงไป ณ เวลานั้นก็คือ เราได้กระทำความผิด

นอกจากนี้ การทำหน้าที่เป็นตัวแทนของส่วนรวมในสมัยพุทธกาล เช่น การมอบหมายหน้าที่ให้ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดทำหน้าที่พิเศษ เช่น หน้าที่ในการรับจีวร เก็บจีวร แจกจีวร และรักษาเรือนคลัง^{๖๕} หรือเป็นผู้แจกภัตตาหารต่าง ๆ^{๖๖} นั้น ย่อมเข้าข่ายการทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะอย่างชัดเจน โดยพระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวทางในการกำหนดคุณสมบัติบุคคลที่มีหน้าที่ในทางสาธารณะนี้ว่า ต้องเป็นผู้รู้งานตามหน้าที่ และมีความประพฤติที่ละเว้นจากอกติ ๔ เป็นสำคัญ จึงเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณสมบัติของบุคคลสาธารณะตามทัศนะในพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๖๔} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒-๓๔๓/๒๐๓-๒๐๖.

^{๖๖} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒-๒๓๕/๓๕๕-๔๐๓.

(๓) อปริหานิยธรรม ๓

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอปริหานิยธรรม ๓ แก่แคว้นวัชชี ซึ่งแคว้นวัชชีได้ยึดถือปฏิบัติตามจนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ด้วยอปริหานิยธรรม ๓ นี้เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สังคมใดหวังความเจริญไม่เสื่อม ก็จำเป็นต้องมีข้อธรรมเหล่านี้ โดยปรากฏอยู่ในมหาปรินิพพานสูตร ว่าด้วยอปริหานิยธรรม^{๗๑} กล่าวคือ ในครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สารันทเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นเจ้าลิจฉวีหลายองค์ได้พากันเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สิ่งที่พระองค์ทรงตรัสเตือนเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย คือ การแสดงอปริหานิยธรรม ๓ ประการว่า トラบโคที่ยังรักษาไว้ได้ครบถ้วน บ้านเมืองก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ไม่ว่าแคว้นใด ๆ จะมีแสนยานุภาพมากเพียงไหนก็ไม่อาจล่วงล้ำเข้ามาย่ำยีบีฑาได้ มีรายละเอียด ดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง เพื่อหาข้อสรุปว่าจะสร้างสรรค์ความเจริญในด้านใดให้เกิดขึ้นในสังคมและหมู่คณะ

๒. การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงกระทำ ซึ่ง เป็นการแสดงออกถึงความสมานสามัคคีของคนในสังคม ใครคิดุกรานก็ต้องเกรงใจ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ยึดมั่นในประเพณีที่ปฏิบัติต่อกัน ทั้งนี้หมาย บทบัญญัติกฎหมายต้องไม่ขัดกับหลักความดีของสังคมดั้งเดิม

๔. เคารพนับถือ บูชา ยกย่องท่านผู้ใหญ่ที่ทรงศีลธรรม หมั่นได้ถามปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับท่านที่มีประสบการณ์ในการสร้างความเจริญให้แก่สังคม

๕. รักษาเหล่ากุลสตรีและกุมารี มิให้ถูกจูดคร่า ชื่นใจ หรือบังคับให้มาอยู่ร่วมด้วย คือ ต้องมีกฎหมายลงโทษอย่างเด็ดขาดกับผู้ที่ยั่มเหงคนดั่งาม

๖. เคารพสักการะบูชาพระเจดีย์ ปุชนียสถาน และปุชนียวัตถุต่าง ๆ ทั้งในเมือง และนอกเมือง ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตของบุคคลในสังคม

๗. จัดความอารักขา คุ่มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม ด้วยตั้งใจว่าเราจะทำอะไรให้พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก เพราะว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึงทางใจ และยึดเหนี่ยวบุคคลให้ตั้งอยู่ในความดี และเป็นผู้นำหลักธรรมอันจะสร้างความเจริญเข้าสู่สังคมได้

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะนั้น หากส่งเสริมให้เกิดในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะไม่ว่าจะในภาครัฐ หรือในพระพุทธศาสนา

^{๗๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๔/๓๘-๘๐.

ย่อมเป็นหลักประกันแก่ความสงบสุขและความเรียบร้อยในสังคมได้ และสามารถหลีกเลี่ยงการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ โดยอาศัยการตรวจสอบการกระทำที่ถูกต้องตามหลักอริยสัจ ๔ การดำเนินงานอย่างเป็นกลางตามหลักการเว้นจากอคติ ๔ และความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันด้วยความสามัคคีตามหลักปรีชาญาณธรรม เป็นต้น

๔.๒.๒.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของบุคคลสาธารณะ

การดำเนินชีวิตของบุคคลสาธารณะนอกจากจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนเองแล้ว ต้องถือเป็นแบบอย่างความประพฤติให้กับบุคคลในสังคมด้วย เนื่องจากความรับผิดชอบที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตเนืองด้วยผู้อื่น โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ซึ่งควรถือเป็นหลักธรรมประจำใจในการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์และการการทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวม ได้แก่ หลักสุจริต ๓ หลักสัมมาอาชีพะ ซึ่งมีรายละเอียดในหัวข้อธรรม ดังนี้

(๑) สุจริต ๓

“สุจริต ๓” เป็นหลักธรรมสำคัญที่มีความกว้างขวาง และครอบคลุมความหมายของทั้งคำว่า ซื่อสัตย์ และสุจริต ที่บัญญัติใช้กันโดยทั่วไปอย่างมาก และอาจถือเป็นหัวใจของบุคคลที่ทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะต่าง ๆ ได้ เพราะตกอยู่ในสภาพการทับซ้อนของประโยชน์ตลอดเวลาจากหน้าที่รับผิดชอบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม โดยที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำจำกัดความ คำว่า “สุจริต” ว่าหมายถึง ความประพฤติชอบ สุจริตใจ หมายถึง บริสุทธิ์ใจ จริงใจ^๒ ส่วนคำว่า “ซื่อตรง” หมายถึง การประพฤติตรงไม่เอนเอียง เช่น ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่คดโกง “ซื่อสัตย์” หมายถึง ประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง^๓

หลักพุทธธรรม “สุจริต ๓” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง ความประพฤติดี ประพฤติชอบ ประกอบด้วย

(๑) กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย คือ งดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ ปาณาติบาต อทินนาทาน และ กามสุมิจฉาจาร

(๒) วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คือ งดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัสปลลาปะ

(๓) มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ อนภิชฌา อพยาบาท และ สัมมาทิฎฐิ^๔

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๐๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๒.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๐.

ความซื่อสัตย์สุจริตจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อ มีสติจะทั้งกายวาจาใจ ใจยึดมั่นจะทำแต่สิ่งที่ชอบ ไม่ประสงค์ในสิ่งซึ่งไม่พึงมีพึงได้อันจะนำไปสู่การทุจริต จะกระทำสิ่งใดปากกับใจก็ตรงกัน พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น ทำอย่างไร พูดอย่างนั้น หนทางที่จะรักษาความซื่อสัตย์สุจริตไว้ได้ คือ ต้องห้ามใจมิให้ มัวเมาในกิเลส ต้องตัดกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลงให้ได้ ซึ่งเป็นการป้องกันการปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ในตัวเอง

(๒) สัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ หมายถึง “การเลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีพโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น ได้แก่ ความเพียรเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ”^{๓๕}

สัมมาอาชีวะ จัดเป็นเป็นส่วนประกอบของศีลสิกขา โดยเป็นส่วนหนึ่งของอริยมรรคองค์ที่ ๕ และมีฐานะเป็นกัลยาณธรรมสำหรับสิกขาบทที่ ๒ คืออทินนาทาน กล่าวคือ “ทำหน้าที่อุดหนุนศีลบริสุทธิมั่นคง”^{๓๖} โดยงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะ ได้แก่ “พฤติกรรม การ โกง การประจบ สอพลอ การทำเลศนัยใช้เล่ห์ห้อ การบีบบังคับขู่เข็ญ การต่อลาถด้วยลาภ”^{๓๗} ซึ่งเป็นความหมายในระดับโลกียะ นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงความหมายในระดับโลกุตตระไว้ว่า ได้แก่^{๓๘} “ความงด ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของท่านผู้มีจิตเป็นอริยะ”^{๓๙} ดังนั้น สัมมาอาชีวะ จึงแสดงถึงคุณธรรมในการเลี้ยงชีพของบุคคลตามเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์

คุณค่าของการประพฤติคุณธรรมตามหลักสัมมาอาชีวะในขั้นศีล คือ ความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานที่สุดของบุคคลแต่ละคน ก็คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ในการที่จะไม่ให้มีความคิดที่จะเบียดเบียนหรือล่วงละเมิดต่อผู้อื่นในการเลี้ยงชีพเลย เมื่อมีความบริสุทธิ์นี้รองรับอยู่เป็นเบื้องต้นแล้ว ความรับผิดชอบนั้นจึงขยายกว้างออกไปถึงขั้นเป็นการธำรงรักษา และเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า แห่งคุณธรรมของตน ด้วยการชวนชวนทำความดี บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่คนอื่น^{๔๐} จนมีเป้าหมายที่สูงขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรือประโยชน์ร่วมกัน ก็เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ในการเลี้ยงชีพ ผู้ประพฤติตามหลักสัมมาอาชีวะ จึงไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ใด ๆ ในการหาเลี้ยงชีพ เพราะมีเป้าหมายการทำประโยชน์ที่อยู่เหนือการเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๐.

^{๓๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๖๕.

^{๓๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๕/๑๘๖.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๕๕.

^{๓๙} ราชละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗-๒๗๘/๑๘๔-๑๖๘.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

สรุปได้ว่า การประพฤติธรรมตามหลักสุจริต ๓ และสัมมาอาชีวะ ในการดำเนินชีวิตของบุคคลสาธารณะจะช่วยป้องกันสาเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ เนื่องจากเป็นการป้องกันทางเจตนาของบุคคลตั้งแต่เบื้องต้น ที่จะป้องกันการแสวงหาทรัพย์ หรือการได้รับผลประโยชน์อื่นใดในทางที่มีขอบเขตต่อบทบาทหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ หรือทำให้ประโยชน์ส่วนรวมต้องบกพร่องเสียหายไป ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนลงได้ แม้จะอยู่ท่ามกลางสภาพการทับซ้อนของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาก็ตาม

๔.๒.๒.๔ หลักธรรมที่สนับสนุนการสร้างประโยชน์ของบุคคลสาธารณะ

นอกจากหลักธรรมเฉพาะด้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลสาธารณะในด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีหลักธรรมต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม ตามเป้าหมายทางจริยธรรมของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความไม่ประมาท ปัญญากับกรุณา สัมมาทิฐิ และปกิณกรรมอื่น มีรายละเอียดหัวข้อธรรม ดังนี้

(๑) ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทเป็นทัศนคติที่สนับสนุนการทำประโยชน์ทุกประเภท^{๘๐} ตามเป้าหมายชีวิตในทางพุทธจริยศาสตร์ โดยมีความสำคัญว่าเป็นที่รวมของหลักธรรมทั้งปวงในพระพุทธศาสนา เปรียบได้กับรอยเท้าช้างที่รวมลงของรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดในโลก^{๘๑} โดยพุทธศาสนาถือว่า ความไม่ประมาทถือเป็นหนทางแห่งความดี^{๘๒} ประโยชน์ทุกอย่างที่มนุษย์จะพึงปรารถนา ก็ด้วยความไม่ประมาทนี้เท่านั้น “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ตน...ประโยชน์ผู้อื่น...ประโยชน์สองฝ่าย ก็ควรแท้ที่เดียวที่จะทำกิจของตน...กิจของผู้อื่น...กิจทั้งสองฝ่ายนั้น ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”^{๘๓}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว เห็นว่าพระพุทธรองค์ได้ทรงให้ความสำคัญกับหลักธรรมเรื่องความไม่ประมาท อันได้แก่ ความไม่อยู่โดยปราศจากสติ มีความระมัดระวังที่จะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาด^{๘๔} หรือ ความเอาใจใส่ กระตือรือร้น ขวนขวาย ความเตรียมพร้อมระวังระไว เร่งทำสิ่งที่ควรทำ เร่งแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข ปรับปรุงสิ่งที่ควรปรับปรุง เร่งประกอบกิจการงานที่ดี อันเป็นทางแห่ง

^{๘๐} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ในพระพุทธศาสนา เถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๑-๘๓.

^{๘๑} อ.ณ.ก.ก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๔๒๕.

^{๘๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๐.

^{๘๓} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๒/๒๕.

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๑.

ความดีว่าเป็นที่รวมของประโยชน์ที่มนุษย์พึงได้พึงมีไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในระดับโลกิยะ หรือโลกุตระก็ตาม โดยถือเอาว่าความไม่ประมาทนั้นเป็นคุณธรรมพื้นฐาน หรือหลักการที่จะทำให้บรรลุประโยชน์ทั้งที่เป็นทิฏฐุธรรมมีกัตตะ และสัมปรายิกัตถประโยชน์^{๘๖} หรือประโยชน์สูงสุด และประโยชน์ที่เป็นทั้งส่วนตัว และส่วนสังคมด้วย

(๒) ปัญญาและกรุณา

ปัญญาและกรุณาเป็นทัศนะที่สนับสนุนการทำประโยชน์ ๓ คือ^{๘๗} ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคัมและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ที่เรียกว่าประโยชน์ ๓ อย่างในเนวราบ^{๘๘} และคุณธรรมในด้านนี้จะช่วยผลาผลประโยชน์ให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ของมนุษย์ได้ ดังนี้

ก. ปัญญา : ทัศนะที่สนับสนุนประโยชน์ตน ในจุดหมายชีวิตของตัวเอง หรือ อัตตัตถะ หรือ อัตตहितมัตติ^{๘๙} ซึ่งหมายถึง การฝึกอบรมตนเองเพื่อให้พึ่งตนเองได้ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และด้านคุณธรรมจริยธรรม คือ ความเจริญงอกงามทางด้านสติปัญญานั้น ทัศนะในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การบรรลุจุดหมายของชีวิตข้อนี้ได้ มนุษย์ต้องมีปัญญา คือการรู้จักวินิจฉัย พิเคราะห์เหตุการณ์ หรือตัดสินใจในการกระทำ และการงดเว้นการกระทำทุกอย่าง เพราะปัญญานั้น เป็นธรรมที่เกิดมาเพื่อทำลายอวิชชา คือ ความไม่รู้และเป็นเครื่องชี้นำ หรือบอกทางให้แกจิตใจ เช่น เมื่อมนุษย์มีความขุ่นข้องหมองใจไม่รู้อะไรจะทำอย่างไร หรือเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็จะใช้ปัญญาเป็นเครื่องแก้ไขว่าจะทำอย่างไร ชีวิตจะเดินไปทางไหน เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ปัญญานั้นช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ปัญญา ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ
๒. ปัญญา ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตอันดีงาม
๓. ปัญญา ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม^{๙๐}

จะเห็นได้ว่าปัญญา มีความสำคัญในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งต้องทำให้เกิดมีกับตัวเราเองก่อน เมื่อสามารถช่วยเหลือตัวเองให้ตั้งตนอยู่ในหนทางถูกต้องดีงามแล้ว จึงสามารถช่วยเหลือ

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๘๖.

^{๘๗} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๑-๘๕.

^{๘๘} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๐๕.

^{๘๙} เสนาะ ผดุงฉัตร, พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

ผู้อื่นต่อไปได้อีก ตัวอย่างเช่น “พระพุทธองค์ทรงตรัสธรรม และทรงทำที่พึงให้แก่พระองค์เอง ก็เพราะปัญญา”^{๕๑} และทรงสรรเสริญว่าในบรรดาธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไปแล้ว จะเป็นหมวดหมู่ใดก็ตาม หรือตรัสเฉพาะปัญญาก็ตาม ก็จะทรงเห็นว่าคุณธรรมคือปัญญานั้น เลิศกว่าธรรมทั้งมวล^{๕๒} และปัญญานี้เองจะช่วยให้มนุษย์รู้จักว่าอะไร คือ ประโยชน์ตน และอะไรคือประโยชน์ผู้อื่น โดยที่สุกแล้วมนุษย์ผู้มีปัญญาจะต้องทำประโยชน์เพื่อตนเองให้ได้เสียก่อนที่จะไปช่วยเหลือคนอื่น เพราะเมื่อตนมีที่พึ่งหรือบรรลุดุจดหมายแล้วย่อมเป็นเรื่องง่ายที่จะขยายความพร้อมไปยังผู้อื่น

ข. กรุณา : ทัศนะที่สนับสนุนประโยชน์ผู้อื่น

กรุณา แปลว่า ความคิดสงสารต้องการช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์^{๕๓} ดังนั้น คุณธรรมด้านความกรุณานี้เองจะช่วยไม่ให้บุคคลเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว เพราะในเนื้อหาของความกรุณานั้น เป็นหลักธรรมประกอบจิตใจที่เห็นอกเห็นใจผู้อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากสภาพความทุกข์ ดังนั้น พฤติกรรมที่จะไปเบียดเบียนให้ผู้อื่นให้เกิดความทุกข์ หรือได้รับเสียหายจากการกระทำของเรานั้น จึงไม่เกิดขึ้น และเมื่อบุคคลผู้บรรลุประโยชน์ตนเองแล้วก็อาศัยความกรุณานี้เองในการดำเนินชีวิตไปสู่การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น แม้ว่าพระพุทธองค์ และพระอรหันต์สาวกก็ตาม ก็ต่างอาศัยคุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานในการทำประโยชน์เพื่อมหาชน เพื่อสงเคราะห์ทางโลก จึงจะเห็นว่าความกรุณานั้นมีส่วนช่วยในการสนับสนุนให้มนุษย์ไม่เห็นแก่ตัว และยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา กรุณาเป็นธรรมะที่ต้องมาคู่กันกับปัญญา ถ้าพึงอาศัยเฉพาะธรรมข้อใดข้อหนึ่งก็อาจไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงได้

ค. ปัญญาและกรุณา : ทัศนะที่เป็นตัวประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าคุณธรรมด้านปัญญา สนับสนุนให้เกิดประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) และคุณธรรมด้านกรุณาสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) แต่หากประกอบด้วยคุณธรรมทั้งสองประการทำหน้าที่ตรวจสอบและอุดหนุนซึ่งกันและกัน ย่อมอำนวยให้มนุษย์ประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่ายให้สำเร็จลงได้ โดยหลักธรรมทั้งสองมีความสัมพันธ์ต่อกันตามรูปภาพต่อไปนี้

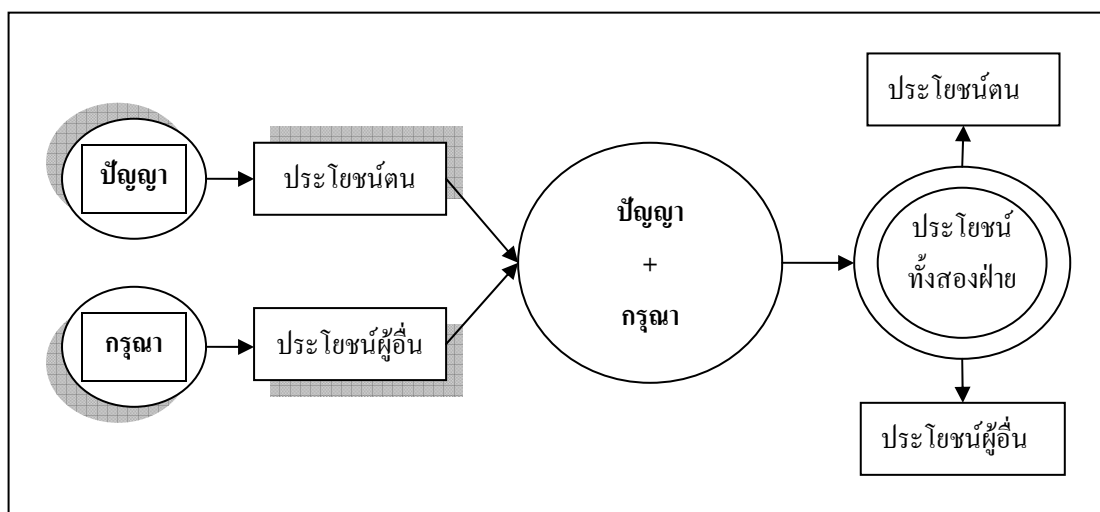
^{๕๑} คุรายละเอียคใน อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๖-๗.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑.

^{๕๒} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาทา), “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์พระพุทธรศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๔.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑.

รูปภาพที่ ๔ : ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาและกรณที่เป็นตัวประสานประโยชน์สองฝ่าย

ที่มา : ประยุกต์จาก พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาตา) , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

สรุปความได้ว่า มนุษย์ต้องสร้างประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายของชีวิตเพื่อตน โดยอาศัยปัญหาในการจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อที่จะบรรลุจุดหมายของตนแล้ว การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น ก็จะต้องอาศัยกรณ และสามารถจะประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่ายให้ดำเนินไปด้วยกันเพื่อความผาสุกทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น ก็โดยอาศัยทั้งความมีปัญหาและความกรณทั้งสองประการนั้น โดยที่หลักธรรมทั้งสองประการไม่ควรมิให้แยกจากกัน เพื่อที่จะได้หลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ในส่วนตนและในทางส่วนรวม

(๓) สัมมาทิฐิ : ทักษะด้านบุคคลที่เป็นผู้สร้างประโยชน์

สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามีคุณความดีควรเคารพนับถือ^{๕๔} อีกนัยหนึ่ง สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง อันอยู่ตรงกลางระหว่างความเห็นซึ่งมีประโยชน์เป็นความจริง และความเห็นอติฐิ คือ ความไม่มีความเห็น อันได้แก่ การไม่ยอมรับทัศนะใดทัศนะหนึ่งของความถูกต้องนั้น^{๕๕} สำหรับในส่วนของมรรค ๘ นั้น สัมมาทิฐิจัดว่าเป็นปัญญาอย่างหนึ่ง^{๕๖} ดังนั้น เมื่อมี

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๐.

^{๕๕} พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาตา), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๕.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๐๒.

ความเห็นถูกที่ย่อมปฏิบัติถูกด้วย เมื่อปฏิบัติถูกย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งถ้าพิจารณาในแง่คุณธรรมประจำตัวมนุษย์ หากประกอบไปด้วยสัมมาทิฐิ ย่อมยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ทั้งประโยชน์ตนเอง และประโยชน์ของมหาชนส่วนรวม ตลอดจนเป็นที่พึงของคนทั้งหลายได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลผู้เป็นเอก เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่กุลแก่คนหมู่มา เพื่อสุขแก่คนหมู่มา เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มา เพื่อเอื้อกุล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกคือใคร คือ บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นไม่วิปริต บุคคลผู้นั้นทำให้คนหมู่มาออกจากอสังขาร ให้ตั้งอยู่ในสังขาร บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเอื้อกุลแก่คนหมู่มา เพื่อสุขแก่คนหมู่มา เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มา เพื่อเอื้อกุล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ^{๕๖}

จากพระพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่า สัมมาทิฐิเป็นคุณธรรมที่ยังให้เกิดประโยชน์แก่มหาชน หากมองที่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ บุคคลที่มีสัมมาทิฐิ ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใดย่อมช่วยเหลือคนอื่นได้มาก เช่น กรณีของบุคคลสาธารณะในภาครัฐก็สามารถทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ หรือบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนาที่เป็นพระภิกษุสงฆ์นั้น ย่อมมีส่วนทำให้พระสังฆกรรมตั้งมั่นอยู่โดยไม่เสื่อมคลาย และชักนำบุคคลให้ปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นอย่างเคร่งครัด โดยไม่ทำให้พระสังฆกรรมนั้นวิปริตหรือสูญหายไป อีกทั้งเมื่อเกิดมีปัญหาเกี่ยวข้องกับขัดแย้งเรื่องพระธรรมวินัย ก็ย่อมสามารถแก้ไขปัญหานั้นไปได้ด้วยความเห็นที่ถูกต้องและชอบด้วยธรรม

นอกจากคุณธรรมที่ตามหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีปณิธานธรรมอื่น ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงซ้ำ ๆ ในหลายโอกาสเพื่อประกอบเป็นเหตุผลสนับสนุนในการทำประโยชน์ของบุคคล และเพื่อประโยชน์ที่เป็นความสงบสุขหมู่คณะ โดยมีหลักการร่วมกัน ในความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านกาย วาจา และใจ จึงเป็นหลักคุณธรรมประกอบที่ทำให้บุคคลเว้นจากความขัดแย้งปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้เช่นกัน เช่น

- ก. ความสันโดษ คือ การรู้จักพอไม่โลภเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ทะเยอทะยานเกินฐานะ
- ข. ความมีสติ คือ การรู้เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
- ค. การรู้จักทำความดี และประกอบกุศลกรรมอยู่เนื่อง ๆ
- ง. การมีปัญญาคิดใคร่ครวญในสิ่งที่ชอบ คบเพื่อนดี คอยช่วยเหลือให้กำลังใจ ^{๕๗}

^{๕๖} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๔๐.

^{๕๗} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๐-๑๑๓/๑๔-๑๗.

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่สนับสนุนการทำประโยชน์ของบุคคลสาธารณะ มีความสำคัญในการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการทำประโยชน์เพื่อตนเอง และสังคม ซึ่งประกอบด้วยแนวทางในการมีสติด้วยความไม่ประมาท การมีปัญญาใคร่ครวญด้วยเหตุผลในการทำหน้าที่ และการสร้างกุศลกรรมในเกิดกับตัวเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมความประพฤติกุศลของบุคคลให้มีเป้าหมายและการกระทำที่ถูกต้อง และหลีกเลี่ยงจากสภาพความขัดแย้งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ในที่สุด

๔.๓ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา

การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์วินิจฉัยปัญหา มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียนรู้หลักการวินิจฉัยปัญหาทางจริยศาสตร์ เพื่อนำไปใช้พิจารณาตัดสินใจในสถานการณ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยนำหลักศีลคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีอยู่ในพระวินัยและในทางกฎหมายมาประยุกต์ใช้ นอกจากนี้ได้เสนอการประยุกต์ใช้หลักมหาปเทศ ๔ มาเป็นเกณฑ์ร่วม เพื่อใช้พิจารณาปัญหาให้มีความละเอียดรอบคอบ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่ตัดสินปัญหาอย่างถูกต้อง

๔.๓.๑ เกณฑ์ตัดสินปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์

การศึกษาคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ มีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาหลักเกณฑ์ที่จะใช้เป็นเครื่องมือตัดสินปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หรือสามารถแยกแยะการกระทำผิดออกจากตัวปัญหาได้อย่างชัดเจน อันจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและลงโทษการกระทำผิดเป็นไปอย่างยุติธรรม ตลอดจนสามารถควบคุมปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างเหมาะสม สำหรับประเด็นที่ปรากฏความผิดอย่างชัดเจน ต้องมีการบังคับใช้กฎระเบียบทางสังคมอย่างเข้มงวด เพื่อรักษาความประโยชน์ของส่วนรวม และเพื่อดำรงรักษาศีลธรรมที่ดีไว้ ให้เป็นบรรทัดฐานของสังคมในการคุ้มครองผู้ประพฤติกุศล หรือสุจริตชนให้ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของคนในสังคม ส่วนประเด็นความประพฤติกุศลที่ไม่เหมาะสมจะได้ทำการปรับปรุงทัศนคติหรือส่งเสริมคุณสมบัตินั้นส่วนบุคคลให้สอดคล้องกับเป้าหมายในทางพุทธจริยศาสตร์ อันจะนำประโยชน์ในระดับที่สูงขึ้นให้เกิดแก่บุคคล และส่วนรวมต่อไป

ปัญหาหลักที่พุทธจริยศาสตร์กล่าวถึงและอภิปรายกันมากคือ การกระทำที่มีค่าทางจริยะที่กล่าวว่ามีดี ถูก หรือควรนั้นเป็นอย่างไร ใช้เกณฑ์อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำเช่นนี้ถูกและการกระทำเช่นนั้นผิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการศึกษาปทัฏฐานหรือมาตรการทางจริยะในการตัดสินการกระทำที่ถูก ผิด ดี หรือชั่วของมนุษย์นั่นเอง

หลักพุทธธรรมในระบบพุทธจริยศาสตร์มี ๒ อย่าง คือศีลธรรมและศีลธรรม ศักดิ์ธรรม เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตาบ้าง ปฏิจสम्ภวาทบ้าง ธรรมนิยามบ้าง สิ่งนี้เกิดขึ้น ตั้งอยู่และสูญสลายไปตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ว่าจะมิผู้ค้นพบหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาตินั้นก็มีอยู่อย่างนั้น

หลักศีลธรรมนี้เองเป็นฐานรองรับหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา และการที่พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนศีลธรรมโดยตรงแก่ผู้ฟัง(ในบางครั้ง)เพราะศีลธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจของปุถุชน ดังนั้น เพื่อให้ศีลธรรมนั้นมีคุณค่าต่อมนุษย์ พระองค์จึงสอนศีลธรรมหรือจริยธรรมปูพื้นฐานจิต อบรมอินทรีย์ของเวไนยสัตว์ให้แก่กล้าก่อน ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแสดงศีลธรรมภายหลัง

ศีลธรรมเป็นส่วนที่กล่าวถึงการกระทำทางไตรทวารที่มีค่าทางจริยะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่าต้องดำเนินไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นศีลธรรมนั้น เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายในการกระทำ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ก็ไม่อาจจะบอกได้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้ถูกหรือผิดได้ เป็นแต่สักว่าทำแล้ว กำลังทำ หรือทำอยู่เท่านั้น หากมูลเหตุจงใจเบื้องต้นและเป้าหมายอันเป็นที่สุดมิได้ แต่เมื่อบุคคลเชื่อว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต เช่น เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ซึ่งกล่าวว่ามีดี ถูก และควร ย่อมนำไปสู่ความสุขอันเป็นเป้าหมายนั้น

พระพุทธศาสนากล่าวการกระทำของมนุษย์ไว้ ๓ ทางคือทางกาย ทางวาจา และทางใจ การกระทำของมนุษย์จะดีหรือชั่วย่อมเป็นไปโดยทวารทั้ง ๓ นี้ การกระทำที่ดีทางไตรทวาร เรียกว่า กายสุจริต วาสุจริต และมโนสุจริต หรือเรียกว่ากุศลกรรม ส่วนการกระทำที่ไม่ดีทางไตรทวาร เรียกว่า กายทุจริต วาทุจริต และมโนทุจริต หรือเรียกว่าอกุศลกรรม นอกจากนั้นยังมีการกระทำที่เป็นกลาง ซึ่งไม่อาจกล่าวได้ว่าถูกหรือผิด จึงไม่นำมาศึกษาในที่นี้

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นปัญหาทางจริยธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเป็นเกิดจากเจตนาที่ชัดเจนในการประกอบกุศลกรรม แต่ส่วนหนึ่งเป็นความอ่อนแอทางจริยธรรมเมื่ออยู่ในสถานการณ์การทับซ้อนของผลประโยชน์ที่มีแนวโน้มหรือโอกาสที่จะทำความเสียหายให้เกิดแก่ส่วนรวม โดยไม่แสดงจุดยืนหรือพาตัวเองออกจากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ซึ่งเกี่ยวข้องกับมโนธรรมสำนึกและความกล้าหาญทางจริยธรรมเป็นหลัก

มาตรการทางจริยธรรมเบื้องต้นที่จะตัดสินการกระทำผิดของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน คือ เจตนาที่เป็นอกุศลกรรม คือ อกุศลมูล ๓^{๕๕} ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง แต่เจตนาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับตัดสินการกระทำผิดตามปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในพระพุทธศาสนาไว้ ๒

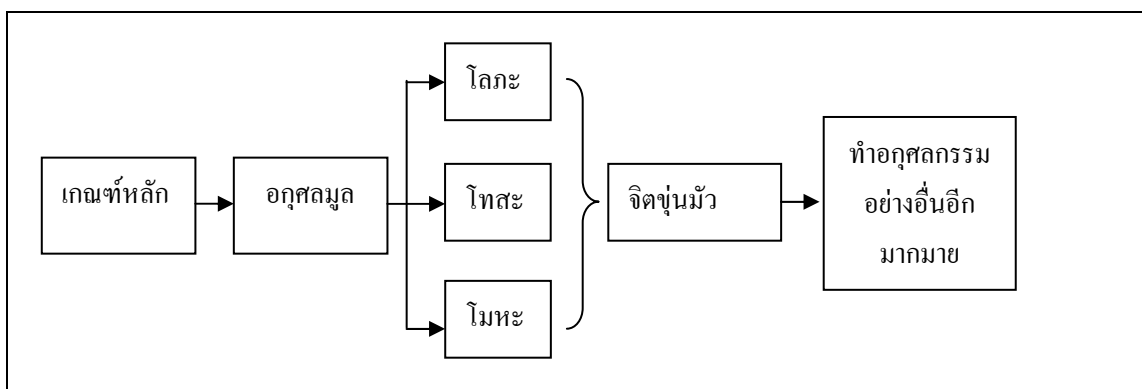
^{๕๕} คุราลละเอียดยใน อง.ทุก (ไทย) ๒๐/๑๐/๒๖๕-๒๖๕.

ระดับคือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักสำหรับตัดสินความที่กรรมเป็นกุศลหรืออกุศล โดยใช้เจตนาและสภาวะแห่งกรรมนั้นที่ส่งผลต่อจิต และเกณฑ์รองคือใช้มโนกรรมของตนเอง การยอมรับของบัณฑิต และพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ดังนี้

เกณฑ์ตัดสินหลัก

ปัญหาผลประโยชน์ที่เกิดจากการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบในทางส่วนตัว เป็นการกระทำที่มีเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล และเป็นสภาวะที่บั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง ก่อให้เกิดอกุศลธรรมอย่างอื่นตามมาอีกมากมาย ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพและความเสื่อมทรามนับถือจากผู้อื่นด้วยใจจริง ดังรายละเอียดตารางประกอบต่อไปนี้

รูปภาพที่ ๕ : เกณฑ์หลักในการตัดสินคุณค่าการกระทำที่เป็นอกุศล

เกณฑ์หลักฝ่ายอกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลซึ่งเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อจิตขุ่นมัวเศร้าหมองก็ปิดกั้นแสงสว่างแห่งปัญญา กลายเป็นคนเห็นผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ก่อให้เกิดอกุศลอย่างอื่นได้มากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่า “จิตที่ตั้งไว้ผิด^{๑๑๑} พึงทำให้ได้รับความเสียหาย ยิ่งกว่าความเสียหายที่โจรเห็นโจร^{๑๑๒} หรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวร จะพึงทำให้แก่กัน”^{๑๑๓} และ “จิตที่ตั้งไว้ชอบ^{๑๑๔} ย่อมอำนวยให้ได้ผลที่ประเสริฐยิ่ง ที่มารดาบิดาก็ทำให้

^{๑๑๑} จิตที่ตั้งไว้ผิด คือ จิตที่ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ [ดูเพิ่มเติม อภ.ทสก.(ไทย) ๒๕/๔๗/๑๐๓].

^{๑๑๒} โจรเห็นโจร หมายถึงโจรเห็นโจรที่เป็นคู่อาฆาตกันแล้วจะต้องฆ่ากัน หรือเบียดเบียนให้ได้รับความเสียหาย [อ้างในเชิงอรรถ ข.ธ.๒๕/๔๒/๓๕].

^{๑๑๓} ข.ธ.(ไทย) ๒๕/๔๒/๓๕.

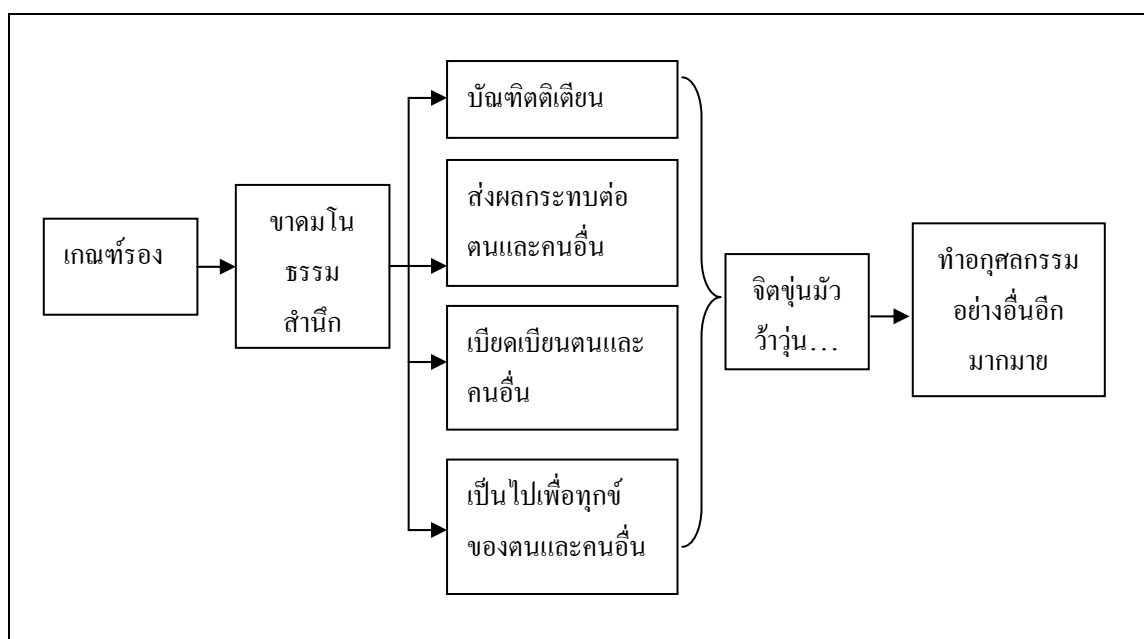
^{๑๑๔} จิตที่ตั้งไว้ชอบ คือ จิตที่ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ [ดูเพิ่มเติม อภ.ทสก.(ไทย) ๒๕/๔๗/๑๐๓].

ไม่ได้ หรือแม้ญาติเหล่าอื่นก็ให้ไม่ได้”^{๑๑๔} จึงตัดสินใจได้ว่าจิตที่เห็นผิดย่อมทำความชั่วได้มากมาย ดังนั้นเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นอกุศลย่อมนำไปสู่ความเสื่อมแน่นอน ในทางตรงข้ามถ้าตั้งต้นด้วยจิตที่เป็นกุศลย่อมนำไปสู่ความเจริญ

เกณฑ์ตัดสินรอง

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในประเด็นที่มีเจตนาไม่ชัดเจน อาจเป็นการสำคัญผิด หรือ การถือวิสาสะ หรือเป็นความอ่อนแอทางจริยธรรมที่ยินยอมให้ผู้อื่นใช้เป็นเครื่องมือกระทำผิดทำให้เกิดปัญหาความประพฤติที่มีขอบและเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเป็นความประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อส่วนรวม โดยการใช้หลักเกณฑ์หลักทางพุทธจริยศาสตร์ ด้วยถือเอาเจตนาเพียงอย่างเดียวเป็นเครื่องตัดสินการกระทำผิด อาจไม่น่าหนักแน่นเพียงพอที่จะพิสูจน์เจตนาแท้จริงอันอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมดังกล่าวได้ จึงต้องพิจารณาพร้อมกับเกณฑ์รองที่เป็นหลักตัดสินโดยใช้มนโชนธรรมสำนึก ตามรูปภาพดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ ๖ : เกณฑ์รองในการตัดสินคุณค่าการกระทำที่เป็นอกุศล

การตัดสินด้วยการใช้มนโชนธรรม คือ ใช้ความรู้สึกผิชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเองดีเสียตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และพิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชั้นขมสรรเสริญ หรือดำเนินดีเสีย

^{๑๑๔} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๔๓/๔๐.

รวมทั้งพิจารณาลักษณะ (วิธีการในการกระทำ) และผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่^{๑๐๕} ซึ่งหากเป็นไปในทางไม่ดี ย่อมส่งผลให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมายเช่นกัน

การใช้เกณฑ์หลักพิจารณาร่วมกับเกณฑ์รอง เพื่อให้การตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรม เป็นไปด้วยความละเอียดถี่ถ้วน โดยเจตนาและสภาวะที่การกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตนั้น เป็นเกณฑ์หลัก เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว^{๑๐๖} ส่วนเกณฑ์รอง ใช้ตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนไม่ว่าจะโดยมโนธรรมต่อสังคม การยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนกันนี้ จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียวตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอ และรู้ได้ยากในระดับสังคมที่มีความซับซ้อน และมาตรการทางจริยธรรมที่มีความแตกต่างกันไป ดังนั้น เพื่อให้การตัดสินใจการกระทำอย่างนี้ ถูก คัด ควร ไม่ควรอย่างไร จึงต้องอาศัยเกณฑ์รองเป็นมาตรการทางจริยะอีกประการหนึ่งในการตัดสินใจร่วมด้วย

กล่าวโดยสรุป ระบบพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานมาจากหลักสัจธรรมและศีลธรรม สัจธรรมคือส่วนที่เป็นความจริง โดยธรรมชาติที่พระองค์แสดงไว้โดยหลักแห่งไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาทเป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติ และธรรมนิยามแห่งสรรพสิ่ง โดยความเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ส่วนศีลธรรมนั้นมีรากฐานอยู่บนสัจธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงพระนิพพาน โดยมีเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำคือความเป็นกุศลและอกุศล และเกณฑ์รองคือมโนธรรมความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อสังคม

๔.๓.๒ การประยุกต์หลักเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน

ในทางพระพุทธศาสนา แต่เดิมหากมีการกระทำความคิดโดยสงฆ์ ก็จะใช้ระบบการประชุมสงฆ์ ลงโทษแก่พระภิกษุเป็นสำคัญ การลงโทษ หรือการปรับอาบัติพระภิกษุผู้ละเมิดนั้น ต้องมีการไต่สวนก่อนแล้วจึงจะวินิจฉัยว่าควรจะลงโทษหรือไม่ วิธีการไต่สวนหรือวินิจฉัย คือกระบวนการยุติธรรมทางสงฆ์หรือทางโลก เรียก “วิธีสบัญญัติ” แต่ในทางสงฆ์เรียก วิธีระงับ

^{๑๐๕} คุรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๗๕.

^{๑๐๖} ดูเพิ่มเติมใน อุปาลิวาทสูตร ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๓/๕๕.

อธิกรณ์ หรือ อธิกรณ์สมณะ^{๑๑๑} ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ ๗ อย่าง เพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ดังนี้ (๑) ฟังให้สัมมุขาวินัย (๒) ฟังให้สติวินัย (๓) ฟังให้มูพหวินัย (๔) ฟังให้บัญญัติคุณณะ (๕) ฟังให้เขยอชสิกขา (๖) ฟังให้ตัสสปาปิยสิกขา (๗) ฟังให้ติณวัตตารกะ^{๑๑๒} การปรับอาบัติ และวิธีการระงับอธิกรณ์ คืออธิกรณ์สมณะ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงได้สวนและวินิจฉัย ส่วนการลงโทษหลังจากทรงได้สวนและวินิจฉัยแล้ว มีอยู่ ๒ กรณี คือ

๑. การลงโทษปรับอาบัติตามที่กำหนดไว้สำหรับความผิดแต่ละกรณีตามสิกขาบทบัญญัติที่มาในพระปาติโมกข์ ตามที่กล่าวไว้แล้วว่าด้วยอาบัติ และการปรับอาบัติ

๒. การลงโทษโดยมาตรการที่สงฆ์กำหนดไว้ เรียกว่า การลงนิคหกรรม^{๑๑๓}

ในด้านของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์แต่ละข้อในสมัยพุทธกาล จะมีความเหมาะสมกับปัญหาแต่ละประเภท ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้แก้ปัญหาและสามารถยุติปัญหาต่างในสมัยพุทธกาลได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเมื่อยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปการปกครองคณะสงฆ์ก็มีการอนุวัตรตามไปด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของการแก้ปัญหาภายในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมทีพระพุทธองค์ได้ทรงดำเนินการเองหรือทรงมอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ

ต่อมาเมื่อทรงปรินิพพานแล้วก็ปรากฏว่า คณะสงฆ์ได้อาศัยวิธีการแก้ไขปัญหากจากรัฐเพิ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาด้วย ทั้งนี้เพราะถือว่า รัฐคือผู้ที่ทำหน้าที่ในการให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระศาสนา ดังเช่นการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐในการออกกฎหมายมาใช้บังคับและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์โดยถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นหลักการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นไม่มีกฎหมายกฏระเบียบใดๆที่ออกโดยฝ่ายอาณาจักรเพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ไว้โดยเฉพาะ คงมีแต่เพียงพระธรรมวินัยที่เป็นหลักในการปกครองของสงฆ์อย่างอิสระ ครั้นเมื่อกาลล่วงไป พระภิกษุสงฆ์มีมากขึ้น วัตรปฏิบัติหย่อนยานลง เกิดลาภผลสักการะมากขึ้น สงฆ์ไม่อาจแก้ปัญหานั้นโดยอาศัยเพียงพระธรรมวินัยโดยลำพังได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยการดูแล อารักขาจากฝ่ายอาณาจักร ฝ่ายบ้านเมืองจึงจำเป็นต้องอาศัยการบัญญัติบทกฎหมายเพื่อใช้เป็นกลไกในการรักษาความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยที่จะเกิดขึ้นเมื่อสงฆ์มีจำนวนมากเป็น

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน “อธิกรณ์สมณะ” กับ “นิกหกรรม” ใน สิทธิชัย ลีลาโสภิต, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา สถาบันตุลาการ ศาลยุติธรรมไทย”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงศราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๘๓-๘๑.

^{๑๑๒} อ้างในเชิงอรอด วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๕๕/๖๓๖.

^{๑๑๓} วิ.ม.(ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

หมู่ใหญ่ในอนาคต จึงทรงอนุญาตไว้ว่า ให้ระบบการปกครองของภิกษุสงฆ์ อนุวัตรไปตามการปกครอง กฎหมาย ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีของฝ่ายอาณาจักร นั้นๆ ได้ตามหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” ดังที่พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชาม”^{๑๑๑} ดังนั้นนอกจากสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว ยังต้องปฏิบัติตามการปกครอง กฎหมาย ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีของฝ่ายอาณาจักรอีกด้วย ทั้งนี้เพราะถือว่า คณะสงฆ์ไม่มีอำนาจในการลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรง หากปล่อยไว้ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ได้ ดังนั้นจำเป็นจะต้องพึ่งอำนาจรัฐ ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะทำให้พระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์^{๑๑๒}

สำหรับหลักเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ในเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นแนวทางหลักซึ่งสอดคล้องกับระบบจริยธรรมโดยทั่วไปในทางสากล แต่จะมีลักษณะเป็นกรอบมาตรฐานแบบกว้าง ๆ ยังขาดการนำมาประยุกต์ใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่ง โดยเฉพาะกรณีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐหรือในพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจมีพัฒนาของปัญหา ตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ที่ยากต่อการพิสูจน์ความผิดตามพฤติกรรม หรือเจตนาที่แท้จริงได้ หรือเกิดจากช่องว่างของบทบัญญัติทั้งพระวินัยหรือกฎหมายที่ได้กล่าวมาแล้ว

ดังนั้น การนำเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ในเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองที่กล่าวมาแล้วมาใช้ อาจไม่เพียงพอกับรูปแบบที่เปลี่ยนไปของปัญหา จึงควรนำหลักวินัยจรรยาที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์ของปัญหามากยิ่งขึ้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักมहाปเทศ ๔ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนร่วมกับหลักเกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะทำการพิจารณาปัญหามีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

หลักมहाปเทศ ๔ คือข้ออ้างใหญ่สำหรับพิจารณาว่าสิ่งนี้ควรหรือไม่ควร พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้หรือไม่ เป็นหลักสำหรับยืดหยุ่นทางพระวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เพื่อเป็นข้อวินิจฉัยตรวจสอบสิกขาบทที่ภิกษุรักษายู่นั้นและสิ่งที่พระองค์มิได้ทรงบัญญัติไว้ชัดเจน ภิกษุสามารถนำหลักการนี้ตรวจสอบความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ถูกหรือผิด มีโทษหรือไม่ หลักมहाปเทศ ๔ มีดังนี้

^{๑๑๑}วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๐๘/๒๕๕.

^{๑๑๒}พระเมธีธรรมากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕) หน้า ๖๖.

๑) สิ่งใดที่พระองค์มิได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร
ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นถือว่าไม่ควร

๒) สิ่งใดที่พระองค์มิได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร
ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นถือว่าควร

๓) สิ่งใดที่พระองค์มิได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร
ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นถือว่าไม่ควร

๔) สิ่งใดที่พระองค์มิได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร
ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นถือว่าควร^{๑๑๒}

ลักษณะตัดสินของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเป็นโลกวัชระ คือชาวโลกติ
เตียนพระองค์จะไม่ทรงยอมลดหย่อน แต่จะทำให้มันให้เข้มงวดขึ้น เช่น กรณีพระสุทินเสพเมถุน
พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทให้เข้มงวดขึ้นครอบคลุมถึงสัตว์ดิรัจฉาน ในกรณีที่เป็นโทษทางพระ
บัญญัติพระองค์จะลดหย่อนให้เบาลงเพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติ เช่น การอุปสมบทในปัจจุบัน
ประเทศ^{๑๑๓}

การสังเคราะห์หลักมหาปเทศ ๔ เข้ากับเกณฑ์หลัก เกณฑ์รองเพื่อร่วมตัดสินปัญหา
ผลประโยชน์ทับซ้อน น่าจะเป็นมาตรฐานที่รัดกุมยิ่งขึ้น โดยที่ไม่ทิ้งหลักพุทธจริยศาสตร์ อีกทั้งเป็น
การเพิ่มความละเอียดในการตัดสินการกระทำของสังคมาที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ธรรมชาติของ
พระพุทธเจ้าก็ต้องหมุนไปตามบริบทสังคมา เป็นฐานคิดของสังคมาและรองรับการกระทำของสังคมา
และเป็นธรรมสำหรับขัดเกลาอุปนิสัยของผู้คนในสังคมาให้เกิดความสมดุลระหว่างศีลธรรมกับ
ปัญญาต่อไป

แนวคิดในการการประยุกต์หลักมหาปเทศ ๔ เข้ากับขบวนการแก้ปัญหาผลประโยชน์
ทับซ้อนนั้น เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางโลกและทางธรรม ต้องมีการเกาะเกี่ยว เชื่อมโยงกัน
อยู่ ไม่อาจแยกจากกันโดยเด็ดขาดได้ ทั้งนี้เพราะบุคคลสาธารณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในภาครัฐ หรือ
แม้จะเป็นบรรพชิตอยู่ภายใต้พระธรรม และพระวินัย ของสงฆ์ แต่ในอีกทางหนึ่งท่านก็ยังคงดำรงอยู่
ในฐานะประชาชนพลเมืองของรัฐ ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่างๆใน
ประเทศโดยเท่าเทียมกัน ซึ่งตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ
นั้น แบ่งอำนาจสูงสุดในบ้านเมืองเป็น ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ(ฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร)
อำนาจบริหาร(คณะรัฐมนตรี) ฝ่ายตุลาการ(ศาล หรือผู้พิพากษาตุลาการ) ดังนั้น พระภิกษุจึงต้องอยู่
ภายใต้การพิจารณาพิพากษาคติความ(เฉพาะบทบัญญัติในทางโลก)ของสถาบันตุลาการ ศาล

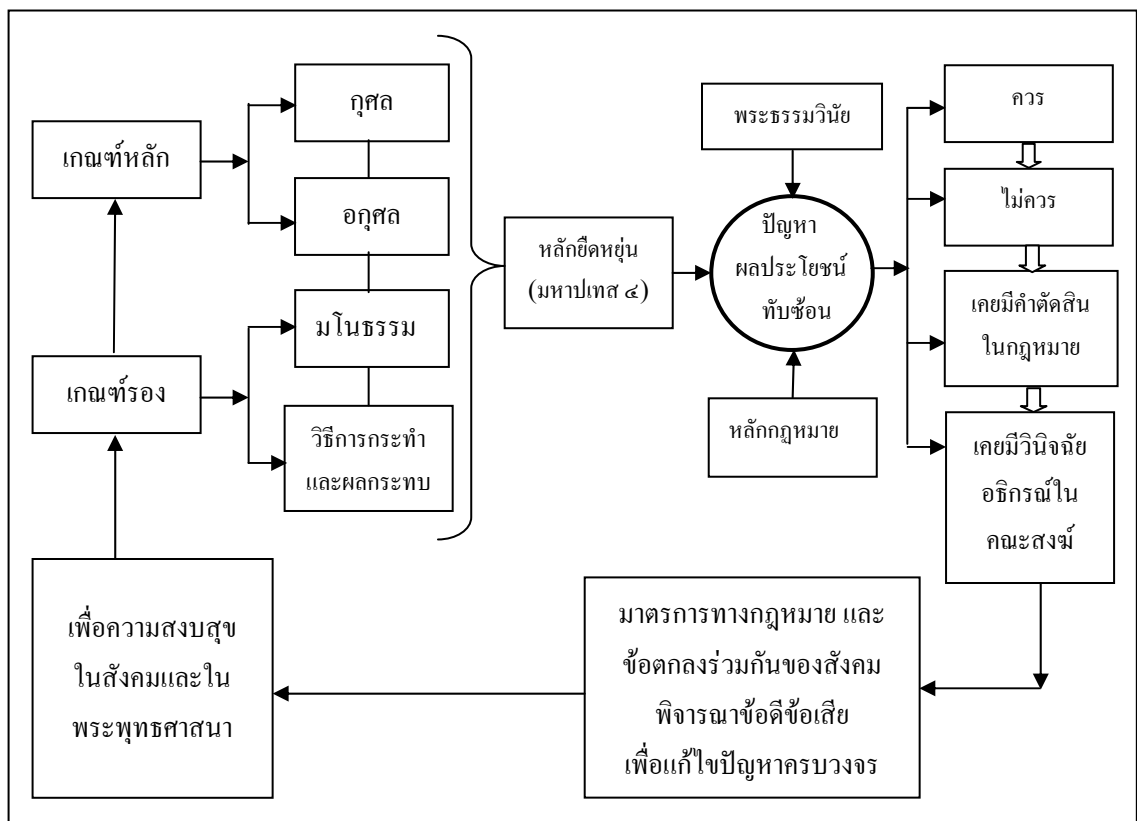
^{๑๑๒} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๕-๑๔๐.

^{๑๑๓} อ้างใน ประพันธ์ สุขขร, “พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นจริยธรรมเรื่องหล้าสาโทฯ”, หน้า ๕๓.

ยุติธรรมด้วย เช่นกรณีพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญา เช่น ความผิดต่อชีวิต เช่น ฆ่าคนตาย โดยเจตนา กระทำการโดยประมาททำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ได้รับอันตรายแก่กาย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เช่น ลักทรัพย์ ยักยอก นื้อ โกง ความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.๒๕๒๒ เช่น มียาเสพติดไว้ในครอบครอง เป็นต้นหรือในทางแพ่ง เช่น การทำนิติกรรมต่างๆ คุ้มเงิน ค้ำประกัน จำนอง จำนำ ละเมิด มรดก เป็นต้น พระภิกษุที่มีคดีความเหล่านี้ ก็ต้องอยู่ภายใต้กระบวนการยุติธรรมในทางโลก แม้แต่ในกรณีละเมิดพระธรรมวินัยบางกรณี ที่เป็นความผิดทางโลกเช่นกัน

ดังนั้นการประยุกต์หลักมหาปเทศ ๔ มาใช้พิจารณาแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน นั้นสามารถใช้ร่วมกันได้ทั้งคดีทางโลก และคดีในทางพระพุทธศาสนา โดยมีรูปภาพการประยุกต์หลักมหาปเทศ ๔ ร่วมกับเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังนี้

รูปภาพที่ ๗ : การประยุกต์หลักมหาปเทศ ๔ ร่วมกับเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์

ที่มา : ประยุกต์แนวคิดจาก พระมหาประพันธ์ ปริบุญโญ^{๑๑๔}

^{๑๑๔} ดูรายละเอียดใน พระมหาประพันธ์ ปริบุญโญ, “ศึกษาพระวินัยที่สัมพันธ์กับการบรรพชากรรม”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

แผนผังนี้เป็นการจำลองวิธีการตัดสินพุทธจริยศาสตร์ประยุกต์ โดยประยุกต์ทั้งเกณฑ์หลัก เกณฑ์รอง และหลักการยึดหยุ่น(มหาปเทศ ๔ แห่งพระวินัย) มาร่วมด้วย การพิจารณาตัดสินเริ่มจากเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองก่อนว่าการกระทำนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นการกระทำที่มีมโนธรรมหรือขาดมโนธรรม ทำไปแล้วมีผลต่อตนเอง คนอื่น และสังคมอย่างไร เมื่อการตัดสินคุณค่าจริยธรรมนี้ไม่เพียงพอไม่สามารถตอบปัญหาสังคมได้ ก็ให้นำเอาหลักการยึดหยุ่นมาร่วมตัดสิน หลักการยึดหยุ่นจะเข้ามาแก้เมื่อมีประเด็นทางสังคมเข้ามาแทรก เช่น เจตนาในทางกฎหมาย หรือเจตนาตามพุทธประสงค์ตามพระวินัย เป็นต้น เมื่อมีประเด็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนขึ้นมา ก็พิจารณาว่า การกระทำนั้นขัดกับเป้าหมายซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเองหรือส่วนรวมหรือไม่ หรือเป็นประโยชน์ร่วมกันอย่างไร และควรทำอย่างไรต่อไป ถ้าไม่ควร ควรจะทำอย่างไรต่อไป ลักษณะเช่นนี้เคยมีในหลักพุทธศาสนาหรือไม่ ในทางโลกเคยมีข้อวินิจฉัยอย่างไร และในพระพุทธศาสนาเคยมีการตัดสินอธิกรณ์ประเภทนี้ไว้อย่างไร จากนั้นก็นำไปสู่การพิจารณาโดยขบวนการทางกฎหมาย ประชุมร่วมกันทั้งฝ่ายศาสนา รัฐ และทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันวางกฎระเบียบ มาตรการและทางออกที่ดีต่อไป เมื่อผ่านกระบวนการขั้นนี้แล้วก็จะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติและศาสนา เมื่อหลักการทางศีลธรรมได้รับการปกป้องคุ้มครอง และรักษาไว้จากคนในชาติ ก็จะเป็นเครื่องมือหลักในการช่วยตรวจสอบการกระทำผิดหรือป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนแก่สังคมประเทศชาติต่อไป

ในทางกลับกัน กฎหมายหรือกฎกติกาของสังคมก็เป็นกรอบให้แก่ทางศาสนาได้เช่นกัน เช่น พระพุทธเจ้าใช้กฎหมายของกรุงราชคฤห์มาเป็นกรอบในการบัญญัติทศปิลาชิก โดยกำหนดบทลงโทษภิกษุผู้ลักทรัพย์สินเทียบกับค่าทรัพย์สินและบทลงโทษทางฝ่ายบ้านเมือง สมัยนั้น ถ้าใครลักทรัพย์มีมูลค่า ๕ มาสก หรือ ๑ บาท จะถูกประหาร จองจำ หรือเนรเทศออกจากบ้านเมือง ถือว่าเป็นการลงโทษหนักที่สุดเกี่ยวกับการลักทรัพย์ ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ ภิกษุมิเจตนาลักทรัพย์มีมูลค่าเกิน ๕ มาสก หรือ ๑ บาท ขาดจากความเป็นภิกษุทันที^{๑๑๕}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักเกณฑ์คุณค่าทางจริยศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนร่วมกับหลักมหาปเทศ ๔ เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการพิจารณามากขึ้น ทั้งนี้กระบวนการแก้ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งในทางคดีโลก หรือคดีในพระพุทธศาสนามีลักษณะความเชื่อมโยงที่ต้องนำไปพิจารณาร่วมกัน เพราะเกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลัก ซึ่งนำไปสู่ความถูกต้องยุติธรรม ตลอดจนความสงบสุขของหมู่คณะ และผลประโยชน์ร่วมกันของสังคม

^{๑๑๕} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๘๘-๘๙/๓๖-๓๘.

๔.๔ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ในทัศนะที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้

การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ ที่เกี่ยวข้องกั้บระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อการบังคับใช้กฎหมายหรือพระวินัยอย่างมีประสิทธิภาพตามสถานะของบุคคลสาธารณะ ซึ่งเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีผลลัพธ์ที่ประจักษ์ชัดเจนที่สุด โดยการควบคุม บังคับใช้กฎระเบียบที่เป็นกติกาสังคมอย่างเข้มงวด รวมทั้งการพิจารณาตัดสินการกระทำผิด และลงโทษก็ควรเป็นไปอย่างสมควรแก่เจตนาอย่างรวดเร็วทันท่วงที เพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว พัฒนาไปสู่ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ และจำกัดขอบเขตปัญหา ไม่ให้เกิดความสับสนต่อการรับรู้ของคนในสังคม

ทั้งนี้ การควบคุมบังคับใช้กฎระเบียบของสังคมอย่างเข้มงวดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความผิดชอบของบุคคลสาธารณะ ที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น และประกอบไปด้วยสำนักความรับผิดชอบด้านจริยธรรมที่จะสร้างประโยชน์ทางสาธารณะให้เกิดขึ้นอย่างเต็มความสามารถ

นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎระเบียบอย่างมีประสิทธิภาพ ยังมีอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากความไม่ชัดเจนของระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ หรือไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาปัจจุบัน ทำให้สามารถครอบคลุมพฤติกรรมการกระทำผิดเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างครบถ้วน จึงต้องอาศัยการหลักเกณฑ์วินิจฉัยปัญหาที่ถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย จึงสามารถตัดสินปัญหาและกล่าวโทษได้อย่างเหมาะสม โดยมีรายละเอียดปัญหาและแนวทางแก้ไข ดังนี้

๔.๔.๑ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้านกฎหมาย

อุปสรรคสำคัญในการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกิดขึ้นกับการทำหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ คือ ความไม่ชัดเจนและความคลุมเครือต่อการกระทำที่ผิดกฎหมาย และการกระทำที่มีได้อยู่ในข่ายอันจะเป็นความผิดตามกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ รวมถึงความย่อหย่อนในการควบคุม บังคับใช้กฎหมายด้วยเช่นกัน ซึ่งเมื่อเอาประเด็นทางจริยธรรมเข้ามาพิจารณาร่วมด้วยแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม และหากไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้ปรากฏได้อย่างชัดเจน ก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งสามารถแยกประเด็นปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ๓ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดทางศีลธรรมจรรยา ซึ่งบุคคลในวิชาชีพต่าง ๆ ย่อมต้องมีจริยธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ข้าราชการ ครู อาจารย์ ทนายความ แพทย์ เป็นต้น ซึ่งจริยธรรมในวิชาชีพเหล่านี้ อาจกำหนดให้เป็นรูปธรรมในเชิงกฎหมาย เฉพาะกลุ่มอาชีพ และมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์อยู่เสมอ เพื่อที่จะเป็นเครื่องมือในการควบคุม หรือเป็นแนวปฏิบัติกันจนเป็นประเพณีวัฒนธรรม จนเป็นที่ยอมรับแก่คนในสังคมได้

สำหรับบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนานั้น การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ย่อมเป็นเครื่องควบคุมปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนไปด้วย แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลตามกฎหมายย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิในทางกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังนั้น หากมีการปรับปรุงระเบียบการปกครองภายในของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องสถานการณ์ของปัญหา ก็จะทำให้มีความเข้มงวดกวดขันต่อการกระทำผิดมากยิ่งขึ้น

สำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐนั้น ต้องมีการนำจริยธรรมของราชการไปบังคับใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ และมีมาตรฐานในการเดียวกันในทุกส่วนราชการ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าพื้นฐานทางวัฒนธรรมและจริยธรรมของสังคมอาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไป อีกทั้งมาตรการบังคับใช้กฎหมายไม่สามารถครอบคลุมความพฤติกรรมที่มีขอบได้ทั้งหมด นั่นคืออาจเป็นการกระทำที่ผิดหรือไม่ผิดต่อกฎหมายก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสถานการณ์และมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมหรือวิชาชีพ หากแต่ต้องมีข้อยุติที่เป็นธรรม และเป็นมาตรฐานเดียวกันจึงสามารถแก้ไขและป้องกันการแพร่ขยายผลของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้

“อย่างไรก็ตาม การจัดทำมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมให้มีผลใช้บังคับได้ ควรจะต้องมีการกำหนดบทลงโทษให้ชัดเจนเช่นเดียวกับกฎหมาย เช่น ตักเตือน คำหนิ หรือประณาม หากมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมไม่มีสภาพบังคับ ก็จะเป็นเพียงเสือกระดาษเท่านั้น”^{๑๑๖}

ประการที่ ๒ พฤติกรรมที่เป็นความผิดร้ายแรงในพฤติกรรมประเภทนี้ เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายโดยตรง เช่น การทุจริตหรือคอร์รัปชัน เป็นการกระทำที่ผู้กระทำได้รับผลประโยชน์ไม่ว่าจะเพื่อตนเองหรือครอบครัว ในส่วนนี้จะมีกฎหมายออกมารองรับ และมีการกำหนดโทษทางอาญาออกมาอย่างชัดเจน โดยกฎหมายที่ใช้ควบคุมการกระทำผิดนี้ได้แก่ กฎหมายอาญา พระราชบัญญัติหรือกฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมผลประโยชน์ทับซ้อนได้พัฒนาไปสู่ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันเรียบร้อยแล้ว และมีมาตรการทางกฎหมายออกมารองรับการกระทำผิดอย่างชัดเจน ดังนั้น แม้สาเหตุของปัญหาจะมีที่มาจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน แต่ความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ จะไม่เรียกว่าเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนอีกต่อไปแล้ว จะเรียกว่าเป็นปัญหาตามความผิดที่บัญญัติไว้แล้วตามกฎหมาย เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน หรือการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือ เจ้าพนักงานของรัฐละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ตามแต่กรณีที่เกิดขึ้น เป็นต้น

^{๑๑๖} ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อนจริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

แนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในกรณีนี้ ต้องมีการควบคุมบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานที่ดีในการรักษาไว้ซึ่งสงบสุขและผลประโยชน์ของส่วนรวม อีกทั้งเป็นการตัดวงจรของการกระทำผิด ไม่ให้ปัญหาลุกลามขยายตัวต่อไปอีก สามารถดำรงความยุติธรรมให้แก่สังคมได้ ช่วยป้องกันความสับสนคลุมเครือ และความขัดแย้งจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และสามารถบังคับใช้ครอบคลุมกับบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา

ประการที่ ๓ พฤติกรรมประเภทนี้เป็นการกระทำที่อยู่ระหว่างจริยธรรมและการประพฤติผิดในเชิงทุจริต การกระทำในส่วนนี้เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัวโดยกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่น่าตำหนิ มีลักษณะพัฒนาการที่เหนือกว่าการรับสินบน ซึ่งถือว่าเป็นการทุจริตเป็นความผิดทางอาญา โดยพฤติกรรมเช่นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interests) โดยตรง ซึ่งตรงกับความหมายของการขัดกันของผลประโยชน์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่อ้างถึงแล้วนั่นเอง

ตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐ ได้แก่ กรณีที่รัฐมนตรีคนหนึ่งล่วงรู้ความลับว่า ที่ดินส่วนใดของประเทศบ้างที่กำลังถูกเวนคืนเพื่อนำมาสร้างถนนให้ประชาชนสัญจรไปมาได้สะดวก รัฐมนตรีท่านนั้นได้นำความลับนี้ไปบอกแก่ญาติสามีหรือญาติภริยาของตน ทำให้บุคคลเหล่านี้ต่างเข้าไปซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียงกับที่ถูกเวนคืน ทั้งนี้เพื่อเป็นเง็กกำไรเอาไว้ล่วงหน้า จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นไม่ได้อยู่ในขอบข่ายของการกระทำทุจริตคอร์รัปชั่น แต่การกระทำนี้ถือว่าไม่เหมาะสม หรือไม่สมควรที่จะกระทำ โดยผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และข้าราชการระดับสูงมักนำเรื่องส่วนบุคคลมาปะปนกับเรื่องของส่วนรวม จนก่อให้เกิดผลเสียหายต่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศอย่างมากมาย

สำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐ ได้มีการออกกฎหมายห้ามผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และข้าราชการรวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบางตำแหน่งทำธุรกิจการค้า ไม่ว่าจะเป็นคู่สัญญาหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย ในสัญญาที่ทำกับหน่วยงานของรัฐ หรือเป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วน หรือบริษัทที่เข้าเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งถือเป็นมาตรการป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทางกฎหมายทางหนึ่งในปัจจุบันนี้ แต่ประเด็นปัญหาที่ต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขต่อไปอีก คือ กฎหมายจะสามารถควบคุมบังคับใช้กับตัวแทนที่เป็นพวกพ้อง หรือญาติพี่น้องในครอบครัวของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะ ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบได้หรือไม่

ในส่วนของคุณคณาจารย์ในพระพุทธศาสนานั้น แม้ไม่มีกฎหมายในการห้ามถือครองทรัพย์สินของพระภิกษุ แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินของส่วนรวมแล้ว หน่วยงานผู้รับผิดชอบทั้งภาครัฐหรือคณะสงฆ์ผู้ปกครอง สามารถตรวจสอบการบริหารจัดการได้อย่างโปร่งใส ก็จะทำให้เป็นที่เชื่อถือในทางสาธารณะ และช่วยป้องกันการเกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ทางหนึ่ง รวมทั้งเป็นการป้องกันผู้ปฏิบัติงานที่สุจริตจากการถูกกล่าวหาหรือติเตียน โดยไม่เป็นธรรม จากผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์ได้ หรือ การกลั่นแกล้งทำลายชื่อเสียงจากผู้ที่ไม่หวังดี เป็นต้น

๔.๔.๒ การแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้านพระวินัย

พระวินัย แม้เป็นบทบัญญัติที่ใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ หากแต่ในทางปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์นั้น ย่อมไม่สามารถแยกพระธรรมและพระวินัยออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด โดยเป็นเครื่องมือในการประพฤติธรรม เพื่อนำไปสู่การสละกิเลสและการพ้นทุกข์ตามลำดับขั้น ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในตอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมของพระพุทธศาสนาเบื้องต้น

ในอดีต พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตไว้ก่อนเข้าสู่พระนิพพานว่า “ให้คณะสงฆ์สามารถถอดถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้”^{๑๑๗} เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าสิกขาบทเล็กน้อยต่อไปจะไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของยุคสมัยใหม่ได้ โดยได้ทรงมอบหลักการพิจารณาความเหมาะสมไว้ด้วย ที่เรียกว่า หลักมหาปเทศ ๔ ซึ่งถือเป็นหลักยึดหยุ่นในทางพระวินัย^{๑๑๘} ซึ่งพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ยึดถือมติของมหาเถระที่จะสืบทอดพระวินัยทั้งหมดเพื่อดำรงไว้ซึ่งจารีตปฏิบัติที่ดำรงมาแต่ครั้งพุทธกาล อย่างไรก็ตามแม้เป็นที่ยอมรับว่า สิกขาบทเล็กน้อย อาจไม่เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน แต่การแก้ไขบทบัญญัติในพระวินัยย่อมเป็นที่ไม่สมควรตามมติของพระพุทธศาสนาเถรวาทดังกล่าวมาแล้ว และเมื่อเกิดความขัดแย้งในการปฏิบัติตามพระวินัย คณะสงฆ์ก็สามารถใช้หลักการพิจารณาตามหลักมหาปเทศ ๔ เพื่อพิจารณาและวินิจฉัยปัญหาได้เช่นกัน

กรณีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติทางพระวินัย ที่ไม่ชัดเจนหรือไม่ครอบคลุมกับสถานการณ์ของปัญหาในสังคมปัจจุบัน ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นในการแก้ปัญหาในหัวข้อเรื่อง แนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ที่เกี่ยวเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา โดยการประยุกต์เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ร่วมกับหลักมหาปเทศ ๔ เพื่อให้สามารถวินิจฉัยปัญหาดังกล่าวได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม

^{๑๑๗} ธนุ แสงศักดิ์และคณะ , ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตน โกสินทร์ ๒๐๐ ปี, คุรุรายละเอียดใน หน้า ๕๕.

^{๑๑๘} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๕-๑๔๐. , คุรุรายละเอียดใน หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

การแก้ไขปัญหาคอขวดประโยชน์ทับซ้อนสำหรับบุคคลสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา อีกด้านหนึ่งนั้น จึงเป็นการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดขึ้นไปอีก แม้ว่าปัญหาบางอย่าง อาจมีพฤติกรรมความผิดที่ไม่ชัดเจน แต่อาจเป็นเหตุให้ถูกติเตียนจากสังคมภายนอกได้ เช่น กรณี ตัวอย่างที่ปรากฏในปทุมปุพผสูตร^{๑๑๕} ซึ่งพระภิกษุถูกติเตียนว่าขโมยกลืนของคอกบัว ทำให้เห็นว่าการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติในพระวินัย ย่อมไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคอขวด ประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่เกิดขึ้นจากการประพฤติกรรมจนหลุดพ้นจากกิเลส และเป็นพระ อริยบุคคลที่แท้จริงเท่านั้น จึงจะสามารถอยู่เหนือสภาพทับซ้อนทางผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้

สำหรับบุคคลสาธารณะในภาครัฐ แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับพระวินัยโดยตรง หากแต่การ ประยุกต์หลักศีลธรรมเบื้องต้นในพระวินัย เช่น หลักศีล ๕ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของฆราวาสธรรม โดย นำยึดถือปฏิบัติอย่างเข้มงวด ย่อมเป็นหนทางที่จะสามารถหลีกเลี่ยงการปัญหาคอขวด ประโยชน์ทับซ้อน ได้เช่นกัน โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมมอหินนทาน แม้ว่าการกระทำผิดที่เป็นปัญหาคอขวด ประโยชน์ทับซ้อนบางประการ กฎหมายไม่สามารถควบคุม พฤติกรรมและตัดสินใจลงโทษการทุจริตของบุคคลได้ทั้งหมด ดังที่ได้กล่าวอย่างละเอียดแล้วในบทที่ ผ่านมา แต่ผู้ทุจริตย่อมไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงหลักกรรมตามคติในพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้น เมื่อ ผลกรรมส่งผล ย่อมนำความเสื่อมเสียมาสู่บุคคลนั้น ซึ่งบทบาทของพระวินัยในความหมายนี้ จึงถือเป็น เครื่องคุ้มครองผู้ประพฤติกรรมดี ให้มีความเจริญก้าวหน้าตามหลักกรรมในพระพุทธศาสนา มากกว่าการเป็นเครื่องมือลงโทษผู้กระทำผิดตามหลักกฎหมายที่เห็นผลได้อย่างชัดเจน

๔.๕ สรุป แนวทางแก้ไขปัญหาคอขวดประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาทัศนคติและการแก้ไขปัญหาคอขวด ประโยชน์ทับซ้อนตามหลักกรรมใน พระพุทธศาสนาตามลำดับแล้ว พบว่ามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาดังกล่าว ๓ ด้าน ซึ่งได้ อธิบายความมาแล้ว ดังนี้

๑. ด้านคุณสมบัติของบุคคล มีจุดมุ่งหมายที่จะปรับปรุงคุณสมบัติของบุคคลสาธารณะ ตามหลักกรรมในพระพุทธศาสนา แบ่งได้เป็น ๒ แนวทาง คือ

(๑) การปรับปรุงทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลสาธารณะให้สอดคล้องกับ ทัศนคติในการทำประโยชน์ของพระพุทธศาสนา

(๒) เสริมสร้างคุณธรรมของบุคคลสาธารณะให้เกิดขึ้นจริง และมีความเข้มแข็ง ด้านจริยธรรมที่จะสามารถต่อต้านและป้องกันปัญหาคอขวด ประโยชน์ทับซ้อนได้

^{๑๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๔/๓๓๕-๓๓๖. , คุราชลเยียดใน หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

๒. ด้านเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหา มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียนรู้หลักการวินิจฉัยปัญหาทางจริยศาสตร์ เพื่อนำไปใช้พิจารณาตัดสินใจในสถานการณ์ของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๓. ด้านระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อบังคับใช้กฎหมายหรือพระวินัยอย่างมีประสิทธิภาพ ตามบทบาทหน้าที่และสถานะของบุคคลสาธารณะทั้งในภาครัฐและในพระพุทธศาสนา

สำหรับการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนข้างต้นนี้ อาจเป็นเพียงแนวคิดพื้นฐานที่ต้องอาศัยการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประสิทธิผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงตามจุดมุ่งหมายต่อไป โดยอาจประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา ได้เป็น ๒ แนวทาง ได้แก่ (๑) การแก้ไขด้วยธรรม (๒) การแก้ไขด้วยวินัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การแก้ไขด้วยธรรม โดยเน้นการสร้างคนดี คือ การพัฒนาคุณสมบัติของบุคคลให้มีความสุจริต กาย วาจา และใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการระบบสังคมของคนดีมากกว่าการกำจัดคนชั่ว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า องค์ความรู้ในทางพุทธจริยศาสตร์นั้นสามารถแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ เนื่องจากเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์นั้น มีหลักการที่สอดคล้องกับการทำประโยชน์ในพระพุทธศาสนา แม้ว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน จะมีความ สัมพันธ์ที่เกิดจากความขัดแย้งในระดับศีล ๕ ซึ่งเป็นเป้าหมายเบื้องต้นในทางพุทธจริยศาสตร์ แต่หากปรับปรุงทัศนคติของบุคคลให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางพุทธจริยศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้นไป ได้แก่ กรรมบท ๑๐ ซึ่งเป็นเป้าหมายระดับกลาง หรืออริยมรรค ซึ่งเป็นเป้าหมายระดับสูงขึ้นไป ก็จะทำให้ประโยชน์ส่วนตนนั้นสอดคล้องกับประโยชน์ของผู้อื่น และกลายเป็นผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย และการมีปรับปรุงทัศนคติที่สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์จะช่วยป้องกันการเกิดขึ้นของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ โดยเป็นการระงับเจตนาในแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบนั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว การส่งเสริมคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสาธารณะในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นเป็นคุณธรรมประจำตัวของผู้ที่มิบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งในทางสาธารณะ โดยเน้นหลักสติ ปัญญา ความสุจริต ความกรุณา เพื่อให้บุคคลสาธารณะมีความเข้มแข็งด้านจริยธรรม ซึ่งนอกจากจะสามารถระงับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยตัวเองแล้ว ก็ช่วยป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนให้กับส่วนรวมได้ ดังนั้น การปรับปรุงแก้ไขที่คุณสมบัติของบุคคลสาธารณะ ทั้งด้านทัศนคติและคุณธรรม จึงเป็นประเด็นแรกๆ ที่ควรให้ความสำคัญที่สุด ก่อนที่จะขยายความร่วมมือไปสู่บุคคลอื่น และสังคมส่วนรวมต่อไป

๒. การแก้ไขด้วยวินัย โดยการเน้นปรับระเบียบวินัยที่ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา เช่น การวิเคราะห์และปรับปรุงเกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนและอภินันทนาการให้มีความสอดคล้องกัน และปรับปรุงระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม

ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน โดยนำหลักตัดสินคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มีอยู่ในพระธรรมวินัยและหลักกฎหมายมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากมีความสอดคล้องกันในเรื่องหลักธรรมตามชาติ ที่ตั้งอยู่บนความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และทัศนคติในเรื่องการทำประโยชน์ โดยอ้างอิงเจตนาของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลเป็นมูลเหตุ และอ้างอิงเกณฑ์ผลการกระทำ เช่น การติเตียนของบัณฑิต หรือ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นหรือไม่ เป็นต้น รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักมหาปเทศ ๔ มาเป็นเกณฑ์ร่วม เพื่อใช้พิจารณาปัญหาให้มีความละเอียดรอบคอบ ยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่ตัดสินปัญหาอย่างถูกต้องโดยธรรม และทำให้เกิดการเรียนรู้ของคนในสังคมในการพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการบังคับใช้กฎหมายหรือระเบียบสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

นอกจากนี้ต้องมีการควบคุมรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งในระบบสังคมที่ประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลายของคนหมู่มาก ต้องเน้นการใช้อำนาจในการปกครองอย่างเข้มงวด เพื่อดำรงรักษาความสงบสุขของส่วนรวม รวมทั้งการพิจารณาตัดสินการกระทำผิด และลงโทษ ที่เป็นไปอย่างสมควรแก่เจตนาอย่างรวดเร็วทันที เพื่อจำกัดขอบเขตปัญหาไม่ให้เกิดความสับสนลุกลามไปสู่ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ต่อไปอีก ทั้งนี้การควบคุมบังคับใช้กฎระเบียบของสังคมอย่างเข้มงวดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้มีบทบาทหน้าที่ในทางสาธารณะ ดังกล่าว ที่จะทำการพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น ตามหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง จึงขึ้นอยู่กับสำนึกความรับผิดชอบในด้านจริยธรรมที่ต่อส่วนรวมประกอบด้วย

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคในการบังคับใช้ระเบียบวินัยอย่างมีประสิทธิภาพ ยังเกิดได้จากไม่ชัดเจนของระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ หรือไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถครอบคลุมพฤติกรรมการกระทำผิดเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้อย่างครบถ้วน จึงต้องอาศัยการหลักเกณฑ์วินิจฉัยปัญหาที่ถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย จึงสามารถตัดสินปัญหาและกล่าวโทษได้อย่างเหมาะสม โดยที่อุปสรรคในด้านกฎหมาย ยังมีประเด็นที่ต้องปรับปรุงพัฒนาไปครอบคลุมไปถึงการกระทำผิด โดยใช้ตัวแทน และมาตรการลงโทษที่ครอบคลุมพฤติกรรมการกระทำผิดในปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนมากขึ้น ส่วนอุปสรรคในด้านพระวินัยนั้น ถือเป็นสัญญาณเตือนให้พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ได้ประพฤติธรรมให้มีความเข้มงวดมากยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนและการติเตียนจากสาธารณะ เป็นต้น

บทที่ ๕

บทสรุป และ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อธินาทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า (๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อธินาทานในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา

ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนมีความหมายที่กว้างขวางมากกว่าการทุจริต แม้ไม่สามารถระบุความผิดระเบียบที่บัญญัติไว้ แต่หากทำให้ประโยชน์ส่วนรวมมีความบกพร่องเสียหายไป ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วย โดยครอบคลุมถึงความความประพฤติที่ขัดแย้งกับบทบาทหน้าที่ของบุคคลสาธารณะ ความประพฤติที่มีชอบ รวมทั้งโอกาสที่จะเกิดปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวนี้ ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเช่นกัน

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในสังคมไทย เกี่ยวข้องกับปัญหา ๓ ลักษณะ คือ (๑) การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง (๒) การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย และ (๓) ความประพฤติชอบ อันก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของราชการ โดยประชาชนส่วนรวมควรจะได้รับผลประโยชน์ แต่ถูกเบียดบังไปในทางส่วนตัว เป็นต้น ส่วนปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในพระพุทธศาสนาครอบคลุมปัญหาความขัดแย้งใน ๒ ระดับ คือ (๑) ความขัดแย้งในระดับศีล ได้แก่ การหาเลี้ยงชีพที่ขัดแย้งกับพระวินัย (๒) ความขัดแย้งในระดับคุณธรรม ได้แก่ ความประพฤติเกี่ยวข้องกับอามิส หรือลาภสักการะที่มีชอบด้วยธรรม ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของศีล หรือเป็นการพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับหลักธรรมตามคำสั่งสอนขององสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตาม ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อศรัทธาของมหาชน และเป็นเหตุให้เกิดเสื่อมเสียทั้งประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวมในที่สุด

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนกับศีลข้อทินนาทานในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านเจตนา มีจุดเชื่อมโยงร่วมกัน คือ เจตนาในทางทุจริต เพื่อแสวงหาหรือทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น หรือส่วนรวม (๒) ด้านพฤติกรรม ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนมีขอบเขตของการกระทำผิดที่กว้างกว่าการกระทำผิดศีลข้อทินนาทาน และการกระทำที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน อาจไม่ถือเป็นความผิดศีลข้อทินนาทานก็ได้ ขึ้นกับองค์ประกอบของการกระทำผิด แต่การกระทำผิดศีลข้อทินนาทานถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนทุกกรณี (๓) ด้านผลกระทบ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์ส่วนรวมให้บกพร่องไป ในขณะที่ศีลข้อทินนาทาน ก็สร้างความเสียหายในด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นเช่นกัน

การวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสาธารณะในภาครัฐ อาจมีช่องว่างตามบทบัญญัติของกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถระบุการกระทำผิดได้อย่างชัดเจน โดยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ได้ทรงแสดงหลักการวินิจฉัยพฤติกรรมทินนาทานไว้ เช่น พฤติกรรมโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม และกิริยาโจรกรรม ถ้ามีเจตนาทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นก็ถือเป็นทินนาทาน ซึ่งสามารถนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้ตัดสินพฤติกรรมที่เป็นปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้โดยทั่วไป ส่วนการวินิจฉัยปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคคลสาธารณะในพระพุทธศาสนา พบว่าการกระทำผิดศีลข้อทินนาทานเป็นความขัดแย้งในระดับศีล ซึ่งมีองค์ประกอบความผิดที่กล่าวไว้ในพระวินัยอย่างชัดเจนแล้ว และมีความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองด้วย ในขณะที่ความขัดแย้งในระดับธรรม แม้ไม่มีความผิดตามศีลบัญญัติ หากแต่ความเกี่ยวข้องหรือสะสมทรัพย์สินที่เป็นอามิสหรือลาภสักการะในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนได้ หรือเป็นสาเหตุให้ถูกติเตียนจากสาธารณะได้เช่นกัน

ประเด็นการแก้ไขปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ทักษะในการแก้ไขปัญหาคือเป็น ๒ แนวทาง คือ (๑) การแก้ไขด้วยธรรม เน้นการสร้างคนดี คือ การพัฒนาคุณสมบัติของบุคคลให้มีความสุจริต กาย วาจา ใจ และ (๒) การแก้ไขด้วยวินัย เช่น การวิเคราะห์และปรับปรุงเกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ทับซ้อน และอทินนาทานให้มีความสอดคล้องกัน และการปรับปรุงระเบียบวินัยที่บัญญัติหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่าปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ ซึ่งต้องมี ขบวนการปรับปรุงแก้ไขในด้านจริยธรรมของบุคคลในสังคม นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุมาจากช่องว่าง ของระเบียบวินัยที่บัญญัติไว้ หรือ เกณฑ์การพิจารณาตัดสินปัญหาที่ยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน อย่างแท้จริง โดยเฉพาะการทุจริตในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีเจตนาที่ซ่อนเร้น จึงทำให้ขบวนการยุติธรรม ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงต้องดำเนินการในการบังคับใช้ กฎระเบียบ และการแก้ปัญหาด้านจริยธรรมไปพร้อมกัน โดยมีข้อเสนอ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ

ควรมีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เพื่อให้บุคคลที่ อยู่ในตำแหน่งสาธารณะมีความเกรงกลัวโทษ และเปิดโอกาสให้มีขบวนการตรวจสอบของภาค ประชาชนซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยตรงได้ ดังนี้

(๑) กฎหมายควรมีลักษณะที่เปิดกว้าง และมีความยืดหยุ่นในการพิจารณา เพื่อสามารถ วินิจฉัยครอบคลุมการกระทำผิดได้มากที่สุด

(๒) กรณีความผิดที่เกี่ยวข้องสาธารณะนั้น ควรเปิดช่องให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมใน การให้ความเห็น หรือร้องเรียนได้โดยง่าย และควรขยายอายุความให้ไม่มีจำกัด

(๓) กำหนดบทบัญญัติทางจริยธรรมให้มีโทษ และผลบังคับใช้ในลักษณะความผิดทาง วินัยข้าราชการ กับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ เพื่อควบคุมการทำหน้าที่ตามบทบาท ความรับผิดชอบของบุคคลสาธารณะ ให้เป็นที่ศรัทธาและเป็นที่พึ่งของมหาชนได้อย่างแท้จริง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมขบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม เพื่อพัฒนาบุคคลากรให้มีความพร้อมใน การทำหน้าที่ในตำแหน่งสาธารณะด้านต่าง ๆ ดังนี้

(๑) บรรจุหลักสูตรการศึกษาปัญหาผลประโยชน์ ไว้ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาเข้าใจ และตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาที่นำความเสียหายสู่สังคม

(๒) ยกย่องความรุนแรงของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ว่าเป็นปัญหาที่ร้ายแรงต่อ การพัฒนาประเทศ แม้แต่ประเด็นความประพฤติมิชอบที่มีโทษไม่รุนแรงนัก ก็ไม่ควรมิช้อยกเว้นที่ จะได้รับการประณามจากสังคม เพราะเป็นค่านิยมที่ผิด และพัฒนาไปสู่ความผิดที่รุนแรงขึ้นได้

(๓) สำหรับบุคคลสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับงานด้านความยุติธรรม ควรจัดให้มีการสอบ และอบรมจริยธรรมในด้านศาสนาที่ตนนับถือ และถือเป็นวิชาบังคับในการสอบเข้าสู่ตำแหน่งด้วย เพื่อให้ความรอบรู้ด้านหลักเกณฑ์ด้านจริยศาสตร์ ที่จำเป็นต่อการวินิจฉัยปัญหาในเชิงจริยธรรม

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะเชิงจริยธรรม

ควรส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมให้เกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติของบุคคล เพื่อที่ช่วยป้องกันและระงับต้นเหตุของปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ดังนี้

(๑) ปรับปรุงทัศนคติของบุคคลให้รังเกียจพฤติกรรมการทุจริตคอร์รัปชันของบุคคล สาธารณะต่าง ๆ รวมทั้งมีทัศนคติที่ถูกต้องสอดคล้องกับระบบจริยธรรมที่เป็นเครื่องรักษาประโยชน์สุขของส่วนรวม เช่น การเคารพนับถือบุคคลตามคุณสมบัติด้านคุณธรรมจริยธรรม

(๒) การคัดเลือกผู้นำองค์กรในตำแหน่งสาธารณะ ต้องผ่านขบวนการคัดสรรด้านความซื่อสัตย์สุจริต และทำประโยชน์ให้กับประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อส่งเสริมคนดีให้มีโอกาสได้ปกครองคนส่วนใหญ่ และไม่เปิดโอกาสให้คนชั่วเข้ามาแทรกแซงระบบความยุติธรรมได้

๕.๓ งานวิจัยครั้งต่อไป

ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน มีรูปแบบที่พัฒนาการไปอย่างหลากหลายยิ่งขึ้นในปัจจุบัน อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสังคม ที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนมากขึ้น ก็เป็นเสมือนตัวเร่งให้ปัญหาก็ยิ่งทวีความรุนแรงซับซ้อนตามไปด้วย จึงควรที่จะมีการศึกษาในรายละเอียดด้านจริยธรรมหรือศึกษาเฉพาะลงไปในหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนเพิ่มเติม ซึ่งปัญหาที่น่าจะทำการวิจัย ในงานวิจัยครั้งต่อไป คือ

- (๑) การใช้อำนาจของรัฐ กับหลักเมตตาธรรมในพระพุทธศาสนา
- (๒) ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย กับหลักธรรมความซื่อสัตย์สุจริตในพระพุทธศาสนา
- (๓) การบริหารจัดการศาสนสมบัติ กับศีลข้อทินนาทานในพระพุทธศาสนา
- (๔) ปัญหาอทินนาทาน กับรูปแบบการบริจาทานในสังคมไทย
- (๕) อามิสหรือลาภสักการะ กับการพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

๑. ภาษาบาลี :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒. ภาษาไทย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

๑. ภาษาบาลี :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มงคลตฤทนีปนี ปฐโม ภาค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๑.
_____. ธมมปทกถาวณณา. ปฐโม-ทุติโย ภาค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาไทย :

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. การแสวงหาแนวทางบริหารภายใต้กระบวนทัศน์วิถีพุทธ . กรุงเทพมหานคร :
บจก. ทวีทัศน์การพิมพ์ , ๒๕๕๑.
ดวงดาว กิรติกานนท์. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค,
๒๕๔๖.
ธนู แสงศักดิ์ และคณะ , ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑,
โรงพิมพ์กรมการศาสนา , ปี ๒๕๒๕.

- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. **คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักฝึกอบรมศึกษา
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๔๘.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. **นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน
สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร,
๒๕๔๕.
- เนตร์พณณา ยาวีราข, **จริยธรรมธุรกิจ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด,
๒๕๔๕.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. **การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.
- พรนพ พุกะพันธ์. **จริยธรรมทางธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร :
อัมรินทร์ พรินติง, ๒๕๓๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา
กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.
- _____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพุทธรโมสเถระ. **พระวิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อจ อาศภมหาเถร). Taipei :
The Corporate Body of The Buddha Educational Foundation, ๒๕๕๑.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
๒๕๔๕
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง,
๒๕๓๓.
- พระภาวนา วิริยคุณ . **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรุป, ๒๕๔๗.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์(ประยูร ฐมฺมจิตโต). **จริยาบรรณของข้าราชการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญา โณ). นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ดิเบอร์ดี้เพรส, ๒๕๓๕.

พระสัทธรรมโชติกะ ธรรมจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระอุครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และรองศาสตราจารย์ ดร.จำลอง สารพัตติก. พจนานุกรมบาลี-
ไทย ฉบับนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔ .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรื่องปัญญา, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๓.

_____. คู่มือดับทุกข์ (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๐.

_____. คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
๒๕๔๗.

_____. อิทปิปัจจยตา. กรุงเทพมหานคร : สุภาพใจ, ๒๕๓๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลตลปทีปนี แปล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ระวี ภาวิไล. หลักพุทธธรรมที่ใช้เป็นรากฐานของสังคมไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

วรศักดิ์ วรรณโม. ธรรมพื้นฐานสำหรับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๔๒.

วศิน อินทสระ. หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา(พุทธปรัชญาเถรวาท). พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วีระ สมบูรณ์. รัฐธรรมในอดีต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง พิมพ์ครั้งที่ ๒,
๒๕๕๑.

สมเด็จพระมหาลวงวชิรญาณวงศ์. การปกครองแนวพุทธศาสตร์. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย :
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สารานุกรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. คอร์รัปชัน:ข้าราชการ นักการเมือง และนักธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร:
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

สัญญา บุญทริกสวัสดิ์. สัทธรรมวิชัย เข้าใจเพียงหนึ่ง เข้าถึงสรรพสิ่ง. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ, ๒๕๕๓.

แสง จันทร์งาม. ประทีปธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕.

เสฐียร พันธงชัย. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.

เสนาะ ผดุงนัทร. พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖.

(๒) บทความ :

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. “บุคคลสาธารณะ”. กฎหมายใหม่ รายเดือน. ฉบับที่ ๑๐๖ (เมษายน ๒๕๕๒).

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. “นิยามและรูปแบบความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนตัว”. แหล่งที่มา : รายงานผลการวิจัยของสำนักงานข้าราชการพลเรือน, ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนบุคคล (๒๕๔๖).

ประพันธ์ ศุภษร. “พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นจริยธรรมเรื่องเหล่าสาโทถูกกฎหมาย”. แหล่งที่มา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์ (๒๕๕๓). (อัครา), www.muc.ac.th.

ไพโรจน์ ภัทรานรากุล. “การขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์ส่วนรวม (Conflict of Interests): ประเด็นจริยธรรมของข้าราชการและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ”. แหล่งที่มา : <http://72.14.235.104/serach?cache=x-qo9yov2voI>: www.stabundamrong.go.th

มานพ นักการเขียน. “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์”. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์. แหล่งที่มา : <http://www.mmu.ac.th> (๒๕๔๕).

สุวรรณ ตูลยวิศิณพงศ์. “การศึกษาลักษณะและรูปแบบของความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวมจากผลการศึกษาในอดีต”. รายงานผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. แหล่งที่มา : รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนบุคคล (๒๕๔๖).

อรทัย กักผล. “ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. รายงานผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. แหล่งที่มา : รายงานการวิจัยเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนบุคคล (๒๕๔๖).

(๓) **วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย :**

- คำพอง งามภักดิ์. “จริยธรรมธุรกิจ ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประโยชน์นิยมกับแนวคิดพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. จริยศาสตร์ศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- จุฑารัตน์ แก้วกัญญา. “พระราชบัญญัติองค์กรบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ : ศึกษากรณีข้อห้ามการมีส่วนได้ส่วนเสีย” **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.
- เฉลิมพล นาคสุวรรณ. “การขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตัวกับการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่สาธารณะ:ศึกษาเฉพาะกรณีตำแหน่งหน้าที่รัฐมนตรี”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.
- ดวงพร รุจิเรข. “การขัดกันของระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ศึกษากรณี : คณะรัฐมนตรีที่มี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารจัดการสาธารณะสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.
- บรรจง วังหล้า. “ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. พุทธศาสนาและปรัชญา : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ปฐมรัตน์ สุขิยามานนท์. “อนินทาทานในแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. พุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตามแนวคำสอนในมงคลสูตร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- พงษ์พิลัย วรรณราช . “หลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการควบคุมการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรมการรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทจำกัดซึ่งประกอบกิจการโทรคมนาคม”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย : ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

- พระมหาบุญมี ยโสธรโร (คำคุณ). “การศึกษาทัศนคติของเยาวชนที่มีต่ออินทนาทานในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนกุเรื่อวิทยา จังหวัดเลย”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๔๘.
- พระมหาประพันธ์ ปริบุญโณ. “ศึกษาพระวินัยที่สัมพันธ์กับการบรรลุมรรค”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาทา). “ การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสมพล กลิ่นเพชร. “ “เจตนา” ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. พุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.
- พระมหาอิสระ สิงห์เปี้ย. “การวิเคราะห์ปัญหาอินทนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- รพีพรรณ โชษฐา. “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธานุศาสนานในฐานะเป็นบูรณาการสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- วุฒิพงษ์ พาณิชย์สว. “การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับการดำรงตำแหน่งสาธารณะ”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะนิติศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธานุศาสนานิกายเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สนธยา ยาพิณ. “บทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อการแก้ไขปัญหาการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลและผลประโยชน์ส่วนรวม”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

เสาวพงษ์ วัฒนาพัฒน์. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสัน โดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิด
 เศรษฐกิจพอเพียง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. พุทธศาสนาศึกษา
 คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

สิทธิชัย ลีลาโสภิต. “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา สถาบัน
 ตุลาการ ศาลยุติธรรมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

(๔) กฎหมาย :

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
 พระราชบัญญัติคณะกรรมการ ป.ศ.๒๕๐๕
 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
 ประมวลกฎหมายอาญา
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

[http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_of_Interests.](http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_of_Interests)
[http://www.stabundamrong.go.th/web/book/48/b5_48.pdf.](http://www.stabundamrong.go.th/web/book/48/b5_48.pdf)
[http://www.mcu.ac.th.](http://www.mcu.ac.th)
[http://www.transparency.org.](http://www.transparency.org)
[http://www.dou.us.](http://www.dou.us)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล : นายอรรถพล ธรรมรัตน์
- วันเดือนปีเกิด : วันเสาร์ ที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : ๒๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลสะทอน อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- การศึกษา
- ประถมศึกษา : โรงเรียนอนุบาลปัตตานี จังหวัดปัตตานี
 - มัธยมศึกษา : โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี
 - ปริญญาตรี : บริหารธุรกิจบัณฑิต (คอมพิวเตอร์ธุรกิจ)
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ประวัติการทำงาน
- ฝ่ายวิเคราะห์สินเชื่อ (ธุรกิจสินเชื่อและแฟคตอริง)
- : บริษัทเงินทุนและธุรกิจเครือของธนาคารพาณิชย์
 - : ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย
 - : ธนาคารออมสิน (ปัจจุบัน)
- ที่อยู่ปัจจุบัน : จังหวัดนนทบุรี